

ЮНУСИ ИМОМНАЗАР

АЗ САНГ САХТ,
АЗ ГУЛ НОЗУК

Тошканд
«EXTREMUM PRESS»
2010

Тақризнависон:

Абдулло СУБҲОН,

шоир, узви Иттиҳоди нависандагони Ўзбекистон

ПАЙМОН,

шоир, узви Иттиҳоди нависандагони Ўзбекистон

Муҳаррир:

Зебунисои ТОҲИРИЁН

Имомназар, Юнус

Аз санг саҳт, аз гул нозук (Ҳикояҳо ва қиссаҳо; Очеркҳо, мақолаҳои публитсистӣ, таҳлилий ва фарҳангӣ). – Тошканд, «Ўзбекистон», 2010, 328 саҳ.

Зиндагии инсонро бе мушкилот тасаввур қардан амри муҳол аст. Бо ин ҳол, бани башар доимо дар тақуост ва аз пайи мушкилот оромӣ надорад. Аз як сӯ, ба хоҳири кушодани басту бандҳои пешомада ва аз ҷониби дигар, барои аз байн бардоштани нобаробарӣ, дурӯғ, кинаю адоват, қохилӣ, ҳасодат, тамаллуку таарруз ва соир хислатҳои манфур талош мекунад. Ақли расои инсон аст, ки дар охир анвори ҳубиву покиҳо, назокату нафосат ва ҳушиву рифоҳу офият рӯзгору зиндагиро мучалло месозад. Бешак, дар ҳама дастовардҳо нақшу мучодилаи афроди боҳуш муассир аст.

Ба таври ҳулоса, мавзӯи умдаи китоби тозанашири Юнуси Имомназар мазмуну маонии мазкурро фаро мегирад ва барои оммаи васеи хонандагон пешниҳод мегардад.

ПЕШГУФТОР

НАВИСАНДАЕ ЖАРФБИН ВА ДАРДОШНО

Юнуси Имомназарро алоқамандони каломи бадеъ ва хонандагони «Овози тоҷик» бо гузоришот ва ҳикоеъу қиссаҳои намакинаш мешиносанд. Нависандаи хушсалиқа бо мурури вақт дар ҳавзаи адабиёти форсӣ-тоҷикии Ўзбекистон ҷойгоҳи худро пайдо мекунад. Муҳаббати поку беолойиши инсонӣ, садоқат ба обу хоки Ватан, худшиносии инсон, муҳорибаи некиву бадӣ, нангу номус... мавзӯоти умдаи нигоштаҳои ӯянд.

Юнус дили меҳрубону дардкаше дорад. Омӯзиши пайвастаи осори классикони адабиёти форс-тоҷик, муосир ва ҷаҳон, назари жарф ба зиндагии мардум имкон додаанд, ки ҳикоеъу қиссаҳо ва мақолаҷоти хонданӣ биофарад.

Бартарию Юнус аз онҳое, ки дар ин ҳавза қаламфарсой мекунанд, дар чист?

1. Саъю кӯшиш ба харҷ медиҳад, ки забони навиштаҳояш умумифорсӣ бошад. Забони умумифорсӣ чӣ забонест? Аз нигоҳи мо ҳамонест, ки аз вожаву ибораҳои ноб ва қобили қабули се шоҳаи шодоби забони форсӣ: форсии тоҷикӣ, форсии дарӣ ва форсии эронӣ ба ҳам омадааст.

Нависандагони тоҷик вақте ба марзи забони умумифорсӣ ворид мешаванд, набояд аз вожаву ибораҳои ноби форсӣ-тоҷикӣ, ки ба ғановати адабиёти беш аз ҳазорсолаи форсӣ афзудаанд, сарфи назар намоянд. Ё баръакс, нависандагони эронӣ ҳангоми корбурди ин ё он вожаву ибораи арабӣ ё ҳоси худ дар навиштаҳояшон биандешанд, ки ҷойгузини онҳо дар форсии тоҷикӣ ва дарӣ ҳаст ё на.

Юнус дар сарғаҳи роҳи ин манзил қарор дорад. Итминони комил дорем, ки ба манзили мурад мерасад.

2. Ба ҷуғрофияи осораш эътибор медиҳад. Қаҳрамонҳои қаламихояш дар худуди кишварамон умр ба сар мебаранд. Воқеаву ҳодисаҳо дар шаҳру деҳоти мухталиф ба вуқӯъ мепайванданд. Ин ҷиҳат чӣ хубӣ дорад? Ба фикри мо:

а) бо тасвири шаҳру деҳоти ошно дили хонандаро ба навишта гарм месозад;

б) дар ташаккули ҳисси зебоипарастӣ, тарбияи ахлоқӣ ва ғановати маънавии хонанда нақши муассир дорад;

в) берунмарзиён натиҷа хоҳанд гирифт, ки дар шаҳру деҳоти кишварамон, дар баробари дигар халқҳо, тоҷикон низ будубош доранд.

3. Юнус дар ҳикоеъу қиссаҳояш ба масъалагузорӣ диққати ҷудогона медиҳад. Ба мавзӯъ ва муаммоҳое даст мезанад, ки замон ҳалли онҳоро ба миён гузоштааст. Ба тариқи мисол, гирем ҳикояи «Ғафлат»-и ӯро. Хулосаи суҷаи он:

Марде дар Самарқанд посбони одӣ буд. Ҷамсараш – Ирода тарбиятгари кӯдакистон аст. Онҳо духтаре доранд бо номи Амина. Одатан, баъзе занон молу чизпарастанд. Ба ин муқоламаи зану шавҳар таваҷҷӯҳ намоед:

«... Шояд ин вазъ ангеае буд барои Ирода, ки гоҳу бегоҳ гур-гур мекард ва боре ҳам арзи ниҳон ба рӯ овард:

– Гӯё дилам торс мекафад, аз ин зиндагии якнавохту фақирона монда шудам.

– Чӣ меҳоҳӣ?

– Дилам аст сар гирам, равам ба ҷойи дигар!

– Яъне чӣ? Кучо рафтаниӣ?

– Меҳоҳам тую Амина бо ман бошед ва ҳар се равем ба ягон манзили дур. Ба ҷое, ки касе аз Самарқанд суроги моро нагирад. Он ҷо ободу зебо бошад, бо одамони бою бадавлат, масалан, ба як шаҳри Амрико ё Аврупо. Ҷаҳонро медуидем, лаззати зиндагиро мечашидем, бачаҳоямон оқилу замонбоб калон мешуданд... »

Ҳар чӣ дар хона буд фурӯхта ба шаҳри Ораниенбурги Олмон мераванд. Он ҷо дар ресторани бузург кор пайдо мекунанд. Мард фаршу мизҳоро тоза мекарду Ирода зарфҳоро мешуст. Онҳо хурсанд буданд, вале аз сӯйи дигар мушкилие пеш меояд, он ҳам бошад нигоҳдории духтар. Зеро сахарӣ рафта нисфи шаб бармегаштанд ва маҷбур буданд духтарашон – Аминаи сесоларо пеши касе гузоранд. Аз ҳамсояҳо як пиразани олмонӣ ба нигоҳубинии духтар розӣ мешавад.

Ба ин тарз дувоздаҳ соли умрашон сипарӣ мегардад. Духтарашон хеле «озоду замонавӣ», бо тарҳу ҳислатҳои урупой ба воя мерасад. Дар ӯ заррае одоби тоҷикона намонда буд: на тоҷикӣ ҳарф мезад, на либоси маҳрамона дошт. Ба танбеҳҳои падар бепарво буд. Ҳатто, ба волидайн мегуфт, ки шумо ҳақ надоред ба ман насихат кунед.

Амина баъзе шабҳо ба хона намеомад ва бо мурури замон куллан пояшро аз манзилашон меканад. Аз ин рафтори духтар Ирода ба таҳлука меафтад ва шавҳарро ба суроғи ӯ мефиристад. Мард ба хобгоҳи коллече, ки Амина он ҷо мехонд, меравад. Дар даромадгоҳи коллеч як гурӯҳ чавон – писару духтар ҳалқа зада меистоданд. Писарбачаи олмоние маҳкам аз камари Амина медошт, дасти духтар низ ҳамоил ба гардани чавон...

Мард аввал бо ҳашму зӯрӣ духтарашро ба хона бурданӣ мешавад. Чун натиҷа ҳосил намегардад, илтиҷо мекунад:

«– Духтарам, охир айб аст, ману модарат зинда...»

– Айб чӣ? Дувоздаҳ сол фикре ҳам накардӣ, ки кучояму чӣ кор мекунам, акнун гами маро мехӯрӣ? Вақте ки маро ба дасти пиразани бегона гузошти ҳушу ҳавосат дар кучо буд? Чаро намехоӣ, ки бо майли дилам зиндагӣ кунам, магар ман кӯдакам? Ҳар ки ҳам бошӣ, хоҳиши мекунам, маро ба ҳоли худам гузор».

Падар вақте ба духтар фаҳмонданӣ мешавад:

«– Духтарам, ту фаромӯш накун, ки аслу насабат самарқандист, як мусалмонӣ. Наход нафаҳмӣ, ки ҳама рафторат зидди суннатҳои мост?»

Амина писханд мезанад:

«– Самарқандӣ? Мусалмон? Ту ба қасе, ки аз сесолагӣ дар Олмон зиндагӣ карда, бо оину фарҳанги ин ҷо ошно шудаву хӯ гирифтааст, мегӯӣ мусалмон? Агар падари дилсӯз мебудӣ, худат гӯ, чӣ чизе аз он суннатҳо, аз он мусалмонӣ ёд додай ба ман?»

Падар аз ин посухҳо ба хубӣ эҳсос мекунад, ки аз тарбияи духтараш дар ғафлат мондааст. Яъне, моддият – ҳирси молу сарватгундорӣ маънавият – шарму ҳаё, иффат, одоби тоҷиконаро фуру бурдааст. Маҳз дар ҳамин ҷо нависанда аз падарон даъват ба миён меоварад, ки дар тарбияти фарзандон, хосса тан, духтарон, дер намонанд.

Падар як шаби дигар, вақте ки суроғи Аминаро гирифта ба хобгоҳ меравад, дар назди қаҳвахонаи «Модерн» духтарашро масту мадхуш дар оғӯши ҳамон чавони лӯндаю мӯйдароз мебинад. Ӯ худро дошта натавониста аз гиребони чавон мегирад ва бо ҳар чӣ қуввате, ки дошт, ўро меқӯбад. Вақте маъмури полис меоянд, мард гумон мекунад, ки ўро ҷонибдорӣ менамоянд, охир, вай шарафи духтарашро ҳимоят карда буд! Аммо кор ранги дигар мегирад. Духтараш низ гувоҳӣ медиҳад, ки *«ин мард бесабаб пеши моро гирифт, дӯсти маро бо муштану лағаб зад»*. Бубинед, бегонагӣ, фасоди ахлоқ то кучо: на падар, балки «марде» бесабаб пеши онҳоро гирифтааст. Маъмури идораи полис мардро зиндонӣ мекунад. Рӯзи дигар падари бечора бо таваллову зорӣ ва пардохти ҷарима аз полисхона меравад.

Ниҳоят, дилмонда аз ин ҳама, анҷому васоили будаашро фурухтаву роҳи Самарқандро пеш мегирад... Ва дар Самарқанд *«аз ҳавои ботаровати шаҳри биҳишти чуқур-чуқур нафас мекашам, осуда хобухез мекунам, дар миёни одамони шинос зиста аз лаззати одоби муоширати дилнишин сер намешавам. Худоро шуқр мегӯям, ки аз гурбат, аз «фарру шуқҳ»-и ноошно халос шудам. Агарчи ҷудой аз ҳамсару духтарам бисёр дардовар аст, аммо дидани ҳамватанони хунгарму баору номус ва бархӯрди самимонаи онҳо бори гуссаро аз дӯшам сабук мекунад. Вақте ки Самарқанду мардуми худро бо он кишвар муқоиса мекунам, мебинам, ки тафовут аз замин то осмон аст, ба вижа, сафою вафои ин ҷамъиятро дар ҳеҷ ҷойи дунё наметавон пайдо кард!...»*

Чунин ҳикояву қиссаҳо дар китоби тозанашири Юнуси Имомназар, ки бо номи «Аз санг сахт, аз гул нозук» дар даст доред, кам нестанд. Воқеан, сабки эҷод ва банду бастии навиштаҳои ӯ чозибаро дар худ ниҳон доранд, ки хонандаро беихти ёр аз пайи худ мебаранд.

Умед аст, ки адиби хушбаён таъби алоқамандони каломи бадеъро минбаъд низ бо асарҳои наваш болида месозад.

Абдулло СУБҲОН,
узви Иттиҳоди нависандагони Ўзбекистон, шоир

ҚИСМИ 1

(ҲИКОЯҲО ВА ҚИССАҲО)

ТАҚДИРИ ШУМ

Ҳаво тира, ҳама чоро пардаи меғ фаро гирифта аст. Санамҷон дар назди тиреза нишаста, фарқи ҳаёл ба манзараи тираву меғолуд чашм медрӯзад. Шоҳаҳои урёни ду-се дарахти ҳавлӣ, навдаҳои сиёхшудаи тоқ, ҷӯйи бетонии канори боғ ва чиғи оҳани атрофи ҳавлии ҳамсоя хира ба назар мерасад...

Санамҷон ин манзараро ҳамеша поку рӯҳбахш тамошо мекард. Сафои осмони беғубор ва лап-лапи оби ҷӯйи бетонӣ, ки аз моварои шоҳаҳои дарахтон бо бархӯрдани нурҳои заррини хуршед чило меод, барояш масаррат мебахшиданд. Ба хусус, аз тараддудҳои духтари ҳамсоя – рӯбучину обкашонӣ, говдӯшию нонпазӣ, рӯйиҳамрафта, аз дилгармии ӯ ба зиндагӣ хушаш меомад. Борҳо мушоҳида карда буд, ки духтари ҳамсоя ҳар гоҳ бо хушҳолӣ ба пешвози падар мешитофт, ба ӯ салом меоду ҷузвдонашро гирифта ба рӯйи пештахтаи айвон мегузошт, сипас тозон дунболи офтоба мерафт. Падар ба дасту рӯяш сачоқ кашида, изҳори ташаккур мекард магар, духтар бо чеҳраи шуқуфон таъзим ба ҷо меовард ва ҳамроҳи падар ба хона мебаромад.

Ҳоло бошад, он манзараи дӯстдоштаи Санамҷон бо дилтангии ӯ ҳамгонӣ мекунад. Гӯё ки табиат ҳам аз амалҳои нобоби вай пай бурдааст, хира ва бечило ба назар мерасад, ёрои илҳомбахшӣ надорад. Агар ҳамеша тасалливу умед мебахшид, ин дафъа дасти мурувваташ қатъ шуда, мисли ин ки саҳт дилозурда аст, рафтори баъдинаи ӯ риштаи эътимодно баркандааст.

Санамҷон дар канори тиреза истода, аз ҳоли табиат бештар дилгир шуд. Дубора ба берун, ба ҳавлӣ, ба хонаи ҳамсоя хира-хира дида дӯхт. На аз лап-лапи обу нурҳои хуршед ному нишоне буд, на аз фазои сабзу ҷамоли духтари ҳамсоя. Сараш гич рафт, пеши чашмонаш ҳалқаҳои обию зарду қирмиз рӯйи ҳам печида, ҷой иваз карданд. Хост ду-се қадам занад, аммо дилбеҳузурӣ ва беҳолӣ ба ин роҳ надод. Аз нав дар ҷо нишасту сарашро маҳкам байни дастонаш гирифт ва ба ҳаёл фуру рафт, тамоми хотирот ба мағзу рӯҳи ӯ ҳучум оварданд...

Вақте ки Санамҷон синни дувоздаҳро пур кард, бештар аз ҳама Холида – модари бемори ӯ хурсанду хушҳол шуд. Очаи меҳрубон дарди ҷонқоҳи чигарро фаромӯш карда, то аз мактаб омадани духтар ҳавлию хонаро тозаю озода намуд, дастурхони хурде орошт ва ба пухтани хӯрок пардохт. Бо ҳавас, бо иштиёқ кор мекард, охир, ягона духтари азизаш як мучалро пур мекунад, дигар хурду эрка нест, калон шудааст, дастҳои тайёр. Ҳама умед ба ӯ – зиндагиашро саришта мекунад, ба аҳволаш менигарад.

Дар ёд дорад, аз он даме, ки хастаю бетоб шуд, падари Санамҷон беэтибор гардид, аз ӯ рӯ гардонд. Зуд-зуд маст шуда меояду ҳақорат мебахт, болои сӯхта намақоб, лату озораи ҳам қанда нест. Боре шавҳари муштзӯр аз ҷойхонаи дӯстдоштааш масти лояқил омад. Бо ҳоле, ки як бари куртаи порашудааш аз шим берун монда, почаҳояш ҳоқолуду касиф буданд ва калавида роҳ мегафт, марди бераҳаеро ба хотир меовард ва бо чеҳраи хун ба рӯ дамидаю лабу даҳони кафкзо девонавоз ба назар мерасид. «Ту лаънатии сил ҳаётама хароб кардӣ! – бо пархош ворида ҳавлӣ шуда гуфт шавҳар. – Агар медонистам ин қадар ношуду ногирон мешавӣ, асло дарата намекуфтам! Хости дилам нашуд, солим дарнаёмдӣ, писар наовардӣ, ҳатто наметавонам ҷӯраҳома дурусттар меҳмон кунам!». Вақте ки Холида аз дасти чигардард базӯр нимхез шуда натавонист сари по рост истад, шавҳар чашмони хунгирифтаашро калон кушода, «ношуду сил, ҳатто ба по рост намеистӣ!»-гӯён бо ҷаҳл мушти маҳкаме ба рӯяш фаровард. Бо ин зарбаи ногаҳонӣ ба замин парчин шуда, аз хуш рафт. Он замон намедонад ҷӣ қадар вақт аз байн гузашт, бо эҳсоси дард ба худ омаду дар болои сар Санамҷонро дид. Духтари меҳрубон сари ӯро ба рӯйи зонуҳояш гузошта ашкрзон сила мекард. Аз будани духтараш Худоро шуқр карда, охи сабук кашида буд...

Рузи таваллуди Санамҷон ба модар нуруи нав бахшид. Саъй мекард, ақаллан ҳамин рӯз бемориашро маълум накунад. Бо ҳавас, бо хурсандии беҳад машғули кор шуд. Ана, соати омадани Санамҷон ҳам расид, бо дугонааш меояд. Дугонааш духтари ҳамсоя, аз хурдӣ бо ҳам калон шудаанд, як коса обу як лаҳт нонро бе якдигар намехӯранд. Санамҷон ҳар рӯз ҳамин вақт аз дар мебарояд, ӯро ба оғӯш кашида мебӯсад ва тез либос иваз карда, ворида корубори зиндагӣ мешавад, намехоҳад модари бемор азоб кашад. Шақарроси дарвозаро шунида Холида ба берун давид. Меҳост Санамҷонро пешвоз гирад, ба оғӯш кашад. Вале, ба ҳавлӣ баромаду ҳавсалааш пир шуд. Дар дами дарвоза ба ҷойи духтар шавҳарро дид, ки масти маст базӯр сари по рост меистод.

– Ҳар рӯз касби шумо ҳамин, на ба худ фикр мекунеду на ба дигарҳо! – Холида бо гила гапзанон ба сӯи шавҳар омад. – Имрӯз таваллуди Санамҷон аст, ин аҳволи шуморо бинад дилгир намешавад?

– Нафасата каш, қанчик! – бо як андоз дод зад шавҳар. – На тура мехоҳам, на духтарата! Дутой зиндагиама хароб кардед!

– Додош, ин гапҳо барои чӣ? – нороҳат шуд Холида ва боз ҳам ба шавҳари беҳолу бепо раҳмаш омаду афзуд: – Биёед, ман кумак мекунам.

Холида ба доду ғиреви шавҳар эътиное накарда, ҳаросон худро ба ӯ расонд ва ҳамин ки хост аз бағалаш гирад, ғайричашмдошт, мушти сангине ба сари дил хӯрд. Аз зарбаи саҳт худро гум кард, ақибнокӣ рафтӯ лӯппӣ аз по афтод. Шавҳари мадхуш фуру дар оташи чаҳлу оғуштаи пиндошти муғризона чашми худро кӯр карда ба хона даромада рафт. Дар ҳамин асно Санамҷон бо дугонааш ба дари ҳавлӣ расид ва ҳар ду бо дидани манзараи дами дарвоза лолу карахт шуданд. Духтар тозон ба паҳлуи модар омад ва сарашро бардошт.

– Дугонаҷон, дав, як коса об биёр, – гуфт ӯ бо ҳарос ва бо меҳрубонӣ «очаҷон, очаҷон»-гӯён сару дӯши модарро молидан гирифт.

Холида тавонист танҳо як қулт об нӯшад. Чашмонаш нима боз шуданд ва суроби Санамҷонро болои сар дид магар, базӯр ба забон омад:

– Духтарам, худата... ихтиёт... кун, ман...

Дашному дағалиҳои бемавриди шавҳар кори худро карданд, ӯ суҳанаширо то охир нагуфта чашм пӯшид. Риштаи ҳаёти модар гусаст, Санамҷонро танҳо гузошту рафт. Духтар чисми берӯҳи модарро танг ба оғӯш гирифт, аз қаъри дил фиғон бардошт. Оҳу нолаи дӯшизаи дар нимароҳ монда бар фалак печид, қалбаш гӯё танӯри пуроташ буд, ки дамои он ашки сӯзон аз дидагонаш берун овард...

Вақте ки Санамҷон бо кумаки дугонааш тани орому беҳаракати модарро ба хона даровард, чашмаш ба дастурхони густурда афтид, ки ораста бо нони башир, қанду ҳалво, мавизу чормағз, гулдони пури гул буд. Суҳанҳои модар ба ёдаш омад, ки вақти рафтан ба мактаб аз пешониаш бӯсида гуфта буд: «Духтарам, умри дароз бин, имрӯз як мучалро пур кардӣ. Ман ҳам сари ҳолам, аз мактаб бо дугонаат биё, таваллудатро чашм мегирем». Дубора хӯриаш омад, ҳасрату алам гулугираш шуд, модарро раҳо накарда бо зорӣ ба навҳагӯйӣ даромад...

Марги муфочои модар Санамҷонро обу адо кард. Акнун дастёр шуда буд, метавонист ба модари бемори худ ёрӣ расонад, ғамхорию дилсӯзӣ кунад, вале ҳеч коре аз дасташ наомад. Дигар касеро надошт, ки нозу эркагиашро бардорад, шӯҳию хандаҳои бачагӣ фаромӯш шуданд. Шабу рӯз, ҳар гоҳе ба ёди модар мерафт, буғзу уқдаи алам гулуяшро мегирефт, ашқҳо шашқатор. Ғаму ғусса, дилтангии Санамҷон хеле тӯл кашид, як соли тамом азо гирифт. Дар ин муддат падараш ҳам мулзаму пакар мегашт. Зоҳиран, худро гунаҳкор меҳонд ва боре ҳам сари дастархон, бо сари ҳам аз Санамҷон узр хоста буд: «Духтарам, маро бубахш, наметавонистам ба дарди модарат даво бахшам. Аз даргузашти ногаҳонии маъсума рӯҳам азоб мекашад». Санамҷон чизе нагуфт, танҳо оби дида кард. Ӯ ҳанӯз ҳам ҳақиқати ҳолро нафаҳмида буд, намедонист, ки падар қотили модараш аст. Бо вучуди ин, рафтору кирдори дағалонаи падар аз ёдаш намерафт, дар мағзи дил ба ӯ нафрат дошт. Баъд аз реҳлати модар низ аз шаробхӯрӣ даст накашидани падари худбин вайро асабонӣ мекард. Вақте ки мидид, маст меояд ва аз баданаш ба хона бӯйи туршӣ, бӯйи нафасгири шароб паҳн мешавад, ӯро чашми дидан надошт, мерафт берун. Гоҳе шарораи меҳр дар дилаш ламъа мезад, меҳост ба ӯ илтифоте кунад, ҳарфи ширин гӯяд, аммо забонаш мегирефт. Нафрати ниҳонӣ ҳама падидаи завқу меҳрубонию мағлуб месохт. Аслан парвоя надошт, ки падараш чӣ ҳол дораду ба чӣ кор машғул.

Ду соли дигар аз ҳаёти Санамҷон чун бод гузашт. Бо мурури замон падараш одати нав пайдо кард. Ӯ рӯздармиён дар чойхона мемонд ва гоҳе низ ду-се рӯз пайи ҳам ба хона намеомад. Боре ду ҳафта гузашту аз падар дараке нест. Санамҷон хавотир кашид. Ҳама якравию безътиноиро чамъ карду як бегоҳӣ ба суроғи ӯ баромад. Ба эҳтимоли зиёд, дар чойхона аст, дигар ҷое надорад, ки равад. Ҳама бекору безориҳо он ҷо гирди ҳам меоянд, бо ҳаёху, бо ғиреве, ки гӯшҳо вазнин шаванд. Ҷону дили падари Санамҷон ҳам ҳангомаҳои онҷост. Дӯст дорад шабу рӯз дар чойхона монад, ниммасту нимхушёр картаю нардибозӣ кунад ё ба ғайбати ину он забон чарб намояд.

Санамҷон оҳиста дари чойхонаро боз кард. Рӯйи ду-се кат чанд нафар саргарми бозию ҳангомаҳои худ буданд. Бо диққат назар афканд, падараш миёни онҳо наменамуд. Аз ҳама пештар чойхоначии мӯйсафед ӯро дид. Безобитагиашро пай бурд магар, наздиктар омаду пурсид:

– Ҳа духтарам, ин чо чӣ кор мекуни?

– Ба суроғи додоям омадам.

– Додоят кист?

– Холматака.

– Холмат, шогирди худам?

– Ҳа.

– Хуб шуд, ки омадӣ, духтарам. Вай як ҳафта боз касал хобидааст, аз беҳи дил месулфад.

Ҳозир ҳама кори чойхонаро худам анҷом медиҳам. Ёрдамаш мерасид, сабилмонда, грип аз по афтонд. Ба хона ё ба духтур набарем, намешудагӣ барин, – мӯйсафед Санамҷонро аз роҳрави чойхона гузаронда, ба хонаи дарун бурд ва дарро кушода гуфт: – Ту ин чо бош, ман Ҳасанбойро мефиристам, бароят кумак мекунад. Додоятро зудтар ба хона бар, духтарам.

Санамҷон дохили утоқ шуду ҳуш аз сараш парид. Падар ҳоли ғарибонае дошт: бурма шуда, ба чомаи кӯхнае печида, дар як гӯша дароз мекашид. Садои хир-хири гулуяш равшан ба гӯш мерасид. Умеди духтар наомад, дилаш таҳ кашид, аз ғояти ноумедӣ беихтиёр ба чашмонаш ашк халқа зад. Паҳлуи падар нишасту дасти ўро байни панҷаҳояш гирифт:

– Додо, чӣ шуд? – базӯр лаб чунбонд.

– Духтарам, маро бубахш, туро танҳо гузоштам.

– Чаро хона наомадед?

– Ба ту бор нашавам гуфтам.

– Ман зиқ шудам...

– Медонам, духтарам, маро бубахш.

Ҳеч гоҳ дили Санамҷон ба падараш ин қадар насӯхта буд. Ўро ҳамеша беғаму бепарво медид. Фикр мекард, ба ғамхорӣ, ба гапи ширин ниёз надорад. Аввалин бор ўро беҳолу музтариб мебинад, маълум ки ба ёрӣ муҳтоҷ аст, аз қардаҳояш пушаймон.

– Додо, хона меравем.

– Наметавонам, мадорам намондаст.

– Ман ёрӣ медиҳам, – гуфт Санамҷон ва беҳаёл падарро бардоштани буд, ки дар боз шуду чавоне даромада омад. Санамҷон ба ў нигоҳ қарду лаҳзае қарахт шуд. Дар пеши назар чавонеро медид, қадбаланд, бо китфу бозу, тануманд. «Ҳасанбой», – аз дил гузаронд ў. Як дам нигоҳҳо радду бадал шуданд. Чавон ҳам, гӯё нахустин бор духтареро ба ин латофат медид, дасту по гум қард, аз хичолат ба руҳсораш сурхӣ дамид ва базӯр ба забон омад:

– Маро бобои чойхоначӣ фиристод, Холматақаро ба хонааш мебарам.

– Раҳмат, ман духтарашон. Бояд тезтар равам, ҳоли додом бад шудааст.

Зиндагӣ сахтгир аст. Санамҷон даргири ин сахтгирӣ шудани худро нафаҳмида монд. Кош он рӯз ба чойхона намерафт, кош падараш бемор намешуду Ҳасанбойро намедид. Маҳрумӣ аз меҳрубониҳои модар, чудой аз падар кам буд магар, Ҳасанбой низ ба сари ў ғурбати бештар бор қард. «Ҳусну чамоли ту ёду ҳушамро рабудаст, чашмони шахлою гесувони мушқборат шабу рӯз пеши назарам, ҳар як ҳаракат ба ту мезебад, азизам. Туро аз мағзи қон дӯст медорам...»-гуфтаниҳои ў ҳама лоф будааст. Санамҷон афсӯс меҳӯрд, ки охири насихати модарашро ба кӯйи фаромӯши супурд. «Духтарам, худата эҳтиёт кун»-гуфтани ў бечо набудааст. «Наход ки мани сода ба доми ин фиребгар афтам, наход ки осонакак таслим шавам», – худ ба худ таассуф меҳӯрд Санамҷон.

Баъди гӯручӯб қардани падар ягона муттақояш Ҳасанбой буд. Ба ў сахт дода шуд ва Ҳасанбой ҳам ин бовари соиистифода қард. Ошқоро изҳори муҳаббат намуд ва Худо нахоста, бе фотиҳаю бе ақд коми дил бардошт. Ин шахвоният на як бору ду бор, чандин бор такрор шуд. Санамҷон худро пурра ба ў бахшида буд. Фикр мекард, Ҳасанбой ёвари ўст, ҳамсару меҳрубони яктои ўст, ўро танҳо намегузорад. Аммо, ҳазор ҳайфу сад афсӯс, ин чавон номарду фиребгар, тарсуву лаин баромад. Ба маҳзи ин ки фаҳмид, Санамҷон аз ў ҳомила аст, ба ҳарос афтод, дунболи баҳона гашт ва роҳи гурезро пеш гирифт. Ниҳоят, осонакак ғайб зад, сояшро аз манзили Санамҷон канд.

Рӯзҳо пайи ҳам мегузашту аз Ҳасанбой дарак не. Санамҷон остонаи чойхонаро охурча қард. Аз он чо ба манзилҳои мерафт, ки барояш дарак медоданд, аммо аз ин чавони бадқавлу берӯ ному нишон набуд, ба ростӣ, гурехта буд ў! Санамҷон ноилоҷ умедашро канд. Афсурдаву озурдахотир дар хона монд, мактабро ҳам таътил қард, худашро аз дугонаҳояш дур гирифт. Гӯё ҳама чиз ба назараш хунук метофт – хонаю ҳавлӣ, кӯю кӯча, мактаб, одамон...

Санамчонро аз ҳоли худ, аз сарнавишти шуми худ нафраташ омад. Афсӯс, бадтар аз ҳама, дигар бокирагӣ надорад, нозу ишваҳои духтариаш намондааст, ишқу муҳаббати ҷавониаш хеле зуд хазон шуд. Дар назди тиреза нишаста, даст ба рӯйи шиками дучонаш гузошт ва пай бурд, ки ҳама саргичӣ, беҳолию дилбеҳузурӣ аз ин. Дар худ андешид: баъдан ҳоли ин кӯдак чӣ мешавад, чӣ сон ба дунё меояд? Сад афсӯс, ҳама лаънат мехонанд, мазох мекунанд, мазох... Не, кӯдак набояд таваллуд шавад, ҳар чи зудтар аз ин дарди сар халос мешавам! Лаънат ба мани шумтақдир, лаънат ба Ҳасанбой!

ҒАҒЛАТ

Наздики панҷ сол буд, ки ману Ирода захру нӯши зиндагиро бо ҳам мидидему дар зери як бом умр ба сар мебурдем. Аз ин гирудори муштарақ меваи ширину ноз-нози ба исми Амина дар бағал доштем. Ирода мураббӣ боғча буд ва бандаи ҳақир посбони мактаби маҳалла. Чӣ гӯям, дар он солҳо банду басти кишвар аз ҳам пошида буду одамон бесаранҷом. Ҳар кас сари гаранги худро ба ҳар чолаеву сӯроҳе мезад, то кути рӯзгор гираш ояд ва агар роҳе даст меод, ватанро тарк карда ба гӯшае орому осудатар сар мегирифт. Яке базӯр нони хӯрдан меёфт ва иддае ҳам аз вачху пули зиёд ар-арию чиртоқӣ мешуданд ҳамонанди улоғҳои маст. Шояд ин вазъ ангеае буд барои Ирода, ки гоҳу беғоҳ ғур-ғур мекард ва боре ҳам арзи ниҳон ба рӯ овард:

– Гӯё дилам торс мекафад, аз ин зиндагии якнавохту фақирона монда шудам.

– Чӣ меҳохӣ?

– Дилам аст сар гирам, равам ба ҷойи дигар!

– Яъне чӣ? Кучо рафтаниӣ?

– Меҳоҳам тую Амина бо ман бошед ва ҳар се равам ба ягон манзили дур. Ба ҷое, ки касе аз Самарқанд суроғи моро нагирад. Он ҷо ободу зебо бошад, бо одамони бою бадавлат, масалан, ба як шаҳри Амрико ё Аврупо. Ҷаҳонро мидидем, лаззати зиндагиро мечашидем, бачаҳоямон окилу замонбоб калон мешуданд.

– Дуруст аст, лекин бо кисаҳои пуч то кучо мерасем? Медонӣ, ин гуна сафар чӣ харче дар пай дорад?

– Ҳар чӣ ҳаст мефурӯшем, раҳпулӣ шаваду ҷойи зист пайдо кунем бас. Баъд кор меёбем, машғул мешавем, Худо худаш мерасонад.

– Ба гуфтан осон. Метарсам, ки дар кӯча мемонему маймунҳо ба ҳоламон механданд.

– Як чашмота кушо, ба атроф нигоҳ кун! Аз ҳар сӯ бӯйи қиматӣ ба димоғ мезанад. Ба хорича рафтаҳо даста-деста пул меоранд, мо бошем, фақат тамошобин...

Бо ин гуна баҳсу талошҳо чанд бор мағзи сарам ороҳона шуду гӯшам кар ва анголаки занам ҳам наафтид, ки осуда сар дар болин гузорам. Пас аз тую манравихои зиёд, ниҳоят, Ирода ба нияти худ расид. Ҳар чӣ дар хона буд, фурӯхтему харчи сафарро даровардем ва бо захмати фаровон чанд марзу бумро паси сар карда, ба ранҷу захру зақуми раҳ тоқат оварда, худро ба диёри хушқиеъфаи Олмон расондем. Иродаи чусту чолоки ман шаҳраки орому хилвати Ораниенбургро дар наздикии Берлин ихтиёр намуд. Пӯшида намонад, ба Олмон омадани мо бесабаб набуд. Ҳамсарам то ҳадде забони немисиро медонист, ба гуфтаи худаш, дар мактаб устои хуб доштааст ва чанд муддат худомӯзӣ ҳам кардааст. Ман қоил будам, ки ӯ бо ин нимқоразабони худ дар миёни одамони ношно роҳ меёфт, мақсадашро мегуфт, бесобиқа ба обу ҳавои нав унс мегирифт. Он рӯзҳо хурсандии ҳамсарам ҳадду қанор надошт, ҳар замон маро ба оғӯш қашида сипосгузорӣ мекард:

– Ту дилу ҷони манӣ, азизам, маро хушбахт сохтӣ! Ин орзуи деринаи ман буд, билахира, ба додам расидӣ.

– Аммо ман дар хавотирам, Ирода.

– Ҷаро охир? Ҳама рифоҳу озодӣ дар қафамон, ҷойи нигаронӣ нест!

– Бояд кор кунем, дар ҳоле ки ман як посбон будам. Ту ҳам ин ҷо ба кӣ мураббӣ мешавӣ?

– Ҳамин посбонии ту беҳтар. Агар инженеру доктор мебудӣ, аз бекорӣ ё кори паст рӯҳат азоб мекашид. Ҳоло бошад, ихтиёр дар худат, ҳар коре меҳохӣ, бикун. Кӣ медонад, ки фаррош ҳастӣ ё ҳаммол, хизматкор ҳастӣ ё даллол?!

– Яъне чӣ, меҳохӣ зери пойи касеро тоза кунам, ғуломи касе бошам ё...

– Чӣ фарқ дорад? Ман ҳам ҷунин қорҳое хоҳам кард. Пул ёбем бас нест магар? Кӣ моро мешиносад? Агар хоҳӣ, ба Самарқанд пайғом мефириستم ва меғӯем, ки ту дар ширкати бузурге кор мекунию ман ҳам котиба...

Ин баҳсҳо буду як моху анде пас, вакте ки ҳамёнамон хост бо бод дилхушӣ кунад, Ирода дар як ресторан ба ҳар дуямон кор ёфт. Ресторани калоне буд ва ман фаршу мизҳоро тоза мекардаму Ирода зарфҳоро мешуст. Агарчи бо пайдо шудани кор ҳавлу шӯри дилҳо ором гирифт, аз сӯйи дигар, мушкилие даст дод, ки наметавонистем бароҳатӣ ҳар ду машғул бошем. Чун сахарӣ ба кор рафта то нисфи шаб банд мешудем, маҷбур будем духтари хурдсоли худ – Аминаро дар манзил танҳо гузорем. Чанд рӯз бо навбат, гоҳе ман ва баъзан Ирода саре ба хона зада, ба ҳолу хӯрду хоби вай расидем. Вале ин ҳол наметавонист дер пояд, агар соҳибкор пай мебурд хатман ҳар дуи моро мучозот мекард. Аз ин хотир, аз пайи ҷустуҷӯйи ниғаҳдор шудем, тасмим гирифтем Аминаро пеши касе гузорем. Ба бахти мо, чанд рӯз гузашту аз ҳамсояҳо як пиразани олмонӣ рӯйи хуш дод ва бо мувофиқати дастмузди ночизе духтарро ба ӯ супурдем.

Ҳар рӯз хеле дер, нимаҳои шаб ба хона бармегаштему Аминаро аз пиразан мегирифтем. Чанд дақиқа ҳузури моро пай мебурд, он ҳам дар ҳолате, ки хоболуд буду навозишҳои моро ҳис намекард. Аз ин ҳол ман нороҳат мешудам, қаъри дилам сиёҳ буд. Ирода бошад, мехост ин бугзи маро шиканад:

– Ҳеч гоҳ хавотир нақаш, ҷойи духтарамон нағз аст. Пиразан ҷони одам, тарбия мекунад.

– Аз ҳамон тарбия дилам ғаш дорад. Метарсам, ки духтарамон бегона, моси маданияти ин чо калон мешавад.

– Ин хуб аст, Амина замонавӣ, хушёру доно ба воя мерасад, диду назараш тору танг намемонад...

Ба ин минвол, дар Олмон мондему худамон беҳабар аз умрамон дувоздаҳ соли дигар гузашт. Аминаро аз дасти пиразан гирифтем, ӯ бузург шуда буд, дигар ниёзе ба парастору ҳамроҳ надошт. Тайи ин муддат Ирода сари ҳол мегашту ман гирифтори ҳаёлотии печида ва рӯҳияи шикаста. Ба гуфтаи ӯ, духтарамон ҳам хеле «озоду замонавӣ» бузург мешуд, бо шеваҳои ҳислатҳои урупой! Воқеан, дар ӯ заррае одоби тоҷикона намедидам: на ба забони модарӣ хуб ҳарф мезад, на либоси маҳрамона дошт, на дилсӯзию илтифоти духтарӣ. Аз рафтору муомилаи хунукаш гоҳе ба танг омада танбеҳ доданӣ мешудам, аммо кучо! Парвоя надошт, ки ман кистаму чӣ мегӯям. Бебарвоёна, рӯ ба рӯям истода, гап ҷавоб меод ва ҳатто мегуфт, ки ту ҳақ надорӣ ба ман насиҳат кунӣ. Боре, дар як рӯзи истироҳат ӯро ба хотири пираҳану домани кӯтоҳаш, ки сари дилу нофу поҳои одаш то сон ба чашм меҳӯрданд, дами дар ниғаҳ доштам ва нагузоштам, ки бо ин намо ба сайругашт равад. Вале духтар бо ҷаҳл маро тела дода, ба сарам дод зад:

– Дилам хоҳад лучу урӯн ба кӯча мебароям, ба ман зӯрӣ накун!

Аз беодобии ӯ саҳт асабонӣ шудам, дар ниҳояти ғазаб як торсақӣ ба рӯяш фаровардам. Оре, духтарамро торсақӣ задам, беҳабар аз он, ки он силӣ бароям хеле гарон тамом мешудааст. Маҳз ҳамон вақт бо дили ноҳинҷору хуноб яқинан дарк намудам, ки ман дар кишвари бегонаам ва фарзандам низ дар рӯҳи дигар калон шудааст, миёни мо алоқаи тоҷиконаи падарию духтарӣ вучуд надорад. Оре, ба хотири ҳамон торсақӣ духтарам ба полис хабар дод ва бар замми ӯ, Ирода ҳам маро дар пеши полис маломат кард. Аз пайи шикояти «азизони худ» ноилоҷ ҷаримаи ҷонгире пардохт кардаму аз шарри «пуштибонҳои ахлоқи қонун» халос шудам. Дигар маҷбур будам ҳама нозунузи духтару ҳамсарамро бардорам, бо ҳар гуна хулқу атвори онҳо муросо кунам то замоне, ки воқеае пеш омад дилхароштар...

Густоҳиҳояш кам буд магар, духтарам пас аз чанд рӯз пойи худро аз хона канд. Ирода ҳам ба ташвиш афтод ва маро водор намуд, ки ба суроғаш бароям. Тахмин мекардам дар хобгоҳи коллеч бошад, чун аксари ҳамкурсони ӯ он чо хобу хез доштанд. Бе дудилағӣ ба он чо рафтам ва гумонам дуруст баромад. Дар даромадгоҳи коллеч як гурӯҳ ҷавону духтар ҳалқа зада гарми сӯхбат меистоданд ва духтари ман низ миёни онҳо. Писарбачае маҳкам аз камари ӯ меодшт ва дасти Амина низ ҳамоил ба гардани он ҷавон. Каме дасту по хӯрданд, беихтиёр ҳис кардам, ки сурхиҳоям рӯ мегирад. Бештар аз қиҷув ва шаклу шамоили онҳо, ба хусус, аз либосҳои тангу кӯтоҳи духтарон хушам наомад. Бо ҷаҳл садо задам:

– Амина!

Духтарам овози маро шуниду сараввал бо таачҷуб ба сӯям нигоҳе афканд ва гӯё касе ӯро маҷбур мекунад, бо дили нохоҳам ба сӯям қадам бардошт.

– Кучой, духтарам, чаро хона наомадӣ? – базӯр қаҳрамро фуру бурда пурсидам.

– Он чо зиқ шудам, дар хобгоҳ вақтам хуш мегузарад. Ба ман хона доданд, ҳамраҳам низ бачаи нағз.

– Бачаи нағз? Яъне бо писарбачае ҳамхонаӣ?

– Чӣ шудааст, ҳама ҳамин хел.

– Зуд ба хона баргард! – оташин шудам. – Имрӯз сари шом дар хона бинам!

– Не! – ба чашмонам теғ кашида ҷавоб дод ӯ. – Ҳақ надорӣ маро маҷбур кунӣ!

Дидам авзо бадтар мегардад, бо зӯрӣ намешавад ин духтари саркашро ба роҳ даровард. Бо мушкилӣ ғазабамро ба дарун хӯрда, бо мулоимат гуфтам:

– Духтарам, охир айб аст, ману модарат зинда...

– Айб чӣ? Дувоздаҳ сол фикре ҳам накардӣ, ки кучояму чӣ кор мекунам, акнун ғами маро мехӯрӣ? Вақте ки маро ба дасти пиразани бегона гузошти хушу ҳавосат дар кучо буд? Чаро намехоҳӣ, ки бо майли дилам зиндагӣ кунам, магар ман кӯдакам? Ҳар ки ҳам бошӣ, хоҳиш мекунам, маро ба ҳоли худам гузор.

– Духтарам, ту фаромӯш накун, ки аслу насабат самарқандист, як мусалмонӣ. Наход нафаҳмӣ, ки ҳама рафторат зидди суннатҳои мост?

Амина писханде заду гуфт:

– Самарқандӣ? Мусалмон? Ту ба касе, ки аз сесолагӣ дар Олмон зиндагӣ карда, бо онину фарҳанги ин ҷо ошно шудаву хӯ гирифтааст, мегӯӣ мусалмон? Агар падари дилсӯз мебудӣ, худат гӯ, чӣ чизе аз он суннатҳо, аз он мусалмонӣ ёд додай ба ман?

Суханҳои ӯ чигарамро сӯзонд. Намедонистам чӣ гӯям, чӣ кор бо ин духтари густох кунам. Он лаҳза, шояд барои нахустин бор, ба хубӣ эҳсос кардам, ки аз тарбияти духтарам дар ғафлат мондаам. Ӯ, дар воқеъ, касе буд дорои одобу муомилаи дигар, на тоҷикона. Пас аз он бархӯрд чанд моҳ гузашт, аммо Амина ба хона барнагашт. Ба гапи модараш ҳам гӯш надод, гӯё ба кулӣ аз мо даст кашида буд. Вале нооромӣ ва фикру хаёлотӣ мағшуш мағзи маро ором намегузошт.

– Ин буд орзуи ту? – як шаб аз ниҳояти дилтангӣ бо зарда пурсидам аз Ирода. – Ҳаминро мехостӣ?

– Албатта, не! Ба гӯшаи хаёлам ҳам наомадааст, ки рӯзе духтарамон моро тарк мекунад. Вале боз ҳам норозӣ нестам, Амина зиндагии нав ёд мегирад.

– Зиндагии нав?! Яъне духтари понздаҳсола падару модарашро тарк мекунаду бо бачаҳои дигар ҳамоғӯш аст?

– Ин тавр нагӯ, – нороҳат шуд Ирода, – магар намебинӣ, ки ин ҷо ҳама аврупоӣ ҳастанд, ҳаёти ҳамашон ба ин шакл. Медонам, Амина бо писаре ҳамхонагӣ дорад ва ин ҳамзистиро чун як расми маъмулии омӯзишгоҳ мехонанд. Фаромӯш накун, ки духтари мо низ донишомӯз аст!

Ба Ирода нигоҳи хашмолуде афканда гуфтам:

– Сад афсӯс, фикр мекардам ҳанӯз хуни самарқандӣ дорӣ.

– Дуруст, ман тоҷики самарқандиам, аммо равшанфикру озод, на мутаассибу ақибмонда!

...Рӯзҳову ҳафтаҳо мегузашту роҳате дар зиндагӣ надоштам, баҳсҳои ману Ирода тамом намешуд. Аслан наметавонистам бо фикру андешаҳои ӯ муросо кунам. Ба хусус, ҳар гоҳ мехост Аминаро сафед кунад ва худашро бофарҳанг нишон диҳад, хунам чӯш мезад, ба ғазаб меомадам. Дигар, бо мурури замон чойгаҳи муштарақ бароямон танг шуд. Бо иродаи худ Ирода низ маро тарк карду рафт. Пай бурдам, ки чизе бароям боқӣ намондааст, чун як духтари ғарбзада ва ҳамсаре худбохта. Ангезае барои мондан дар Олмон надоштам. Қарор кардам ба Самарқанд баргардам, аммо боз ҳам дилам нашуд. Ҳанӯз аз духтарам нигарон будам, ҳеч ёду хушам қабул намекард, ки ӯ дар кишвари бегона монад, дар оғӯши ҳоҷаҳавасҳои бемаънӣ. Аз ин рӯ, аҳд намудам то аз дастам меояд, ба ӯ наздикӣ чӯям, меҳру самимияте дар ӯ бедор кунам.

Ба одати маъмул, як шаб бо ёди Амина ба самти хобгоҳ роҳ пеш гирифтам, худам намедонам, поҳоям маро ба он сӯй мекашид. Ҳамин ки аз пеши майдони қаҳвахонаи «Модерн» мегузаштам, нохост дар пардаи тирафои шаб, ки бо чароғҳои хиёбонӣ густа мешуд, шаклу шамоили духтарамро дидам. Бо чӣ забоне гӯям, ӯ хуморӣ буд! Бо як даст овезон бар гардани ҳамон ҷавони ошно, ки ҷуссаи лӯндаю мӯҳи дароз дошт, аз дари қаҳвахона берун меомад. Дар ғазаб шудам, худ аз худ муштҳоям гирех хӯрданд. Ҳеч гоҳ Аминаро ба ин дарача паст надида будам. Сабрам аз даст рафт, дар ҳоле ки намедонистам чӣ кор мекунам, худро ба онҳо расонда, бо ҷаҳл аз гиребони ҷавон гирифтам ва бо ҳар чи қуввате, ки доштам, ӯро кӯфтам. Доду фиғон ба осмон печид, фурсате нагузашта, посбонҳои шабона расида омаданд ва моро ба идораи худ бурданд.

Дар зиндагӣ ба гӯшамон чун мум рехтаанд, ки ба унвони марди хонавода мураттаб посдори шарму ҳаё ва покдомани занону духтарони худ бошем. Ин покдоманӣ ё ифғат мартабаи рӯҳиву равонии чинси латиғ аст, ки покиву сафои оиларо муҳайё месозад. Бо ин андеша будам, ки маъмуриони полис аз ман ҷонибдорӣ хоҳанд кард, охир ман ба ҳимояи шарафи духтарам бархостаам! Аммо, қазия ранги дигар гирифт, дарёфтам, ки зиндагии мо дар ҳама ҷо яксон нест. «Ин мард бесабаб пеши моро гирифт, дӯсти маро бо мушту лағад зад»-гуфта, гувоҳӣ додани духтарам низ рағане буд, ки ба сари лаҳҷаи оташ рехт. Маъмури идораи полис пайрави даъвои

чавон ва гувоҳии Амина маро боздошт намуд. Дар асорат ба ҳоли шуму ғарибона хандаам омад, сахт дар шигифт мондам, барои худ меандешидам: «Наход ки духтари худам то ин ҳад бефарқ шудааст?! Магар мумкин аст одам бегонаеро аз падари хеш бартар шуморад?!». Аз тақдир ҷойи гурез нест, ин пешомад буду рӯзи дигар маъмури полис хуччатҳои маро ба додгоҳ фиристодани шуд, аммо бо ҳазор илтимосу зорӣ, ҳар чӣ пули захира доштам, ба унвони чаримаи нақдӣ пардохт кардам ва дар ҳамон ҷо корро хобондам. Сипас, бо сари гич, аз ҳар гуна ғуруру пуштибонӣ даст кашида, анҷому васоили доштаамро фурухтам ва дар аввалин фурсат роҳи Самарқандро пеш гирифтаам...

Акнун муддате чанд гузаштаасту ин ҷо, дар ватани худ ҳамроҳи аҳли пайванду дӯстонам зиндагӣ дорам. Аз ҳавои ботаровати шаҳри биҳиштӣ чуқур-чуқур нафас мекашам, осуда хобухез мекунам, дар миёни одамони шинос зиста аз лаззати одобу муоширати дилнишин сер намешавам. Худоро шукр мегӯям, ки аз гурбат, аз «фарру шукуҳ»-и ношно халос шудам. Агарчи ҷудой аз ҳамсару духтарам бисёр дардовар аст, аммо дидани ҳамватанони хунгарму баору номус ва бархӯрди самимонаи онҳо бори ғуссаро аз дӯшам сабук мекунад. Вақте ки Самарқанду мардуми худро бо он кишвар муқоиса мекунам, мебинам, ки тафовут аз замин то осмон аст, ба вижа, сафою вафои ин ҷамъиятро дар ҳеҷ ҷойи дунё наметавон пайдо кард! Афсӯс, Иродаю Амина аз ин нуқта дар ғафлат монданд ва ман ҳам дар насиби хеш ғофил будаам, ки бо бесарӣ натавонистам онҳоро сари вақт ба роҳи рост барам.

БАЪД АЗ БЕМОРИ

Таънаю маломатҳои хонаводааш ба ҷонам расида буд. Ҳарчанд зӯр зада ҳолӣ кардани мешудам, ки бемории ӯ на ба ман ва на ба каси дигар рабте дорад, ба суханам аҳадунносе гӯш намедод. Падари бовикораш мудом наҳ мезад, ки «надонистам дарунат пӯку пӯсида аст, хӯрокат дӯғобу гилемат пӯстаки буз! Духтари нозанинам аз дасти туи ношуд нотавон шуд!». Модари меҳрубон ҳам ба табли шавҳар мераксид: «Духтарамро обу адо кардӣ, садкаи шавҳар шав, нобакори ҳақир!». Ҷӣ метавонистам бигӯям?! Бо дилозурдагӣ фақат ба Шамсия умед мебастам, аз Худо меҳостам, ки ҳар чи зудтар сиҳат шаваду ба по хезад. Аз сӯйи худ, Шамсия ҳам аз бархӯрди падару модар хичолат мекашид, меҳост онҳоро бовар кунонад, ки ман ҳеҷ айбе надорам, аммо дасти ӯ кӯтоҳ буд...

Ду сол мегузашт, ману Шамсия бо ҳам мезистем. Аввалҳо аз бетобӣ шиквае надошт, солиму сари ҳол зиндагӣ месохт. Аммо, бо мурури замон, зуд-зуд заифу бедармон шуданаш маро ба изтироб андохт. Бештар поҳояш ба ӯ итоат намекарданд, аз фарти сустӣ беихтиёр дар ҷо нишаста мемонд. Зери чашмонаш кабудча метофт, чехрааш афсурдаю андӯхгин. Агарчи ба пурсучӯям «ташвиш накаш, мегузарад»-гӯён диламро пур кардани мешуд, пай мебудам бемории саҳте ӯро фарогир аст. Боре чашмам афтод, ҳамин ки меҳост аз дари ошхона берун ояд, лағжида ба замин нишаста монд. Ҳарчанд меҳост аз дару девор дошта худро сари по ниғаҳ дорад, натавонист. Давида аз бағалаш гирифтаам:

– Азизам, ба ту чӣ шуд? Кучоят дард мекунад? – пурсидам аз ӯ.

– Сарам гич рафт, миёнам кашол, гурдаҳоям об шудаанд-магар, – беҳолона пичиррос зад вай.

Ба духтур бурдам. Ҳамоно муоинаю озмойишҳо сурат гирифт ва саҳту пури намак шудани гурдаҳои азизамро эълон карданд. Дилам барояш сӯхт. Аз пайи дастури духтур ба хогири муолиҷааш бо сар давидам, ҳар доруо давое, ки зарур буд, барояш омода сохтам. Худам ба пухтани ғизоҳои парҳезӣ дасту остин барзадам. Албатта, ба бозор баромадани Шамсияро ба кулӣ манъ кардам. Ҳарчанд аз бозор даромади хубе дошт ва ҳеҷ намехост аз фуруши картошкаю пиёз даст кашад, ман ба ин кор роҳ надодам. Бароям тандурустии ҳамсару ҳамрозам аз ҳама чиз авлотар буд.

Аммо, бо вучуди ин ҳама ғамхорӣ, магар мешуд пеши касеро, ки ошиқи бозор аст, гирифт? Оё мумкин буд ӯ хонанишин шавад? Не, таъкидҳои ман мисли боде аз баногӯшаш гузашт ва ӯ баҳона пеш овард, ки дар хона зиқ мешавад, агар ба ҳавои тоза набарояд, сар ба болин монданаш аниқ. Зани яқрав каме ба худ омада, дубора ба оғӯши бозор шитофт. Аз субҳ то шом савдо ва сарборӣ – хонадорию пухтупаз. Ин ҳама давутоз маро бештар нороҳат месохт, аз ӯ саҳт дар ҳавотир будам.

Ниҳоят, Худо нахоста, омад ба сарам аз он чи метарсидам. Вақти зиёде нагузашта дарди гурдаҳои Шамсия хурӯҷ кард. Ин бор хастагӣ ҷунон азияташ меод, ки ҳатто ёрои сари по рост

истодан надошт, аз шиддати дард базӯр нафас мекашид. Боз рафтем суроғи духтур. Ин дафъа коғазӣ озмоишӯ аксбардориҳо тӯлонитар буд, бо чӣ забоне гӯям, намакҳои пештара санг шудаанд! Безобитагӣ аз ҳад гузашт. Бо шитоб тачвизи духтурро пайгири кардам, ҳар гуна доруо давое буд муҳайё сохтам. Ҳозир будам ҳар чӣ ҳаст ҳарч кунам, то Шамсия хуб шавад. Бо вучуди ин, талошҳои зоеъ мерафт, доруҳои харидаам чандон натиҷа намебахшид...

Чойи ҳар рӯзро фардо мегирифт, вале дарди Шамсия намеҳост чой иваз кунад. Аз ин ҳоли ӯ аҳли хонаводааш саҳт ранҷур буданд. Мудом санги маломат меандохтанд, ки духтарашон дар хонаи ман хушбахт нест. Корӣ аз дастам намеомад, ҳақ бо онҳо буд. Охир, мани ҳақиру камбизоат ба унвони як корманди содаи давлат магар метавонистам ҳамонанди падарарӯси бозаргон зиндагии пурборе дошта бошам? Чӣ чойи пинҳон, кори бозори Шамсия низ кумаки хубе буд барои ҳарчи хона, вале бо он ҳам яқмон ду намешуд. Бо ин ҳол, мо якдигарро хеле дӯст медоштем. Шамсия ҳеч гоҳ гила ё эътироз намекард, аз аввал медонист, ки бо кӣ арӯси кардааст. Дар овони хурдӣ ба ҳамдигар унс гирифта, дасти муҳаббат ба ҳам додаем. Бешубҳа, ӯ метавонист издивоҷи бехтаре дошта бошад, аммо қарор дод бо ман хонадор шавад. Ман ҳам розӣ будам, зеро дар иваз зани хубу меҳрубоне дар бар доштам. Агар ин беморӣ ба суроғаш намеомад, шояд бехтарин ҳамсарони олам мо будем!

Рӯзҳо пайи ҳам мегузашту ба ҳар навъ пули доруворияшро меодам. Аммо, ба Худо, ин бемории Шамсия танҳо як сари калобаи саргиҷҳои ман буд. Аз сӯйи дигар суҳанҳои талху нешдори падару модараш маро дилтангу беҳол мекард. Мураттаб мегуфтанд, ки дардмандии духтарашон аз мани ношуд аст. Таҳаммули ин таънаҳо хеле саҳт буд, кам-кам тоқатамро аз даст меодам. Меҳостам ба сари ҳама дод занам, диламро сабук кунам. Вале, ба хотири Шамсия лаб фуру баста, дам дар дарун мегаштам то замоне, ки косаи сабри ҳамсарам низ лабрез шуд. Ӯ аз суҳанҳои талху ҷонгири хонагиҳояш ба танг омад ва аз ман хоҳиш кард вайро ба манзили падараш барам. Гуфт, ки шояд он ҷо барояш бехтару бештар ғамхорӣ кунанд ва ӯ рост ҳам мегуфт. Аз пайи дардҳои ҷонҳои гурда рӯз ба рӯз нотавонтар мешуд, аз фалаҷ шудан хеле метарсид. Дар номади қор, агар гурдаҳои амак мекарданд, ин қор дар тавони ман набуд. Аз ин рӯ, ман ҳам исрор накардам, ки пешам монад. Худам ӯро ба хонаи падараш бурдам...

Дармону даво ба наҳви аҳсан пайгири Шамсия шуд. Азизи дилам дур аз дидаҳои ман дар дасти яке аз бехтарин духтурони шаҳр, ки падараш гузошта буд, ба муолиҷа пардохт. Мегуфт, ҳар рӯз гарону нодиртарин доруҳои хоричиро масраф мекунад. Хушбахтона, ҳолаш ба бехбудӣ рӯ овард, ки ман аз ин ҳам хушҳол будам, ҳам дар хичолат. Воқеан, ҷое, ки пул ҳаст, муҳаббат ҳечқора аст. Падараш аз ҳарче худдорӣ намекард, маблағи зиёд пардохта саломатии Шамсияро меҳарид. Медонистам, агар дар хонаи ман мебуд, ҳаргиз ин расиданҳо аз дастам намеомад.

Шабу рӯз бо ёди Шамсия будам ва дар поёни қор, худ аз худ, пою дилам ба сӯйи ӯ кашол мешуд. Вале, аз остонаи падарарӯс ҳанӯз по ба дарун наниҳода, бархӯрди сарду ҳашми хонагиҳояш маро пас мезад. Дилгиру рӯҳафтада аҳд мекардам, ки дигар наёям, ба хичрону ҷудой таҳаммул кунам. Эҳ, Худо, ин фироқ бароям саҳт буд, ёди дӯстдори ягонаам маро ором намегузошт, дилам барояш танг мешуд...

Як сол аз миён гузашт, ки дар назари ман ҷун сад сол метофт. Шамсия дар хонаи падариаш хушхӯрӣ мекарду мани танҳои дамдардарун ғуссахӯрӣ. Ин фироқ кам буд магар, одамонаш исрор мекарданд, ки мо аз ҳам ҷудо шавем. Мани дасткӯтаҳ шавҳари лоиқу арзанда набудам, барои ҳамзистӣ ҳаққу ҳуқуке надоштам. Агарчи ба дилдодаам умед мебастам ва авоил дар хусуси қатъи издивоҷ асло фикр намекардам, аммо бо мурури замон вазъиятро ба тарзи дигар дидам. Зоҳиран, ҷунин менамуд, ки Шамсия низ ба ҷудоии мо розӣ аст. Охир, тамоми рӯз падару модараш дар ҳаққи ман бадгӯӣ мекарданд, аз белаёқатҳои мегуфтанд ва албатта, ӯ мутаассир мешуд. Бехтар шумурдам, ки ҳам худамро ва ҳам ӯро аз ин даргиҳҳои рӯҳӣ ҳалос кунам. Ҳарчанд мушкилу ғамангез буд, ба ҷудой розӣ шудам.

Падари Шамсия болу пар баровард, барои пас гирифтани нури ҷашмони худ аз даргоҳи тори домоди нотавон миёнашро маҳкам баст. Мани сарҳам аз пайи вакили ӯ ба додгоҳ рафтам, ҳар чи гуфт, эътирозе накарда ба ҷо овардам ва ба зери ҳама коғазу ёддошту санад имзои олула бо хуни дилро гузоштам. Аҳёнан пеши дидагонам хира мешуд, дар мағзу ҳушам ҳаёлҳои мепечид: «Ба зудӣ қарори додгоҳ мебарояд ва онро мебарем ба идораи ақди никоҳ. Фурсати ҷудой фаро мерасад, мани бенасибшуда аз баҳти қомил ҳамсари хубу меҳрубонамро барои ҳамеша аз даст медиҳам. Вой қонам, омода бош, ки ин ғами саҳтесту ҳузновар! Эҳ, ҷаро ғам? Не, қонам, хурсандӣ бояд қард, охир, азизи ман шифо меёбад, аз дарду озор наҷот меёбад! Бо ман намемонад, вале солиму сари ҳол мемонад! Бале, фориғ аз дардҳо, ки ин баҳти ман аст!»...

Он рӯзи дилозор аз нисф гузашту ҳукми додгоҳ омода шуд. Монда буд имзои Шамсия, ки ҳама чашм ба роҳи ӯ будем. Баъд аз дилтангиҳои беҳад чашмам ба дари даромадгоҳ афтод ва ӯро дидам. Ингор парии афсурдаҳол, вале нурбору дилрабо рӯ боз мекард, рӯи зинаҳо чида-чида қадам мегузошту боло меомад. Ҳолаш хуб буд, аз чехраи беморгунае, ки дар зехнам рахт баста буд, нишонае ба назар намерасид. Ӯро сари ҳол дидаму хушҳол шудам. Ӯ бошад, дар худ гирифта ва андешаманд менамуд. Ба салони мани музтар, ки ба пешвозаш нимхез шудам, бо қавоқҳои овезон арз кард:

– Аз ман безор шудед? Ин қадар осон ба чудой розӣ будаед, чаро зудтар нагуфтед?

Ман лолу гаранг мондам. Базӯр ба забон омада пурсидам:

– Магар худат нахоста будӣ?

– Ба гӯшаи хаёлам ҳам наомадаст!

– Маро бубахш...

Вакил баргаи ҳукми талоқро ба дасти Шамсия дод. Бар хилофи интизории ҳозирин, дар назари ҳама баргаи ҳукм миёни ангуштони нозуки таранг пора-пора шуд ва бо як ҳаракати озод тикаҳои қоғаз ба ҳаво пош хӯрд. Дидаҳои пур аз меҳру меҳрубонӣ ба сӯи мани лолу қарахт дӯхта шуданд:

– Илтимос, маро ба хонаи худамон баред, – гуфт азизи дилам, ки садояшро гӯё дар хоб мешунидам.

Медидам, ки аз ин амали ӯ ҳама дар анг монданд, касе ёрои ҳарф задан надошт. Ман низ ба худ омада, хомӯшона ба ӯ даст додам ва бо ҳам ба берун баромадем. Роҳравон ҳис мекардам, ки ҳам хушҳол ҳастаму ҳам ларзае танамро фаро мегирад. Агарчи ба оғӯшам баргаштани гулам маро хурсанд месохт, ҳамзамон хаёле ҳеҷ аз майнаам дур намешуд, ки гӯё ба дармони ӯ пул намеёбаму дубора даъвою баҳсҳо аз роҳ мерасанд. Аммо Шамсия дастамро гирифта бо қатъият қадам мебардошт, маълум буд, ки барои ӯ ману хонаам ва зиндагиамон аз ҳама чиз азизу авлотар аст!

ҚАЛБҲОИ ХАРОШИДА

Яке аз рӯзҳои доғи тобистон буд, ки онҳо омаданд. Омаданд бо хаёҳу, бо ғирев, ҳамроҳ бо гулдурӯси ваҳмангези мошинолотӣ бузургу трайлерҳои ба каф булдозеру экскаватор гирифта, бо таҷҳизоти ачибу ғариб. Расидани онҳо буд, ки тарқишу садоҳои нобаҳангом дар гузари поини деҳа ҳамаро ба по хезонд, ба хусус, бачаҳои кунҷковро бо давутози бештар ба сӯи худ кашид. Ҳар кас дар дохил буд худашро ба берун зад, барои ошноӣ бо сарусадҳои тоза. Ҳатто баррачаю бузғолаҳои беғами лаби сой рамида ба тарафи молхона давиданд ва аспу хари ба сутун бастаи бобом гӯшҳои худро сик карда, беист думу почак мезаданд. Аз пайи селай гунчишқакон ду адад шонасаракӣ муғамбири ман низ дар лонаи худ беҳузур шуданд ва аз миёни шоҳаҳои тути канори ҳавлӣ бо ҳарос бол афшонда ба парвоз даромаданд...

Он рӯз ба деҳа омадани малламӯйҳои коршинос касеро он қадар нороҳату андешаманд насохта буд, ба ҷуз падари ман ва ду-се дӯсти ҳамрози ӯ. Падарам рангпариди бар рӯи суфаи ҳавлӣ менишаст ва сарашро байни дастонаш гирифта, бо чашмони нимабоз асири фикру хаёл буд. Аз ҳолати ӯ тааҷҷуб карда, дар худ чӯё шудам: «Чаро падари ман андӯхгин менамояд, дар сурате ки ҳама суҳбати тозаомадагонро доранду бо завқи тамом аз тавоноӣ, аз дастгоҳолоту анҷом ва кори онҳо таъриф мекунанд? Аз чӣ ӯ дилвопас аст?»

– Додо, урусҳо ба чӣ омаданд? – пурсидам канори суфа нишаста.

Пилкҳои чашмонаш боло-поин шуданд, хаёлолуд ба сӯи ман нигоҳе афканд, аммо чизе нагуфт.

– Чӣ кор карданианд? – бетоқатона саволамро такрор кардам ман.

– Омаданд, ки деҳи моро хароб кунанд, – бо оҳанги дилозурдагӣ арзи дил намуд ӯ, – мекананд, ҳама чоро чару чӯ мекунанд, сарвати деҳро мебардоранд ва... мераванд.

Бо тааҷҷуби бештар, кунҷковона пурсидам:

– Сарват, яъне чӣ?

– Оре, писарам, сарват! Сарвате, ки садҳо сол дар зери замини мо хобидаву дар мушкилтарин айём чони одамонро харидааст, – оҳи бадард кашид падарам ва сараки пӯпилакдори носкадуяшро, ки байни ангуштон бозӣ медоронд, боз карду як каппа нос кашид ва аз ҷо баланд шуда, ба кафи даст пуф-пуфкунон ба сӯи боғ роҳ пеш гирифт.

Нисфирӯзӣ, ҳаво гарм. Модарам дар сояи воиши тоқ, рӯи суфаи ҳавлӣ дастархон паҳн карда буд, омодагӣ дошт ба мо чою наҳор диҳад. Падар ва додару хоҳаронам ҳам як-як чамъ

мешуданд. Ман обхӯрии сирдорамро, ки пури арзан буд, ба даст гирифта, тозон ба болои дарахти тут баромадам, назди шонасаракҳоям. Яке дарҳол ба китфам нишаст ва дувумӣ ҳам бесаброна ба қуттичаи холӣ, ки васати лонааш буд, нӯл задан гирифт. Арзани обхӯриро дар қуттича рехта, ҳар ду шонасаракро хорумол кардам ва аз нав ғарқи тамошо шудам. Ба қуттича тез-тез нӯлзанон дон чидани онҳо манзараи ҷолибе буд. Тамоми бадан – аз пӯпақҳои сар то нӯги дум алвонҷ меҳӯрд ва дӯстонам бо зебоии худ, ки синаи норанҷирангу болу думи ало бо хат-хатиҳои сафеду сиёҳ доштанд, хеле мафтункор ба назар мерасиданд. Модарам меғуфт, шонасарак мурғи бахосият аст. Дар ривоятҳо омада, як замоне кокули бодбезакшакли вай тиллоӣ будааст. Одамони гурусначашм ба хоҳири даст ёфтани он пӯпии қиматбаҳо беист дунболи парранда мегаштаанд. Аз ин дунболғирӣ ба танг омада, боре як села шонасарак аз Ҳазрати Сулаймон хоҳиш мекунанд, ки онҳоро аз пӯпии заррини пешонӣ раҳо кунад. Ҳазрат ба додашон мерасад ва ба ҷойи пӯпӣ тоҷеро бо парҳои хушранг мебахшад. Маҳз ҳамин кокули пешонӣ доимо завқи маро меовард. Чандин бор дида будам, ки дӯстони ман агар аз чизе тарсида нороҳат шаванд ё вақте ки ба замин ё ба рӯйи шох фуруд меомаданд, дарҳол нӯли борику дарози худро рост карда, кокули парешонро ғун дошта, ба самти боло мекашиданд. Вақти ба поин сарозер шудан болҳои худро чунон паҳн мекарданд, ки гӯё парвонаи бузурге аз парвоз бармегардад. Дар назар суръати хеле кам доштанд, аммо мурғони хеле ҷолоку тезпарвоз буданд шонасаракҳоям.

Дар як вақт аз болои дарахт тамошо кардани ҳаракат ва чунбучӯли «меҳмонони ноҳонда», ки либосҳои сиёҳ ба тану каскаҳои зард ба сар доштанд, бароям лаззат мебахшид. Дар маҳалли қор мошинҳои бузурги онҳо пушти ҳам қарор гирифта буданд, гӯё қорвоне ба назар мерасид ороста аз шугурҳои яксохт. Дар ҷилав ҳам, аз ду ҷиҳат, экскаваторҳо хокбардорӣ мекарданд. Аз онҳо пештар булдозере сангу шағалҳоро дуртар меронд ва садои тар-тари он равшан ба гӯш мерасид. Инак, аввалин мошин аз «қорвон» ба роҳ баромад...

– Хуршед! – садои падарам баланд шуд. – Зуд биё, наҳор меҳӯрем.

Ҷуз итоат чорае надохтам. «Ҳозир»-гӯён ҳама тамошоро як сӯ гузошта, аз дарахт поин омадам ва дастҳоямро шуста ба ҳалқаи оиламон пайвастам. Модарам пас аз омода кардани ҷонон шӯрборо ба косаҳо ва гӯшту картошқаро ба табақи алоҳида кашида буд. Аз рӯйи одати ҳамешагӣ, дар ҳангоми субҳонаву наҳору шом ҳама бояд сари вақт ҳозир мешудем. Агар касе таъхир мекард, албатта, аз падарам гап мешунид. Он лаҳза ҳам каме тӯл кашидани қорҳои маро диду ба сӯям теғ кашида назар афканд, аммо чизе нагуфт. Ҳама шуруъ кардем ба тановул.

Айнан дар дили наҳор ғуввоси мошинҳои боҳайбат дар пушти девори мо баланд шуд. Фурсате нагузашту аввал боди сахте вазид ва аз пайи худ ҷанги ғафсеро ба ҳама ҷо паҳн кард. Пасу пешамон куллан олула шуд, мо ҳатто нарасидем косаҳои худро пӯшонем. Ҷанги ғализи ногаҳонӣ ба тамоми ҳавлию арз ва сару либосамон нишаст. Хонаи мо, ки бо деворҳои пасти атрофаш поинтар аз роҳи мошин қарор дошт, ҳамеша дар зери гарду хок мемонд, аммо ба ин ғализӣ боди касифро то ба ҳол надида будем. Ҳама баякбор асабонӣ шудем, аз ҷо хеста ба афшондани сарулибос ва кӯрпачаю шолчаҳо пардохтем. Модарам «гӯрсӯхтаҳо», «бехосиятҳо»-гӯён бо ҷаҳл дастархонро гирдуғун кард. Авзои падарам бошад, батамом дигар шуд, бехудона аз ҷо парида хест ва бо овози баланд дод зад:

– Лаънат ба ин зиндагӣ! Касофатҳо асло моро фикр намекунанд! То кай ба ин ҳол мешавад тоқат кард?! – Ё яқтаҳои худро, ки рангаш парида хокӣ шуда буд, аз тан дар оварду афшонда-афшонда ба сӯйи дарвоза роҳ пеш гирифт.

Ҳамон рӯз хонаю дари ҳамсоҷаҳо низ зери гарду хок монда буд ва падарам чанд мардро гирифта, бо шӯру исён ба қоргоҳи дастбакорон рафт. Хушбахтона, даъвои онҳо бобарор омаду тирашон ба нишон расид. Аз он пас, аввал мошине, ки як маҳзани қалон дошт, кӯчаҳоро об мезад ва танҳо аз пайи он мошинҳои дигар хоку санг мекашонданд...

Аз байн як сол гузашт. Манзараи поёноби деҳаамон қабои дигар ба бар намуд, айнан мисли қабои ҷиғда-ҷиғдае, ки қаландарони овора мепӯшанд. Дар самти офтобнишин бошад, меҳмонони қоршинос барои худ «шаҳрча»-и зебое бунёд карданд. Ба хусус, боғи он бо рад-рад гулу дарахтони ранг ба ранг, ки маҳсули заҳматҳои бобои Хидир буд ва шабонгаҳ ҷароғон шудани ин шаҳрча ба кас ҳаловат мебахшид. Бар хилофи ин, манзараи васат ва қисмати офтоббарои деҳа хеле дилғиркунанда метофт, пур аз ҷару ҷӯ, тепаҳои хокии сунъӣ, тӯдаҳои сангу чағил... Аз пасмондаҳои фабрикаи хурди искеletonҳанӣ, ки дар он заршӯйӣ мекарданд, қумтепаҳои нав пайдо шуда, то дами қишлоқ ҳеч гуна фазои сабз боқӣ намонда буд. Ҳавзи қалони сохташуда низ хеле воҳиманок менамуд. Оби нилиранг ва мудом лойолуд дошт, гирдоғидаш тасмаҳои тӯлонии сафед аз шӯрии об гувоҳӣ медод. Охир, ин обро «шаҳбозон» аз дарёчаи шӯри Ҳайдарқул мекашиданд! Агарчи фосилаи байни деҳа ва қӯл бештар аз се фарсах буду роҳ нишеб, онҳо лӯлаҳои бузурге

хобониданд ва ба хотири кашидани об бар фароз ду насосхонаро бо иқтидори боло ба роҳ андохтанд. Аз ҳамин ҳавз барои фабрикаи заршӯйӣ, ки дар баландии дусад метр қарор дошт, бо насосҳо обкашӣ мекарданд.

Шабу рӯз кори заршӯйӣ қатъ намешуд. Рӯзҳои аввал бо ғурриши булдозери мошинҳои боркаш ва садои рехтани сангу шағал аз ҷо парида меҳестам. Аммо, оҳиста-оҳиста ба ин ҳама гирудор одат кардам ва ҳамзамон, завқи ману бачаҳои гузар ба тамошои шаҳрчаи меҳмонон, маҳалли қор ва мошинолотӣ онҳо беш аз пеш меафзуд. Меҳостем наздиктар равам, ҳама қорашонро бо чашми худ бубинем, ба мошинҳояшон савор шавем, аммо ин ҳама орзуи бачагона буду халос. Ду саги азимчуссаи онҳо бо ҳайбати тарсовару аккоси ғулғуладори худ моро нороҳат мекарданд. Гузашта аз ин, фабрикаро посбонони маҳаллӣ низ пос медоштанд. Аз ин рӯ, ҷойи тамошоамон бештар рӯйи девору болои дарахтҳо ва дунгиҳои атроф буд.

Рӯзе падарам палаки пиёзро побел мекард ва ман аз пушти ӯ чағил мечидам. Ин гуна қорҳои мо дар боғ ҳеҷ тамом намешуд. Ёдам ҳаст, ҳар сол аз аввали баҳор чунбучӯли падарам оғоз меёфт. Ҳамин ки аз дарсҳои мактаб фориф мешуд, зуд ба даст белу каланд мегирифт ва ваю боғ. Дехқониро дӯст медошт, ба хусус, ниҳолаку дарахтҳои боғамон ҷону дили ӯ буданд. Зимистони дароз аз меваҳои хушк ва себу анору биҳиҳои ноби падарам меҳӯрдем. Ӯ ба чанд бех ниҳоли себу ноку тут, ки пайванд карда буд, алоқаи вофир дошт ва зуд-зуд онҳоро навозиш карда, дурудароз чашм медӯхт, ба эҳтимоли зиёд, аз ихтироҳҳои худ лаззат мебурд.

Ҳамроҳи падар машғули қор будам, ки ноҳост аз ҷониби тути канори ҳавлӣ садои овозхонии шонасаракҳоям баланд шуд. Дӯстонам гӯё бо як маром меҳонданд: «тут пухт, тут пухт, тут пухт...». Сатили чағилро канори палак гузошта, ба сӯйи ошхона давидам. Хостам ба шонасаракҳо, ки аз гурусна шудани худ хабар медоданд, нонрезаҳои омодакардаамро барорам. Ҳамин вақт садои ғичирроси дарвозаи ҳавлӣ ба гӯш расиду амаки Рустам даромада омад, барошӯфта ва хеле музтариб ба назар мерасид.

– Муаллим дар кучост? – пурсид ӯ бо ҳарос.

– Дар боғ.

Дигар ҳарфе нагуфт ва беист ба сӯйи боғ рафт. Кунҷковии ман ҳам афзуд. Шонасаракҳоямро фаромӯш карда дунболи амаки Рустам шитофтам. Аз вачоҳати ӯ пай бурдан мушқил набуд, ки аз воқеаи нохуше нороҳат аст, вагарна ба ҳар чиз асабонӣ намешуд, ба хонаи мо низ бо ин ҳол намеомад. Ӯро дида падарам белро қанор гузошт, қоматашро рост карду миёнбандашро кушод ва арақҳои сару гарданашро поккунон ба пешвози амак қадам зад.

– Салом муаллим, ҳаста набошед, – даст доду ҳолпурсӣ кард амаки Рустам.

– Салом, салом, чаро ин қадар безобита менамой?

– Э, напурсед, дарди сар шуданд, ноинсофон! Сад бор гуфтем гирди ҳавзатонро бандед, ба гап гӯш накарданд. Имрӯз ҳам вақти гузарондани рама даҳ-дувоздаҳ гӯсфанду буз ба лойқа ғӯтидаанд. Нисфаша базӯр халос кардем, боқимонда дар ҳавз монд, то кашида баровардем мурдор мурданд.

– Наход?! – падарам низ барошӯфт. – Охир чаро аз кӯчаи Мулосодиқ набурдед?

– Пардабой нав ҷӯпониро сар кард, намедонист, дигарҳо ҳам нагуфтаанд.

– Баростӣ, ин оби лойқа дарди сар шуд, гоҳ гов меҳӯрад, гоҳе гӯсфанду буз. Аз бачаҳои гузар ҳам саҳт метарсам. Ҳар рӯз дур меронам, вале боз ҷояшон лаби ҳавз. Худо накарда оббозӣ кунанд, тамом...

– Хап шинем намешудагӣ барин, – ба суханаш идома дод амаки Рустам, – ба одамон хабар додаанд, ки бояд эҳтиёт шаванд, ҳамин рӯзҳо ҷо-ҷо дору мемондаанд, садояш баланд ва сангу сангрза париданаш мумкин будааст.

– Эҳа, ҳоло тарқонданӣ ҳам ҳастанд?! Зуд Ҷӯрақула хабар кун, ба идораашон меравем, – падарам асабонӣ шуд, бо қаҳл миёнбандашро дар даст ғичим карда, аз палак рост ба сӯйи хона рафт. Муддате чанд гузашту бо либосҳои тоза берун омад ва ба модарам, ки бо ҳавсала дастҳояшро ивазкунон гуппӣ месохт, гуфт:

– Агар дер монам, хавотир накашед, хайр.

– Кучо? – бо таачҷуб пурсид модарам.

Аммо аз падар дигар ҳарфе дарнаомад. Ӯ бо шитоб баромада рафт. Ман ба ошхона гузашта, обхӯрии сирдори пури нонрезаро гирифтам ва роҳравон ба сӯйи шонасаракҳоям, ки аз сари нав овозхонӣ мекарданд, ба модар гуфтам:

– Урусҳо дору мемондаанд, мераванду бо онҳо чанг мекунанд.

Ду моҳи расо падарам ба иттифоқи амаки Рустаму муаллими Ҷӯрақул давутоз кард. Бар ивази талабу дархостҳои онҳо бошад, раҳбари заршӯён гуфтааст: «Мо ба ҳар қор иҷозат дорем! Аз

касе напурсида хоҳем чар меканем, хоҳем ҳавз месозем, хоҳем метарконем. Ин паҳно то лаби Ҳайдаркӯл ба мо тааллуқ дорад. Агар ба шумо зиён мерасад, марҳамат, ба ҷойи дигар кӯчед». Албатта, ин суханҳо то устухони падарам расида буд. Ў ду рӯз нишаста нома навишт, ба забонҳои русию ўзбакӣ, худуди понздаҳ-бист саҳифа ва хона ба хона гашта, имзои ғаёлони деҳаро ҷамъ карду ба адреси «калонон» фиристод.

Падарам номаро навишту ба худ дарди сар харид. Як рӯзи офтобӣ, ба одати маъмул рӯйи суфаи ҳавлӣ нишаста ҷой меҳӯрдем. Дарвоза боз шуду почтачии ҷавон бо дучархааш омад. Ў як пакети қоғазиро ба дасти ман доду пас гашт. Дохили лифофа даъватномае буд, ки мебоист падарам ҳар чи зудтар ба идораи додситонии¹ ноҳия равад. Субҳи рӯзи дигар ӯ ба роҳ баромад. Ба рафтани рафту танҳо пас аз ду ҳафта, дар ҳоле ки дили мову модарамро гургҳо тала мекарданд, мулзаму пакар ба хона баргашт. Кучо рафт, бо кӣ вохӯрд, ҷӣ сухбатҳое шуда буд, ба касе лом-мим нагуфт. Фақат мекандем, ки нокасон хеле азият додаанд. Дар баданаш аз зарбу лати бисёр доғҳои бешумори сиёҳу кабудча ба назар мерасид. Кӯтоҳак суханҳои ҳасратомези ӯ ҳанӯз ҳам дар ёдам ҳаст, ки гуфта буд: «Барои раҳбарон сарнавишти одамон аҳамияте надоштааст. Ҳама кор – сиёсат, хилофи сиёсат баромадан душманӣ ба халқу ба партия будааст».

Аз он ба баъд роҳати мардум гум шуд. Касе ҷуръат намекард ҷилави меҳмонони ноҳондари гирад, пишакашонро пишт гӯяд. Гоҳу бегоҳ, бар замми тар-тури беҳад, садои ғулғуладори таркише баланд мешуд. Аввал дуди сиёҳи ғализи он ба осмон печида шакли занбӯруғро мегирифт ва ором ба атроф паҳн шуда нишаст мекард. Пасу пеши хонаҳо, танӯру бостурмаҳо, валангҳои тоқ ва дарахтон зери гарду хок мемонд. Шонасарақҳои ман низ тамоман нороҳат буданд. Ҳар гоҳ мехостам ба даст гирам, аз онҳо бӯйи номатбӯеро ҳис мекардам, гӯё мехостанд бо ин “силоҳ”-и худ маро аз худ дур кунанд. Онҳо баробари наздик шудани ман, агарчи дӯсташон медоштам, роҳи гурезро мечустанд, бо беҳавсалагӣ сару дум ҷунбонда ба парвоз мебаромаданд. Ду бор таркиши саҳт ба амал омад. Гӯё ба боми хонаҳо жола борида буд, тамоми шиферҳо сӯроҳ-сӯроҳ шуд. Ҳама ба доду фиғон омаданд, аммо касе ёрои эътироз кардан надошт. Ҳамон рӯз лонаи дӯстонамро ҳам дар рӯйи ҳавлӣ титупит дидам, шонасарақҳоям бедому дарак ғайб зада буданд...

Акнун солҳо гузаштаву аз малламӯйҳои «коршинос» ному нишон намондааст, танҳо ҳамон ҷару ҷуқуриҳои тӯлонӣ, ҳавзҳои холимондаи тарқишдор, тепшаҳои сунъии хоқу қум, сангтӯдаҳои бешумор, искеletonҳои оҳанин фабрикаи заршӯйӣ ба назар мерасад халос. Дигар дар он замини поёноби деҳа гули тоқибофаку лола намечинанд, подаю рама намепоянд, баъди раъду барқ гузинч² ҷамъ намекунанд. Гӯё қалби он замин ҳамонанди қалбҳои харошидаи соҳибонаш ҷок-ҷоку реш аст, холӣ аз ғановати пештара.

¹ *додситонӣ* – прокуратура;

² *гузинч* – навъи занбӯруғи саҳроӣ, ки танҳо баъд аз раъду барқ сар мезанад

НОШУКР

Вақте ки ўро ба кор даъват намуданд, хурсандиаш ҳақду қанор надошт. Ҳеҷ бовараш намеомад, ки ба як ширкати бонуфузи хориҷӣ истиҳдом шудааст. Ў муддатҳои тӯлонӣ интизори ин лаҳза буд. Ҳанӯз дар овони донишҷӯӣ, вақте ки забонҳои хориҷӣ ва дарсҳои роёнаро ёд мегирифт, орзуҳои ширини худро ба ҳамсолонаш гуфта, бо дили пур изҳор медошт: «Хеле дӯст дорам бо хориҷиён қор қунам, ман албатта мутарҷим мешавам!». Ниҳоят, дурри мақсуд ба даст омад, ӯ ба унвони котиба ва мутарҷим дар яке аз ширкатҳои хориҷӣ, ки шуҳрати овозааш дар саросари кишвар паҳн гардида буд, ба қор пардохт. Ҳамкоронаш ҳама мард буданд. Шояд аз ин хотир, ҳар як бархӯрд ба ӯ таъсиргузор буду ҳаяҷоновар. Баъзан ноҳинҷорӣ ҳис мекард, ба хусус, лаҳзаҳои, ки касе ба пешобағали дамидааш, ба камари бориқаш, ки ҳар замон бо ҳаму рост шудан «шуъла» мезад, дида медӯхт ё ба поҳои баланди ӯ, ки барои пӯшондани онҳо домонаш кӯтоҳӣ мекард, зехн мемонд.

Рӯ ба рӯ шудан бо чеҳраҳои нав, бо одоби муоширати дигар барои ӯ тозагӣ дошт, аммо маҷбур буд бо тақозои қор ҳамаро таҳаммул кунад. Бештар аз ҳама, ба ришу мӯйлабҳои баланд, пурҳарфӣ ва сигоркашиҳои давомдори ҳамкорони хориҷӣ хушаш намеомад. Бо муҳити наво созгор шудан барояш хеле мушкил мегузашт. Бо ин ҳол, меҳрубонӣ ва эҳтиромӣ ҳамкорон ба ӯ қувват мебахшид. Ба сустиаш дар тарҷума эрод намегирифтанд. Боре ҳам нашудааст, ки ўро ба хотири надонистани забон таҳқир қарда бошанд. Ин гузаштҳо будо ба қор дилгарм шуд, ҳар ҷӣ намедонист

суол мекард, англисиро пайваста меомӯхт, коргузорио ёд мегирифт. Рӯзҳо мегузашту ӯ ранги тозатаро ба худ зам менамуд.

Бо мурури вақт худаширо гирифт. Аз пайи кумаку пуштибониҳои дӯстон чунон ворида ҷаҳолият шуд, ки дигар касе ба кордонии ӯ шубҳа намекард. Хоссатан, эҳтиром ва сипоси ҳамкорони хоричӣ даҳчанд афзуд. Ҳеч касе гапи хуш ва муомилаи самимиро дарег намедошт, аз ҳар чихат ба ӯ мерасиданд. Ба ҳиммати сарпарастии коргоҳ моҳонааш ду баробар шуд. Мошини алоҳидае маҳсули ӯ буд, дар дами дар савору пиёда мешуд. Бехтарин мизу курсей, дастгоҳи роёнаю телефонро дар ихтиёри ӯ гузоштанд. Гӯшии ҳамроҳи мудом ҳамроҳаш буд. Ҳатто либосовезаки алоҳида дошт. Чунон вазъе рӯи кор омад, ки касе ба ӯ «ту» намегуфт, аз бинӣ боло гап намезад.

Шояд ин расиданҳо ва эҳтироми аз ҳад зиёд буд, ки ӯ оҳиста-оҳиста тағйири рафтор кард. Ҳар муносибатаро, ки меконид, чун тамаллук пазируфт, сухани ширини дӯстонро хушомадгӯӣ пиндошт. Духтараке, ки дирӯз хомӯшу хоксор ва фурутан буд, батадрич мағруру шаддод шуд. Чунон бо виқор роҳ мерафт, пеши пояшро намеидид, гӯё дар осмон қадам мезад. Воқеан, дар фарози ҳавобаландӣ ба парвоз даромад. Бе ибто рӯчӯ кард ба камшиканӣ ва нописандии ҳамкорон. Ин кам буд магар, пушти сари онҳо бадгӯӣ оғоз намуд. Ба ҳар муҳандис ё корманди дигар лақабе бофта буду аз таққирӯ мазаммати онҳо худдорӣ намекард. Якоро сураташ, дигароро либоспӯшиаш, севумиро шину хезаш ба ӯ «мақбул» намеомад.

Рӯзе бо ҳамкорон аз арӯсии писари мушовир бармегаштанд. Мошини сабуқрав бо садои якмароми худ насими серуни поизиро аз шишаҳои бози худ ба дарун кашид ба сару димоғи нишастагон мезад ва беист ба пеш медавид. Ӯ ба ҳукми одат дар курсии бағали ронанда менишаст ва дӯстони ҳамкор бо кайфияти хуш сармасту сари ҳол пушти сараш қарор доштанд. Нороҳат буд. Аҳёнан бо ғазаб ба қафо назар меафканд. Ин нигоҳҳои ӯро яке аз ҳамкорон, ки ҷавонтарин муҳандис буд, пай бурда, ба хотири рафъи нороҳатиаш бо шӯҳӣ гуфт:

– Арӯсии Зебо ҳам гузашт, акнун тӯи Замирано кай меҳурем?

Барои ӯ аз ин бештар ҳарфе лозим набуд, ҳамин як лӯқма сухан ба сони рағғани доғе ба оташи ғазабаш фуру рехт. Дар ҳоле, ки дӯстон аз шӯҳии муҳандиси ҷавон завқ мебуданд, ӯ бо ҷаҳл ба ақиб нигоҳ кард ва беибот дод зад:

– Тӯи маро рӯзи маргат меҳурӣ, маймун!

Чехраи шуқфтаи муҳандиси ҷавон ҷамъ шуд. Мисли ин ки оби сарде ба сараш рехта бошанд, дар ҷо беҳаракат монд. Лаҳзае забонаш кунҷи ҳалқ рафт. Азбаски то имрӯз аз касе, ба хусус, аз тобеони худ ин гуна таққирӯ нашунида буд, хеле нороҳат шуд. Тоқат накарда, ӯ низ бо асабоният гуфт:

– Фикр мекардам каме эҳсоси одамӣ дорӣ, аммо ҳайвон будай, Замирахон!

– Ҳайвонҳои бадҷинс шумоед, ки одоби инсонӣ надоред, – боз ҳам андешае накарда афзуд ӯ.

– Лутфи шумо зиёд, – бо зарда гуфт муҳандиси ҷавон, – ғалат кардаем, ки шумо – «одаме ботарбият»-ро ба қатори худ гирифтаем. Рост мегӯед, мо кучову одоб кучо?!

Муҳандис меҳост гапи сахт занад, аммо бо як азоб сари ғазоби худро паст кард. Забони мошиннишастагон ба комҳо часпид, он хушҳолие, ки чанд лаҳза пештар фазогир буд, ба кулӣ барҳам хӯрд. Суханҳои бепарда то устухон асар кард.

Пас аз ин гуна бархӯрд номаи шикоятӣ навиштани муҳандиси ҷавон аз эҳтимол ҳолӣ набуд, аммо ӯ боқе надошт. Медонист, ки дар ҳар сурат раиси коргоҳи ҷониби ӯро хоҳад гирифт, зеро ба ӯ, ба кори ӯ ниёз дорад. Ин гуна ҳолат пештар ҳам чанд бор рух дода буд ва раис бо хайрхоҳӣ ба ӯ «дил» дода мегуфт, ки ба фикри кори худаи бошад, саъй кунад ба ҳолу кори дигарон чашми сарзаниш наафканад. Аммо анғезаи тахайюли ӯ дигар буд. Агарчи пайваста машғули номанигориро тарҷума, мувофиқсозии ҷаласоту вохӯриҳо, таҳия ва ирсолӣ имейлу паёмакҳо ва исканергирӣ буд, намедонист чӣ гуна аз якравию дағалиҳои худ ҷилавгирӣ кунад. Аз ҷи бошад, ҳеч наметавонист ба дидани чашмҳои гирду бузург, абруҳои дурушт ва лутфи аз ҳад зиёди ҳамкорони хоричӣ одат кунад.

Ғайри интизор, баъд аз воқеаи дохили мошини дӯстони хоричӣ «ту дидию ман не» карданд. Аз баҳсу даъвои даргирифтаи дигар касе чизе нагуфт. Ин ҳолат барои ӯ дастаки хуб шуд. Маҳз ин бесарусадой ӯро бештар шердил кард, боз ҳам рӯинтану дағалтар шуд, беҳабар аз он ки бо ин нописандиҳо барои худ ҷо меканд...

Иттифоқан, яке аз муҳандисоне, ки нав ба кор омада буд, нигоҳҳои амиқу муассире дошт. Аҳёнан, беҳабар аз худ, ба касе нигоҳ карда, ғарқи фикру хаёл мешуд ва бо нигоҳҳои рости теғдор хомӯш мемонд. Ин чашмандозии тӯлониро, ки гӯё сӯроҳкунанда буданд, бештар аз ҳама ӯ наметавонист таҳаммул кунад. Вақте ки бо ин ҳолати ғайриоддӣ дучор меомад, нисбати ҳамкор

нафрати бепоёнро дар вучуди худ ҳис мекард. Дандон хоида, ғазабашро базӯр ниғаҳ медошт ва дигар гапи гуфтаниро ҳам нагуфта пас мегашт. Ин дафъа натавонист хомӯш аз пешаш дур шавад. Ба маҳзи ин ки ба нигоҳҳои теғдор ва гӯё «заҳрбор»-и муҳандис рӯ ба рӯ шуд, инони ихтиёрро аз даст дод ва коғазҳои гузориши рӯзонро, ки мебоист ба имзо расонад, рӯйи миз ҳаво доду бо ғазаб гуфт:

– Ваҳшӣ!

Муҳандис ба худ омад. Аз ин таънаи ӯ, ки беибо дар ҳузури ҳамкорон гуфта буд, ҳичолат кашид ва пас аз каме сукут ҷаҳломез ҷавоб дод:

– Худатро ниғаҳ дор, духтар, ҳар сухан ҷое дорад!

– Падарат ё модаратро накуштаам, ки ин қадар бо теғ дида медӯзӣ, – паст наомада афзуд ӯ, – ин чӣ вачоҳат, мисли ин ки одамро хӯрдани мешавӣ?!

– Нафасатро каш, беномус! – дигар сабрасро аз даст дода дод зад муҳандис.

Якравӣ ва ғурури ӯ низ рӯ гирифт. Дар ҳоле ки аз ниҳояти ҷаҳл чехрааш суп-сурху чашмонаш калонтар боз шуда буданд ва боқимондаи коғазҳои дасташро ғичим мекард, беҳаёл фарёд зад:

– Беномус модарат, беномус хоҳарат, дарбадари ёғӣ! Ҳоло сабр кун, аз омаданат пушаймон нашавӣ, номамо дигар мегузорам! Ин гапҳоятро ҳатман пас мегирӣ, ба кунчи ҳалқат мезанам!

Ӯ ба қуллӣ нороҳат ва саҳт асабонӣ шуд. Бе он ки идомаи суханони муҳандисро шунавад, коғазҳои ғичимшудаи дасташро беибо ба рӯяш заду бошитоб ба утоқи кори худ баргашт. Ҳамоно фуру дар оташи қаҳр чизҳояшро чамъ кард, сумкачаашро ба китф андохт ва аз коргоҳ худро ба берун зад. Чанд нафар ҳамкор хостанд пеши роҳи ӯро гиранд, «Замира, Замира»-гӯён суханҳои нарму маслиҳатомез гуфтани шуданд, аммо ӯ ба касе гӯш надод, ҷаҳломез дар толор роҳравон гирев мекард:

– Дигар пушти сарам ин даргоҳро набинад, ҳар чӣ доред ба худатон, ба сурату чехраҳои «базебатон» насиб кунад. Ҳоло ба ноҳунам зор мешавед... – ӯ ин гапҳоро мегуфт дар замири дил меандешид, ки албатта, дунболлаш хоҳанд омад, аз ӯ узр пурсида, дубора сари кор хоҳанд овард...

Вале ин дафъа кор ранги дигар гирифт. Дӯстони хоричӣ ба хубӣ дарк карданд, ки дар воқеъ аз ӯ озурда шудаанд, дигар як лаҳза ҳам наметавонанд бо ӯ бошанд, агарчи кордону коршинос аст! Онҳо нағз медонистанд, ки ӯ дар кори худ пухта аст – на дар тарҷума, на дар таҳияи номаю гузоришҳо, на дар фиристодану интиқоли мукотибот таъхире дорад, матлабу маводи мавриди ниёзро танҳо ӯ дар системаи роёна сабту ниғаҳдорӣ мекунад, тартиби бойгонии ҳуҷҷатҳо ҳам ба ӯҳдаи ӯст, аммо барои ҳамкорӣ ва эҷоди муҳити солим ин ҳама кофӣ нест, одам аз назари маънавӣ низ бояд пухта бошад. Замоне ин нукта дар ниҳоди ӯ ҳам устувор буд, аммо дер напояд, ӯ ношукрӣ кард, беҳабар аз худ ҳароб шуд. Бо ин ношукрӣ аз муҳити кор, аз муҳите, ки муддатҳои тӯлонӣ орзу мекард, маҳрум шуд. Ӯ аз кор рафт.

ҲАСРАТИ МУХТОРХОҶА

Нисфирӯз. Офтоб нурҳои гарми худро дуруст ба фарқи сар мепояд. Чӣ гармои роҳатбахше! Он аз моварои насими диловези поэзӣ рад шуда тану ҷонҳоро маҳс мекунад, давое бар кӯфтагию хастагии роҳ аст. Мухторхоҷа пас аз сафари тӯлонӣ, баъд аз пойи пиёда тай кардани роҳи дурудароз ба дамғаҳи деҳа расид. Бо насими дилосо нафасе рост карда, аз бағали теппаи баланде, ки дар даромадгоҳ буд, бо як чашмандозии кӯтоҳ ба боло назар афканд. Деҳаи дӯстдоштаашро ба шинохтан шинохту лаҳзае даст дар пешонӣ карахт шуда монд. Ба назар мерасид, ки деҳа дигар он таровату файзи пештарро надорад, гӯё офатҳое ба сараш чира шудаанд, хушқу урён менамояд. Мухторхоҷа оҳе сӯзон аз сина баровард ва малӯлу ноумед ба рӯйи тахтасанге нишаста монд. Боз ҳам хира-хира ба деҳа зеҳн монда, ба ҳаёли хотироти сӣ сол пеш фуру рафт...

Он солҳо Мухторхоҷа ҳар гоҳ бо яке аз ду бародараш ба сафар мебаромад: ё бо Нӯмонхоҷа, ё бо Мулло Афзал. Ҳамин ки раҳти сафар мебаст, ҳини ба роҳ баромадан аз Тахти Кубод, бо наздикону ақвоми худ худоҳифизӣ карда кӯтоҳак мегуфт: «Ман ба Нуробод меравам». Азбаски иштиёқи баланде ба ин деҳа дошт, ҳар гуна азияту мушкилии сафар, макону манзилҳои душворгузар ва қуҳу рӯду даштҳои тӯлонӣ гӯё ба осонӣ ва бо як чашм пӯшида кушодан паси сар мешуданд. Ӯ ҳамеша бо худ борхалтаи алоҳидае барои нурободиҳо дошт. Дар он ҳатман мумёи Тахти Кубод, ҷойи хитойӣ, ду-се китоби шеър ва бозичаҳои кӯдакона меовард.

Он солҳо дар ин фасл деҳаи Нуробод хеле ободу хушҳаво менамуд. Чунон табиати сарсабзе дошт, ки дар сояаш хонаҳои деҳа дида намешуданд. Бо расидан ба сари деҳа насими мушқборе

мисли ҳавои атромези болооби дарёи Ому ба димоғ мезад, одам аз файзу таровати муҳити куҳистонӣ маст мешуд. Он лаҳзаҳо Мухторхоҷа пас аз сафари тӯлонӣ худро дар зодгоҳи хеш эҳсос мекард, аз ҳавои Нуробод, гӯё дар Тахти Кубод бошад, бо тамоми ҳасти нафас мекашид ва азияти роҳро фаромӯш мекард.

Мухторхоҷа ба маҳзи ин ки ба деҳаи Нуробод мерасид, бо Нӯъмонхоҷа ё бо Мулло Афзал гоҳе чудо ва гоҳе бо як овоз ғазал мехонд. Оҳанги ғазалхонии онҳо чун садои шар-шари сойи Нуробод, ба сони хониши булбулони марғзори кабкони куҳии Нуробод дар як он бар фарози деҳа пахш мешуд. Бо шунидани садою оҳанги соилӣ як-як, ду-ду писарону духтаракон аз хонаҳои гирду атроф ба берун заҳида мебаромаданд. Аз ҳар сӯ овозҳои баланд мешуд: «Гадоён омаданд!», «Мухторхоҷа омад!», «Мумё омад, чой омад!»... Бачаҳо дар ҳавои ғазалхонии гадои дӯстдоштаи худ ва ҳамроҳи ӯ дасту почакзанон медавиданд ва то чое, ки меҳмонон барои худ манзилро барои истироҳат бармегузиданд, онҳоро дунболгирӣ мекарданд.

Мухторхоҷа бо ҳавсала як ба як хонаҳои деҳаро мегашт. Ба дами ҳар дарвозае, ки мерасид, ҳатман ғазалро бо оҳанги хоси гадоӣ месароид. Хонагиро то охир ба суруди ӯ гӯшуҳуш мешуданд ва фақат пас аз ба итмом расидани ғазал ӯро бо илтифоти зиёд ба дохил даъват мекарданд.

Мухторхоҷа дар ҳалқаи нурободиҳо озод мегашт. Гӯё бародарони ҷониаш бошанд, бе ҳеч гуна таоруфу хиҷолат домани сӯҳбат мегустурд, гизо мехӯрд, хобухез мекард. Шабона бошад, чойи хоби ӯ аксаран манзили Мулло Назар ё Исломака буд. Дар бистару болини онҳо устухонҳои ба роҳати мечаспид. Ба ин ду хонаводаи серфарзанд аз бисёр ҷиҳат алоқаманд буд, ҷунончи, бачаҳои гирди ӯро ҳалқавор гирифта, ба нақлу ривоятҳои бо мароқ гӯш медоданд, худи ӯ намозҳоиро ба иттифоқи Мулло Назар ё Исломака пурра мегузошт, деги ин хонаводаҳо ҳамеша мечӯшид ва як тика нону як коса обро барояш бе иллату миннат мурут мекарданд.

Мухторхоҷа саҳт шефтаи Нуробод буд. Лутфу меҳрубонӣ, меҳмоннавозӣ, бесаброна мунтазири касоне мисли «Мухторхоҷа» будани нурободиҳо ӯро ба вачд меовард. Ӯ дар тӯли сукувати кӯтоҳмуддати худ пай мебард, ки ин деҳотиёни сода чӣ қадар дили беолойишу васеъ, вичдони поку ҳиссиёти гарм доранд! Касе аз пойи касе намекашад, ба ҳамдигар ҳасодату хусумате надоранд, фақат бо кумаку дастгирии ҳамдигар хона обод мекунанд ва тӯю азо, рӯзҳои неку бадро бо ҳам мебинанд...

Мухторхоҷа баъд аз сӣ сол дубора ба деҳаи дӯстдоштааш омад, аммо ин дафъа танҳо буд. Нӯъмонхоҷа ва Мулло Афзал даргузаштаанд. Худи ӯ низ мӯйсафед аст, аз қомати ростии ҷавонӣ ҳабаре нест, дар даст ҳамон асои гадоӣ, ки дар ҷавонӣ бо худ дошт. Он солҳо ба сар салла мебаст, риши ғафсу гирди сип-сиёҳ дошт ва бо яктаҳи дарозу кафшу маҳсӣ меомад. Ҳоло ҳам ҳамон сурат, фақат риши ғафсу гирдаш сафед шудааст, қоматаш каме хамида.

Мухторхоҷаи пирамард «ё Оллоҳ» гуфту аз ҷо баланд шуд. Борхалтаи гадоиро ба дӯши худ дуруст кард ва асозанон ба роҳ афтод. Роҳравон гулу афшонду бо овози баланд ва бо оҳанги хоси гадоӣ ба сурудан пардохт:

*Фикри булбул ҳама он аст, ки гул шуд ёраш,
Гул дар андеша, ки чун ишва кунад дар қораиш?
Дилрабоӣ ҳама он нест, ки ошиқ бикӯшад,
Ҳоҷа он аст, ки бошад гамаи хидматгориаш.
Булбул аз файзи гул омӯхт сухан, в-арна набуд
Ин ҳама қавлу ғазал таъбия дар минқораиш.
Он сафарқарда, ки сад қофила дил ҳамраҳи ӯст,
Ҳар кучо ҳаст, Худоё, ба саломат дораиш...*

Мухторхоҷа ғазалхонон мерафту касе ӯро намешунид, мисли пештара ҳеч кас – на кӯдаке, на калоне, ба пешвозаш мебаромад. Аммо ӯ ғазалхониро қатъ накард. Сурудгӯён то дарвозае омаду истод, каме сукут кард ва аз нав бо оҳанг овоз хонд:

*Дил муқими кӯйи ҷонон асту ман ин ҷо ғариб,
Чун кунад бечораи мискинани танҳо ғариб.
Орзуманди диёри хешаму ёрони хеш,
Дар қаҳон то чанд гардам бесару бепо, ғариб...*

Ин чор мисраъро хонда буд, ки аз ҳавлии хона зане бо сари бараҳна, фарёдзанону дастакзанон ба берун тохт. Мухторхоҷаро дидан замон, ба ҷубучаҳсу кулӯҳ дарафтид ва ҳар чӣ ба

дасташ меомад, бардошта ба сӯйи дарвоза, ба тарафи Мухторхоҷа партофтан гирифт. Ҳамоно ба сари мӯйсафед, ки аз тарс лолу карахт шуда буд, дод зад: «Ҳе гадои беимон, дафъ шав! Гум кун башараи хунуката! Сурудат ҳам, сохти турушат ҳам аз сарат монад, гум шав! Як ту кам будӣ, ҳе беимон, гум шав!».

Дигар ҳоҷати мондан набуд. Ваҷоҳати зан гурги ба ғазаб омадаеро мемонд, ки ҳозир буд тӯъмаашро бе истихолову таъхир пора-пора кунад. Мухторхоҷа ба пас нигоҳ накарда, роҳи гурезро пеш гирифт. Каме дуртар рафту дарёфт, ки занак аз дунболаш намеояд, дар ҷо истод ва зери лаб ба илтиҷо даромад: «Ё Парвардигор, дар паноҳат ниғаҳ дор! Ё тавба, астағфируллоҳ!».

Ҳаво он қадар гарм набуд, аммо истиреси ба амал омада Мухторхоҷаро арақшор карда буд. Ў, дар ҳоле ки поҳояш ханӯз ҳам меларзиданд, оҳиста-оҳиста роҳравон шоли ловдони миёнашро кушод ва обу арақи сару гарданашро пок кард. Чанд муддат дар пайроҳаи деҳа қадамзанон ба худ омад ва боз бо овози маҳину ширадори худ, то ҷое, ки шунаво бошад, ба сароидани ғазали нав оғоз намуд:

*Гул шукуфту боз нав шуд ишқи мо бар рӯйи дӯст,
Шохи гул, ё Раб, чӣ мемонад ба рангу бӯйи дӯст.
Сунбул аз ташивиши бод овард сар дар пойи сарв,
Гӯйе зулф аст сар бинҳода бар зонуи дӯст...*

Мухторхоҷа ғазалхонон меомаду чуръат намекард дарвозаи дигареро кӯбад. Бо ин ҳол, чанд хонаро паси сар гузошту дар худ неру ҷамъ кард ва ба дами даре наздик шуд. Дар ноомади қор, ин дафъа низ тираш хато хӯрд. Ханӯз фурсати дарвоза кӯфтан нарасида буд, ки сағи азимчуссае бар болои девори ҳавлӣ пайдо шуд. Сағ ду пойи пеши худро ба санги паҳни рӯйи девор тиргак карда, бо чашмони аз ҳадақа баромада ва фуқи дарози кафкзада ба гурриш даромад. Омода буд, ҳамин холо, агар мӯйсафед ҳаракати бечое кунад, худро ба болояш афканад.

Лаҳзае Мухторхоҷаро забон кунчи ҳалқаш монд. Бо мушкилӣ худро ба даст гирифт бо нигоҳи илтиҷоомез ба сағ садо баровард: «боҳ-боҳ, боҳ-боҳ...». Дар ҳолате, ки вучодаш чун бед меларзиду ранги рӯяш сап-сафед канда буд, пуштнокӣ қадам задан гирифт. Ду чашм ба сағи «хунгирифта», ақиб-ақиб рафту ниҳоят ба худ омад. Сағ ҳам аз пӯписаи хеш мамнун, дигар ба меҳмони ноҳонда қордор нашуд ва думи кӯтоҳашро ба ду ҷониб алвонҷдеҳон худро аз девор ба дохил андохт.

Мухторхоҷа зери лаб «ло илоҳа илаллоҳ»-гӯён аз нав роҳи худро ба самти боло идома дод. Коми дил барнаомада, ба худ аҳд кард, ки дигар дарвозаеро нақӯбад. Ғазалхониро ҳам фаромӯш карду бо умеди ин ки «мусалмоне»-ро вохӯрад, ба сӯйи ҷойхонаи деҳа роҳ пеш гирифт. Сари роҳ ба лаби чашмаи қалони деҳа расид. Дар гирду атрофи он бачаҳои хурду қалон бозӣ мекарданд. Ҳамин ки чашмашон ба Мухторхоҷа – ба ин мӯйсафеди ғайриодӣ афтод, ҳама якбора ба ҷор сӯ гурезон шуданд. Мухторхоҷа чизе нагуфт, рост ба лаби об рафт, то ҳаври дилашро каме ором кунад. Ба маҳзи ин ки ду қафи дасташро ба ҳам часпонда об хӯрдани буд, пеши чашмаш шалаппе карда, санге ба об хӯрд. Бо тааҷҷубу ҳайрат сар боло кард. Ҳамон лаҳза аз ҳар тараф садои хандаю истеҳзои бачаҳо баланд шуд. Мухторхоҷа дубора ба хӯрдани об ҷазм кард. Ин дафъа низ се-ҷорто сангча шалап-шалапкунон дар наздаш ба об афтиданд. Пирамард саҳт нороҳат шуд. Асои ба зинаҷаи чашма гузошташро ба даст гирифт бо ноумедӣ гуфт:

– Ин чӣ қоратон, бачаҳом? Одам морро дар об хӯрдан лат намедихад, ман ба шумо чӣ бадӣ кардам?

Суханҳои мӯйсафед бачаҳоро бештар ба ханда овард, гӯё қилқилакашон шукуфта бошад, ҳар яке беист лабу лунчаширо қалон кушода механдид.

Мухторхоҷа аз об хӯрдан баҳр канд. Ба назараш чунин менамуд, ки ин бачаҳои худсар аз сағи чанде пеш таҳдидкарда ҳам ҷоҳилтаранд. Ў бо умед ба тарафи боғе, ки сойи оби ҳосилшуда аз чашма ба тарафи он ҷорӣ мешуд ва дарахтзор буд, рӯ овард. Мӯйсафед бо ҳаёли ин, ки боғ хилват ва барои об хӯрдану дасту рӯ шустан ҷойи муносиб аст, ба он ҷо рафт. Ба боғ даромад, вале ханӯз чанд қадам напартофта дарёфт, ки аз сел гурехта ба дӯл пеш омадааст. Хашар-хушур помонии ўро шунида аз пушти дарахтону аз тағи буттаҳо ҷуфт-ҷуфт писару духтарон баланд шудан гирифтанд. Аз он ки дар «боғи ошиқон» пайдо шудани меҳмони ноошно барояшон шигифтовар буд, ҳама бо нафрату ғазаб ба мӯйсафед чашм дӯхтанд. Ў низ аз дидани ин манзара ба ҳарос омад ва «ё алҳазар, ё алҳазар!»-гӯён ба қафо гашт. Ҳар чӣ метавонист тезтар қадамзанон худро аз ҳисори боғ ба берун гирифт.

Мухторхоҷа бинои ҷойхонаро бузургтару боҳашаматтар дид. Сӣ сол пеш аз ин бино ному нишоне набуд. Ҷойи он айвоне бо ду кати тахтаи ва хоначаи Ҳалимакаи ҷойхоначӣ ҷой хуш мекарду халос. Ҳоло бошад, баланду боҳаво аст, мизу курсиҳои зиёд ва катҳои ҷойхӯрии калон дорад. Дар болои дари даромад бо ҳарфҳои дурушту зебо навиштаанд: «Ҷойхонаи Нуробод». Деворҳоиаш низ пур аз нақшу нигор. Агарчи тараддуи одамон дар ҷойхона зиёд буд, касе ба Мухторхоҷа тавачҷуҳ намекард, фақат ҳар кӣ аз канораш мегузашт, худро каме дуртар мекашид. Мӯйсафед гурусна буд ва безъитиноии одамон айнаи муддаои дилаш. Ё ба ҷойхона ворид шуду як лаҳза мизу катҳои онро аз назар гузаронд. Танҳо дар пешгах, бағали кати бузурге як миз бо курсии холи ба чашм меҳӯрд, ки пушти он ҷавоне нишаста ҷой меҳӯрд. Ё низ ба он ҷо рафт. Аз омадани мӯйсафед ҷавон ноҳинҷор шуд магар, ҳамон замон аз ҷо баланд шуду ба берун баромад. Дар кати бағали чор нафар шаробхӯр ғарқи ҳангома буданд, ба ӯ эътиборе надоданд.

Як марди лоғари дароз, ки ёрдамчии ҷойхоначӣ буд, баъд аз чанд муддат ва шояд пас аз дудилағиҳои зиёд, ба назди мӯйсафед омаду рӯ ба рӯаш меҳ шуд. Бе он ки ӯ ҳарфе гӯяд, худи Мухторхоҷа бо оҳанги нарму илтиҷоомез хоҳиш кард:

– Бародар, агар хизмат набошад, як ҷою ду сих кабоб бароям биёр, хеле гушнаам.

– Пул дорӣ? – беибову дағалона пурсид мард.

Мухторхоҷа нороҳатии худро базӯр ба дарун хӯрду ҷавоб дод:

– Албатта пулам ҳаст, ту ки маҷзонӣ намедихӣ.

Хизматкор чизе нагуфт ба ақиб гашт.

Мӯйсафед паси ҳам ҷойи пиёлаашро фӯрт мекашиду дар дил умедвор буд, ки ёро, бо нафаре аз куҳансолони деҳа, бо касе, ки аз ошноӣи деринааш бошад, мулоқот кунад. Охир, ҷойи сӯхбату шинакҳои онҳо аксаран ҳамин ҷойхонаи Ҳалимака буд! Аммо ҳоло ҳар киро мебинад, бегона аст. Инҳо на фақат бегонагии худро нишон медиҳанд, ҳатто соиле мисли Мухторхоҷаро мазох мекунанд, аз ӯ худро канор мегиранд.

Агарчи ҳама оюрави ҷойхонаро аз зери нигоҳ мегузаронд, хушу хаёлаш бештар побанди сӯхбати чор нафар марде, ки дар кати бағали ғарқи ҳангома менишастанд, гардида буд. Ҳар яке шаклу шамоили босалобате дошт, синну солаш ҳам ба ҷое расида буд, вале мавзӯи гуфтугӯяшон ҳайрати мӯйсафедро овард.

– Агар аз холи духтари Ҳошим хабар мегирифтед, мефаҳмидед, ки ҷоду кардан чӣ аст! – мегуфт яке аз мардони ба рӯйи кат нишаста дар идомаи сӯхбати ҷортан. – Меғӯянд, духтарро янгаи шаҳриаш бо як шиша об ҷоду карду рафт. Агар сари вақт ба фолбинро табиб нишон намедоданд, мурданаш аниқ будааст.

– Одамҳо ҳам бало! Дарҳол аз кучо донистанд, ки ҷоду шудааст?! – бо таҷҷуб афзуд дувумӣ.

– Духтари Ҳошима ман ҳам шунидам, янгааш мехостааст дили домодшавандаро ба хоҳари худаш гарм кунад, – илова кард марди сеумӣ, ки аз фарбеҳӣ шикамаш ба дасторхон мефаромад. – Аз ҷӯл фолбин овардаанд. Фолчӣ хоку хасрӯбаҳои ҳавлиро рӯфта дар тағора меандозад ва онҳоро бо об омехта фол мекушояд. Аз обаш ҷӯбчаи ба тори мӯ печидае мебарояд, ки айнан мисли шаклу шамоили янгаи духтар будааст!

Марди аввали бифосила гапро аз даҳони марди фарбеҳ гирифт:

– Меғӯянд, бо ин баҳона табиби аз пушти куҳ овардашон ҳам хуб кор кардааст. Ё як гӯсфанди казокиро кушонда, хунашро дар бадани духтар мемолад ва баъди алас кардан гӯшти гӯсфанду пули зиёдеро гирифта меравад.

Марди чорумӣ, ки устухони калонеро ба даст гирифта хоида меистод, ба сӯхбат ҳамроҳ шуд:

– Ба фолбинҳои ҷӯл гап не, бало будаанд, шаҳбозон! Мурдани навзодони дугоники Майсахонро ҳам ҳамонҳо гуфтаанд.

– Бечораҳо як ҳафта наистода қазо карданд, – илова намуд марди фарбеҳ, – Майсахон аз амаки худаш домангир.

Марди аввали ҳамоно гап партофт:

– Амакаш дар Маскав-ку? Ба рафтаниаш ҳам се-ҷор моҳ шуд, ба ин чӣ рабт?

– Охир, ҳама медонад, ки ӯ чашми бад дорад, фолбинҳо ҳам «ин кори як хеши худат, ҳоло дар дур будааст»-гӯён тахмин кардаанд, – ба тасдиқи сухани худ илова кард марди фарбеҳ. – Ҳанӯз вақти ҳомила будани Майсахон «ин қадар лӯндаяку ноз шудай»-гуфта чашм расондааст амакаш. Ҳоло бошад, Майсахон шабу рӯз дар дуои бади ӯ...

Мухторхоҷа гиребон гирифт. Ба ақли худ бовар намекард, ки бо ин ҳама салобату хузарбӣ ва каллаву ишқамҳои калон ин мардон чӣ сӯхбатҳое доранд! Кош ҳамашон либоси занона

медоштанду ӯ ин гапҳоро намешунид. Чоду, фолбин, табиб... Худоё, ба Нуробод чӣ шудааст, чӣ чине задааст ин деҳаро?!

Муйсафед дигар тавони мондан дар чойхонаро надошт. Ҳис кард, ки андешаҳои сангину харошоваре ба мағзу хушаш тазйиқ меоваранд. Пули чойхоначиро доду ба берун баромад ва бо сари хам, ба касе тавачҷух накарда, дар роҳи омадаш ба пас гашт. Раҳораҳ, фуру дар андешаҳои худӣ зери лаб мегуфт: «Парвардигоро, худат бузургиву меҳрубон! Тараҳхуме ба ин деҳаи хароб кун, ки ҳама чашмаҳояш хушк шудаанд, на чашмаи меҳрубонӣ мондаасту на чашмаи фаросат! Ҳама чо олудаи касофат асту бетарбиятӣ, пур аз занмизочиву афсуну чодугарӣ! Худоё, худат мадад кун, ин деҳаи харобу бенурро дар паноҳат ниғаҳ дор! Эй Мулло Назари ориятталаб, эй Исломакаи ғазалсаро, эй пирони мӯтабарӣ Нуробод, кучоед?! Зодбуми бихиштии худро ба кихо супурдед, ба чӣ аҳвол гузоштед?!».

Мухторхоҷа бо ҳасрат ва навмедии беҳад Нурободро тарк кард. Афсӯс меҳӯрд, ки дигар пир шудааст, дигар наметавонад Нурободи ободро бубинад...

ЧОЙИ ЗАН ХОЛӢ

Усто Сафари дуредгар дар деҳаи Нуробод мезист. Ба қавли ҳамдеҳагон, «исту бисташ хунар, дасту панчааш гул» буд. Дару тиреза, мизу курсӣ, гаҳвораю сандук, гупшию сандалӣ – ҳар чизеро, ки аз чӯб дуруст мешавад, бо тарҳи зебо ва чорчӯби маҳкам месохт. Тамоми рӯз, ҳатто то нимаҳои шаб садои тик-тику гур-гури олоти начҷорӣ ӯ ба гӯш мерасид. Ҳамкору ёвари ҳамешагии усто ҳамсараш – Мунавварапа буд. Ин занаки заҳматпешаи меҳрубон як лаҳза ҳам шавҳари худро танҳо намегузошт. Дар бару даври ӯ қимир-қимир чунбида меистод ва албатта, ҳавои хӯрду хӯрок ва гарму хуноки вайро дошт. Усто низ бо чунин зани ҳалиму босадоқат меболид ва бо илҳому неруи тоза ба кор мечаспид, саъй мекард «асар»-и чолибу зебо ва диданитар офарад. Усто Сафар ва Мунавварапа барои худ хонаи дуошӯнаи боҳавое сохта буданд. Дар он ҳар кас намунахоеро аз хунари дуредгарии усто мидиду ба ҳавас меомад. Ба хусус, нақшу нигори кандакоришудаи рӯи дару тирезаҳо ва сутунҳои пешайвон, болору вассаҳои шиёрдор, қарнису узораҳои дастсохти усто, ки давр то даври утокҳоро зинат меоданд ва қобҳои бо шаклҳои мухталиф орододаи оинадор диққати ҳар бинандаро ба худ ҷалб мекарданд. Зану шавҳар бо зӯри бозувони худ поинтари хонашон боғи бузургеро низ обод карда буданд. Дар он рад-рад дарахтҳои гуногун – аз буттаҳои манзаравӣ сар карда то беду сафедор ва дарахтони мевадор ба чашм меҳӯрд. Усто Сафар маводи дуредгарии худро аксаран аз дарахтҳои боғи худ мегирифт. Чунончи, гаҳвораҳояшро аз чӯби чормағзу тут чунон маҳкаму бадошт месохт, ки ба гуфтаи мардум, ҷавоби се авлодро меоданд.

Дар давоми зиндагии яқоя усто ва Мунавварапа се писару як духтар дидаанд, ки онҳоро қатори мардум ба воя расонданд, хонадор карданд, коре карда қарзи падарӣ ва модарии худро адо намуданд. Чойи таассуф буд, ки ҳеҷ кадоме аз фарзандон дастӣ падарро нагирифт. Яке савдогарӣ, дигаре даллолии мошин, севумӣ ҳам доруфурӯширо пеша карду ҳама ба шаҳр кӯчида рафтанд. Дар пиронсолӣ устою ҳамсараш дубора танҳо монданд, хонаю дарашон бо он бузургӣ барояшон танг менамуд. Усто Сафар ба синни пайғамбарӣ расид. Бо ҳамсараш аҳд кард, ки зодрӯзашро васеътар чашн гирад. Бо ин баҳона ният доштанд аҳли деҳа, хешу ақраборо фаро хонда ош диҳанд ва бо кумаки онҳо яке аз фарзандонро барои омадан ба болосарашон розӣ кунонанд. Дар ҳоле, ки ба ин маъракаи омодагӣ мидиданд, банохост бемор шудани Мунавварапа ҳар дуру безобита сохт. Ӯ зуд-зуд диққи нафас мешуд. Каме агар монда шавад, нафасгириаш мушкилтар мегардид ва баъзан, гӯё нафасаш дар гулу мепечид, муддати тӯлонӣ беҳаракат ва беҳуш мехобид. Дар ин ҳол ранги рӯяш чун доқа меканд, чашмонаш нимапӯш мешуданд. Усто ҳар гоҳ боҳабар мешуд, ба рӯяш об мепошид, силка дода-силка дода ўро ба худ меовард. Аз бахти бад, ин бемории кампир рӯз ба рӯз саҳттар шуд ва ниҳоят, дар як шаби маҳтобӣ, дар ҳоле ки чун кӯдаке бар рӯи дастони шавҳар ёзида, ба осмони пурситора чашм медӯхт, кӯтоҳ-кӯтоҳ нафас гирифта зери лаб: «аз ман розӣ шавед, додош»-гуфту ҷон ба Ҷонофарин таслим кард. Дуд аз димоғи Усто Сафар баромад. Бо ҳасрату ғам доду ғирев бардошт ва бо дили реш маросими гӯрӯҷӯби ҳамсару ҳамрози азизи худро гузаронд. Таҷлили синни пайғамбарӣ фаромӯш шуд, чойи он чанд гоҳе дар гӯшаи азодорӣ нишаст.

Сӯғвории усто як сол идома ёфт. Тайи ин муддат дасту панчааш ба кори дуредгарӣ базӯр мерафт, ҳар гоҳ ба даст тешаю арра мегирифт, симои ҳамсараш пеши назар меомад, ўро дар ҳар сураат мидид: гоҳе бо чойнику пиёлаи чой, гоҳе бо бодзанаки порчаияш, ки арақҳои бадани ўро хушк мекард, гоҳе ҳам бо асбобу абзори устой... Дар ин миён фарзандонаш ўро соя накарданд. Ба

назар мерасид, будану набудани падар барояшон асло муҳим нест, чи расад ба ғизои гарм додану шустани сарулибос! Ҳатто духтари ягонааш, ки дар деҳаи ҳамсоя иқомат мекард, баъд аз чили модар дигар қадам нагузошт. Усто Сафар саҳт дар шигифт буд, аз он, ки фарзандонаш ба ҳолпурсӣ намеомаданд, таачҷуб мекард. Ӯ бо ҳамсараш будушудаширо барои чигарбандҳои худ бахшида, онҳоро фақат барои хубиву некӣ раҳнамун месохт, аммо акнун акси ҳолро мекунд. «Афсӯс, он ҳама хизматҳоям ба кучо рафт? – дар худ меандешид усто. – Бошад, духтарам моли бегонаҳост, шояд ӯро намегузоранд, аммо писарон чи? Охир ҳар яке мошин дорад, дасти ҳар яке ба даҳанаш мерасад, чаро суроғ намекунанд? Ё аз шарри келинон як қадам онсӯтар наметавонанд гузоранд? Ё замона ин қадар бемурувват шуда? Намедонам, намефаҳмам, дар ҳар сурат, дар паноҳи Худо бошанд, тану қонашон сиҳат бошад шуд».

Хушбахтона, дар ҳангоми рӯёруйӣ бо нокомиҳо дӯсти муаллимаш Раҳимкул ӯро дилбардорӣ мекард. Чандин бор чашмони пуроби худро бо суханони таскинбахши муаллим пок карда буд. Ҳамсояҳо ва ду-се ҳамсолаш низ хабаргирӣ меомаданд. Агар ҳамин ҳамдеҳагони дилсӯз намебуданд, шояд ӯ низ аз дилтангии беҳад пушти сари Мунаввараапа реҳлат мекард. Вале, то реша дар об ҳаст, умеди зиндагӣ мекундаст. Он рӯзе, ки Усто Сафар соли ҳамсарашро гузаронд, Раҳимқули муаллим то бевақтӣ ҳамроҳи ӯ монд. Муаллим баъд аз мулоҳизаҳои зиёд ба гуфтани муддаои дилаш қазм кард:

– Устоака, ҳоли шумо, зиндагии шумо чун рӯз равшан. Агарчи мушқилоти худро пинҳон мекунед, мо ҳама медонем. Танҳо ин дилтангӣ ана-мана мардони ҳузурбро аз по афтондаст. Дигар ба тақдир тан дода нишастан фоида надорад.

Аз дили ӯ огоҳ будани муаллим ҷойи таачҷуб надошт. Воқеан, дарди усто бисёр буд, бо ин ҳол сар бардошт:

– Чӣ кор кун, мегӯӣ?

– Бояд издивоҷ кунед, – бе тааммул афзуд Раҳимқули муаллим, – агар зан гиред, коратон сабук мешавад, аз тазйиқҳои рӯҳӣ халос мешавед.

Бадани усто ларзид. Ин ҳарфи муаллим гӯё теғе буд, ки то устухонаш халид. Дар ҳоле, ки наметавонист пир-пир паридани лабонаширо ниғаҳ дорад ва беист чашмак мезад, дардолуд садо баровард:

– Дӯстам, ман ин хел ният надорам. Бе он ҳам дар марги бемаҳали Мунаввар худамро гунаҳкор медонам, рӯҳаш ноором мешавад.

– Устоака, бе ҳазл, ба гапи ман гӯш кунед. Мо ба дунё барои озор дидан наомадаем. Баъд, фикр мекунед Мунаввараапа бо вучуди ин ҳама азиятҳои шумо ором мехобад? Магар ӯ ба роҳату осойиши шумо равдор нест?

– Бас кун, дӯстам, ин гапро дигар нашунавам. Духтару писаронам бе он ҳам маро тарк кардаанд, Худо медонад, баъди зангирӣ чӣ балое ба сарам меоваранд?!

– Ҳо, бале Устоака, онҳо агар меҳрубону дилсӯз мебуданд, ин пешниҳодро худашон мекарданд! Аз барои Худо, ба ҳар гуна гумон наравед. Зангирӣ гуноҳ нест, ба хусус, барои марде мисли шумо, ки рӯзу шаб ба кумак муҳтоҷед.

Он рӯз Раҳимқули муаллим ба нияти худ нарасид, ҳар чи мегуфт, усто қабул намекард. Аммо таслим нашуд, аз аҳди худ даст накашид. Рӯзи дигар боз омад, лекин ин дафъа бо ду ҳамсоли усто ва Бобо Шарофи оқсаққол. Ин бор ду поро дар як мӯза карда, Усто Сафарро маҷбур намуданд, ки ба зангирӣ розӣ шавад. Баъд аз ин суҳбат Раҳимқули муаллим ва Бобо Шароф миёниро маҳкам бастанд. Онҳо аз деҳаи ҳамсоя бевазанеро ба исми Оқила баргузида, дар тӯли як моҳ тамоми расму одати чориро гузаронданд ва ба никоҳи усто дароварданд.

Усто Сафар аз нахустин рӯзе, ки як зани бегона бо писари думовард ба ҳонааш қадам монда буд, худро ноҳинчору бесаранҷом мекунд. Дар мағзи дил ҳис мекард, ки қисмати шумо ӯро интизор аст. Боз дар сафҳаи хотираш симои ҳамсари фавтида равшантар падида омад. Агарчи ӯ бо нимтабассум ва чехраи розиманд намудор мешуд, усто дар худ мепечид, хешро гунаҳкор мекунд. Дар дил, гоҳе ҳам садо бароварда мағфират мехост: «Маро бубахш, азизам, нагузоштанд, ки бо ёди ту бимонам. Ба хотири нафсу роҳати худ ба рӯят по гузоштам, маро бубахш...». Аз сӯйи дигар, Оқила бо як ҷаҳон меҳру муҳаббат ва бо ихлосу алоқамандии баланд ба корубори хонадорӣ часпида буд. Ӯ ҳар лутфу мададе, ки аз дасташ меомад, барои шавҳари худ дарег намедошт. Аз чӣ бошад, ҳамеша ба усто «хочам»-гуфта муроҷиат мекард. Писарашро ҳам, ки синнаш аз ҳафт гузашта буд, ба «додо» гуфтан одат кунанд. Хеле мехост, ба ҳар навъе бошад, дарди дили шавҳари нави худро сабук кунанд, дар он чо гирад. Тамоми кори рӯзгор ва ҳатто боғдориро ба ӯҳда гирифта буд. Намегузошт, ки хоҷааш ғайр аз устой дасташро ба оби ях занад. Меҳмони расидаро, чи мешинохту чи на, бо чехраи кушод пешвоз мегирефт ва ҳар сухани хушу марҳамате, ки дошт,

арзонӣ мефармуд. Усто Сафар бо доштани чунин зани меҳрубону кордӯст хушҳол буд, вале аз сӯйи дигар, боз як безобитагӣ ӯро ором намегузошт. Медонист, ки писаронаш ин ҳолро ба хубӣ қабул нахоҳанд кард. Бешак, онҳо ба зангирии падари пири худ розӣ нестанд, аз ӯ танаффури хоҳанд кард. Дар воқеъ, кадом фарзанд аз ишғол шудани ҷойи модараш хурсанд мешавад? Ин амал фақат боиси қаҳру ғазаб мегардаду халос. «Дигар он чиро нахоста будам, шуд, – дар худ фикр мекард усто, – ин зану кӯдак айбе надоранд. Агар аз Худо битарсам, бояд ба онҳо саробонӣ кунам. Бева буд, ба пушту паноҳ ниёз дошт, дар пешониаш мани бадбахт будаам. Акнун ки бо умед зиндагӣ месозад, ба орзуяш бояд бирасад. Дигар ин ҳама ҷою ҷогаҳ ба инҳо мемонад. Писаронам нахостанд, худро дур кашиданд, аз мероси падар ҳазар карданд. Дигар ихтиёрашон, Худо дар паноҳаш ниғаҳ дорад...».

Усто тавре ки пиндошта буд, зиндагии орому осудааш дер напойд. Ҳанӯз аз издивочи ӯ бо Оқила як сол нагузашта, пушти ҳам се писар ба ҳавлиаш сар халонданд. Кош фақат сар мехалонданд! Онҳо дар ниҳояти рашку ҳасудӣ ба дилу мағзи падари худ нештар халонданд! Иддаои писарҳо он буд, ки набояд ҳавлию дари бобой ба дасти зани бегонае афтад. Падар бояд ё аз зан даст кашад ё ин хонаю боғи кишлоқро ба писарон дода, ба ҷойи дигар равад. Ин қадар нодонӣ ва побанди молу чиз шудани писарон Усто Сафарро саҳт ба шигифт овард. Ӯ асабонӣ шуд, бори аввал ҳар се писарро аз хона берун андохт. Писарони усто ором нагирифтанд. Онҳо дафъаи дигар ҳамроҳ бо ҳамсарони худ омаданд, ин бор батамом «мусаллаҳ» буданд. Хостанд ба наҳви худ падари яқравро ҷазо диҳанд, ӯро забонкӯтоҳ кунанд. Аз ин рӯ, бе ибто боду борони шадиди бадгӯйӣ ба сару кӯли падар рехтан гирифт:

– Ту модарамонро беҳурмат кардӣ, орзуву умедҳои ӯро ба бод додӣ!

– Пирию хартозӣ, дар куҳансоли шарм накарда зан гирифтӣ, рӯҳи модарамон чунон занад, ки беҳабар монӣ!

– Натарсидӣ, уболи фарзандонат мегирад? Ё гумон кардӣ ҳеҷ Худое нест? Ҷойи ин ки аз фарзандонат биёрӣ, зани ғар ба хонаамон овардӣ, ҳатто бо думовард!

– Канӣ, бубинем, кӣ соҳиби ин дову дастгаҳ мешавад! Фикр кардӣ ба ҳамин осонӣ як бегонае ҳаққи моро мегирад?! Не, хобатро ба об гӯй!

Писарон ва аз онҳо бештар занонашон бо садои баланд доду фарёд мезаданд, намегузоштанд падар ҳарфе гӯяд. Усторо дарди сар гирифт. Бо асабоният аз ҷо баланд шуд, дар ҳоле ки гӯё сару сураташ оташ мегирефт ва тамоми баданаш ба ларза меомад, бо ду даст ду ёкаи гиребонашро дошт ва бо ҷаҳл ба ду самт кашиду курташро ду ним кард. Ӯ дод зад:

– Ман ҳоло намурдаам! Бизанед, сари синаамро шикоф кунеду ба ин «дову дастгаҳ» соҳиб шавед! То имрӯз дар кадом гӯр будед? Баъди сари модаратон кӣ омада аз ҳолам хабар гирифт? Акнун ин муштипарро, ки бо бачааш овардаам ва беҳтар аз шумо тамоми ҳастиашро ба ман бахшидааст, мехоҳед берун кунед? Не, ин додатонро ба оби ҷӯй, ба санги сиёҳ гӯед! Агар хоҳед, фарзанди ман бошед, ба хубиву хушӣ ба меҳмонӣ омада равед, агар не – чор тарафатон қибла!

Дар ин ҳангом Оқила мисли бузи рамидае дир-дир меларзиду ёрои аз ошхона берун омадан надошт. Аммо, чун дид садои доду бедод торафт баланд мешавад, дигар таҳаммулро аз даст дод ва ба хотири он ки аз асабонияти зиёд қалби шавҳараш дарз нахӯрад, бо нигаронӣ худро ба дохили хона заду гуфт:

– Хочам, ором шавед, худро эҳтиёт кунед!

Ба маҳзи ин ки Оқила дар дами остона пайдо шуд, нахуст се келини ҳамроҳи шавҳарон оташгирифта мисли гург ба ӯ ҳамла карданд. Дар як он сару сурат ва бадани бечоразан тӯмаи хунгирифтаҳо гардид. Агар дар ин асно Раҳимқули муаллиму Бобо Шароф расида намеоманд, Худо медонад, чӣ қиёмате ба по мешуд...

Пас аз он воқеа Оқила бо писари хурдсол «хоҷа»-ашро тарк карду ба деҳаи худ сар гирифт. Бо ҳазор надомату пушаймонӣ Усто Сафар боз бо сари танҳо ва бо тоси қадима дар хона монд. Дубора барояш ҷойи зан ҳолӣ шуд. Ӯ дигар он марди ботамкину солим набуд. Ба назар мерасид, ки дилу ҷигараш аз дасти гирумунҳои замона об шудааст. Ҳафтае нагузашта сар ба болини беморӣ ниҳод. Як ҳафтаи дигар ҷон канд ва дар ниҳояти залилӣ риштаи ҳаёташ гусаст...

Аз он дам чанд сол мегузарад. Ҳар кас аз деҳаи Нуробод рад мешавад, дар васати он чашмаш ба харобае меафтад. Он хонаи деворҳои рехтаю обшуста ва боғи дарахтонаш хушкшудаю урён «дову дастгаҳ»-и Усто Сафари марҳум аст. Баъд аз сари ӯ касе аз тарси писарони ҳасудаш дили по мондан ба он манзилро надорад.

НОЛАИ ХАР

Вақте ки мегӯянд, дар муғамбирию аблаҳӣ ҳайвоне ба хар баробар намешавад, ман қабул надорам. Зеро то худамро мешиносам, дарёфтаам, ки хар як чаҳорпойи гӯшдарози деҳа нисбат ба ҷонварони дигар гапшунаву боҳуштар буд. Воқеан, бехтар аз хар «кола»-и каммасрафу дастёри беминнат надоштем. Нисфи қорҳои зиндагиамонро ҳамин борбар анҷом меод ва хонае ҳам набуд, ки як ё дуто хар надошта бошад.

Ёдам ҳаст, ман дар синфи панҷум мехондаму яке аз рӯзҳои сарди зимистон хари хокистарианги дарамон, ки даҳ соли тамом барои мо қуввату хизмати худро дарёғ надошта буд, мурда монд. Аз даргузашти он, ба хусус, модарам хеле ғамгин шуд. Ў чанд муддат малӯлу дилозурда фақат оҳ мекашид ва ба касе майли суҳбату гуфтугӯ надошт. Падарам бошад, азбаски ҳеч гоҳ қораш ба хар намеафтид, парво намекард ва ба озурдагии модарам хандаш омада боре гуфт: «Худаш гӯшдарози ар-арие будаасту ин қадар сӯг?! Ғусса нахӯр, баҳор ки шуд, лӯлиҳо боз меоянд, як хари дигар мехарем!».

Дар ҳақиқат, гуфтаи падарам шуд. Баҳори он сол як тӯда лӯлӣ ба деҳаи мо низ омаданд ва дар паҳнои гузари Дониҷак, болотар аз хонаи мо, ҷодарҳои худро кӯфтанд. Онҳо бо худ чанд хару қурраро низ оварда буданд. Падарам ба ваъдаи худ вафо карда, аз лӯлиҳо боз як хари бақуввати тӯсирангро харид. Пеш аз ҳама ман бар он савор шудам ва ба ин тарафу он тараф йӯрғаву қулоч давонда имтиҳон кардам. Аз он пас дар хонаамон маро ба хар вобаста карданд ва нигоҳубиниву парвариши онро ба ўҳдаам гузоштанд. Барои мо, ба хусус, барои модарам хурсандии аз ёд рафта бо расидани ин боркаши нав дубора зинда шуд.

Гӯшдарози мо аз ҳамчинси қаблаш ҳам фармонбару зирактар буд. Вақте ки маро мекӯчид, хар гуна нозу истиғнои худро, аз алвонҷ додани гӯшу дум сар карда то ҳик-ҳику ҳангоси баланд, арзонӣ меод. Ҳангоми бастанӣ полону абзораш оромона дар ҷо меистод ва хар гоҳ ба пушташ менишастам, бо ишоратҳои ман гардан мефурӯ ва ҳаракати худро бо маромҳои лӯккаву йӯрғаву қулоч якҷайл анҷом меод. Қоркашиҳоямон аз ў аксаран дар се моҳи таътил, ки дар фасли тобистон доир мегардид, сурат мегирифт. Мо ҳанӯз дар фасли тобистон ғами зимистонро мехӯрдём ва аз рӯи одат, хар сол барои молҳои дарамон ҳадди ақал панҷоҳ хар эбуҷаю робаю қарок барин хошоқу алафи ёбой ва барои печкаву танӯру оташдон ҳам чил-панҷоҳ хар ҳезуми хушк аз дашту қуҳ мекашондем. Овардани ин ҳама бор, албатта, ба дӯши «дастёр»-и беминнати мо буд ва он ҳам ҳеч гоҳ гарданшаҳӣ намекард.

Хеле ҷолиб буд, ки ҳини ба ҷӯлу қуҳу кӯтал рафтаи харгиз ба харамон хатти ҳаракатро нишон намедодем. Ҷонвар беист моро то ба манзил мерасонд. Фақат дар дуруҳаҳо лозим меомад қаме роҳбаладӣ кунем, бо ниҳтаи халачӯб ҷонварро ба ҷап ё ба рост ҳидоят мекардем. Гузашта аз ҷодаҳои мустақими саҳроӣ, дастёри мо ба роҳақҳои қачуқилеби нишебу фарозҳои қуҳӣ низ баҳубӣ хӯ гирифта буд ва алалхусус, ҳангоми бозгашт, вақте ки зеро бор буд, аслан қорро бо вай надоштем. Медонист бо қадом роҳ ва бо ҷӣ мароме борашро то мақсад расонад.

Ҳодисаи як рӯзи ҳезумқашонӣ ману бародарам аз дараи Фечакӣ беоб, ки иттифоқан руҳ дода буд, ҳеч гоҳ аз хотир намеафтад. Дар он рӯз мо аз ноҳаҳои қурпечу ҳам ва роҳҳои мушқилгузар убур карда, дар қунҷи дара мавзеъ гирифтём. Дар андак вақт як хар ҳезуми хушк, ки фақат тарошаҳои бодом буд, омода сохтем. Бародарам ба ман фармуд, ки дулингаро баста ба хар бор қунам ва худаш ҳам поинтар ба гирдуғун қардани тарошаҳои сарборӣ машғул шуд. Ман ресмонро ду рад гузошта, ҳезумҳои хар ду лингаро мурағаб дарқидам. Сипас, ҳамин ки харро ба зеро бор оварданӣ шудам, ғайриинтизор, ҷонвар якравикунон гардан даст надод. Мачбур шудам, ду-се лағад ба қалалу чанд халачӯб ба сару гарданаш фарорам. Аммо ин кӯфтанҳо суде набахшид, харам намехост дулингаи ҳезумро ба пушташ гузорам. Хеле ҷонғирак он буд, ки баъд аз қашидани овардани вай ба обу арақ ғӯтида дулингаҳоро мебардоштам ва ҳамин ки мехостам ба болояш гузорам, аз ҷойи худ дуртар мерафт. Охирсар, дар ҳоле ки хун ба сарам меҷӯшид, тарошаҳои бастаро ба замин партофта, бо қаҳл ба ҷонвари «гапнодаро» дароғтидам ва бераҳмона ҳам бо лингу ҳам бо халачӯб, ба хар ҷое, ки рост меомад, кӯфтан гирифтам, хар ҳақорате, ки медонистам, ба сару димоғаш фуру рехтам. Дар он ҳол, доду бедоди ману харро дида, бародарам фарёд зад:

– Ҳой, ҷӣ қор меқунӣ? Қаро он бечораро меқубӣ?

– Ин бечората қуштан ҳам қамаст, – бо қарр ҷавоб додам ман, – маст шудааст, намемонад лингаҳоро ба пушташ гузорам.

– Бас қун, ман худам бор меқунам, – гуфт бародарам ва ба сӯи мо омад. Ў ба ман теғ қашидани суҳанаширо идома дод: – Қай дидаӣ, ки хар аз зеро бор қурехта бошад? Агар забонаширо нафаҳмӣ, қаро азоб меқидӣ?

Ҳанӯз дар ғазаб будам, аз он ки бародарам он гарданшахи муғамбирро чонибдорӣ мекард, таачҷубкунон ба ҳаракатҳояш чашм дӯхта мондам. Ў қуллан абзори полони харро боз карда ба як сӯ гирифт. Бо чӣ забоне гӯям, дар тахтапушти бечора захми калоне намудор шуд, рӯи он суп-сурх хунолуд буд! Бародар дигар чизе нагуфта, ба маънии «дидӣ, чӣ хабар?» ба сӯи ман нигоҳе афканд ва аз пайи муолиҷа афтод. Ў як мушт хоки нармро дар кафи дастонаш совида-совида ба захм пошид ва миёнбанди пахтагини худро чорқад карда ба рӯи он гузошт. Сипас оромона чулу капталҳову тӯкумро болои ҳам ба пушти хар чида, бо айил маҳкам баст ва думашро аз зери пордум берун кашид. Ду-се бор тӯкумро ба ду чониб чунбонда аз такмил шудани кораш дилпур шуд ва ба ман амр кард:

– Акнун лингаҳоро бор зан, кани бубинем кӣ хар – ту ё вай!

Ин дафъа, дар ҳақиқат, ҷонвар аз ҷояш такон нахӯрд. Ман дар хичил шуда, баъди бор задани лингаҳо, чанд бор сару гардани харамро молида, ба таври худ узрамро баён кардам.

Ҳар се ба роҳ баромадем. Аввал хар бо бори худ, ман аз дунболаш ва бародарам ҳам ақибтар, фуру дар андешаҳои худӣ, қадам мезадем. Омада истода то зови миёнҷойи дараи Фечаки беоб расидем. Дар асл, ин зов баланду касногузар буд. Ҳар гоҳ ба ин ҷо меомадем, бо роҳи бағалӣ давр зада ба поин мефаромадем. Он рӯз, яқраии мани шитобкор рӯ гирифтӣ харро аз ҷодаи дигари наздиктар бурданӣ шудам. Аммо дар сари дуруҳа ҷонвар мех шуда истод. Ҳарчанд зӯр задам, ба гапам гӯш накард, ҳамин ки ман аз лаҷом дошта ба сӯи роҳи наздик мекашидам, хар ду пойи пешашро тиргаккунон гарданшаҳӣ мекард. Дидам, ки нашуд, ин ҷо ҳилае ба кор бурдам. Як лаҳза нӯхтаи харро озод гузоштам ва ба маҳзи ин ки поҳояшро суфт карда қадам партофтани шуд, як дафъа аз нӯхта ба самти чап кашидам. Ҷонвар дигар илочи бо роҳи худ қадам заданро надошт, аз як сӯ, ба самти дигар тоб хӯрдани сараш ва аз чониби дигар, сангинии бори пушташ ба ин имкон намерод. Ночор бо роҳаки нишондодаи ман пеш рафт. Ман низ давида ба қафо гузаштам ва аз тарошаҳои сарборӣ дошта истода, баланд-баланд садо баровардам: «Ҳо, боракаллоҳ, ҷонавар, хӣ! Ҳо, бохабар бош, ҷонавар, хӣ!...».

Агар мо ҳамин зовро, ки иборат аз шаҳҳои яклухти яқсараи амудӣ буд, давр зада поин мефаромадем, дигар хавфе дар сари роҳамон вучуд надошт. Бо ин ҳадаф тамоми рағу пай ва торҳои аъсобамро таранг карда, гӯшу хуш ба хурдтарин ҳаракатҳои хар шуда будам. Ҳамин ки бо роҳаки качукилеб сарозер шуда, то нисфи нишеб расидем, харам ногоҳ аз роҳравӣ бозистод. Ман, ба ҷойи ин ки нигоҳ кунам ҷилаваш чӣ иттифоқе рух додааст, «хӣ»-гӯён ба пушташ як лағад фаровардам. Ва ҳамин задани ман буд, ки хар мувозинаташро гум кард ва пояш бар рӯи санги паҳну софе, ки дар пешаш буд, лағчиду бо борубуна чаппа шуд. Ҷонвар дар зери ҳезумҳои маҳкам басташуда то тағи зов ғелида рафт. Хуш аз сарам парид, беихтиёр «додӣ!»-гӯён бародарро ҷеғ задаму худ бо хавлу ҳарос ҳез зада-ҳез зада то болосари бечораи ғалтидамонда омадам. Фикр мекардам, харам дигар зинда нахоҳад буд, барои ҷон ба саломат бурдан ҳеч гуна имконияте ҳам надошт.

Бародарам низ ҳаҳҳасзанон расида омад. Дукаса ресмонҳои борро кушодем. Ҳама ҳезумро ба ин сӯву он сӯ партофта, ҷонварро аз зери бор озод кардем. Ҳамин дам, бар хилофи пиндорҳои ман, хар поҳи пешашро рост карду яқбора аз ҷо баланд шуд. Худоё шукр, агарчи тану ҷонаш – аз бучулаки поҳо то думи сару гардан захмиву абгор менамуд, зинда буд. Фақат аз беҳолӣ гӯшҳояш пакар, сараш афтида ва аз чашму бинияш об мешорид. Ба назарам метофт, ки аз сару димоғи бечора то ба поин оби хунолуд мечакад. Ба ин сон ҳоли табоҳу заифии харамро то ба он дам надида будам, раҳмам омад, барои аз вай узрҳои кардан очиз будам...

Каме гузоштем, ки хар дам гирад. Сипас, бо ҳамдастии бародар дубора ҳезумҳоро бор задем ва аз дара ба сӯи кишлоқ роҳ пеш гирифтем.

Он рӯз модарам аз дер мондани мо хавотир кашид, дар дами дарвоза чашм ба роҳамон дӯхта менишаст. Ба маҳзи ин ки наздик шудем, аз мо пештар хар модарамро дид ва ҳамоно ҳик-хиккунон дардолуд ба хангос даромад. Он лаҳза ҳис мекардам, ки хангоси харам муқаррарӣ нест, вай беист, гӯё аз решаҳои дил нола мекард. Чанде гузашта хомӯш мешуду аз нав бо садои баланд нолаи дардолуд сар меод. Модарам ин ҳоли гӯшдарозро ба хубӣ пай бурда, яқинан фаҳмида буд, ки мо ҷонварро азоб додаем. Ў сару гардани дастҳои худро масҳкунон ҳамдардӣ мекард: «Ҳа, ҷонвар, чӣ шуд ба ту? Чаро ин қадар нола мекунӣ? Кӣ ба ту озор дод? Кӣ дардатро нафаҳмид?...». Хари бечора бошад, сарашро беист алвонҷ меод ва бо забони безабонии худ пайваста ҳик-хиккунону хангосзанон арзи дил карданӣ мешуд.

ХИЧОЛАТ

То он дам мисли Фотимаапа зани орому фурӯтанро надида будам. Ҳар гоҳ аз кор бармегаштам, ин занакӣ сархаму хомӯш низ бо ду дасти пур аз кӯчаи мо мегузашт. Ӯ танҳо бо аломати таъзим сарашро ба поин такон медоду бо тундӣ ба сӯи хонааш қадам мезад. Ин қадар ситорааш гарм буд, дилам мехост ҳамеша бо ӯ ҳамсӯхбат шавам, вале аз дасти серкорӣ ин имкон бароям рӯ боз намекард. Гумон доштам, камгапӣ ва музтариӣ Фотимаапа аз он аст, ки нав ба маҳаллаи мо омадааст. Охир, то замоне, ки дар байни одамон роҳ меафтаду одат мекунад, вақт лозим.

Чанд рӯзи дигар аз нақли бобои тухмифурӯш ба шигифт омадам. Ӯ, ки тамоми рӯз дар кӯча менишаст ва аз ҳама гирудори маҳалла огоҳ буд, бароям гуфт, ки Фотима бо сабаби бача накардан аз шавҳараш баромадааст. Сипас як писару як духтарро ба фарзандӣ гирифта, ба маҳаллаи мо омада, иҷорашин шудааст. Ҳар қадар худаш хушмуомила ва орому солеҳа аст, фарзандонаш ҳамон қадар бадхулку зиёнкоранд. Ҳама ҳамсояҳо аз дасти онҳо шикоят мекунанд.

Як бегоҳӣ бо садои қиючуви ҳамсояҳо ба берун паридам. Дидам, дар байни одамон писарбачае сарашро дошта баланд гиря мекард, аз васати ангуштонаш хун мезаҳид. Яке аз чамъомадагон гуфт:

– Боз бачаҳои Фотима!

Дигаре изофа кард:

– Инҳо дарди сар шуданд, одоб чист, намедонанд!

Ман ҳам наздиктар омадаму пурсидам:

– Худаш чӣ гап?

– Ҳеч, бачаҳои Фотима боз қилиқ кардаанд. Ақлашон кай медарояд, Худо медонад!

– Аз рӯзе, ки омад, балои чон шуд. Хап шинем намешудагӣ-барин, ё бачаҳояшро саришта кунад, ё барояд, аз ин чо дафъ шавад! – таҳдидомез бо садои баланд илова кард нафари дигар.

Ба хубӣ фаҳмидам, ки ҳеч кас дилхушӣ аз Фотимаапаю фарзандонаш надорад. Дилам барояш сӯхт. Маълум буд, ки худаш зани хубест, аммо бачаҳояш ду то шайтонанд. Онҳоро аз ятимхона гирифтааст, аслу насабашон кист, касе намедонад...

Рӯзо мегузашту шикояти ҳамсояҳо бештар мешуд. Мегуфтанд, бачаҳои Фотима ниҳолҳои боғашонро кандаанд, шишаи тирезаҳошонро шикастаанд, чӯчаҳои мурғонашонро куштаанд, бачаҳошонро дар мактаб озор додаанд... Аз даҳон ба даҳон мегашт, ки Фотима фарзанд гирифта хато кардааст, агар аз ӯҳдаи тарбия намебарояд, чаро худашро азоб медиҳад? Ё бачаҳояшро пас диҳад ё аз ин маҳалла ба ҷойи дигар равад! Бо ин ҳол аз роҳ бераҳ шудани бачаҳои мо ҳам ҳеч гап не!

Ниҳоят, норозигии ҳамсояҳо то ҳаде расид, ки як рӯз ҳама чамъ шуданду ба хонаи Фотимаапа фурӯ рехтанд. Чун маро низ боз-боз дошта буданд, ба ҳарфи шавҳарам гӯш наандохта, ба онҳо ҳамроҳӣ кардам. Ҳар чӣ дилашон мехост, гуфтанд ва баъд аз шикваю сарзанишҳои фаровон Фотимаапаро ба ҳоли худ гузошта бадар рафтанд. Ман бори аввал бо ӯ рӯ ба рӯ шудам. Аз таънаю маломати зиёд ба изириб омада буд ва аз ғояти дилтангӣ дар чашмонаш ашк ҳалқа мезад. Бо ин ҳол, маро диду гуфт:

– Шумо ҳам бо инҳоед? Омадед, ки маро сарзаниш кунед?

– Охир, бачаҳоятон беинтизом, ҳамеша аз дасти онҳо даъвою хархаша, харобкорӣ...

– Оре, бачаҳоям ҳанӯз сар ба роҳ нестанд, аммо бояд кумакашон кунем.

Пурсидам:

– Фотимаапа, ман таачҷуб мекунам, чаро маҳз ин дуторо ба фарзандӣ гирифтаед? Бачаҳои боодоб, ки ба саробонӣ эҳтиёҷ доранд, бисёр-ку?

Дар ин чо ӯ лабханди маънидоре заду гуфт:

– Барои он бачаҳо мисли ману шумо парастори меҳрубон ҳамеша ёфт мешавад. Ин ду нафар бошанд, рӯзҳои талхе аз сар гузарондаанд. Агар ман намегирифтам, Худо медонад, чӣ одамҳое мешуданд! Ғайр аз бадӣ дар ин ду-серӯза ҳаёти худ чизи дигарро надидаанд. Меҳоҳам ёрӣ диҳам, ба он хотир ки, ҳадди ақал, аз зиштиву талхихоӣ зиндагӣ дар амон бошанд.

– Охир, ба ин минвол зиндагии худатон саҳт мегузарад, кадом як кори онҳоро назорат мекунед? Меғӯянд, дар мактаб ҳам духтаратон...

– Оре, ин гуна хабарҳо тез паҳн мешавад, аммо ба инҳо бояд фурсат дод. Дилам пур, одамони хуб мешаванд.

Чанд рӯзи дигар Фотимаапа василаҳояшро чамъ карду бо ду фарзандхонди худ аз маҳаллаи мо кӯчида рафт. Замоне, ки чизу чораашро гирдуғун мекард, худамро хеле ноҳинҷор ҳис кардам.

Дилам мехост, ӯ дар маҳаллаи мо бимонад, аммо дигар кор аз кор гузашта буд. Дар он лаҳза шавҳарам низ ба чароҳатам гӯё намак мепошид: «Шумо – занҳо ҳама бояд тавба кунед. Чойи он, ки ба бечора дасти ёрӣ дароз кунед, фақат озор расонед. Ин зан олиҳа аст, кори савоб мекунад, савобе, ки аз чандин тоату ибодат бехтар!».

Аз байн чанд сол гузашт. Ҳарчанд фаровон дуди зиндагири хӯрдаму пиртар шудам, ҳеч аз пеши назарам чеҳраи ғамгину озурдаҳои Фотимаапа дур намешуд. Гӯё нигоҳҳои ноумедонаи ӯ дар мағзи хушу зехнам хона карда буданд. Бо ин ҳол, рӯзе писари хурдиам исҳоли саҳт гирифт. Ӯро аз поликлиникаи маҳалла ба бемористони марказӣ роҳхат доданд. То ба бемористон омадам рӯз аз аср гузаштаву поёни соати корӣ фаро расида буд. Ҳамон лаҳза масъули шӯъбаи бемориҳои кӯдакона – духтараки болобаланди хушгиле як хилъати сафед ва сумкачаи мишкирангро ба даст гирифта, дари утокро мебаст. Ӯ симои шитобзадаи ман ва беҳолии писарамро пай бурд магар, саволомез ба сӯямон нигоҳ кард.

– Духтарам, аз барои Худо, ба дардамон расед, – хоҳишмандона рӯ овардам ба вай, – тамоми рӯз писарам аз шикамдардӣ морпеч меравад, дилу чигарам об шуд.

– Ба чашм, холаҷон, биёед дохил, – бо лаҳни гуворое гуфт духтар ва баргашту дарро боз кард.

Вақте ки ҳамшираи чавон писарамро муоина мекарду рӯйи коғазе дорую даво менавишт ва ба ман тавсияҳо медод, дари утокашро як чавони тамизу озодапӯшида кушод. Ӯ низ мисли духтарак қадбалад ва бо кафшҳои чилодору шиму костюми соф утузада ва мӯҳи мураттаби ба як сӯ моил хеле хушсурат ба назар мерасид. Чавон бо меҳрубонии ба худ хосе гуфт:

– Салом, хоҳарҷон, монда набошӣ!

– Саломат бошед, акаҷон, мебинам, ки барои бурдани ман омадед?

– Магар мешавад, чигарбандамро ин ҷо монда равам? – ҳар ду мулоим хандиданд ва чавон ба суҳанаш идома дод: – Имрӯз кори фурӯшгоҳамон бобарор омад, мудир ҳисобу китобамро қабул карда хеле мамнун шуд, аз хурсандӣ дар куртааш намеғунҷид. Баъди кор паридам ин ҷо, модар ҳам дар ҳавлӣ интизори мост.

– Хеле хуб, ман ҳам омодаам, акаҷон, – гуфт духтар ва ба ман рӯ оварда дар идомаи маслиҳатҳои қаблаш афзуд: – Холаҷон, чойи хавотир нест, ҳамааш нағз мешавад, фақат ба гуфтаҳои бамавқеъ амал кунед, кофӣ. Дарунаш, ки шуста шуд, писаратон тойча барин ба частухез медарояд.

Ҳама пасу пеш аз роҳрави бемористон гузашта ба берун баромадем. Чавону духтар дасти ҳамдигарро гирифта пеш-пеш ва ман бо писарам, дар ҳоле ки ҳаракатҳо ва шӯҳҳои чавонон тамоми хушу ҳаёламро рабуда буд, аз қафо қадам задем. Онҳоро дар назди дарвозаи бемористон занани ситорагарме пешвоз гирифт. Чеҳраи ӯ бо дидани фарзандонаш шукуфта рафт, гӯё аз сару рӯйаш нур меборид. Дар он лаҳза дасти писарамро маҳкам дошта, сари ҷо шах шудам: медидам, ки Фотимаапаи «гумшуда» бачаҳои худро ба оғӯш гирифта мебӯсид, навозиш мекард...

Вақте ки ҳар се ба роҳ афтиданд, ман чанд муддат аз қафояшон нигарон мондам, ба Фотимаапа, ки он ду кӯдаки шайтонро одам карда буд, ҳавасам омад. Ба назар мерасид, даври ӯ ду ҷаришта мечарханд. Дар он лаҳза ҳис кардам, аз хичолат гунаҳоям месӯзад, гӯё ки дар пеши ин занани вафодор гунаҳкор бошам.

ДУХТАРИ НОКОМ

Муддати зиёде буд, ки хостгорҳо дари моро мекуфтанд. Ҳар яке ҷон меканд бо таърифу шеваи дилпазире ба дили падару модарам роҳ ёбад ва маро ба наберааш ё ба писараш, ё ба ҷиянаш сарбанд кунад, аммо ин ба ҳеч қадом муяссар намегардид. Онҳо бо умеду орзуҳои нек ворида хонаамон мешуданду бо димоғи сӯхта ва доманҳои холӣ берун мерафтанд. Ин қадар зуд ба қад расиданамро худам ҳам нафаҳмида будам. Ҳарчанд ба ҷавобҳои ради падару модарам эътино намекардам, ба хостгорҳои омада ҳар гоҳ «ҷо дорад» гуфтани онҳо маро дар ҳайрат меандоخت. Боре кунҷковнам рӯ гирифтӯ ҳама шарму иборо ҷамъ кардам ва аз модарам пурсидам:

– Оча, чойи ман кучост?

Аз ин пурсиш модарам ба завқ омад ва хандаомез гуфт:

– Ҳоло бехтарин баҳонаи пас гардондани хостгорҳо ҳамин аст, духтарам, набошад шилм барин часпида мегиранд.

– Охир, чаро? Масалан, гӯед, ки ханӯз хурд аст, зиндагири намедонад ё...

– Не, духтарам, чӣ чойи пинҳон, ҳақиқатан ҳам ту чой дорӣ. Падарат гуфта буд, ки Ҳосили чӯрааш даҳан андохтааст. Писараш бошад, ҳоло дар хона, аввал хондану кораша аниқ кардани барин. Дертар шавад бехтар, чиҳези туро ҳам пур мекардем.

Карахт шудам, лаҳзае оғушта ба хаёл мондам. Хонаи Ҳосилака аз сой он тараф аст, писараш Илҳом – ҳамон чавони лӯндаи сиёҳчурда, ки ўро нағз мешиносам. Ёдам ҳаст, дар мактаб ҳамеша аз бачаҳо шаллоқ мехӯрд. Боре модараш аз дасти ӯ гирифта ба мактаб омада буд ва муаллими Асрорро, бо баҳонаи ин ки писарашро танбех додааст, миёни хонандаҳою устодон беобрӯ кард. Ҳар гуна ҳақорате, ки медонист, ба сари муаллими бечора фуру рехт. Ҳамон вақт дар назари ману бачаҳо Илҳому модараш хунук тофта буданд, ҳама ба онҳо нафрин мехондем. Ба муаллими Асрор бошад, раҳмамон омад, хомӯшу музтар рост меистод, зоҳиран, намехост бо он зани шаддод баробар шавад. Баъд аз ҳамон воқеа Илҳом дар байни бачаҳо бо лақаби «эркатой» машҳур шуд ва ман ҳам чанд бор ўро бо ин ном мазох кардам.

– Очачон, илтимос, аз ин раъйатон гардед, фақат ба ҳамон эркатой надихед, – якбора ба худ омада хоҳиш кардам аз модар.

Ў бошад, оташин шуда гуфт:

– Хап шав! Ин гапата додот нашунавад, ки аз лингат чаппа ос мекунад! Ҳосилака одами бою бадавлат, хонаю дар, дову дастгах, ҳар чӣ хоҳӣ, дорад. Бе ин ҳам, дӯсти наздики додот, қудо мешавем гӯён аҳду паймон кардаанд, ту бошӣ...

– Не, не, не! – гӯён таноби гирияро раҳо кардам ва давида ба хона даромадаму дарро маҳкам бастам.

Ба ин минвол, рафта-рафта думи хостгорҳо канда шуду хаёли падару модарам ҳам роҳат гардид. Мани ошuftаю даргиршуда бо хаёлоти парешон рӯзу шабро базӯр паси сар мекардам. Дур аз интизор, ин нороҳатии ман дер давом накард. Бо Давлат вохӯрда, ба якдигар унс гирифтнамон ҳама безобитагиҳоямро аз байн бардошт.

Давлат чавоне буд миёнақад, бо мӯҳои мишкии мураттаб шоназада, абрувони баланд, чеҳраи гандумӣ ва лабони ҳамеша табассумдор. Ў дар соли чоруми донишкада таҳсил мекард ва барои таҷрибаомӯзӣ ба мактаби мо омада буд. Шиносоии мо дар назди чашма, ҳангоми обгирии ман ба вукӯъ пайваст ва ҳамон вақт нигоҳҳои гарм, суханони латифу меҳрубонаи ӯ ба дилам як олам хурсандӣ ато карда буд. Баъдан мулоқотҳоямон рӯз ба рӯз бештар шуд ва ба дарачае расид, ки модарам ҳам пай бурда монд. Ман маҷбур шудам, ҳар чӣ миёни ману ин чавони шахрӣ рух дод, барояш ошкор кунам. Иқрор шудам, ки ба ростӣ ман Давлатро дӯст медорам, аллакай шефтаю дилбохтаи ӯ гаштаам. Ҳарчанд медонистам, модарам муҳолифи ин қарори ман аст, бо илтиҷо аз ӯ хоҳиш кардам, ки ба ман кумак кунад, интиҳоби маро чонибдорӣ намояд, нагузорад, ки нахустин шуълаҳои ишқи чавониям хомӯш гардад. Аммо илтимосамро ба оби чӯй мегуфтам, модарам ҳатто нахост гапи маро то охир гӯш кунад. Ў бо чаҳлу асабонии беҳад, ки ҳеҷ гоҳ ўро дар ин ҳолат надида будам, ба сарам дод зад:

– Чувонимарг, натарсидӣ нону намаки додот мезанад?! Ин беорию рустакӣ ишқбозӣ карданҳо чӣ маънӣ дорад?! Охир, агар гӯлу гаранг набошӣ, магар нагуфтам ту чой дорӣ, додот ваъда додааст? Ё қасдан мехоҳӣ шармандагӣ пеш орӣ, мехоҳӣ ба рӯи ману додот по гузорӣ? Ту беҳаё, мана забонкӯтоҳ кардӣ, дигар аз худат гила кун!

Ин гуфтугузур буду он чиро намехостам, рух дод. Падарам аз қазия воқиф шуда, бо кавокҳои гирифта ва бо чиддият танбехамро дод: «Агар гапҳои очаат рост бошад, дигар туро дар хонаам набинам, ман чунин духтаре надорам. Лашу лушатро чамъ куну дафъ шав!».

Дигар дар хона мондани ман ҳеҷ маънӣ надошт, мебоист ҳар чӣ зудтар аз назари падарам дур шавам. Ба дудила шудан ҳам ҳеҷ далеле намонда буд, зеро бахшиш пурсидану аз Давлат даст кашидан бароям аз ҳама чиз гарантар менамуд. Ҳар чӣ бодобод, падару модар ва манзилу макони дӯстдоштаамро тарк кардам ва дар оғӯши фикру хаёлоти мубҳам роҳи хонаи Давлатро пеш гирифтам.

* * *

Давлат маро дар кӯча нагузошт. Ў бо қалби саршор аз ишқу муҳаббат маро ба оғӯши гарми худ гирифт. Мо дар хобгоҳи донишчӯён, дар як утоқи миёнаҳоли дунафарӣ истиқомат ихтиёр намудем. Рӯзҳои аввал нигаронӣ ва дилтангиҳои зиёд маро азоб меод. Аслан наметавонистам падару модарам, охири суханҳои хунобкунандаи онҳо ва деҳааму ҳамдеҳагони содаи дилбамро фаромӯш кунам. Давлат хомӯшию дилтангиҳои маро дида, саъй мекард аз ҳар тарике бошад, бароям рӯҳ бахшад, хушҳолӣ ато кунад. Бо сӯҳбатҳои ширин, бо нақлу ҳикоятҳои чолиб хаёлотамро парешон месохт ва ҳар гоҳ вақти фароғат даст меод, маро ба шахр мебард, тамошо

медод. Ба хусус, дидани манзараҳои дилфиреби шаҳр, кӯчаҳои серодам, ташвишу дилгармии шаҳриён ба қору зиндагӣ маро дар ҳайрат мегузошт ва кам-кам худамро дар як олами дигар эҳсос мекардам. Аз он ки як ҷавони бегона маро дар оғӯш гирифта буд ва дарду ҳиссиётамро ҳатто беҳтар аз падару модарам дарк мекард, дар шигифт будам. Аз дилу ҷон дӯст доштани ӯ ба ман ҳаловат мебахшид ва омода будам, ҳар гоҳе ки меҳоҳад, тамоми ҳастиямро, инону ихтиёрамро ба ӯ эҳдо кунам.

Ҳамин тавр ҳам шуд. Шабҳои ҳамоғӯшӣ, коми дил гирифтаниҳо оғоз гардид. Гӯё эҳсосоти ошиқона ақлҳои моро рабуда буд, на фикри никоҳ доштему на ёди расму оини бобой. Бароямон зиндагии муштарақ, гуфтани суханҳои латифу ширин, бӯсаҳои гарму ба ҳам печиданиҳо лаззати бемонанде дошт ва танҳо ҳамин ҳиссиёт ҳама дилтангию хастагиро рафъ мекард. Пухтупаз, рӯбучин, шуступартов, назофат ва дигар қорҳои хонагӣ ба ӯҳдаи ман буд ва Давлат ҳам аз сариштакорию саранҷомӣ ва диди ман хушаш меомад. Ҳар гоҳ бо хушҳолӣ иқрор мешуд, ки танҳо дар охири соли донишҷӯиаш роҳату фароғатро мебинад, анҷоми қорҳоиаш осон шудааст.

Хобгоҳи донишҷӯён шабу рӯз пурсарусадо буд. Ба он, ки Давлат дар хона ҳаст ё не, эътибор надода, дӯстону ошноёнаш маро танҳо намегузоштанд, бо ҳар хел баҳона ба хонаи мо сар зада ҳолу аҳвол мепурсиданд. Ба хусус, ҷавоне ба исми Қудрат, ки худро наздиктарин дӯсти Давлат мехонд, рӯзе чанд бор худро пешӣ ман намоиш медод. Ӯ ҷавоне буд қадбаланд, бо китфу бозу ва хеле хушандом. Чехрааш бо мӯҳои чингилаи қаҳваيرانг ва руҳсори сап-сафед ҷаззоб буд ва ҳангоми ҳарф задану хандидан ба ду чаккааш чуқурча ҳосил мешуд. Рост мегӯям, ба ин зебоӣ ҷавонро кам дидам, ҳатто Давлат бо он ҳама меҳрубониҳоиаш дар назарам ин қадар базебу шинам натофтааст. Вақте ки Қудрат назди ман меомад, аз тамошояш сер намешудам, саъй мекардам бо баҳонае ӯро бештар ниғаҳ дорам, бештар ӯро тамошо кунам ба суханҳои гарму самимиаш гӯш диҳам. Ин алоқамандӣ буд, ки омадурафти Қудрат ба одати маъмулӣ табдил ёфт. Чӣ гӯям, вобастагӣ то ҷое расид, ки агар як рӯз ҳамдигарро намедидем, беҳолу бекайфият гашта, чун мурғи посӯхтаву парканда ҷойи нишаст намеёфтем.

Иттифоқан, рӯзе Давлат ба донишқада рафту муддате нагузашта Қудрат даромада омад. Ӯ хушнуду сари ҳол менамуд ва худашро хеле оро дода буд, воқеан, ҷавоне буд хушсурату зебо!

– Ин қадар зуд, – баъд аз салому алейк пурсидам аз ӯ, – хурсанд менамой?

– Рост, имрӯз ман бояд хушҳол бошам, имрӯз бисту серо пур мекунам, – бо ҳамон табассуми ҳамешагӣ арз кард Қудрат ва як баста аксро рӯйи миз гузошту ба суханаш идома дод: – Ин аксҳоро аз хурдиам чамъ кардам, овардам, ки бо ҳам тамошо кунем.

– Наход! – ба вачд омадам ман, – таваллудат муборак, азизам!

Беихтиёр аз дасти ӯ кашидаму ба худ ҷафс кардам ва аз руҳсори сап-сафеди хандонаш бӯса задам. Ҳамин ҳаракати ман буду Қудрат як лаҳза лолу қарахт монд ва шояд аз хичолат буд, ки ба чехрааш сурхӣ дамид. Ӯро ба рӯйи диван мушоаят намудам ва худам ҳам бағалдасташ нишастаму бастаи аксҳоро боз кардам.

Суратҳоро тамошоқунон пайваста аз Қудрат чизеро мепурсидам. Муддате гузашту пай бурдам, ки ӯ ба саволҳоям ҷавоб намедихад. Қудрат дар оғӯши ҳаёлҳои худ бо як даст мӯҳоямро қабза карда, китфаширо ба шонаам часпонда, аз боло нигоҳҳояширо ба сари дилам дӯхта буд. Ӯ чунон ғарқи тамошоӣ синаҳои дамидаи ман буд, ки гӯё чашмонаш баста мешуданд ва ором-ором нафасҳои чуқур мекашид. Ӯро як силка додам пурсидам:

– Қудрат, чаро ҳаёлат гурехт?

Аммо ӯ ҷавобе нагуфт, хомӯшона бо ду даст аз китфҳои гирифт ва маҳкам ба оғӯш кашид. Намедонистам чаро, ба ӯ муқобилат накардам, баръакс худамро дар бағалаш хеле роҳат ҳис намудам ва ман ҳам дастонамро ба камараш ҳалқа задам. Гармии бӯсаҳои пайи ҳам, ки Қудрат аз гардану руҳсору лабони ман мебардошт, бароям лаззат мебахшид, ҳаловате ба тамоми вучудам давида буд. Ба назар мерасид, ки Қудрат нахустин бор аз тану роиҳаи занона нашъа мебарад, ҳаракатҳои тез-тези бачагонае дошт. Ӯро болотар, рӯйи диван лағҷондам.

Қудрат гӯё аз ақл бегона шуда буд, маро танг ба оғӯш гирифта, беист, бо ҳар чӣ неруе дошт, худашро болоям пасу пеш мекашид. Аз байн чанд дақиқа гузашту базӯр ҷуссаширо канор гирифт ва бо як беҳолии тасаввурнопазир, бо чашмони нимапӯш ба хоб рафт...

Ин воқеа буду муносибати ману Қудрат низ маънии тоза касб намуд. Ба ҳоли худам хандаам меомад, охир, дутой бо ҳам шайдои ман буданд: рӯзона бо Қудрат ҳол мекардам шабона бо Давлат. Ҳар ду бо сози худ ҳам ранҷ медоданд ҳам ҳаловат мебахшиданд, ҳар ду ба таври худ талабҳое доштанду меҳрубониҳо мекарданд ва танҳо ман миёни ду ҷаҳон овора, намедонистам аз кӣ даст кашаму бо кӣ бимонам. Бо ин оворагӣ се моҳи дигар гузашту беҳабар мондам. Дар ин миён

тавонистам чанд бор сарторикӣ ва дилбеҳузуриро таҳаммул кунам. Ман дучон будам, аммо худам ҳам намедонистам аз кӣ бордор шудаам. Мехостам ҳомилаамро ба Давлат ошкор кунам, аммо...

Давлат ҳамеша дар фикри он буд, ки назди падару модараш рафта муносиботамонро ошкор кунад ва хонадор шуданашро бо ман дар миён гузорад. Ӯ хеле нигарон буд, ки бе никоҳ дар батни ман кӯдак ҳосил мешавад. Агар ин воқеа рӯй диҳад, ҳар ду шармандаем, ҳам падару модар, ҳам хешу ақрабо айб мекунанд. Аз ин хотир, як рӯз тасмим гирифт, ки ин корро анҷом диҳад ва хангоми худохофизӣ ба ман таъкид намуд, ки ба худам аз духтарони хобгоҳ ҳамраҳ гирам, ба эҳтимоли зиёд шаб барнамегардад. Вале мани сархуш аз танҳои парвое надоштам. Ҳамин ки Давлатро гусел кардам, ба суроғи Қудрат афтидам. Ҳис мекардам, ки аз Қудрат бештар хушам меояд, гӯё ӯ ба қалбам амиқтар роҳ ёфта буд. Дар ҳақиқат, аз меҳрубонӣ ва навозишҳои ӯ мисли мум об мешудам. Вақте ки сарамро ба сандуқи синааш мегузоштам ва ӯ бо дастонаш маро мегирифт, худамро оромӣ осуда ҳис мекардам. Оғӯши ӯ гарму фараҳафзо буд...

Он шаб тақ-тақи нобаҳангоми дар маро бедор кард. Оҳиста дасти Қудратро, ки беҳабар аз ҳама чиз масти хоб буд, канор гузоштаму аз ҷо баланд шудам ва хилъатамро пӯшида, ба сӯйи дар қадам задам. Хоболудона ба ҳаёлам ҳам наомад, ки аввал бипурсам пушти дар кӣ аст. Дарро боз кардам. Оре, дарро кушодаму хуш аз сарам парид, рӯ ба рӯям Давлат меистод! Ӯ бетааммул ворида хона шуду чароғро равшан кард ва албатта, аввалин чизе, ки дар утоқи бедахлезу бепардаи мо ба назараш хӯрд, тахтхоб буд. Ба маҳзи ин ки рӯйи тахт ҷавонеро дид хобида, авзояш тағйир ёфт ва ҳайратзада як ба тахтхобу як ба ман нигоҳ афканд:

– Ин кист? – бо оҳанги ғазаболуд пурсид ӯ.

Хун ба сарам зад, хостам чизе гӯям, аммо забонам гирифта буд. Лолу гаранг мондам. Садои Давлат Қудратро низ ба по ҳезонд. Ӯро дида ҳолам бадтар шуд, Қудрат батамом лухту урён сари по меистод. Бо дидани ин манзара вачоҳати Давлат андоми ваҳшиеро гирифт, дар як он рағу пайи дастону гарданаш варамида, чеҳрааш мисли анор сурх шуд, чашмонаш ҳам гӯё аз ҳадақа берун часта буданд ва тез-тез чашмак мезад, пӯсти рӯяш таранг шуда рафт. Нахустин бор ӯро бо ин ҳол асабонӣ медидам, саҳт ба ҳашм омада буд. Ӯ якрост ба сӯйи Қудрат рафт ва бе ҳеч ҳаёл ба ӯ дарафтид. Қудрат аз зарби лағадҳои пайи ҳам ба рӯ ба замин парчин шуд, ёрои аз ҷо хестан надошт. Хуни Давлат ҷӯшида буд, сару гардан ва тану шиками ҳарифашро беамон мушту лағадкорӣ мекард. Лаҳзае гузашту каме ором гирифт ва ба тарафи мани лол, ки дир-дир ларзида, базӯр сари дузону менишастам, баргашт. Сабук аз гиребонам дошта бардошт ва дасташро зери манаҳам тиргак карда, шӯрангез гуфт:

– Ту қанҷика ба занӣ гирифтани будам, лекин ифлосӣ кардӣ, ба рӯям по мондӣ, дигар афту башараата набинам! – ва бо зарб сарамро ба девор заду дасташро раҳо кард. Худамро натавонистам сари по ниғаҳ дорам, мисли халтаи пури қоҳ лағҷида, якпаҳлу ба замин афтидам. Бо талвосаи ҷон дубора аз ҷо хестани шудам, аммо зарбаи ногаҳонии ӯ, ки бо лағад ба шикамам фаровард, маро ба замин яксон кард. Аз худ беҳуд шудам, пеши чашмонамро сиёҳӣ гирифт, пушти пардаҳои луобие медидам, ки суроби Давлат аз болоям дур шуду шамоиле шабеҳи Қудрат рӯ ба рӯям падид омад...

* * *

Чашм кушодаму худро дар ихотаи одамони сафедпӯш дидам. Ба зехнам омад, баъд аз он воқеаи маъшум бистарӣ шудаам. Тамоми баданам озурда буд, дарду сӯзишҳои ҷонкоҳеро ҳис мекардам. Хок бар сарам, дарёфтам, ки тифлаки тоза сабзида дар батнам ҷон додааст. Духтурон пас аз талошҳои дурудароз маро амал карда, порагӯшти захмхӯрдари берун андохтаанд. Ҳолам хуб набуд, гоҳе пеши чашмонам зим-зиё торик мешуду худамро гум мекардам. Аз толеи нек, мани сарсаҳтро Қудрат танҳо нагузошт, ӯ шабу рӯз болосарам буд ва ҳар чӣ лозим мешуд, муҳайё мекард. Бистариам тӯл кашид ва расо баъд аз як моҳ духтури мӯйсафед иҷозати рафтан доду таъкид намуд:

– Духтарам, ин дардро осон магир, зинҳор парҳез кун, худатро ба корҳои вазнин назан!

Сипас Қудратро низ ба гӯшае бурду кимчиҳое ба гӯшаш пичиррос зад...

Дигар, зиндагиамро бо Қудрат идома додам. Ӯ хонаеро иҷора карда буд. Пайваста ҳавои маро дошт, ба ҳолам мерасид. Бо вучуди ин, ба худ симои чиддӣ гирифта, ҷуз парвариш ба коре даст намезад. Фақат гоҳ-гоҳ бағал карда аз рухсорам мебӯсид ва ҳамоно хавотиромез дастамро раҳо мекарду дунболи кори худ мешуд.

Аз байн чанд вақт гузашт. Як шаб ӯро ба ҷону ҳолаш намонда водор кардам, ки бо ман бихобад. Мехостам худамро имтиҳон кунам, ки ба худ омадаам ё не. Қудрат ҳам натавонист хоҳишу илтимоси маро рад кунад, розӣ шуд танҳо барои як бор. Ин розигӣ буду бо ҳам даромехтем, вале... Бо чӣ забоне гӯям, ҳанӯз ҳаракате ончунон анҷом надода дарди саҳте баданамро

ба ларза даровард, аз қаъри дил фиғон бардоштам. Қудрат як он тарсиду аз чо хест ва мани беҳолу аз ним таг оғушта ба хунро озод рӯйи даст бардошт...

Дубора бистарӣ шудам. Ба гуфтаи Қудрат, ду шабонарӯз бо таъсири ампулу доруҳои сокинкунанда хобидаам. Сардухтури мӯйсафед ҳам ўро хуб танбех додааст, ба гуфтаи ӯ, омехтани ман бо мард тамоман мумкин набудааст. Ба Қудрат раҳмам омад, афсӯс мехӯрдам, ки ӯ барои ман азият мекашад, роҳату оромӣ надорад. Худам ҳам аз дарун об мешудам, аз қорҳои қардаам саҳт пушаймон будам, вале он пушаймонӣ дигар суде надошт. Ду-се ҳафта гузашту каме чон гирифтам ва пас аз андешаҳои дурудароз ба Қудрат суроғаи падару модарамро додам. Аз ӯ хоҳиш намудам, ки ба онҳо хабар кунад, омада маро ба деҳа баранд. Бо дили пур аз ғусса ба худаш низ таъкид кардам: «Ҳар коре шуд, гунаҳкор худам ҳастам. Ту ҳанӯз ҷавонӣ, бо ман овора нашав, дунболи бахти худ гард».

* * *

Падару модари мусибатдида ноилоч духтари гунаҳкори худро дубора ба оғӯш гирифтанд. Маҷбур буданд, ба ин хостай Худо бо оҳу нола муросо кунанд. Мани нокому бадбахт низ дигар на Қудратро дидаму на Давлатро ва ҳеҷ хостгоре ҳам аз он пас остонаи моро зер накард.

Азми сафар

Муаллим сахари барвакт аз хоб хест. Орому бесадо, ба хогири ин ки ҳамсару бачаҳояшро бедор накунад, аз ҷо баланд шуду нӯг-нӯги по ба даҳлез баромад. Дасту рӯ шуст, либосҳои гармашро пӯшид, мӯзаҳои чармини соқбаландашро ба по кард, бо ҳавсала тугмаҳои палтояшро то гиребон гузаронд ва телпаки зарди обшустаашро ба сар кашиду дари даҳлезро ба берун тела дод. Баробари боз шудани дар ҳавои сард ба димоғ зад, дар пеши назараш манзараи маъмулии фасли сармо, ки қабл аз ҳама ҷилои нуқрафои он чашмҳои мебурд, ҷилвагар шуд. Азбаски хонаи ӯ дар баландӣ воқеъ буд, ба осонӣ метавонист бештар аз нисфи деҳаро бо як чашм давондан тамошо кунад. Вале ин дафъа деҳаи зебоманзар ҳеҷ ҷаззобие надошт. Ҳама ҷоро ҷомаи сафеди барф пӯшонда буд, гӯё ки пасту баландиҳо аз байн рафтаанд, деҳа тахту ҳамвор ба назар мерасид. Бо вучуди ин, чошпареш ба чашм хӯрдани шоху навдаҳои сиёҳранги нимаурёни дарахтон, дуди ғализи дудкашҳо ва ба хусус, сойи пурпечу хамаи об, ки аз боло то поини деҳа ҷорӣ мешуд ва аз худ ҳаври беохире берун меовард, аз зинда будани деҳа гувоҳӣ меод. Мисли ӯ ҳамсояи рӯ ба рӯ низ дар он тарафи сой аз хона берун омада буд. Бели калони ҷӯбӣ ба даст дошт, зоҳиран, меҳост барфҳои дарупила ва боми оғилхонаашро пок кунад. Муаллим ҳам беихтиёр ба сӯи айвон, барои гирифтани бели барфпоқкунӣ қадам зад. Азбаски зимистони деҳа мудом пурбарф меояд, қариб дар ҳар як оила ду-сетоӣ бели ҷӯбӣ ҳаст. Ин белҳо нӯги паҳну каме ба боло қач ва дастаи баланд доранд ва барои тоза кардани барфи бомҳои коҳгилию хавлию роҳакҳои пиёдаравӣ хеле мувофиқанд.

Муаллим то маҳалли танӯру оташдон, то дари оғилхонаю бостурма¹ ва яқроост то лаби чашмаи обгирӣ, ки поинтар аз боғаш, дар бағали сойи калон воқеъ буд, роҳак дуруст кард. Барфпоқкуниро ба поён расонд ва хастаю шалпар, дар ҳоле ки пас аз кори шадид тез-тез нафас мегирифт, белашро ба китф гузошта ба хона баргашт. Пушти остона каме истод, остину домани палто ва поҳояшро тап-тап ба ҳам заду барфҳои афшонд ва вориди хона шуд. Ҳамсараш аллакай аз хоб хеста субҳона дуруст мекард. Ба маҳзи ин ки ўро дид, бо таъзим салом дод ва бо лаҳни ширину мулоими худ, ки ин оҳанги гуфтораш солиёни зиёд дар мағзи қалби муаллим нишаста буд, изҳор намуд:

– Ба сафар мебароед, лозим набуд ин ҳама барфро тоза кунед, монда шудед.

– Ҳеҷ гап не, азизам, ин кори ман буд.

– Ноништа кунед, таги дил мешавад, – ба дасторхони паҳн ишора карда, суханаашро идома дод зан ва як коса шири доғро ҳам рӯйи суфра гузошт.

Муаллим ба хубӣ субҳона хӯрд, рағани зарду шири доғ то мағзи ҷон нишаст. Ҳамсараш рӯ ба рӯ нишаста ба ӯ зеҳн мемонд. Пай бурд, ки дар кунҷи чашмонаш оби дида чамъ шудааст, дилтанг менамояд. Аз рахти сафар бастанӣ ӯ, ки номаълум буд то ҷӣ муддате тӯл хоҳад кашид, ба риққат омадааст. Муаллим ба одати маъмул дасти чапашро, бо ишораи ин ки паҳлуяш нишинад, боло бардошт. Ҳамсараш ҳам лағжиду худро ба ӯ чафс кард. Муаллим сару мӯҳи ўро, ки рӯйи шонаҳояш гузошта буд, силакунон гуфт:

– Азизам, дигар ҷорое ҳам надорем. Бубин, Парвизҷон даҳсола шуд, то ханӯз поҳояш фалаҷ, ба духтур набарем намешавад. Аҳволи модарам низ хуб нест, ҳар рӯз бояд доруо даво харем. Аз муаллимӣ даст кашадам, фоида надорад. Кор ҳам кунам, бояд қарз бигирам. Беҳтар ин ки дунболи шуғли дигар равам.

– Кучо меравед, дари киро мекубед? – бо хӯрӣ пурсид зан.

– Мисли ҳамкишлоқиҳо ба Русия сар мегирам, Худо бузургу меҳрубон аст.

– Қазоқистон наздиктар нест? Бубинед, ана ҳамин писари ҳамсоя ҳам дар Остона будааст, мегӯянд, кораш хуб, ҳар моҳ пул мефиристад.

– Русия беҳтар. Ман худам ба шаҳрчаи Вишний-Волочёк дилбастагӣ дорам, шаш моҳи сарбозӣ он ҷо будам. Меваю зироатҳои деҳқонӣ зиёд дорад, вале ба чамъ кардан одамаш намерасад. Мо – аскаронро доимо ба кумак мебаранд. Агар Худо ёрӣ диҳад, ба ҳамон маҳалҳои ошно меравам, мардикорӣ мекунам.

– Ҳоло фасли зимистон, меваю зироат аз кучо? – бо тааҷҷуб пурсид ҳамсараш.

¹ бостурма – боме, ки рӯйи пояхо дуруст мешавад ва ба рӯйи он алафу хошоки молҳоро мегузоранд

– Чаро, ёдам ҳаст, айнан дар фасли зимистон ҳам ёрӣ мерасондем. Вишний-Волочёк гармхонаҳои бисёр дорад, баъд, одамон меваҳои чамъкардаи худро бештар дар зимистон ба фурӯш мебароварданд...

Муаллим намехост завҷаш норухату дилтанг бошад. Ҳама умедаш ба ӯ буд. Вақте ки ӯ дар хона аст, дилаш пур мегардад, аз модару бачаҳоаш хавотир намекашад. Муаллим мефаҳмид, ки чудой мушқил аст, вале аз дасти мушқилоти зиндагӣ омода буд ба ҳар гуна азобу фироқ тоқат кунад. Ӯ хомӯшии лаҳзае ба миён омадаро халалдор карду гуфт:

– Азизам, дер нашуда бо модарам ҳам хайрухуш кунам, ту чизучораамро дар кӯлбори сафар андоз, – сипас аз ҷо баланд шуду ба хонаи дигар гузашт.

Модар ҳанӯз хоб буд. Рӯи тахтхоб чунон паҳлу мезад, ҳатто садои нафасгириаш ба гӯш намерасид. Аз чехраи пурожанг ва мӯҳои сафед, ки аз чаккаи пешонӣ ба чашм мехӯрд, гӯё нур меборид. Дар ҳоли хоб ҳам хеле зебо ва нуронӣ буд. Муаллим намехост ӯро бедор кунад, вале ба маҳзи ин ки дар гӯшаи тахтхоб нишасту як дастро рӯи китфаш гузошт, ӯ чашм кушод.

– Ҳа, писарам, рӯз шуд? – пурсид модар.

– Ҳоло вақт ҳаст, оча, хоб равед, – гуфт муаллим ва афзуд: – хостам дуои шуморо гирам.

Модар бо кумаки муаллим аз ҷо баланд шуд ва рӯи тахтхоб поҳояшро ба поин овезон карда нишасту ӯро ба оғӯш гирифт ва бо овози паст изҳор намуд:

– Писарам, ҳар ҷо меравӣ сарат дар амон бошад, сиҳат раву саломат баргард. Фақат, ин модари пиратро аз ёд набарор, агар ҳаял кунӣ¹ пазмон мешавам.

Модар дигар натавонист ҳарф занад, дар ҳоле ки гулуяш гирифта буд, бо остини куртааш оби дидаҳояшро пок кард. Муаллим низ бо чашмони намгирифта аз наздаш берун омад. Дар дами дар ҳамсараш мунтазир буд. Ӯро низ бо меҳрубонӣ ба оғӯш кашиду гуфт:

– Вақти автобус ҳам шуд, азизам, аз худат, аз бачаҳо эҳтиёт шав. Агар тез пул нафиристам, аз амаки осиебон гирифта ист, вазъиятро ба ӯ фаҳмондаам.

Зан чизе намегуфт. Дар оғӯши шавҳар ҷо шуда фик-фик гирия мекард. Муаллим афзуд:

– Азизам, бачаҳоро ба ту, туро ба Худо месупорам. Аз ман хавотир накаш, албатта бо дасти пур бармегардам!

Муаллим зиёд маътал нашуду кӯлборашро ба дӯш гирифт ва ба сӯи истгоҳи автобус ба роҳ афтид. Зан то ғоиб шудани ӯ дар дами дарвоза истода монд. Шамоли сарди зимистонӣ мӯҳои дарозашро, ки бо лағжида афтодани рӯмолаш парешон шуда буданд, алвонҷ меод. Рӯи гунаҳояш беист оби дида мерехт...

Аз пушти шишаи мошин замини нуқрай, ки бо бистари барф пӯшида шуда буд, чашмҳоро хира мекард. Ҷо-ҷо ҳанӯз ҳам барф меомад. Баъзан борони барфолуд ба шишаи пеш шатаррос мезад ва ҳаракати якмароми милаҳои барфпоқкун диққати муаллимиро ҷалб мекард. Маълум буд, ки зимистон намехоҳад ба ин осонӣ даст аз зӯрӣ бардорад.

Муаллим баъд аз нисфирӯз ба Тошканд расид. Тавре ки қарор шуда буд, ӯро дар истгоҳи метро амакбачааш Козим пешвоз гирифт. Ин ҷавони лӯндаи қадкӯтоҳ чехраи тира, чашмони калони сиёҳ, абрувони дурушт ва манаҳи баланди ба боло хамидае дошт. Аз бархӯрди аввалин пай бурдан мушқил набуд, ки ҷавони ҷусту чолок ва зарангест. Бо ҳарос гап мезад, гӯё ба ҷое шитоб дорад, нисфи калимаҳоро хӯрда сухан мегуфт. Ғайри пиндошти муаллим, баъд аз ҳолу аҳволпурсии мухтасар изҳор намуд:

– Сабилмонда, келинатон бемор, чанд рӯз аст, ки бедаступо шудаам. Ба хотири ин ки шумо роҳат бошед, дар меҳмонхона ҷой гирифтаам. То хариди билет ду-се рӯз мемонед. Ҳеҷ гап не, каме обу ҳавои Тошкандро ҳам нафас мекашед. Сафар намегурезад, вақту соаташ, ки расид, мефиристам.

Муаллим таачҷуб кард. Бо хайрату шигифте, ки вучудаашро фаро гирифта буд, базӯр ба сухан омад:

– Додар, магар поезди Маскав фардо субҳ намеравад?

– Фардо ҳаст, аммо билет аз кучо? Ҳар қадар давутоз кардам, нашуд, лаънатихо пора мехоҳанд, – бо ҳамон ачала, дар ҳоле ки беист чашмзанон манаҳи качашро ба боло ёзонида ҳарф мезад, гуфт Козим.

– Хабар кардӣ, билет тайёр, фақат расида омаданатон кифоя, аммо...

– Амак, чаро зуд хафа мешавед? Ман бекор нанишастаам-ку? – каме норозиёна сухани муаллимиро бурида гуфт Козим. – Пули фиристодаатон кам буд, баробари нисфи билет болосарӣ мехоҳанд, ман чӣ кор кунам?

¹ ҳаял кардан – дер мондан, таъхир кардан

Муаллим дилтанг шуд. Ҳис кард, ки аз оғоз орзуҳои ширини барҳам меҳӯранд. Чияни шаҳриаш ба ӯ ваъдаи калон дода буд. Ба гуфтаи худаш, нисбат ба нархи билет пули бештар гирифтааст, мебоист билет дар дасташ бошад, имшаб ӯро дар манзилаш меҳмондорӣ кунад, фардо ба поезд барорад, аммо...

– Ман пули изофӣ бо худам наовардам. Каме ҳаст, ки то пайдо кардани кор дар Маскав харч карданӣ будам, – базӯр гуфт муаллим.

– Ҳеч қисса не, ҳар чӣ доред ба ман диҳед, амак. Билетро, ки гирифтм, он тарафаш Худо подшост, ҳама кор нағз мешавад, – бо ҳамон оҳанги аввала суханашро идома дод Козим ва муаллимро ба сӯи метро ҳидоят кард.

Муаллим роҳравон ба фикр фуру рафт. Чӣ кор кунад? Ҳар чӣ бодобод ба гуфтаи чиян амал кунад ё роҳи дигаре ҳаст? Ғайр аз ин кучо меравад, дардашро ба кӣ мегӯяд, ин ҷо киро мешиносад, ки арзи дил кунад? Ё ба ақиб баргардаду аз сафар даст кашад? Не, фақат ин корро намекунад, ин шармандагӣ, ҳама ба ҳолаш меҳанданд, дигар ба пушт роҳ нест. Ба ҳар ҳол, чиянаш шаҳрӣ, ба ӯ кумак хоҳад кард. Чун аз каси дигаре умед нест, ба ӯ бояд гӯш андохт.

Ғарқи ҳаёлоту печида, баъд аз воридаи меҳмонхона шудан муаллим ба забон омад:

– Бошад, гуфтаи ту шавад, чиян, он тарафаш Худо-подшо!

Сипас пулҳои ба хотири «рӯзи фардо» гузошташро бароварду бо дасти адаб ба Козим супурд. Бо дидани бастаи пул чашмҳои Козим барқ заданд. Мисли ин ки барояш ҳадяи гаронқимате дода бошанд, бо хушҳолӣ ба муаллим гуфт:

– Шумо парво накунед, ҳамааш хуб мешавад. Ҳамин ки билетро гирифтам, ба шумо хабар медиҳам, – Козим бо ҳаросонӣ хайру хушро насиа карда аз дар берун рафт.

Муаллим бо тааҷҷуби бештар, дар ҳоле ки ҳастагии роҳи дарозро аз қухистон то Тошканд дар тану ҷонаш эҳсос мекард, ба сӯи утоқи худ қадам бардошт ва ба дохил даромада бо беҳолӣ худро ба рӯи тахтхоб андохт.

Козим дигар пайдо нашуд. Муаллим як ҳафтаи истиқомат дар меҳмонхонаро чӣ тавр гузаронд, худаш медонаду Худо. Рӯзи ҳафтум, вақте ки дигар тоқаташ тоқ шуду мехост берун равад, масъули меҳмонхона ӯро ба назди худ хонд. Коғазии паҳни сурхрангеро пешаш гузошту гуфт:

– Ин билетҳои поезд будааст, чиянат дода рафт.

Муаллим охи сабук кашид. Билетро ба даст гирифт бо хушҳолӣ зери лаб гуфт: «Худоё шукр!». Сипас бо суръат ба номераш баргашт, то чизучораашро ҷамъ кунад.

Салони истиқомати роҳи оҳан серодам буд. Муаллим дид, ки пушти яке аз даричаҳои билетфурушӣ одамон навбати дарозе чиданд. Онҳо ба мақсади Маскав билет мехариданд. Ҳисси кунҷковиаш афзуду назди дарича омад ва аз билетфуруш суол кард:

– Бубахшед, хоҳар, танҳо нархи поездро то Маскав донистанӣ будам.

– Ҳаштод ҳазор.

– Билет ҳаст?

– Бале, агар мехоҳед, навбат гиред, одамҳо нороҳат нашаванд.

– Раҳмат, хоҳарам.

Муаллим аз асли қазия воқиф гардид. Аз он ки чиянаш дар рӯзи равшан ӯро фиреб дода буд, хеле мутаассир шуд. «Қандата зан, шахбоз, амаки кишлоқиятро хуб гӯл задӣ! Агар ба ду-се сӯм пули ман нигарон будӣ, ҳалолат бод!», – дилозурда барои худ пичирросзанон ба сӯи айвони интизорӣ қадам зад муаллим.

Дар поезд

То чанд муддат ҳаракати муназзами поезд ҳамроҳ бо садоҳои якмароми «тақа-тақ, тақа-тақ, тақа-тақ...» дар гӯшҳои муаллим танин андохт. Ӯ дар ҳавои ин оҳанг ба берун, ба манзараҳои ранг ба ранг, ки чун навори филм аз назар рад мешуданд, чашм дӯхта, ба ёди рӯзҳои зиндагӣ ғутовар шуд...

Муаллим хуб медонист, ки аз шуғли ҳамешагӣ даст кашидан ва обу ҳавои дилосойи деҳро канор гузошта, ҷониби кишвари бегона раҳти сафар бастан барои касе мисли ӯ, ки аз кишри мӯътабарӣ ҷамъият аст, намезебад. Вале ин бор сангинии рӯзгор ба ҳар навъ, аз чор сӯ ба дӯшаш фишор овард. Ӯ дигар дармони таҳаммули ин сахтиро надошт, маҷбур шуд даст аз муросо бардорад ва танҳо ба хотири рафъи мушкilot талош варзад. Ӯ мидид, ки барои аввалин бор муҳолифи раъйи пиндоштҳояш амал мекунад. Агар пайваста барои шогирдони худ мақоми илму хунар ва шикебоиро волотар аз ҳар гуна сарват талқин мекард, акнун худ ӯ побанди орзуҳои берун аз ин тасаввур: меҳоҳад ғанӣ шавад, ҳар чи зудтар дунболи пул равад. Оре, гоҳе ҳирси сарвату ғанимат

мағзу хуши инсонро фаро мегирифтааст. Барои муаллим ин ташнагӣ чӣ тавр роҳ ёфт ва то чӣ муддате идома хоҳад дошт, ноаён буд. Ў ин гирифтори аслан намехост, вале чӣ кор кунад? Дастмузди омӯзгорӣ ба чӣ дарде меҳӯрад? То ба кай худи бачаҳои худро муҳтоҷу дасткӯтаҳ нигаҳ дорад? Модари солхӯрдаи бемор, писари хурдсоли ногиронашро чӣ кор кунад? Агар бо шиками гурусна гардад ё сарутанаш тару тоза набошад боке нест, вале, магар мешавад чони дардманди инсонро ба ҳоли худ гузошт? На, ӯ дигар тоқати ин камию костихоро надорад, бояд худаширо занад ба ҳар чое, ки дилаш мехоҳад, ба ҳар чое, ки пояш меравад, то замоне, ки тобу тавон дар бозу дорад. Оре, гурусна худаширо ба шер задааст.

Дар ҳоле ки муаллим побанди хаёлот ду чашм ба берун дӯхта буд, ногаҳон ғичиррос зада кушода шудани дар ва садои баланди занонае ўро ба худ овард. Соҳиби овоз духтари қадбаланду бокитфу бозуе буд, ки бо арбада вориди купе шуд. «Ба ин шайтонҳо агар камтар рӯ диҳӣ, саворат мешаванд. Хайф ки замона намебардорад, валлоҳ чунон лату кӯб мекардам, як умр зарби дастам аз ёдашон намерафт, – бе он ки ба муаллим таваччуҳ кунад, худ ба худ бо овози баланд мегуфт ӯ. – Ҳар гоҳ, ба маҳзи ин ки диданд ба роҳ мебароям, кана барин часпида мегиранд. Розӣ нашаву ҳам бин! Бо ҳазор таваллою зорӣ пеши по меафтанд, иллоҳ-биллоҳ, бояд раванд, бояд кор кунанд». Муаллим бо дидани ин духтари оташин ва шунидани суханҳои беадреси ӯ моту мабхут шуд. Духтари шаддод ҳамзамон бо кушодани рӯмолу шопи гардан ва кашидани пӯстани худ аз гапзанӣ намеистод: «Фикр мекунад ба курорт мераванд! Бошад, як бор азобии мардикориро бубинанд, баъд мефаҳманд, чӣ ба чист! Ёфтани пул барояшон осон менамояд!».

Муаллим ҳавосашро чамъ кард. Бо ангушт рӯйи мизи наҳорхӯрӣ тик-тик заду диққати духтарро ҷалб намуд:

– Хоҳарам, аз чӣ дар ташвишӣ? Ба чойи салому алайк ин ҳама доду фарёд?

– Бубахшед, амакчон, ханӯз ҳам гӯё дар купеи бачаҳоям, – ором шуду бо мулоимат гуфт духтар, – даҳ нафар ҳамраҳ дорам, ҳамашон навкор. То ба вагон кашада ҷо ба ҷо кардам, хунам ба халқам омад.

– Бачаҳоро кучо мебарӣ? – бо таачҷуб пурсид муаллим.

– Унҳо ҷавонҳои бекоранд, мебарам Маскав, ба мардикорӣ.

– Таваккал?

– Не, амак, панҷ сол аст, ки бо ин кор машғулам. Муштарии чанд корфармо ҳастам, – духтар гапзанон дар гӯшаи тахтхоб рӯ ба рӯйи муаллим нишаста гирифт, – рӯзам аз пушти ҳамин кор мегузарад. Вазифаи ман то маҳалли кор сиҳату саломат бурдани бачаҳо ва ба дасти корфармо супурдани онҳост.

Муаллим аз ин ҷасорати духтари ношинос ба шигифт омад. Пай бурд, ки дар чехраи занонаи ӯ ирода ва талоши мардона нухуфта аст. Азбаски худи ӯ низ дунболи кор мерафт, бештар ба суҳбати ҳамсафари зираки худ рағбат зоҳир намуд. Муаллим бо ҳамон оҳанги таҳайюромез афзуд:

– Падару модари бачаҳо хавотир намекашанд?

– Онҳо худашон бо илтиҷо оварда месупоранд. «Мастурачон, як кор кун»-гӯён ба ҳолам намемонанд. Бепули, қашшоқӣ ба ҷонашон задааст. Баъди чойгир шудани фарзандонашон, албатта, хабар медиҳам, адрес, телефон...

Муаллим фаҳмид, ки исми ҳамсафараш Мастура аст. Бо кунҷковии бештар дунболи суҳбатро гирифт:

– Ҳаққатро медиҳанд?

– Ҳар кӣ аз ҳимматаш, лекин дастмуздамро бештар аз корфармо меситонам. Бобати ҳар коргари бурдаам подош медиҳад, – бо изҳори мамнуният афзуд духтар.

Мастура барои муаллим симои тозае буд. Агарчи дар мағзи чашмони ӯ лағзишҳои маккоронаро ҳис мекард, барои худ дарёфт, ки ӯ воқеан оташ аст, ба корҳои зиёде қодир ва як сару гардан болотар аз занҳои маъмулӣ. Ин ҳама роҳро бе тарсу бим тай кардаву бо ҳазору як одам ҷарру баҳс доштан кори занона нест, ҷасорати касест, ки дар ҳақиқат дилу ҷигар дорад! «Эҳ, кош маро низ бо худ мегирифт, – дар замири дил андешид муаллим, – ҳозир будам ба ҳар гуна амру фармонаш итоат кунам. Ман дигар аз хона баромадаам, бароям чӣ фарқ дорад – коргари содаам ё каси дигар? Шояд лутфи Парвардигор аст, ки ман бо ин духтари кордон ҳамсафар шудам, фурсатро бой надода бояд доманашро бигирам». Умедвории шадиде дар вучуди муаллим шуъла зад. Ў мидид, ки сарриштаи шуғли баъдина дар кафи дасташ аст, набояд онро раҳо кард. Агар ҳарфҳои, ки Мастура мегӯяд, рост бошад, пас чойи нигаронӣ намонад. Ба ӯ мепайвандад, ба ҳар чое, ки мебарад, меравад ва мардикорӣ мекунад. Муаллим бештар мухлиси духтар шуд.

– Кори сахте ба ўҳда гирифтаї, хоҳар, наметарсї, ки иттифоке рух медиҳад, мушкилї пеш меояд? – гуфт ў.

– Оре, амак, сад фоиз гапатон дуруст, аммо ман аксаран таваккал мекунам. Гоҳе рўзхоеро аз сар гузарондаам, ки баъзеҳо дар хоби шаб намебинанд. Ҳоло гувоҳ мешавед, то рафта бармегардем сад бор фақат бо милисаҳо даргир мешавем. То даҳонашонро мебандаму шўрашонро паст мекунам, хуноб мешавам. Лаънатиҳо – ҳама дарди пул, то доляшонро нагиранд, одамро намегузоранд роҳат бошад.

– Ба чї баҳона мегиранд?

– Ба ҳар чиз! Сафари худсарона, табаияти кишвари дигар, набудани қайдҳои лозим дар паспорт, бе гувоҳнома овардани бору пул ва дигар камбудихои хурду рез баҳонаҳои ҳамешагии онҳост. Ин ҳам дарди баҳайр, бештар воқеаҳои нохуше, ки бо бачаҳо рўї медиҳад, маро ором намегузорад. Агарчи ба ман рабте надорад, аммо ҳис мекунам гўё ман ҳам шарики он бадбахтиҳоям, – каме озурдаҳол аз сухан бозистод Мастура. Ў бо димоғи гирифта сарашро миёни ду панчааш гузошту ба фикр фуру рафт. Чехрааш гўё шаб шуд, маъюсона чашмонашро пўшонд.

Муаллим бо дидани ин ҳолати духтар пай бурд, ки дар ҳақиқат бархўрдҳои баде рух додаанд, вагарна бо ин ҳама шаддодї сархам шудани ў даргумон буд. Дар ҳар сурат, муаллим бо эҳтиёт ва аз рўї мулоимат пурсид:

– Духтарам, дигар оташ пушти даст мондан фоида надорад. Акнун ки ба ин роҳ афтидаї, бовар кун, ба нағмаву зарбаҳои ранг-ранг рў ба рў хоҳї шуд. То замоне, ки ин корро мекунї, ноумед нашав, ҳамин талошу зарангиат ба ту кумак мекунад.

Мастура сарашро бардошт. Дуруст ба чашмони муаллим дида дўхт. Аз он ки ҳамсафараш «духтарам» гўён ба ў рў овард, вучудашро ҳиссиёти гуворое фаро гирифт.

– Шумо хеле меҳрубон ҳастед, амак, – гуфт ў, – даҳ сол пеш падарам аз олам даргузашта буд, вале баъд аз сари ў касе маро духтарам нагуфтааст. Агар донед, ҳамин набудани падар маро ба ин кўї андохт. Аз тангдастї хонаю дар, модари муштипар, додару хоҳаронамро ба ҳоли худ гузошта, худро ба обу оташ мезанам. Бароям ба кор бурдану чойгир кардани чавонҳо мушкилї надорад, аммо ба хона барнагаштану мубталои дарду фалокат шудани баъзеи онҳо маро ба ташвиш овардааст. Метарсам, ки як рўз одамонашон аз гиребонам мегиранд.

– Чї хел барнагаштаанд?

– Қое, ки мардикорҳоро мебарам, бештар маҳалҳои сохтмонист. Кор зиёд, коргар мўру малах барин. Як иштибоҳ, ки кардї, бадбахт мешавї. Аз бачаҳои бурдаи ман ҳам ду нафар дучори нокомї шудаанд, яке дар зери бори кран мондааст, яки дигар аз балкони ошёнаи чорум афтидааст. Баъди ба Самарқанд бурдани онҳо ва гузарондани чанозаашон хабардор шудам. Дутои дигар ҳам ба сахтии кор тоб наоварда ба чойи дигар гурехтаанд, то ҳол беному нишон.

Дили муаллим таҳ кашид. Аз гуфтаҳои Мастура барои худ тасаввур мекард, ки мардикорї чї укубатҳое дорад. Бо вучуди ин, сир бой надод, худро ором ниғаҳ дошта, бо камоли ҳамдардї гуфт:

– Ту ки онҳоро маҷбур накардаї?! Бо ихтиёри худ рафтанд ва ҳар чї дар пешонї буд, онро дидаанд.

Мастура бо аломати тасдиқ сар чунбонд. Боз ҳам дастҳояшро ба ду чаккааш часпонда хомўш монд. Муаллим намедонист ў чї фикрхоеро аз сар мегузаронад. Ба ҳар ҳол, пай мебурд, ки қалби духтар ноором аст. Шояд дунболи нуктаҳои заифе мегардад, ки аз пайи ҳимматҳои анҷомдодааш ба бор омадааст. Ба эҳтимоли зиёд, дар хусуси он бархўрдҳое фикр мекард, ки бо одамони гуногунтабиат, бо хислату ангеаҳои гуногун доштааст. Дар ҳар сурат, андешаҳои ў сатҳї нахоҳад буд, ў як духтари сода наменамояд. Агарчи чавон аст, то ҳадде танишҳои пасту баланди ҳамраҳони худро дарк кардааст, меҳоҳад ба онҳо ёрї расонад, ба дарди онҳо шарик бошад. Бо вучуди ин, пай мебарад, ки қорҳои ғайриқонунї низ анҷом медиҳад.

Муаллим дар хусуси портретҳое шабеҳи Мастура борҳо шунида буд ва ҳар замон ба онҳо нафрат меҳонд. Фикр мекард, занҳое аз ин тоифа ҳама сабукпоанд, шаттоҳу беимонанд, ҳайсиат ва ғурури миллатро ба бод медиҳанд. Вале, ҳоло ба ин духтари ҳамсафари худ бо чашми дигар менигарист. Барои худ хулоса мекард, ки ў духтарест боандеша, боимон, бо дили пур аз муҳаббат ва ҳатто ғамхору халоскор!

Чанд лаҳза сукунат ба миён омад. Муаллим нахост риштаи хаёлотии духтарро барканад, ҳарчанд хеле моил буд суҳбат идома ёбад. Аммо ин хомўширо худӣ Мастура халалдор кард, гўё он чї аз дили муаллим мегузашт, хонда буд:

– Амак, аз худатон ҳеч чиз нагуфтаед, ба тамошо меравед? – пурсид ў, дар ҳоле ки аз чашмонаш нури меҳрубонї меборид ва дар кунҷи лабҳояш низ табассусе ҳосил шуда буд.

Муаллим аз ин таваҷҷуҳи духтар хушҳол шуд ва бо мамнуният изҳор намуд:

– Ҳоло ки расидем ба ман, то ин ҷойи умрам ба ҳеч вачҳ по аз хоки кишвар берун нагузоштаам. Чун худам ҳам ҳасрат карданро дӯст надорам, ҳоло намехоҳам дарди саратро зиёд кунам. Вақте ки аз Худо пинҳон нест, аз ту ҳам пинҳон набошад, пас аз умре дуди чароғ хӯрдан ба ҳоле афтидам, ки мушкилоти рӯзгор болои ҳам чида шуд. Дигар сабру тоқатро аз даст додам ва ба хотири рӯзгузарони бехтар ва дарёфти сармоёи бештар раҳти сафар бастам.

– Аҷабо, ҳеч фикр намекардам, ки бо ин қиёфа ва сарутани босалобат шумо низ дунболи кор меравед.

– Оре, духтарам, баъд аз ҳабдаҳ соли муаллимӣ ба ин қарор омадам. Вале, ба Худо, намедонам кучо меравам, аз кӣ мадад ҷустаниам, – муаллим каме хомӯш монду дубора афзуд: – Албатта, солҳои сарбозӣ чанд ошное дар Вишней-Волочёк доштам, ба корҳои деҳқонии онҳо кумак мекардем, аммо аз байн бист сол мегузарад, фикр намекунам касе маро шиносад.

Қиёфаи Мастура боз ҳам ҷиддитар шуд. Беихтиёр дастҳои муаллимиро гирифт бо катъият гуфт:

– Амакҷон, таваккал кори хуб аст, аммо на то ин ҳад. Деҳоту шаҳрҳои хурди Русия аз мо ҳам ҳоли бадтар доранд. Агар ҷиддан азми кор карда бошед, ман бо худам мебарам. Бо кумаки дӯстонам саркоргар мешавам. Бовар намекунад, тамоми роҳ побанди ин фикр будам, намедонистам ба саркоргарӣ киरो интиҳоб кунам. Ин дафъа ҳамраҳонам ҳама ҷавон, толеи нек будааст, ки бо шумо рӯ ба рӯ мешавам.

Муаллим аз ин тасмимгириҳои Мастура ба шигифт омад. Дар тасаввураш намегунҷид, ки ба ин осонӣ мушкилоташ ҳал мешавад. Намедонист ба ин духтари ҳолшинос чӣ тавр арзи сипос кунад, гӯё Худованд ӯро ба суроғаш фиристода буд.

– Дастат дард накунад, духтарам, ҳамеша омад ёр бошад, – дар ҳоле ки хушҳолии худро наметавонист пинҳон кунад, изҳор намуд муаллим, – ту ки ба мо мерасӣ, Худо ба ту кумак кунад. Вале он тарафи кор чӣ мешавад, ман ин некиҳои туро чӣ тавр бармегардонам?

Мастура бо ҳамон оҳанги меҳрубонаи худ афзуд:

– Ман ба як қарор омадам, агар шуморо ба унвони саркоргар гузорам, хотирчамъ мешавам. Шояд ин охирин сафари ман аст, дилам мецоҳад дар Самарқанди худамон, шабу рӯз паҳлуи модарам бошам.

– Ман туро чӣ хел пайдо мекунам?

– Ҳоло ғами он рӯзро нахӯред, «куҳ ба куҳ намерасад, одам ба одам мерасад» гуфтаанд. Дар воқеъ, шумо кучой ҳастед?

– Аз Нурато.

– Умрамон боқӣ бошад, шаш моҳи дигар, пас аз он ки як давраи корро тамом карда ба хона бармегардед, ман худам ба суроғатон меравам, як оши нуратой дам мекунад.

– Албатта, духтарам! – муаллим дасти Мастураро маҳкамтар фишурд. Аз ғояти хурсандӣ дастанаш каме меларзиданд, аз чашмонаш нури сипос меборид.

Рӯз домани худро чамъ карда буд. Аз пушти шишаи купе манзараи берун хира ба чашм мерасид. Мастура бистару болини худро барои хоб рафтани омода кард. Муаллим ҳам бо хаёли хуш рӯйи тахтҳои поезд дароз кашид. Дубора садои якмароми поезд, ки гӯё мусофирони худро алла мекуфт, ба гӯш расидан гирифт: тақа-тақ, тақа-тақ, тақа-тақ...

Ҳавои мардикорӣ

Маҳалли кор сертараддуд буд. Нафароти машғул ба кор ин қадар зиёд буданд, ҷойи қадампартой ёфт намешуд. Нахуст ба гӯши тозаамадагон «тар-тар» садои беохири мошинолоти бузург, ки дар васат майдонро хокбардорӣ ва софусуф мекарданд, мерасид. Давр то даври ин майдон, ки зоҳиран барои ҳавз ҷо дуруст мешуд, чанд гурӯҳ саргарми бетонрезӣ, пайвандкорӣ, насби ҷӯйчаҳои бетонӣ, зерсозии пиёдаравҳо, ҷо ба ҷо кардани дастгоҳолоту абзори амалиёт буданд. Вале даст ба даст санг рӯйи санг гузоштани ҳашарчиён дар сохтмонҳои атроф, ки мувозӣ рӯ ба рӯйи ҳам қарор мегирифтанд, дилчасптар менамуд. Гузашта аз ин, деворчинӣ, насби панелҳои бетонии пешсохта, ҷогузориҳои болодарию погардҳои хурду бузург, пушти ҳам анҷом додани нозуккорию гачкориҳои коргарон аз даҳони бинанда об меовард. Дар қисматҳои мухталиф нуруҳои корӣ канори ҳам ва рад-рад қарор гирифта, бо суръат амалиёти сохтмонино анҷом медоданд. Аз ин ҳама тараддуд объект ҳусни ҷаззобе ба бор оварда буд. Дар аввалин фурсате, ки муаллим бо ин гирумони бобаракат рӯ ба рӯ шуд, вучудаширо ҳисси шигифту ҳаяҷон паҳш кард ва аз ғояти таҳайюр

дахонаш боз монд. Чунин як манзараи кориро ӯ чанд сол пеш дар зодгоҳи худ мушоҳида карда буд, вале ба гӯшаи хаёлаш намеомад, ки рӯзе дубора бо чунин саргармӣ ба кор дучор хоҳад шуд.

Ба ҳукми тақдир, вақте ки фурупошии кишвар ба вуқӯъ пайваст, аз ҳар сӯ гиреҳи тангдастиҳои мардум боз шуд. Ба хотири дарёфтани нону насиба ба маҳалҳои наздику дур сар гирифтани одамон оғоз ёфт. Хушбахтона, он айём чару чуқуриҳои беохири аз салтанати пешин боқимонда чилави дарбадариӣ ҳамдеҳагони ӯро гирифта буд. Ҳама – хурду калон бо белу каланду таш ва табақу нову чигҳо ба пастҳои «сақфбоз», ки мероси боқимонда аз ширкати заршӯйӣ буд, фуру рехтанд. Ҳама машғули кор шуданд, бе истироҳат, ба хотири ҳар чи бештар чамъ кардани тиллои нуҳуфта дасту остин бар заданд. Тилло чун оҳанрабо рӯзу шаб хурду калони деҳаро ба сӯйи худ чазб мекард. Муаллим низ метавонист аз қатор намонад, вале худдорӣ кард. Паҳлуи шогирдони худ ҷо гирифта, таш заданро барои худ муносиб наид, ӯ фақат тамошогар шуд. Ҳирси одамон бошад, дар баробари ғун доштани зару пул рӯз ба рӯз бештар мегардид. Дар давоми муддати кӯтоҳе хелеҳо ғанию доро шуданд, ҳол он ки аз рустою шаҳракҳои гирду атроф аксаран тафти фақирӣ ва тангдастӣ ба димоғ мезад. Дар деҳаи ӯ одамон хонаҳои боҳашамат сохтанд, пайи ҳам мототсиклсавору мошинсавор шуданд, пушти бомҳо пуштихам лаълиҳои хурду бузурги моҳвораӣ паид омад, либоспӯшӣ ва зебу зинати занҳо ранги дигар гирифт, арӯсиҳои бесобиқа бо карруфари бештар баргузор шуд.

Тавре ки мегӯянд, ҳар чи зуд ояд дер наояд, он талосҳои шабурузӣ, кандану кашондану шустани хоки зардор танҳо то ду-се сол тӯл кашид. Дигар ба оҳистагӣ сафҳои баланди одамон гусаста шуд. Баъд аз он ки хоки чару ҷӯхоро ба кулӣ «лесиданд», родмардон шурӯъ карданд ба чоҳзанӣ ва кандани нақбҳои пурпечухами тӯлонӣ. Тиллошӯйӣ басо мушкил гардид. Аз бахти бад, маҳз ҳамон рӯзҳо чанд ҳамдеҳаи муаллим зери сангу шағалу хок монданд. Марги нобахангом ва маъюбу маслук шудани онҳо дасту дили мардумро аз тилло сард кард. Одамон аз заминканиҳои хатарнок, аз ташу каланд задан ба қуму хоки рутубатноки нақбҳо, ки намӣ то мағзи устухон менишаст, даст кашиданд. Ба ин нигоҳ накарда, тавре ки ҷуғзи норасоӣ ҳама ҷо яксон чуққас мезад, мардуми пурҷунбучӯл ором нагирифт. Муаллим бо чашми худ меид, ки тӯдаҳои корҷӯйӣ диёри ӯ низ ба марзҳои берун аз кишвар по бардоштанд. Ба хусус, сафи ҷавонони деҳа рӯз то рӯз тунуктар мешуд...

Дар ҷойи кор муаллим ва ҳамраҳони ӯ бо роҳбаладии як зани лӯндаи қадкӯтоҳ ва гарданғафсе ба сӯйи хобгоҳ роҳ пеш гирифтанд. Онҳо аз пайроҳаи бетонии борике, ки маҳсус барои рафтуомади коргарон дуруст шуда буд, қадам мезаданду ҳавосашон беихтиёр ба ҷӯшу хурӯши кор дар объекти сохтмонӣ, ба сертарадудии гурӯҳҳои корӣ банд мешуд. Агарчи шом фаро мерасид ва ҳаво хеле сард буд, коргарон намехостанд корро таътил кунанд. Ҳар як тӯдаи корӣ ба амру фармоиши як нафар саркоргари турк, ки ҳам сураташ ва ҳам либосаш ранги дигаре дошт, гӯш андохта, ба шиддат кор мекарданд ва ҳеҷ кас аз шуғли худ сар намебардошт. Гузашта аз ҳаракатҳои тезу тунд, чеҳраҳои суп-сурх ва дастҳои шахшӯлу сиёҳшудаи коргарон диққати муаллимро ҷалб намуд. Ӯ роҳравон барои худ хулоса мекард, ки дар ин ҷо ҳақиқатан ҳам ҳавои мардикорӣ ҳукмрон аст. Аз фардо ӯ низ бо ҳамраҳони ҷавони худ воридаи ин ҳаво хоҳад шуд. Дигар чорае надорад, ба хотири андӯштани сармоя дастони нармашро бояд дар кори тӯлонии саҳт обутоб диҳад.

Хобгоҳи коргарон ба назари муаллим хеле бузург намуд. Утоқҳои он пайи ҳам дар ду тарафи роҳрави тӯлонӣ қарор гирифта буданд. Баъд аз айвони даромадгоҳ, рӯ ба рӯйи дари вурӯдӣ, хонаи бузурге барои шустушӯ ҷудо шуда буд, ки худудан понздаҳ дастурӯшӯйӣ дошт. Ҳочатхона низ бағали он буд. Зани роҳбалад муаллим ва ҳамраҳони ӯро то охири роҳрав оварду дари утоқи тарафи ростро боз кард ва бо шеваи ғализи русӣ гуфт:

– Муаллим, хуб шуд, ки хонаи ҳолӣ дорем, вагарна дар кӯча мехобидед. Ҳоло ҷойгир шавед, сахарӣ соати ҳафт ноништаи пагоҳиро меоваранд, аз соати ҳашт кор сар мешавад. Бетамизӣ накунед, дар ёдатон дошта бошед, ки бо камтарин бадахлоқӣ аз кор пеш мекунанд.

Занак ин суҳанҳоро тез-тез гуфту дигар ба муаллим, ки бо дидани хонаи беназм ва тангу тор мехост чизе гӯяд, тавачҷуҳе накарда ба пас гашт. Муаллим пай бурд, ки занак кори худро анҷом додааст, дигар ҳар гуна дархосту пурсиш бемаврид аст. Ноилоҷ, ба дӯстони худ рӯ овард:

– Марҳамат, ин манзили мо!

Бар рӯйи хона ду фарши обшустаро андохта буданд. Чанд болишту кӯрпачаи дарида дар ҷор сӯ титупит мехобид. Хона як тиреза дошт, дар он ба ҷойи чанд шиша тахта задаанд. Дар бурҷакҳои девор ва сақф пушти ҳам хонаҳои тортанак ба чашм мехӯрд. Маълум буд, ки хона муддати зиёде рӯйи ҷорӯбро надидааст.

Яке аз ҳамраҳони муаллим, ки телпаки пӯсти баррагӣ ба сар дошт ва бо кунҷковӣ тамоми роҳ ба ҳар чизи ба чашм хӯрда назари худро баён мекард, бо норизойӣ ҳарф зад:

– Ин ки манзил нест! Даҳ нафар чӣ хел меғунҷем?

Муаллим дарҳол бо садои баланд гуфт:

– Ҳар чӣ ҳаст, бояд шукр кунем. Аз ин чойи беҳтар ёфтани мо даргумон. Чордевор ҳам бошад, болои сарамон пӯшида.

– Охир, хона танг, даст занӣ кафат пури касофат мешавад, тирезааш бо ин ҳол, ҳатто дарича надорад, ба чойи истироҳат нафастанг мешавем-ку?!

– Ту, додар, ба кор омадӣ, – каме ғазаболуд афзуд муаллим, – агар истироҳат мехохӣ, ҳеч кас дасти туро надоштааст, ҳар ҷо мехохӣ сар гир.

Чавон қавоқҳояшро овезон карду дигар ҳарфе нагуфт. Ба дӯстони худ, ки қарахт ба гуфтугузори ӯву муаллим гӯшухуш шуда буданд, пайравӣ карда, борхалтаашро ба гӯшае гузошт ва кулоҳи пӯсти баррагиашро васати ду дасташ ғичим карду сари дузону нишаста монд.

Муаллим ба хубӣ медонист, ки гуфтаҳои ин чавони зирак ҷон дорад. Ӯ дида буд, ки ғайр аз ин утоқи хоб вазъи хонаи дастурӯшӯӣ, ҳаммом ва ошпазхона низ хеле ташвишвар аст. Ба ростӣ, ин ҷо муҳите нест, ки одам бо доштани тамоми ниёзҳои худ кор кунад. Дар ин ҷо аз мардикорҳои омада кор мекашанд ва фақат ба ивази кори тӯлонимуддати онҳо ҳақ медиҳанд. Маҳз ба хотири ҳамин дастмузд мебояд ба ҳар гуна азобӣ тоб овард. Дар нахустин мулоқот, пас аз он ки Мастура ӯро бо номи «муаллим» шинос кард, аз раиси коргоҳ шунида буд: «Муаллим, ман ба хотири ҳамин ҳамкори дӯстдоштаамон туву бачаҳоро ба кор мегирам. Охири ҳар моҳ маош медиҳам, хӯрду хӯрок ва чойи истиқомат ҳам ба ӯҳдаи ман. Фақат касе бе руҳсат аз муҳавватаи сохтмонӣ берун намеравад, касе ҳаққи шикоят кардан надорад, ҳеч гуна даъво ё корпартоӣ набояд руҳ диҳад. Ҳар кас бо изҳори камтарин эътироз аз кор хорич мешавад». Ин амру дастурҳои раиси коргоҳ пайваста дар зеҳни муллим такрор мешуд. Ӯ на фақат барои худ, ҳамчунин дар баробари ҳамраҳони худ, ки «одамони» хоҳархондаш буданд, масъулият ҳис мекард. Аз ин рӯ, муаллим қасд дошт шароите созгор созад, ки ҳеч кадоме аз чавонҳо қадами ноҷо набардорад, дунболи кори беҳуда наравад ва ҳаққашро ноғирифта намонад. Агарчи кори сиёҳ анҷом медиҳанд, агарчи ҳеч қонуне пуштибони онҳо нест, бояд саъй намуд, ки қадри инсонӣ ва арзиши заҳматҳо бароварда шавад. Муаллим бештар аз худ барои дӯстони чавони худ андеша мекард. Ӯ ба хубӣ сабаби дарбадариҳои онҳо ва ба пули ночизе фурӯхтани қувваи бозуяшонро мефаҳмид. Медонист, ки падару модари муҳтоҷе, кӯдакони нимсеру нимгуруснае, бародару хоҳарони ниёзманде мунтазири корқарди ин чавонҳо ҳастанд. Онҳоро набояд ноумед кард.

Муаллим бо нух нафар ҳамроҳи чавони худ ба дастаи бетонсозон пайваст. Ду дастгоҳи бетонрезиро дар ихтиёри ӯ гузоштанд. Вазифаи асосии онҳо таъмин намудани кори муттасили ин дастгоҳҳо ва беист омода карда супурдани бетони ҳозиршуда буд. Агарчи об бо лӯлае омада меистод, кашондани масолеҳи дигар ва ҳалтаҳои симон аз анбор каме заҳматталаб буд. Ба ин нигоҳ накарда, муаллим аз ҳамон рӯзҳои аввал неруҳои худро ба мавқеъ ва бо тартиби дақиқ ба кор сафарбар намуд, ба хотири анҷом додани кори босифат аз таҳи дил камар баст. Бо вучуди ин, рӯзҳои аввал ҳастагӣ ва нороҳатии чавонҳо бармало мушоҳида мешуд. Зуд-зуд саркорғари турк ба қорашон эрод меғирифт ва ҳар замон метарсонд, ки агар заъфи кор ба ин мизон идома ёбад, ба раис шикоят хоҳад кард. Аммо муаллим, ба ҳар навъе буд, ӯро бовар мекунонд ва ваъда меод, ки аз ин баъд қорро суръат мебахшад ва ба миқдори кофӣ бетон таҳия мекунад. Муаллим хуб медонист, шикоят бурдан ба раиси коргоҳ чӣ оқибате дорад.

Дар оғоз чунин ба назар мерасид, ки рӯзҳо хеле бо кундӣ мегузаранд ва бар замми он, зимистони Маскав низ бераҳмӣ мекард. Муаллиму гурӯҳи қориаҳ аз дасти барфу сардиҳои беҳад азоб мекашиданд. Ҳарчанд ҳар субҳгоҳӣ бо дили гарм ба кор мечаспиданд, наметавонистанд азияти боди шадиди сармо ва барфи хунукро, ки бераҳмона ба сару сурату гардан панҷа мезад, таҳаммул кунанд. Ҳанӯз як ҳафтаи қорӣ нагузашта бемор шудани ду нафар қорғар муаллимо ба ташвиш андохт. Онҳо дар васати қор, вақте ки аз анбор қуму симон меоварданд, дар роҳ афтада монданд. Муаллим дарҳол қорро як сӯ гузошта, он дуру бо кумаки бачаҳои дигар ба хобгоҳ овард. Бо умед аз сарпарастии қоргоҳ хост, ки дунболи духтур одам фиридад. Аммо духтур кучо?! Ба чойи кумак таҳти таънаю маломат монд. Сарпарастии турк беибо ба сараш дод зад: «Аз ҳамон аввал гуфта будам, қорғаронат заифу нотавонанд! Фақат лоғарӣ ва нотавонӣ онҳоро аз тоб баровардааст. Доништа мон, ин ҷо касеро ба духтур намебарем, агар касал мешавад, бояд аз қор равад! Ту ҳам ба сари бетонат баргард, агар ҳаҷми қорат чавоб надиҳад, гиларо аз худат дон!». Муаллим дигар ҷорое надошт. Танҳо тавонист ба ҳар ду бемор чойи гарм диҳаду дилбардорӣ кунад. Ӯ бо ҳисси ғамхорӣ гуфт: «Ба маҳзи ин ки ҳолатон беҳтар шуд, ба чойи худ баргардед, ин ҷо мондани шумо ба касе намефорад». Худи муаллим ба сари қор омад. Он рӯз ҳамраҳонаш азоби дунёро қашида бетон рехтанд ва бо мушкилӣ пеши сарпарастии қоргоҳ рӯсурх гардид.

Ҳаво рӯз ба рӯз хунуктар мешуд, аммо ба ин нигоҳ накарда, коршиносони турк амалиёти сохтмониро бас намекарданд. Дар асл, онҳо намехостанд муддати қарордодӣ ба таъхир афтад. Аз ин рӯ, болои ҳам рехтани коргарон, ба хусус, чамъ овардани кувваҳои кори арзон ба одати маъмулӣ даромада буд. Моҳ ба моҳ ба «чӯрӣ»-ҳои худ пул медоданд аз онҳо мисли ҳар кор мекашиданд. Дасту поҳои шахшӯлу варамида, гӯшу гунаҳои сармозада, вазъи касифу дамгир ва бӯгирифтаи хонаи зисти коргарон заррае онҳоро нигарон намехост. Дар ҷойи кор низ ҳаво ҳамеша ғуборолуд буд. Ба хоҳири сармо назадани қафу похсаҳои бетонрезинишуда ҳар гуна резину чарму латтаи нолозимро чамъ карда оташ мезаданд. Дуди ғализ ба атроф паҳн шуда то гӯшу бинии коргарон фуру менишаст. Дар ду самти объекти сохтмонӣ бурҷҳои скелетоҳанӣ поягузорӣ шуда буд, ки тамоми рӯз нозирони турк аз он ҷо чараёни амалиётро назора мекарданд. Ҳар гуна амру фармоиш ё дархости худро бо баландгӯ мегуфтанд. Агарчи садои нотики турк гӯшхарош буд, мутарҷими рус эълонҳои ўро мулоимтар тарҷума мекард. Аз ахбори онҳо персонали корӣ то ҷое бо вазъи мавҷуд, пешрафти кор ва рӯҳияти ҳамдигар ошно мешуданд. Муаллим низ пайваста ба садоҳое, ки аз баландгӯ паҳш мегардид, гӯшу ҳуш буд...

Ба ин минвол, шаш моҳи пешбиниқардаи муаллим гоҳе дар объекти сохтмони пурсарусо до ба гоҳе дар хобгоҳи доимо пурғавго сипарӣ шуд. Ў тайи ин муддат бо чашмони худ мидид, ки чӣ қадар машаққатҳои кори тӯлонӣ тану ҷуссаҳои бе он ҳам заифи коргаронро наҳифу лоғартар мекард. Барояш хеле аламовар буд, вақте ки ҳамраҳонаш аз дасти шиками холи саҳариҳои барвақт аз хоб бедор мешуданд ва сарпарастии коргоҳ низ бепарвоёна таъхиру харобии мошини физикашӣ ё набудани масъули тақсими хӯроквориро баҳона мекарду халос. Дилаш ба холи коргарон месӯхт, замоне ки онҳо табъи дил ҳаммом намекарданд ва баъзан тамоми бадани онҳо – аз бучулаки по то сару гардан чирку қарра баста, шабҳои дароз аз хоридан даст намебардоштанд. Ў низ ба риққат меомад, агар чавонҳои навқор эҳсоси ранҷи дурафтадагӣ ва мусофирӣ қашида, гоҳу беғоҳ ашк мерехтанд. Гузашта аз ин, агар байни коргарон даъвои занозанӣ роҳ меафтад, муаллим зик мешуд, аз нофаҳмии онҳо дар худ мепечид. Ў мидид, ки аз пайи афту дарафтҳои бемаънӣ якеро қошу қавақаш варам мекард, дигареро таҳи чашму лабу даҳонаш қабуду захмӣ мешуд, севумӣ ҳам дарди ҷонқоҳ аз лату шаллоқ мекашид. Бар замми ин ҳама, ҳарчанд муаллиму дӯстонаш намехостанд, зуд-зуд атрофро бӯю тафтҳои ганд фаро мегирӣфт ва, мутаассифона, ин ҳама бӯйи нафасгир бештар аз ах-ғуфҳои бемавриди худӣ коргарон, аз пою тани муддатҳои тӯлонӣ обнадидаи онҳо ва аксаран аз ҳоҷатхонаи бедари умумӣ паҳш мешуд.

Оре, ҳавои мардикорӣ ҷонгирак буду ҷун сӯзан ба дилҳо мехалид. Хушбахтона, ҳама азият барои муаллим паси сар монд, лаҳзаи деринтизор, охири рӯзи шаш моҳи мардикорӣ фаро расид. Ў бар ҳилофи аксари коргарон, ки паймони яқсола доштанду бо ҳирси пулчамъкунӣ фикри ба хона баргаштан ба гӯшаи ҳаёлашон ҳам намеомад, ин лаҳзаро бо ангуштшуморӣ мунтазир буд. Дар ҳар сурат, ў низ камубеш пул чамъ кард, акнун фурсате расида, ки бояд ба хона равад, бағали модари азиз, паҳлуи зани меҳрубону фарзандони ноз. Воқеан, ў тавонист бар ивази таҳаммули мушқилот тайи шаш моҳи мардикорӣ сармоёе ба даст орад, дар ҳоле ки ин пулро бо касби муаллимӣ дар як солу ду сол наметавонист ғун қунад. Худо хоҳад, акнун ба сари оилааш бармегардад, ба дарди модари бемору писари ногиронаш дармон меёбад, шикастурехти хонаашро дуруст мекунад, каме гиребонро қушода нафаси озод мекашад.

Ба одати маъмул, муаллим саҳари барвақт аз хоб бедор шуд. Дар хобгоҳ ҳанӯз сукунат ҳукмфармо буд. Аз пушти шишаҳои дарздори тиреза дамидани сафедии субҳ равшан ба назар мерасид. Агарчи фасли баҳор поён меёфт, дар берун боди сарде заминро деворҳои лесиди мегузашт, вале дохили хобгоҳ гарм буд. Муаллим нӯг-нӯги по аз канори коргарон, ки бағали ҳам дароз қашида масти хоб буданд, гузашту ба роҳрави хобгоҳ баромад. Ба хоҳири он ки нафароти утоқҳои дигарро низ бедор накунад, аз роҳрави бетонӣ ҳам бо нӯги по қадам зада ба айвони даромадгоҳ ва аз он ҷо ба ҳавлӣ хорич шуд. Баробари аз зинаҳо поин омадан боди хунук, вале хеле форам ба сурату димоғаш зад. Ў медонист, ки баҳори Маскав аксаран салқин меояд, вале табиаташ мисли диёри ў сабзпӯшу муаттар аст. Насими тоза баҳорӣ, нақхати гулҳои ранг ба ранг ва бӯйи диловези меваҳо ҳама ҷоро фаро мегирад.

Муаллим ду-се қадам зада, дар мобайни ҳавлӣ истод ва ба худ ҳолати варзишқорро гирифт. Сараввал дастҳои ӯро бо навбат ба пешу болову бағал алвонҷ дод, танашро гирди меҳвари миён ба ду ҷиҳат давр занонд, чанд бор ба ангуштҳои по фишор оварда шину хез кард ва ниҳоятан, муштҳои гиреҳашро ба замин тиргак карда, ҷуссаи худро аз по то сар дар ҳолати мустақим боло поин бурд ва пас аз ин машқ дар роҳрави сангфарш ба сӯйи объекти сохтмонӣ давид. Ҷойи кор хомӯшу бесадо буд. Ў болои теппаи регӣ қарор гирифта, чанд бор дастҳои ӯро ба боло ёзонда нафаси амиқ қашид ва бо меҳри ба худ ҳосе ба сохтмону созаҳои атроф чашм дӯхт. Ў медонист, ки

дастандаркорони турк барои бунёди ин осойишгоҳ кредити зиёде гирифтаанд ва ба хотири сари муддат чамъ кардани он тамоми имкониятҳои мавҷудро ба қор мебаранд. Ба хусус, дар ҳар қисмат неруҳои қорӣ ва мошину васоили лозимро ба таври фаровон рехтаанд. Муаллим ба хубӣ пай будрда буд, ки туркҳо аз рифоҳу осойиши қоргарон, аз шароит ва омилҳои имани қор, аз беҳдошту шикамсерии персонали худ асло хавотир намекашанд. Барои онҳо танҳо ду чиз муҳим аст: натиҷаи қор ва пардохти пул. Муаллим бо чашми худ чандин воқеаи дилхарошро дид. Ҳеҷ аз ёдаш намеравад, пайвандгаре ҳангоми арматурбандӣ аз табақаи сеюм сарозер афтада, ҷон ба Ҷаббор супурда буд, барққоре низ ҳини бастании кабелҳои истгоҳи трансформатор гирифтори барқ шуда, аз олам гузашта буд, як қорғари хиштрэз бошад, аз хӯрдани сатили пури симон ба сараш ҷон ба қазо таслим намуда буд... Вале, қасе ба ин фалокатҳо тавачҷуҳи ҷиддӣ нақардааст. Танҳо қоре, ки сарпарастии қоргоҳ анҷом дод, бо пули пучаке ба зодгоҳ фиристодани қасади мусибатдидаҳо буду халос.

Оре, муаллим сари ҳар қадам эҳсос мекард, ки дар ин муҳит ҳеҷ қас ёрои дархости ҳуқуқи инсониро надорад ва хеле ҷолиб буд, ба ин зиндони озод ҳар кӣ бо ихтиёри худ қадам ранча мефармуд ва розӣ буд ҳар гуна бархӯрдҳо таҳаммул кунад. Дар назари ҳар қасе, ки вориди ин муҳит мегардид, танҳо акси пул муҷассам мешуд. Онҳо мисли афроди кӯре ҳастанд, ки дар олами тор мондаанд ва асояшон қабзаи пул аст. Муаллим ҳамеша ба худ суол дода доништанӣ мешуд, ки ин кӯрӣ аз қучо сар задааст, аз ҷӣ маншаъ мегирад, қаро ҳама – пиру қавон мубталои ин дарданд?

Муаллим аз теппаи регӣ поин наомада, дар он ҷо қорзону зада нишаст ва қунҷқовона ба атроф хира шуд. Дикқати ўро намои зебои биноҳои қоматафроста, роҳақҳои асфалтӣ, хавзу айвонҳои истироҳатии навсохта ва ба хусус, ниҳолақҳои қавоназадаю қўю шаршари маснуй бо дилфиребии бештар қалб намуданд. Ин ҳамаро дида барои худ эҳсоси ғурур қард, ки дар ин сохтмонҳо ў низ ҳисса гузоштааст, агарчи ба ивази ранҷҳои фироқ, азиятҳои қамқобӣ, заҳматҳои тўлонӣ, доду қеғҳои беҳисоб ба сари қоргарон буд...

Муаллим меид, ки қойи қор ба қуллӣ соқиту ором аст, паррандае пар намезанад, дар сурате ки айнан қамин майдон ҷӣ қадар доду фирев, сарусадо ва ҳангомаҳоро аз сар гузарондааст ва боз қам гирумонҳои зиёдеро хоҳад дид. Ў медонист, айнан қамин объект, қамин муҳавватаи сохтмонӣ фаровон обу арақи баданҳоро қабидаст, агарчи дар ивази он ба танҳо озуқа низ мебахшид. Оре, айнан қамин муҳаввата қамроҳ бо амру фармонҳои қонгир оху нолаҳои ҳастагонро шунидааст, агарчи аҳёнан бо гирифтани сармоя мавҷи хушқоли низ дар он ба лапиш меомад. Ин муҳаввата буд, ки тайи шаш моҳ қашмҳои нимабози ўро қалонтар қушод, ҳудуди қадру қимати инсонро барояш возеҳ намуд.

Бо дамидани субҳи содиқ муаллим аз тамошои объектҳои сохтмонӣ даст бардошт. Бо роҳи санғфарши омадаш, ки шояд қазорон бор дар муддати мардикорӣ рўи он ин сўву он сў қадам зада буд, ба хобгоҳ барғашт. Қоргарон пасу пеш аз хоб бармехестанд ва ҳар яке машғули қоре мешуд: дар қавои тоза иддае машқи бадан мекарданду қанд нафар сигор мекашиданд, пароканда қоргарони дигар низ машғули дастурўшўйӣ ё сарфи ҳоқат буданд. Фейлан охири бор қунбуҷўли субҳқоҳии мардикоронро меид. Дигар аз ин ҷо меравад, аз ин пас ё меояд ё не. Ба эҳтимоли зиёд, қонаводааш намегузоранд ва ҳудаш низ бо ин ҳама шиканҷаи дурӣ дигар орзуи мардикориро нахоҳад қард.

Ба одати маъмул, расо соати ҳафти субҳ тамоми қоргарон дар нақорхўрӣ қамъ шуданд. Сарпарастии қоргоҳ низ барои назорати ноништа омада буд. Муаллим ба ин дастандарқори турк эҳтиром мегузошт. Қарқанд доимо серғапу сахтгир ва аз қўҷаи одоби суҳангўйӣ нагузашта буд, қорро хуб созмон меод ва ба хусус, сарқоргарони худ – мисли муаллимо шадидан пуштибонӣ мекард. Қамеша дар назди қоргарон ба онҳо бо эҳтироми хос суҳан мегуфт ва ҳеҷ гоҳ сарзаниш намекард. Вақте ки муаллим дар хусуси поёни қарордод ва азми ба қона барғаштани худ ҳабар дод, сарпараст қиёфаи таассуфомезе гирифт ва баъд аз қаме ист изқори назар намуд: «Ту беҳтарин қумаки ман будӣ, муаллим. Қар сахтию сустие, ки буд, мардонавор ба ўҳда гирифтӣ ва қама вақт қори маро осон қардӣ. Акнун ки салоҳ меодонӣ ба пешии бачақоят барқардӣ, ман ғайр аз розӣ шудан қораи дигаре надорам. Қар хоҳише, ки дорӣ ба ман бигў, агар аз дастам омад анҷом медахам. Ба ҳисобдор қам мегўям, қар талабу бедеҳие, ки дорӣ, дуруст мекунад. Фақат, хоҳишан, дидаву шунидаҳои худ аз ин қоро фаромўш қун, ин сирри қори мост». Муаллим он вақт ба сарпарастии қоргоҳ маънидор қашмақ зада, дасти дарозқардашро фушурд ва бо сипос гуфт: «Лутфи шумо зиёд, бародар, қар қоре қардем аз сидқи дил буд. Умед аст, аз ин ба баъд қоратон пешрафт кунад ва бандаҳои ба қизмати шумо расида низ розӣ барқарданд. Агар иштибоҳе қам аз мо гузашта, бубахшед».

Ин дафъа низ дар дами дари нақорхўрӣ қоим шудани сарпараст ҳамаро ба қомўшӣ ва фурутанӣ водошт. Қасе қарфи изофӣ намезад, қаракати бечо намекард. Қама ба хубӣ медонистанд,

ки як зарра риоят накардани тартибу қоида боиси афрӯхтани оташи ғзаби сарпарастии коргоҳ мегардад ва бешак, аз даҳони ӯ ҳақоратҳои холамодаи фуру мерезад. Ин оини «низомӣ» барои муаллим хушоянд набуд, аммо ҳамсанги дигарон ӯ низ таҳаммул мекард. Ин бор чехраи ҷиддии сарпарастро ботинан бо эҳсоси хуш пазируфт. Ҳамзамон, бо таваҷҷуҳи бештар чашм ба ҳаракатҳои ҳамнишинон дӯхт. Ҳис мекард, гӯё аввалин бор садоҳои номуназзами ҳамкорон аз тановули субҳона ба гӯши ӯ мерасад. Барояш ин лаҳза, ки охири бор бо дӯстони ҳамкори худ ноништа мекард, хеле аҷиб ва таассурангез менамуд. Муаллим мехост луқмае ба даҳан гирад, аммо аслан иштиҳо надошт, каме карахт ва бо ҳаяҷон сари ҷо менишаст. Ин буд, ки дар поёни субҳона сарпарастии коргоҳ абрувони соф туркии худро, ки хеле дурушту паҳн буданд, ба боло кашида ва бо дасти рост мӯйлаби пурпушти худро совида-совида, бо овози баланд ба сухан омад:

– Имрӯз дӯсти азизи мо, муаллими муҳтарам коре ба дастархон надорад. Маълум, ки қалбаш пур аз ҳаяҷон ва худаш нороҳат аст. Нороҳат аз он, ки имрӯз бо мову шумо хайру маъзур мекунад. Вале бовар кунед, муаллим дар замири ин нороҳатӣ хушнудие низ дорад, ӯ ба назди оилааш бармегардад, ба диёри маҳбуби худ меравад. Ӯ такаҷоҳи мо буд, устои мо буд ва ҳоло маҷбурем рафтани ӯро бо хушҳолӣ қабул кунем, агарчи барои ҳар яки мо саҳт аст. Шумо метавонед бо ӯ худоҷоғизӣ кунед, дасту пойи ӯро бибӯсед, ки акнун аз дасти мо дар меравад, – сарпарастии коргоҳ дигар чизе натавонист гӯяд. Гӯё хоре беҳи гулуяшро мегирифт, дигар ҳарфе назада аз дар берун омад. Маълум буд, ки ӯ нахустин бор бо ин дилтангӣ аз тобеони худ ҷудо мешуд. Ин ҳолати ӯ барои муаллим хеле муассир ва хотирнишин буд.

Баъдан, аз ҳалқаи нухнафараи худ берун омадани муаллим боз ҳам мушкилтар гузашт. Воқеан, ҳама беҳабар мондаанд, ки дар давоми ин шаш моҳи ҳамкорӣ чӣ қадар бо ҳам унс гирифтаву воридаи эҳсосоти ҳамдигар шудаанд. Ин ҷудой гӯё теғе буд, ки риштаи маҳками ҳамҷойиро мегусаст. Аммо муаллим бо итминон ба пайванди дӯстӣ ба ҳар яке дил дод, як-як ба оғӯш кашида, орзуи умедворӣ ва комёбӣ намуд. Бо меҳрубонӣ ва оҳанги ҳамешагии саркоргарӣ изҳор кард:

– Зиндагӣ ин аст, ки одамро ба пайроҳаҳои тесту озмоиш меандозад. Фақат сабру тоқат ва саъю ҳаракат инсонро наҷот медиҳад, ба роҳи рост ҳидоят мекунад. Шумо аз имтиҳони саҳти корӣ гузаштед, акнун бояд бештар заҳмат кашед, то луқмаи бештар гиратон ояд. Шуморо дар диёри маҳбуб интизор мемонам. Ҳар гоҳе баргаштед, ба суроғи ҳам мебароем, дасти дӯстии мо, албатта, моро ба дидор мерасонад...

Аввалин рӯзи тобистон ҳамсозии оҳанги қалби муаллим буд. Боди форае мевазид, дар пушти дарвозаи объектӣ сохтмонӣ, аз ду бағали кӯчаи асфалтпӯш, ки то истиғоҳи автобус тӯл мекашид, дарахтҳои баланди арча якҷайл мераксиданд. Осмони обираи соф гӯё мехост ҳама гарду губори ҳичрону мусофириро ба интиҳои бепоёни худ бибарад. Навозиши табиат илҳами муаллимро овард. Ӯ дубора сари ҷо истода сумкашро, ки пури либос ва савғотиҳои чамъкардааш буд, ба замин гузошт ва ба ақиб нигоҳ кард. Муҳавватаи корӣ, ки давр то давраш деворҳои бетони дошт ва сохтмонҳои мураббау зузанақашаклаш¹ ҳаёли чашмхоро мерабуд, хеле ҷолиб ба назар мерасид. Бо камолӣ сарафрозӣ зерӣ лаб гуфт: «Ман ҳам дар ин биноҳо саҳм гузоштам». Вале беихтиёр дилаш таҳ кашид, лаҳзае азоби харошҳои кориро дар мағзи устухонҳояш ҳис кард. Бо вучуди ин, нигоҳе ба кӯлбори дастадори чармини худ, ки раиси коргоҳ барояш ҳадя карда буд, чашм давонду каме осуда шуд. Ӯ бо кисаи пур, бо рӯйи сурх ба зодгоҳ, ба оғӯши модару бачаҳояш бармегашт.

Бозгашт

Поезди Маскав бо мақсади Тошканд ба роҳ баромад. Садои ошноии якмаром аз чархҳои қатор ба гӯш мерасид. Шавқуни мусофирон дар фазои вагонҳо баланд буд, вале ҳар қадар поезд фосилаи бештареро тай мекард, ин доду садоҳо торафт камтар мешуд. Муаллим бо дили хуш ва сариҳол дар купеи худ ҷойгир шуда гирифт. Пушти ду қабат шишаи купе босуръат рад шудани манзараҳои берун хеле ҷолиб ва назаррабо буд. Муаллим саъй мекард аз ин наворфилмҳои табиӣ, ки барояш ошно буданд, ҳеч китъаеро ноида нагирад. Ӯ ба ҳар ҷузъиёт бо диққат зеҳн мемонду дар умқи ҳаёли тасвири диданиҳояшро як-як бардошт менамуд.

Муаллим ғарқи тамошо гардида аз ҷойгир шудани ҳамкупехҳои худ беҳабар монд. Ҷунон побанди андеша буд, танҳо пас аз шунидани садоҳои ғайриинтизории «субҳоналлоҳ, алҳамдулиллоҳ, аллоҳу акбар» ба худ омад. Дид, ки рӯ ба рӯяш мӯйсафеде нишаста, бо чашмҳои нимапӯш тасбеҳ мегардонад ва дуо мехонад. Ӯ дар сар токии тозаии бухорӣ, ба тан якҷаҳи тунуки

¹ зузанақа – трапетсия

баланд дошт ва бо чехраи гарм, абрувони дурушту риши сап-сафеди дарозаш хеле поку нуронӣ ба назар мерасид. Муаллим бо дидани мӯйсафед аз ҷо нимхез шуд ва бо таъзим салом гуфт. Пирамард низ хондани каламотро қатъ карду ба сӯи муаллим даст дароз кард ва гӯё шиноси деринааш бошад, оромона сухан гуфт:

– Ин қадар ғарки хаёл шудай, писар, чиро фикр мекунӣ? Ё ба гардани ту ҳам юғи сахтиҳои рӯзгор афтид?

– Не, бобо, баръакс аз каромати Парвардигор хушҳолам, – бо камоли ризоят ҷавоб дод муаллим, – ба бахти мо, ҳанӯз ҳама чиз аз байн нарафтааст, агар саъю талош кунем, мешавад ба рӯзҳои сафед умед баст.

– Албатта, Худованд ҳамеша бандаҳои худро навозиш мекунад, «ноумед шайтон» гуфтаанд.

– Оре, ман ҳам бо умед аз хона берун омада будам.

– Хушбахтона, лукмаи ноне ёфти-мегӯям?

– Каме ба чангам омад, – ҷавоб дод муаллим ва илова кард: – Акнун назди оилаам меравам, хеле ёд кардам.

– Мефаҳмам, бачаҳоят туро бо дасти пур бинанд, хурсанд мешаванд. Дунё ҳамин, ҷон меканем фақат барои фарзанд. Агар худро ба ин рӯву он рӯ назанем, бечора мешавем. Замона давутозро меҳаҳад.

Муаллим ёду хуш ба гапҳои мӯйсафед шуд ва ба маҳзи ин ки каме ором гирифт, кунҷковӣ кард:

– Шумо бухорой ҳастед?

– Аз кучо донистӣ?

– Лаҳҷаи Бухоро ширин.

– Яъне мисли лаҳҷаи Нурато?

Муаллим шох шуд. Бо таачҷуб, дар ҳоле ки ба мӯйсафед аз аввала бештар зехн мемонд, афзуд:

– Чӣ, Нурато? Аз кучо донистед, ки ман аз Нуратоам?

– Лаҳҷаи Нурато ҳам ширин аст, – мӯйсафед табассуми малеҳе кард ва бо ҳамон оҳанги салису сабки гуфтори зариф идома дод: – Қошу қавоқат, сурати офтобхӯрдаат аини куҳистониҳост. Аз дар даромадан замон чашмам ба ту афтоду аз дил гузарондам, ки ин ҳамдиёри ман аст!

– Ачабо, Худо боз ёди моро кард, лутфи худро дарег надошт. Дар ин роҳи тӯлонӣ ҳамсафар доштан чӣ қадар хуб аст! – гуфт муаллим, дар ҳоле ки аз зиракии мӯйсафед ба завқ омада буд.

– Ҳақ асту рост, сояи Худованд ҳамеша болои сари мост, чақ-чақ карда меравем.

– Оре, суҳбат роҳро кӯтоҳ мекунад, – афзуд муаллим ва бо саволе, ки аз аввал дар гӯшаи хаёлаш давр мезад, мурочиат кард: – Бобо, «пурсидан айб нест»-мегӯянд, шумо чӣ хел ба ин маконҳои дур афтида мондед? Ё шуморо ҳам рӯзгор маҷбур кард?

Мӯйсафед боз ҳам хандаи мулоиме кард ва бо як даст риши баланди сапсафедашро хилолқунон ба шарҳи ҳол пардохт:

– Якуним сол мешавад, ки писарам аз хона баромада буд. «Дили оча ба бача, дили бача ба кӯча»-гуфтагӣ барин, аз рӯзе, ки рафт, фақат як дона хат навишта адресашро гуфту халос! Дар раҳи ӯ бошад, ду чашми модараш чор шуд. Ана меояд, мана меояд гӯён шабро рӯз, рӯзро шаб кардем, лекин аз вай дарак не. Сабилмонда, хоки пойи мо сабук, дар маҳалла як гап ба даҳони мардум наафтад, обуранг дода овоза мекунанд. Гӯё писари ман гум шудааст, аз мо қаҳр карда гурехтааст, ё тавба!

Муаллим ҳайрон монд. Бо шигифте, ки вучудахро фаро мегирифт, базӯр ба сухан омад:

– Яъне писари шумо гум шуд?

– Оре, писари ман! Лекин ҳеч ҷо гум нашудааст, соқу саломат кор мекунад! Ана, ин суратҳояш, мебарам як-як ба ғайбатчиён нишон медиҳам, – мӯйсафед як баста аксро аз борхалтааш берун оварду рӯи мизи дарозрӯяи купе гузошт. Муаллим бо диққат ба аксро чашм давонд. Дар ҳар сурат акси ҷавони қоматбаланде, ки хушҳоли мамнун машғули кор буд, такрор меомад. Маълум буд, ки ӯ хеле ҷавон аст, агар бошад, худудан бист-бисту як сол син дошт. Таачҷуби муаллим боз бештар шуд:

– Магар ин писари шумост? – бо ҳайрат пурсид ӯ.

– Бовар намекунӣ? Ана ҳамин ҷавоне, ки сари ҳол устокорӣ мекунад, писари ман аст. Дар кишлоқамон ҳам усто буд, аз ҷӯб гул месохт. Ин ҷо ҳам усто, бо ду рафикаш дуредгарӣ мекунад, дару тиреза, мизу курсӣ, ҳар чӣ суфориш диҳанд, месозанд.

– Не, бобо, ба хунараш гап нест! Лекин хеле ҷавон менамояд, ӯ кучо шумо кучо!

Мӯйсафед тоза фаҳмид, ки муаллим аз чӣ таачҷуб мекунад, қоҳ-қоҳ зад зери ханда.

– Ин писари янгаи дуюмат, эркатоӣи ман, – дар ҳоле ки ханӯз механдид, гуфт мӯйсафед, – худаш ҳам чаққон, кор қону дилаш, ба модараш задаст. Ҳамин ки фаҳмид тағобачааш дар Маскав устохона кушодааст, ду поро дар як мӯза карду «ман меравам» гуфта якрӯя шуд. Ҳамин, ба Маскав омаду дигар монд. Маҷбур шудам худам ба суроғаш бароям. Худоё шукр, адресаш аниқ будааст, тез ёфта гирифтаам. Ҳолу аҳволашро дидаму хурсанд шудам. Ду-се сӯм пул ҳам дод, димоғам чок шуд. Ду рӯз аз кораш ҷавоб гирифтум Маскавро тамошо дод. Худо умрашро диҳад, Маскав чоҳон дидани зиёд доштааст, баҳузур тамошо кардам.

Муаллим дарёфт, ки писари мӯйсафед низ мисли чандин ҷавони дигар мардикорӣ мекунад. Ӯ ҳам тарки ватан кардааст, то пул чамъ кунад, рӯзии бештар дарёбад. Чун ба кӯӣи ғун доштани сармоя афтаидааст, дилаш намехоҳад онро тарк кунад. Вале падару модар доимо бо ёди фарзанд зиндаанд, агар ӯ набошад, барои худ ҷойи нишаст намеёбанд. Оворагиҳои ин мӯйсафеди синнаш ба ҷое расида низ аз ин аст. Ин бор барои ӯ сӣҳату сариҳол дидани писараш давлати бузургест, ба ин қонё шуда, бо дили пур ба зодгоҳ бармегардад. Муаллим аз чехраи мӯйсафед равшан мехонд, ки ӯ сахтиву сустиҳои зиндагиро фаровон дида, ба гирумониҳои зиёде бархӯрдааст. Бо вучуди ин, таҳаммул ва имону эътиқодно аз даст навода, ба зиндагӣ умед мебандад, ояндаи некро дидан мехоҳад. Маълум буд, ки ба одати маъмулӣ даромадани ҳавои мардикорӣ боиси нигаронӣ нест, қасоне мисли ин мӯйсафеди нуронӣ низ ба тақдир тан додаанд...

Баногоҳ хуштаки баланде сар дода, суръаташро сусти кардани поезд хаёлотӣ муаллимиро аз ҳам гусаст. Мӯйсафед сарашро ба шишаи тиреза ҷафс карду ба берун зеҳн монд ва чида-чида гуфт:

– Ба фикрам аз марзҳои Маскав мегузарем. Аз ин ба баъд диду боздидҳо шурӯъ мешаванд. Ин чоҳон дарди бахайр, меғӯянд, милисаҳои қазоқ хатарнок, лучу лухт карда, даруну берунатро меқобанд.

– Чаро? – беихтиёр пурсид муаллим.

– Ҳамин тавр, қасбашон ин. Писарам ба қону ҳолам намонда хоҳиш кард, ки бароям ба самолёт билет ҳарад, нагузоштам. Гуфтаам аз осмон метарсам, ғайр аз ин, ба мани пир қиро қор? Бо поезд роҳат меравам, ду-се сӯм ҳам сарфаҷӯӣй мешавад.

– Ман ҳам таваққал кардам, ба хотири очангҳои суратамон безобита накунамд-дарқор.

– Намедонам, – қаме андешаманд афзуд мӯйсафед, – замона вайрон, ба одамҳо боварӣ не. Аз рӯӣи фаҳмидам, мусофиронро азоб меводаанд, ҳар чӣ пулу қиз доранд, бо зӯрӣ мегирифтаанд.

– Худо нишон надиҳад, – гуфт муаллим, дар ҳоле ки хаёлангез бо як даст абрувонашро молида меистод.

Поезд суръаташро равон-равон сусти кард ва бо ин ки садои тақ-тақи чархҳои торафт оромтар ба ғӯш мерасид, яқдафъа аз сар ба сари ҳам задани вагонҳо мулоим тақон хӯрду истод. Рӯ ба рӯӣи тирезаи қупеи муаллими мӯйсафед биноӣи очурии истгоҳи роҳи оҳан ба назар расид. Сохтмони дутабақаи мураббаъшакле буд ва дар гирду атрофаш одамон тараддуд доштанд. Маълум буд, ки истгоҳи он қадар бузурге нест, дар айвони интизорӣи он теъдоди одамон хеле қам буд. Ду-се қо хонумҳои мизу сандаӣи гузошта, хурдурез, аз қабилӣи печене, сигор, тухма, санбӯса, пирожки, ҳасиб мефурӯхтанд. Қанори роҳи оҳан як нафар қорманди истгоҳ тахтачаи гирди қирмизранге ба даст гирифта, гоҳ ба пушту гоҳ ба пеш ишораҳои мекард. Дар даромадгоҳи истгоҳ ду нафар навбатдор, ки ба бозуҳои худ порчаи сурх баста буданд, истода, хуччатҳои мусофиронро аз назар мегузаронданд. Ин ҳама барои муаллим манзараҳои ошно буд, аммо тамошо қарда нишастан қӣ қадар қолиб аст! Ҳар тараддуд дилгармие дорад, тамошоғарро ба завқ меоварад.

Аз истодани поезд қурсате нагузашту дари қуперо маъмури вагон боз қард ва аз дунболи ӯ ду нафар марди формапӯш ворид шуданд. Баъд аз салому алейқи мухтасар милисаи қадбаланд, ки аз рӯӣи ситорачаҳои сардӯшиаш мақомаш ҳам болотар менамуд, бо қиддиат амр қард:

– Пурсуҷӯӣи маъмулӣ, паспортҳои худро омода қунед, ҳар қӣ бору василаҳоишро нишон диҳад.

Дар ин лаҳза мӯйсафед ба муаллим қашмақии маънидоре зад ва бо нимтабассум ба навдаромадаҳо рӯ овард:

– Мо ҳам?

– Албатта, отетс, ҳамаро месанҷем.

– Аз мо пирмардҳо қӣ ғумон мебаред? Як поямон ин қо бошад, дигараш дар он сӯӣ.

– Ҳизмат, отетс, ба мо ҳам дастур шудааст! – боз бо ҳамон оҳанги омирона арз намуд милисаи қадбаланд.

Аммо боздиду таққиқ тӯл нақашид. Қормандони ҳуқуқу тартибот шиносномаю борқалтаҳои муаллими мӯйсафед ва ду нафар ҳамроҳи ҷавони онҳоро рӯяқӣ аз назар гузаронда, бе пурсуҷӯӣи

иловагӣ худоҳофизӣ карданд ва роҳи сафед талабида, аз купе бадар рафтанд. Муаллим бо эҳсоси хушҳоли изҳор кард:

– Агар санҷиш ҳамин бошад, чойи тарсе нест! Гумон бурдам, ҳама чайбу доманро тагурӯ мекунамд.

– Хаёли хом напаз, додар, ҳанӯз ба хурсанд шудан зуд аст. Аз нозирони қазок, ки гузаштем, баъд хушҳоли кунӣ меарзад.

– Гургҳо дар пешанд, гӯед?

– Бешубҳа. То расидан ба маҳалли онҳо вақт дорем.

Муаллим бо шумханд ба аломати тасдиқ сар чунбонд ва ба берун назар андохта афзуд:

– Рӯз ҳам торик мешавад, кам-кам фикри шомро бояд хӯрд.

– Шом омода аст, додар, писарам як олам котлету нон гузошта буд.

– Худо хайратонро диҳад, чӣ қадар аҳли фаҳмед, бобо!

– Ту, фақат, тартиби чойро диҳӣ, кофист, – бо мамнуният гуфт мӯйсафед, – ин тарафаш бо ман.

– Албатта! – муаллим аз ҷо баланд шуд. Мӯйсафед низ борхалташро аз поин бардошта рӯйи нимкат гузошт ва дунболи таҳияи шом шуд.

Поезд дубора бо ҳавои худ ба роҳ афтод. Садои якнавохти он мисли оҳанги фораме аз ҳар сӯ дар гӯшу ҳуши мусофирон менишаст. Дар ҳама вагонҳо чароғ равшан шуда, пушти шишаҳо зулмати шаб ба кулӣ хукмрон гардида буд.

* * *

...Пайроҳае, ки муаллим дар он қадам мезад, хеле тӯлонӣ ба назар мерасид. Дуродур суроби деҳае ҳувайдо буд, аранг-аранг бо дарахтону теппаҳои ошно. Ба хусус, теги қуллаҳои баланде Кухи Сафеду Пашметанро ба хотир меовард ва болотар доманакуҳи кӯндаланги дарозе шабеҳи Довон буд. «Эҳ, ин кишлоқи ман-ку!», – ба худ гуфт муаллим ва қадаммониагро тезтар кард. Вале ҳарчанд тез роҳ мерафт, деҳа аз ӯ дуртар мешуд, мисли ин ки ӯ ба ақиб қадам мезад. «Ин чӣ гап, ба ман чӣ шуд?» – муаллим дубора ҳай талош кард ва борхалтаи сангинашро, ки бераҳмона ба ҷуссааш фишор меовард, болотар кашида, ба пеш талваса намуд. Аслан намефаҳмид, ки ба пеш меравад ё ба қафо, вале ҳис мекард, дашти хокӣ босуръат аз мадди назар рад мешавад. Агарчи пайроҳа печутоби зиёде дошт, ба роҳгардии муаллим ҳалал намерасонд. Муаллим хастагиро эҳсос намекард, беист медавид. Чӣ қадар давид, ҳудаш намедонад, ногоҳ рӯ ба рӯяш чари беохири сип-сиёхе падида омад. Азбас бо ҳаросу ҳавли ҷон медавид, натавонист худро ниғаҳ дорад, бо тамоми қувва қулоч кашиду хез зад. Хушбахтона, ба он сӯйи чар парид, вале борхалтаи сангин аз китфаш лағжиду ба сиёҳии бетаги чар сарозер рафт. Ҳудаш дар он сӯйи чар, дар тӯли пайроҳа базарб ғелида монд. Баробари афтидан гӯё дарди ҷонкоҳеро ҳис кард, бо садои баланд фарёд зад: «Оҷон!». Бо ин фарёд муаллим аз ҷо парида хест. Болои сар хира-хира мӯйсафедро шинохт.

– Ҳа, додар, хоб дидӣ? – баробари ба худ омадани муаллим пурсид мӯйсафед, дар ҳоле ки бо як даст китфи ӯро дошта мечунбонд.

– Намедонам, дар хоб буд ё бедорӣ, сахл монд ба чари бетаге сарозер шавам.

Мӯйсафед бо шумханд афзуд:

– Ҳарчи аз таҳи дил дод задӣ, ҳатто оҷаатро ба имдод хостӣ!

– Сиёҳӣ пахш кард магар, нафаҳмида мондам.

– Беҳаёл бош, пеш-пеши саҳар хоб дидан як амри муқаррарист. Хезу ба дасту рӯят об зада гир, ба худ меойӣ. Фикр мекунам, ба сарҳади Қазоқистон ҳам расидем, – гуфт мӯйсафед ва пешопеш ҳудаш аз ҷо баланд шуду миёнбанди ловдонашро ба китф андохт ва ором қадамзанон дари куперо боз кард. Муаллим низ бо дили хоҳаму нохоҳам аз пайи мӯйсафед баланд шуд.

Чанде баъд суръати поезд кам шудан гирифт. Маъмури вагон хабар дод, ки поезд дар истгоҳи Ганюшкина таваққуф мекунад. Ин ҳамон шаҳраки марзиест, ки ду-се соат мусофиронро маътал мекунад. Пурсучӯҳои тӯлонӣ маҳз дар ҳамин истгоҳ сурат мегирад. Муаллимиро ваҳме фаро гирифт, худро хеле ноҳинҷор ҳис кард. Гӯё омади талхе ӯро интизор аст, хаёлаш ором набуд. Баръакси ӯ, мӯйсафед бо дили беғам рӯйи нимкати худ нишаста, бо чашмони нимапӯш тасбеҳ мегардонд. Аз бепарвою ором нишастани мӯйсафед нигаронии муаллим бештар шуд, мехост ҳарф занад, нороҳатиашро арз кунад, аммо чуръат накард. Дар асл нахост, ки дуою ниёишҳои мӯйсафед катъ шавад.

Ба маҳзи ин ки поезд аз ҳаракат бозистод, садоҳои берабти шавқуну ҳаёху ва тапар-тупур ба ин сӯву он сӯ қадаммонии одамон баланд шуд. Лаҳзае нагузашта буд, ду марди низомипӯш, ки ҳамоил ба китфи худ яктой автомат доштанд, ворида купе шуданд. Аз чехраҳои гирд, чашмони танг

ва суратҳои камриши онҳо мушаххас буд, ки ҳар ду қазоқанд. Баробари қадам гузоштан ба дохили купе, бе он ки салом диҳанду худро шинос кунанд, ҷавони аввали бо садои чирросӣ амр дод:

– Зуд бошед! Паспорт, бор, чизучора – ҳар чӣ доред ба рӯ бароред!

Аз ин фарёди гӯшхароши ӯ даставвал мӯйсафед нороҳат шуд ва ӯ низ бе мулоҳиза ба меҳмонҳои ноҳонда теғ кашида, бо чиддият пурсид:

– Барои чӣ? Шумо кӣ ҳастед, ки мо ҳама чизучораи худро нишон диҳем?

Ҳамон низомии ҷавон, ки хеле асабонӣ менамуд, бо як ҳаракати чолокона силоҳашро аз китф ба даст гирифт ва бе ҳеч андеша милаи онро рост ба синаи мӯйсафед гузошту дод зад:

– Нафасатро каш, чол! Ҳар чӣ мегӯем онро анҷом деҳ, то пушаймон нашавӣ!

Зардиҳои мӯйсафед рӯ гирифт. Маҳкам мили автоматро бо ду даст ниғаҳ дошт. Хост ба тарафи муқобил тела диҳад, аммо зӯраш нарасид. Ҷавон аз ӯ пешдастӣ кард ва бо тамоми қувва ба сари дилаш фишор овард. Мӯйсафед худро нигоҳ дошта натавонист ва ба рӯи нимкат афтид. Сараш ба гираи либосовезӣ бархӯрд. Аз ин ҳол муаллим низ таҳаммулро аз даст дод. Ёзида низомиро аз гиребонаш гирифт ба ақиб кашид ва мушти аллакай гиреҳхӯрдашро мустақим ба сураташ фаровард. Қариб монда буд, ки ҷавон ба замин афтад, аммо ҳамроҳаш ӯро ниғаҳ дошт ва оғушта дар оташи қаҳру ғазаби аз ҳад беш бо ҳам ба сӯи муаллим ҳамла карданд. Муаллим дар муқобили ду нафар низомӣ коре наметавонист бикунанд. Пас аз он ки ду-се лагаду мушт ба сару гардан ва камари худ хӯрд, маҷбур шуд сари итоат ҳам кунанд. Ду ҷавони мусофири дигар бошанд, дар ду гӯшаи купе чо шуда, дир-дир меларзиданд. Равшан ба назар мерасид, ки онҳо аз даргириҳои муаллиму мӯйсафед ва мардҳои низомӣ тарсидаанд.

Аз он пас ҳукумат ба дасти низомӣён буд. Ҷавони аввали бо як даст пешонии худро, ки аз зарби мушти муаллим бод карда буд ва зоҳиран, сӯзиши ҷонгире дошт, гирифта, бо ҷаҳл наъра зад:

– Василахоят кучост?!

Муаллим ҷуз итоат чорае надошт. Ба хотири он ки бадбахтии бештаре пеш наояд, ҳам шуду аз зери миз кӯлборашро бардошт. Ҷавон дубора амр кард:

– Пеш афт!

Марди низомии дигар низ ба ӯ пайравӣ карда, бо зарб аз дасти муаллим кашид ва ба сӯи дар тела дод. Муаллим пеш-пеш, онҳо аз дунболаш аз купе хориҷ шуданд.

Муаллим аслан фикр намекард, ки қазия ин тавр сурат мегирад. «Хеле бад шуд, кор расво шуд», – ба худ андешид ӯ. Аммо чораи дигаре ҳам надошт, наметавонист аз амру пӯписаи силоҳдорони формапӯш сартобӣ кунанд. Вақте ки ба идораи «посдорон»-и вокзал омаданд, дигар хуш аз сараш парид. Идора пур аз одам буд. Дар ҳар гӯшае як-дутой корманд хуччату бори мусофирони дастгиршударо баррасӣ ва кофтуков мекарданд. Барои муаллим тааҷҷубовар буд, ки кормандон либосҳои мухталиф доштанд, дар ин чо милисаҳо ва маъмурини гумрук якҷо буданд. Ба истилоҳ, посгоҳе буд, ки ба осонӣ метавонистанд пӯсти мусофиронро афшонанд.

Муаллим низ ноумеду малӯл дар гӯшае, рӯ ба рӯи марди фарбеҳу кавоқдоре қарор гирифт. Ду нафар низомӣ, ки ӯро оварда буданд, бо ҷӯшу хурӯш ба масъули пушти миз дарду ҳасрат карданд. Муаллим пай бурд, ки онҳо ҳар чи тавонистанд дар ҳаққи ӯ баду бераҳ гуфтанд. Ҳар ду таъкидкунон дархост намуданд, ки то имкон ҳаст рӯзро барояш талх кунанд. Вақти бадар рафтан ҳам бо мазох ба муаллим рӯ оварда, яке мушташро гиреҳ кард ва дигаре бо даст шакли ҳалқа кашиду ба боло ишора намуд, яъне гуфтан мехост, ки «туро меовезад!».

Марди фарбеҳ бе таоруф паспорти муаллимиро хост. Хомӯшона дар дафтари калоне, ки зери дасташ буд, ба навиштани маълумот пардохт. Пас аз он ки иттилооти кофиро аз паспорт рӯнавис кард, ба муаллим рӯ овард:

– Мақсади сафар?

– Дар Маскав коргарӣ кардам, ба хона бармегардам, – ҷавоб дод муаллим.

– Чанд моҳ дар Маскав будӣ?

Муаллим тааҷҷуб кард. «Ин савол барои чӣ?»-андешид ба худ ва норозиёна гуфт:

– Ба шумо чӣ рабте дорад?

Марди фарбеҳ сарашро бардошт. Аз чеҳраю чашмони ӯ хондан мушқил набуд, ки дар шигифт мондааст, гӯё ин гуна ҳолат барояш бори аввал иттифоқ меафтад.

– Ин чо танҳо ман суол мекунам! – бо таҳдид гуфт ӯ.

– Марҳамат, фақат аз мавзӯё дур наравед-шуд, – бе ҳеч хавотир афзуд муаллим.

– Оқсаққол, ханӯз чизеро нафаҳмидӣ? Дониста мон, ки мавзӯёро ҳам ман таъин мекунам!

– Медонам, ҳама чиз дар ихтиёри шумост, мо бечораҳо кай ҳукуке доштем? – бо чиддият илова кард муаллим.

Марди фарбеҳ асабонӣ шуд. Бо ҷаҳл худкорашро рӯйи миз афканд ва ба маъмури гумрук, ки паҳлуяш мунтазири дастур рост меистод, амр кард:

– Сумкаи ин оқсаққолро холи кун, бубинем чӣ мебарад бо худ.

Муаллим мамониат накард. Кӯлборашро, ки пур аз либосу савғотӣ буд, ба сӯйи корманд дароз кард. Маъмури гумрук бо чобукии хосе кӯлборро холи карду онро ба марди фарбеҳ дод ва ҳар як василаи муаллимо бо тартиб рӯйи миз чидан гирифт. Ба маҳзи ин ки дар байни либосҳо рӯмоли лӯндаи гиреххӯрдае ба чашм хӯрд, марди фарбеҳ ҷойи худ ҷунбида монд ва дар ҳоле ки чашмонаш гӯё барқ мезад, бо ҳарос гуфт:

– Он рӯмоли бастаро бардор, бубинем чӣ дорад.

Дар ин фурсат ҳолати муаллим бечо шуд. Тоқат накарда як қадам пеш гузошт, хост бастаро аз дасти марди фарбеҳ, ки аллакай гиреххояшро боз мекард, гирад. Маъмури гумрук ўро ниғаҳ дошт ва бо садои баланд амр кард:

– Аз ҷоят начунб!

Тану ҷони муаллимо ҳаяҷони шадиде фаро гирифт, чашмхояш калон-калон боз монданд, аз он ки бастаи пулхояш ба дасти нозирон афтида буд, саҳт ҳирс хӯрд. Ноилоҷ, ҷуз интизории оқибати кор ҷорae надошт.

Марди фарбеҳ бошад, бо дидани бастаи пул хушҳол шуд. Ҷунон табассуме андомашро фаро гирифт, аз қавоқҳои овезонаш ному нишон намонд. Ба хотири ин ки ҷаҳли муаллимо оварад, намоишкорона пулҳои сабзрангу яксохтро як-як шумурд ва дар охир бо захрханд лаб кушод:

– Кам пуле нест, боракаллох! Акнун бигӯ, оқсаққол, ин пулҳоро аз кучо рӯфтӣ?

– Гуфтам-ку дар Маскав коргарӣ кардам! – дандон ба дандон монда ҷавоб дод муаллим.

– Хеле хуб, ҳуҷҷати пулҳо кучост?

– Чӣ хел ҳуҷҷат? Магар пул ҳам ҳуҷҷат дорад?

– Худатро ба гӯли назан, оқсаққол, – маккорона суханашро идома дод марди фарбеҳ, – мо аз кучо донем, ки пулҳоро қонунӣ чамъ кардай? Шояд аз ҷое дуздидай ё шояд ҳам аз касе бо зӯрӣ ситондай?

Муаллим дигар тоқат накард. Бо ҳавли ҷон хез заду худро ба сӯйи марди фарбеҳ андохт. Аммо, беҳабар, аз зарбаи ногаҳоние, ки таҳи баногӯшаш хӯрд, сари ҷо калавида монд ва беихтиёр аз гӯшаи миз дошта гирифт, то ба замин наафтад. Дубора хост ҳамла кунад, аммо ин дафъа корманди гумрук дастхояшро маҳкам ба ақиб кашида ниғаҳ дошт. Дар ҳамин асно чашми муаллим аз тиреза ба берун афтод, поезд оҳиста-оҳиста ба ҳаракат мебаромад. Ҷамони дар мағзаш андешид, ки ин ҷо мондан фоида надорад. Пул ҷони ин хунхорхост, агар монад ҳам, рӯёнда наметавонад. Мачбури худро ба даст гирифт ва музтарона ба маъмури гумрук рӯ овард:

– Бародар, маро раҳо кун. Мебинӣ, поездам меравад, ман аз роҳ намонам.

Маъмури гумрук ба марди фарбеҳ нигоҳ кард. Ў бо пушти даст ба маънии «мон, равад» ишора кард. Муаллим баъд аз раҳо шудан ранҷидохотир сумкаи касифу фарсудаеро, ки ба ҷойи кӯлбори наву чармиаш рӯйи миз гузошта буданд, пештар кашид ва чизхояшро дар он андохтан гирифт. Дар ин дам охири бор ба марди фарбеҳ рӯ овард:

– Бародар, ақаллан ба хотири бачаҳоям нисфи пулавро пас дех, илтимос!

– Шукр кун, ки дар зиндон намеандозам, – бепарвоёна ҷавоб дод марди фарбеҳ ва захрханде карду курсии гардонашро ба сӯйи дигар давр занонд.

Муаллим намедонист чӣ кор кунад, чӣ ҳарфе ба ин номардони ташна гӯяд. Ночор сумкаашро ба китф андохт ва зери лаб ҳақорати обдор гуфта, бо ҳарос ба берун давид. Тозон-тозон худро ба зинаҳои вагон расонд ва бо мушкили хез заду ба боло баромад. Бо ҳоли гирифта дари купеашро боз кард. Дар утоқ мӯйсафед низ бо ҳоли ғарибонае сари латтапечи худро аз пушт ба дастонаш така медод ва чашм ба фарш дӯхта менишаст. Муаллим чизе нагуфт, беҳолона, гӯё дилу чигарашро гургон тала мекарданд, гавдаашро бо сина рӯйи нимкат партофт...

Инъоми Худованд

Пас аз се рӯзи афтударафти ҷонгудоз муаллим ба зодгоҳи худ расид. Воқеан, ба манзил омад, аммо бо димоғи сӯхта, рӯҳафтода, хастаю кӯфта. Мехост бо садои баланд, аз мағзи ҷон наъра занад, дод гӯяд, фиғон бардорад. Ба хусус, шабонгаҳ, вақте ки бо оилааш вохӯрд, шушу чигараш пур шуд, наздик ба таркидан расид. Ҷарчанд саъй мекард озурдагиашро ба бачаҳо ошкор накунад, аммо аз дасташ намеомад, худ ба худ ашкхояш шашқатор мешуданд, забонаш гирифта ва ҳалқаш гӯё қоқ буд. Ба маҳзи ин ки модари бистариашро дид, дигар таҳаммулро аз даст дод. Азбаски гулуяш гирифта буд, бо садои паст уллос кашид, сарашро ба китфи модар гузошта нолиш кард.

Бачаҳо ҳоли ўро дида баробар мегиристанд. Ҳамсараш низ мадори сабру тоқатро надошт. Чун дид, аз силаву дилбардорӣ фоидае нест, ў низ ба бачаҳояш пайравӣ кард, ҷилави ғиғону гирияро сар дод. Он шаб хонаи муаллим гӯё мотамсаро буд. Чойи ин ки аз омадани ў хушҳолӣ кунанд, ҳама ғамгину дилгир шуданд. Бо дасти ҳолӣ баргаштани муаллим на фақат тану ҷони ҳудахро сӯроҳ-сӯроҳ мекард, ҳамчунин онро мемонд, ки гӯё як сатил оби сард ба сари бачаҳояш рехта бошад.

Модари муаллим ҳамано рӯйи тахтхоб дароз мекашид, мисли ин ки дар тӯли шаш моҳи гузашта аз чояш начунбида буд. Ў низ ба муаллим чашм дӯхта, сарашро силакунон ашк мерехт. Аммо гирия модар аз алам, аз хушку ҳолӣ омадани писараш набуд, балки аз хурсандӣ, аз расидан ба дидори чигарбандаш буд. Ў парвое надошт, ки писараш пул овард ё не, савғотӣ дорад ё не. Фақат аз дил мегузаронд: «Худоё шукр, писарҷонам ба сарам омад, акнун осуда мемирам, ҳудах аз тобутам мегирад, гӯруҷубам мекунад». Модари бечора мехост бачаҳояшро ором кунад, аммо неруи ҳарф задан надошт. Аз он ки пайваста рӯз мешумурду бо орзуи дидори фарзанд мижа таҳ намекард, хастагию нотавонӣ ба тану ҷонаш чира мешуд. Вале аз он ки иродааш ўро ба мақсад расонд, хеле хурсанд буд.

Муаллим рӯзи дигар, бо ҳазор фикру хаёл дар хона монд. Нахост ҳудахро ба ҳамқишлоқиҳо нишон диҳад. Аз он ки мактабро ба хотири ёфтани пул тарк карда, вале дастҳолӣ баргашта буд, хичолат мекашид. Ў чунин меандешид, акнун дар пеши дӯсту душман шарманда аст. Бо мудирӣ мактаб, ки соатҳои тӯлонӣ дар хусуси тарки мактаб баҳсу талош карда буд, чӣ хел рӯ ба рӯ мешавад? Бо кадом рӯ ба раиси маҳалла, ки билкул муҳолифи рафтани ў ба мардикорӣ буд, нигоҳ мекунад? Ҳамин ҳамсоияш Хуморапа-чи? Сад бор гуфта буд, ки ману ту пир шудем, коргарӣ аз дасти мо намеояд, бачаҳоятро танҳо намон, аммо муаллим розӣ нашуд. Ў сухани касеро гӯш накард, он замон ба ирода, ба ақлу таҷрибаи худ бовар дошт. Аслан ба гӯшаи хаёлаш намеомад, ки ин ҳама нокомиҳо ўро интизор аст. Муаллим худро рӯйи хона партофта, сарашро миёни дастҳояш гирифта, ғарқи фикру андешаҳои мағшуш намедонист чӣ кор кунад. Гоҳ ба пушт, гоҳ ба сурат, гоҳ ба бағал дароз мекашид, меғелид, дар худ мепечид...

Ҳамсари муаллим низ аз гирия бисёр сардард гирифт. Аммо ў наметавонист мисли шавҳар дар хона монад. Аз субҳи зуд ба по хесту сару миёнашро бо рӯмол маҳкам баст ва аз пайи сариштаи зиндагӣ афтод. Ў доимо кор мекард, вале он рӯз аз ҳамеша бештар машғул шуд. Мехост дарду аламро бо кор ҷуброн кунад. То нисфирӯз нафас рост накард ва охири коре, ки мебоист анҷом диҳад, шустани либосҳои шавҳараш буд. Ў дар лагани ҷомашӯйӣ тамоми либосҳои чиркин ва ҳатто сумкаи «подошӣ»-и шавҳарро ҷамъ кард. Аз корҳои аслии фориғ шуда, нигоҳе ба лаган афканд ва аз дил гузаронд: «Инҳоро ҳам шуста гирам сабук мешавам ё ки баъд...?». Лаҳзае дар фикр монд, аммо ҳисси кордӯстиаш ғолиб омаду дар худ гуфт: «Кори имрӯзро ба фардо нагузор, мешӯям аз ин заҳмат ҳам ҳалос мешавам!».

Дасти одаткардаи зан дар дохили тағораи пуркаф беист пасу пеш мерафт. Собун мезад, муштмол мекард, меафшурд... Ниҳоят, навбат ба кӯлбор расид. Ҳамсари муаллим қоматашро рост кард, нафаси чуқуре кашиду дар дил гуфт: «Эй Худоҷон, чӣ гуноҳ кардем, ки моро азият медиҳӣ? Магар намешуд ин бандаи бечораатро ноумед накуни? Охир, муаллим буд, ба касе зиёнаш намерасид. Ақаллан ғами модари беморашу писари нотавонашро мехӯрдӣ чӣ мешуд?». Зан дубора ҳам шуд, шуруъ кард ба собун задани сумкаи таршуда. Вақте ки собун мезад, баногоҳ лӯлагие дар васати он ба дасташ хӯрд, таачҷуб кард. Лулагиро даст-даст карду байни ангуштҳояш гирифт. Нигоҳ кард, аз дохил дарбеҳе ба кӯлбор зада, чор тарафашро маҳкам дӯхтаанд. Оғуштаи хаёлҳои ширине кӯлборро бардошту афшонд ва ба хонаи чойи шист даромад. Аз ҳамолияк¹ қайчиро гирифта бо эҳтиёт дарбеҳро бурид. Дарбеҳро кушоду чойи худ шах шуд. Ба чашмҳояш бовар накард, зеро он як баста пул мехобид! Пас аз лаҳзае ба худ омаду тозон ба хонаи дарун рафт ва бо харос, бо садои баланд дод зад:

– Додош, додош, як нигоҳ кунед!

Муаллим ҳанӯз дар оғӯши хаёлотӣ парешони худ буд. Вақте ки ҳамсараш дафъаи дуюм ҷеғ зад, сарашро бардошт. Ба боло назар афканду бастаи пулро дар дасти зан дид. Бовар накарда чашмҳояшро ду-се бор палмосид ва дубора нигоҳ кард. Оре, воқеан дар дасти ҳамсараш пул – доллар буд! Ҳаросон аз ҷо баланд шуду сари дузону нишаст. Ҳамсари хандон бо дасти адаб пулро дароз карду гуфт:

– Ин пули шумост, додош, хурсанд шавед, Худо ҳудах мехрубонӣ кард. Дар дохили сумкаи овардаатон маҳкам дӯхта будаанд.

Муаллим тоқат накарда занро ба оғӯш кашид. Боз ҳам гирия кард, вале худ намедонист чаро

¹ Ҳамолияк – ҳалтачаи бандакдор, ки барои ниғаҳдории лавозими дӯхту дӯз истифода мешавад

ин қадар нозук шудааст. Дар тамоми умри худ мисли ин шабонарӯз нағириста буд. Ҳамсараш бошад, сару сурату дастҳояшро молида, бо меҳрубонӣ арз кард:

– Ин қадар эрка нашавед, пулатонро ҳисоб кунед!

Муаллим бо ҳаяҷон коғазҳои ба чашм ошноро як-як шумурда, дар охир:

– Хеле, хеле ҳаст, қариб баробари пули чамъкардаи худам, – гуфт зери лаб ва афзуд: – Лаънатихо сумкаи кадом бечораро гирифта бошанд? Аммо тасодуфро бин, ки чашмашон ба ин наафтидааст.

– Шумо Худоро шукр гӯед! Дар ҳар сурат Парвардигор ғами бандаҳои ниёзманди худро меҳӯрад.

– Алҳамдулиллоҳ, – аз таҳи дил овоз дод муаллим ва дубора зани меҳрубонашро ба оғӯш кашида гуфт: – Акнун ба ҳама хабар мекунем, зиёфат медиҳем. Модару Парвизҷонро ба духтур мебарам, шикасту рехти хонаро дуруст мекунам...

– Боз ҳам маро фаромӯш кардед? – бо ноз гуфт ҳамсараш.

– Не, қонам, аввал ба ту сарутан меҳарам! – дарҳол посух дод муаллим, дар ҳоле ки мӯҳои хонумашро бо навозиш ба ақиб сила мекард.

– Ҳазл кардам, додош, хурсандии шумо аз ҳазор сарутан авлотар аст, – гуфт зан ва табассуми малеҳи худро арзонӣ дошт.

Муаллим ба кулӣ фирефтаи суханҳои ширину табассуми ҳамсар шуда ўро аз нав ба оғӯш кашид, дар ҳоле ки беҳабар буд ин суҳбату бархӯрдашонро модари азиз бо хушҳолӣ аз рӯйи тахти хоб наззора мекард.

АЗ САНГ САХТ, АЗ ГУЛ НОЗУК

Қиссаҳои падарам нахустин манбаи илҳоми ман аст.

Рӯҳи поки қиблагоҳам шод бод!

Чудой

Пардаи торики шомгоҳӣ ба оҳистагӣ ҳама қоро фаро мегирифт. Ҳавлии об зада рӯфташуда ханӯз дам дошт. Гирду атроф оромӣ сокист, ҳатто гулҳои бағали чӯйчае, ки аз канори ҳавлӣ ба поин қорӣ мешуд ва баргҳои дарахтон сари ҷо шах шуда буданд. Аз насими форами намозшомӣ, ки ҳамеша ба димоғ мевазид, хабаре набуд. Бар замми ин, аз дили дарахтҳои боғ садои шуми чуғзе беист ба гӯш мерасид. Дар ниҳояти дилтангӣ санге гирифтаму саҳт ба он сӯ ҳаво додам. Шарақ-шарақ ба ҳам хӯрдани баргу шоҳаҳои дарахтон баланд шуд ва пиррас зада селай гунҷишку майнаҳои хобида ба парвоз даромаданд. Садои чуғз ҳам қатъ шуд. Падарам мегуфт, чуққас задани бум хосият надорад, паррандаи шум аст. Ман аввалин бор ин садои наҳсро мешунидам.

Он рӯз дар хонаамон танҳо ду нафар будем, ману апаам Орзу. Апаам бо рӯмоли сафеди шаршарадор ва куртаи чити гулдораш хеле зебо менамуд. Ў рӯйи зинаи паҳни айвон нишаста, шишаи чароғро пок мекард. Аввал бо нафаси норасои худ дар он медамид ва баъд чӯби борики латтапечеро, ки миёни ангуштони нозукаш ниғаҳ медошт, бо фишор аз дохили шиша мегузаронд. Апаам шишаро то даме, ки ялт-ялт ҷило меод, тоза мекард. Ман аз пеши ӯ гузашта, ба сӯйи девори молхонаи бобои Амон, ки бо девори ҳавлии мо муштарақ ва ҷойи тамошои доимии ман буд, рафтам. Он ҷо аспӣ сафеди бобо бо викари ҳамешагии худ ором меистод, ҳар гоҳ думу гӯшҳояшро алвонҷ дода мемонд. Тамошо кардани маро пай бурд магар, ба сӯям нигоҳе афканд ва сарашро боло-поин кард. Бештар ба асп зехн мондам, хаёлангез савори он шудам ва шурӯъ кардам ба сайру гардиш...

Бо аспӣ дӯстдоштаам ба парвоз даромада, аз болои бомҳои гилии гузар мепаридам. Ҳадафам ҳар чи зудтар расидан то майдони бузқашӣ буд. Ниҳоят, майдони гавҷум ба назар мерасад. Аз он ҷо ҳамроҳ бо ҳаёҳуи одамон садои шихақашии аспон шунида мешавад. Дар минбаре чехраи падарамро мебинам, ки беист даст афшонда, маро ба майдон меҳонд. Нидоҳои қувватбахши ўро шунида, бе мулоҳиза аспамро қамчин мезанам ва худамро васати кӯпкаритозон меандозам. Дар як он танай маҷрӯҳу фатилашудаи ўлоқро баланд мекунам ва аз доираи ҷафсу пурталотуми аспон берун меоям. Аспамро дубора қамчин мезанам. Ҷонвар масту сархуш аз пирӯзӣ, чун бод ба сӯйи марра медавад...

Хаёлҳои ширинамро садои ғичирросии дарвоза барқанд. Овози ғафсу ваҳмноки модарам, ки аз меҳмонӣ меомад, баланд шуд:

– Орзу, чӣ кор мекуни?

Апаам бо ҳарос аз ҷо хесту ду чароғи омодакардашро дар пеши тирезаи айвон гузошт. Сипас давида ба пешвози модарам баромад ва табақи ўро аз сараш гирифта, бо садои пасту маҳини худ гузориш дод:

– Ҳама корҳои фармудаатонро анҷом додам, очачон. Гандума аз ярғучоқ кашидам, нон пухтам, молхонаро тоза кардам, ҳавлиҳоро рӯфтам. Акнун чароғома шуда, хўроки шома пухтани будам.

– Ҷувонимарг, торик шуду холо ҳам хўрока сар накардаӣ? Вақти омадани додот ҳам шуд-ку?!

– Тез мешавад, очачон.

Апаам табақи модарро канори хонтахта гузошту ба сўйи ошхона давид.

Ба модарам одат шуда буд, аввали рӯз тамоми корхояшро ба апаам фармуда, аз хона берун мерафт. То вақти намози шом дар ба дар мегашту аз меҳмонравӣ сер намешуд. Ҳамин ки сари теги офтоб мешикаст, ба хона бармегашт ва дубора сар мекард ба амру фармон додан. Маҳз пеш аз омадани падарам худашро чунон вонамуд мекард, ки аз кори зиндагӣ саҳт хастаю монда шудаасту бачаҳояш ба ӯ кумак намекунанд. Апачонам бошад, бо сари ҳам ҳама таҳқиру ҳақоратҳои ўро мебардошт. Саъй мекард ба ҳама корхояш расаду аз модар гап нашунавад ва як луқма нонро ба худашу ба ман ҳалол кунад. Худро дар хона мисли гунаҳкор меканд ва ҳеҷ гоҳ ба падарам аз зўрварихои модар шикаст намекард.

Ман ҳам садои қаҳромези модарро шунида бесаранҷом шудам ва аз нав ҷониби аспи дўстдоштаам сар гардондаму бо ишораи даст хайрухуш кардам. Асп аз рафтани ман гўё нороҳат буд, як пояшро беист сари ҷо мезад. Ман дигар наметавонистам он ҷо бимонам, ба хотири он ки модарам ба сари ман ҳам дод назанад, зуд ба ақиб гаштам. Як ангуштамро байни лаб газида, бо сари ҳам ва аз қирраи чашм ба модарам, ки канори суфача нишаста гирифта буд, нигоҳкунон, бошитоб ба сўйи ошхона гузашта рафтам. Азбаски ҳаросон будам, вақти дохил шудан ба ошхона баногоҳ ба остонаи дар пешпо хўрдм ва барӯ ба замин афтидам. Апаам «додарҷон, чӣ шуд?»-гўён ба сўям давид. Аз ҳарос шишаи дасти ӯ низ, ки пури равшан будааст, ба гўшаи дар бархўрду шикаст. Бо баланд шудани садои шикастани шиша оташи чаҳли модарам аланга гирифт. Ӯ ҳамон замон халачўби бодомии падарамро бардошта, ба сўйи мо давид. Ба ҷойи ин ки ҳол пурсаду меҳрубонӣ кунад, бо чўби хушки дасташ яқсара сар кард ба кўфтани апаам. Ба даҳонаш ҳар чӣ меомад, мегуфт, ҳақорат мезад. Мани маҷрўҳ, ки аз хуни биниам тамоми сурату гарданам лолагун шуда буд, бо як азобӣ ҷусаамро рўйи апаам гирифтам ва... аввалин бор зарбҳои ҷонкоҳи халачўбро чашидам. Апаам бошад, илочи аз ҷо хестан надошт, гўё беҳуш меҳобид. Шояд гавдаи хурду нимҷони ман ба чашмҳои хунгирифтаи модарам афтид, як лаҳза воистод ва халачўбро як сў ҳаво доду бераҳмона ду лагади дигар ба бикини апаам фаровард. Танҳо баъд аз ин чаҳлаш каме поин омаду бо итоб гуфт:

– Ту, сағири ношуда, ҳамин пагоҳ гум мекунам, илоҳӣ дарбадар монию ба як бурда нон зор шавӣ!

Тани абгоршудаи апачонамро хорумол мекардаму зор-зор мегиристам. Ӯ бошад, ҳатто наметавонист чашмҳояшро боз кунад. Бароям дидани нотавонии меҳрубонам хеле аламовар буд. Бо ин ҳол, фикр мекардам модарам ҳақ аст, зеро ӯ ҷазои духтари ношудаашро меод. Кай ба гўшаи хаёлам меомад, ки ӯ модарандар аст?!

Маъмулан, падарам ҳар рӯз вақти намози шом дар хона мешуд. Ӯ ҳар гоҳ аз роҳи дур меомад ва ба хона расиданаш барои ман ба ҳукми ҳодисаи хурсандибахше буд. Ҳеҷ гоҳ бо дасти холӣ аз дар намедаромад. Ӯ медонист, ки ман чиро дўст медораму апаам чиро меписандад. Ба хотири завқи ман ҳар савғотие, ки меовард, шабеҳи чашмбандӣ нишонам меод. Ҳамин ки дар дами дарвоза намоён мешуд, ба сўяш медавидам ва ӯ бо меҳрубонии беҳад маро ба оғўш мегирифт. Дунболи ман апаам низ по чида-по чида наздик мешуд ва падарам сари ўро низ сила мекарду аз рухсораш мебўсид.

Ҳар гоҳ падар ба назди дарвоза мерасид, садои ҳангоси хараш баланд мешуд ва аз омадани ӯ дарак меод. Хари ӯ қадбаланду бақувват ва мисли аспи бобои Амон сап-сафеду бовиқор буд. Падарам пас аз салому алейк, ба навбати аввал, нўхтаи харашро ба дасти апаам дода мефармуд: «Духтарам, ба хар чав деҳу аз шўраҳои лаби сой канда андоз». Сипас бо диққат ба дару пила назар меафканд. Ӯ марде буд бисёр покизақор ва ҳатто дар банди назофат. Мабодо як адад чўбча ё хошокеро рўйи ҳавлӣ меканд ё беназмиеро ҳис мекард, аз ҳамон дами дар модарамро садо мезад ва фарёд мекашид: «Ин чӣ гап, фақат чашми ман мебинаду чашми дигарҳо не?!». Модарам бошад, дарҳол баҳонае пеш меовард ва маккорона ҳама айбро ба гардани апаам бор мекард. Маҳз ҳамин айёрии ӯ қор медоду падарам аз чаҳлаш мефаромад.

Он шабе, ки ману апаам лату озордида, бо холи абгору гирифта монда будем, падар хеле дер аз сафар баргашт. Аранг дар ёдам мондааст, он бегоҳ бору бунаи ӯ нисбат ба рӯзҳои муқаррарӣ зиёдтар буд ва он шаб бо модарам то дервакҷи суҳбати тӯлоние дошанд. Апаам нагузошт, ки ман хеста пеши падарам равам, маро маҳкам ба оғӯш гирифта, беист гиря мекард. Ба ӯ раҳмам омада буд, гумон мекардам ҳама доду шеван аз тазйику азобҳои модарам аст. Аммо дертар аз асли қазия воқиф шудам. Фаҳмидам, ки дарду аламҳои ӯ аз чизи дигар, аз ҷудой будааст. Ӯро бе ҳеҷ гуна пурсупос, ҳатто наврасиашро рӯйи хотир накарда, ба шавҳар меоданд. Ҳама давуғеч ва безобитагиҳои ахири падар ва коркашиҳои беҳадди модар аз ин будааст. Меҳостам нағзакак аз модар шикоят кунам, ҳама лату озорашро ба падар ифшо намоям, тани маҷрӯҳи апаам ва изҳои халачӯбро дар бадани худам нишон диҳам, вале апаам нагузошт. Аз сӯйи дигар, барпо шудани арӯсӣ, омадурафти меҳмонон ва хеле машғул будани падар ба ин аҳди ман монев шуд. Ӯ духтари азиятдидаи худро танҳо зерӣ чодар мидид, аз зулмҳои бемавриди зани айёри худ, аз захму кабудихи тани апаам хабаре надошт. Рӯзи арӯсӣ, вақте ки апаамро гусел мекарданд, дар пеши дарвоза дастони ӯро маҳкам дошта будам ва зор-зор гирифта илтиҷо мекардам, ки маро низ бо худ барад. Ба гапи касе гӯш намеандохтам, намегузоштам, ки касе маро ба ақиб кашаду аз апаам ҷудо кунад. Танҳо замоне, ки падарам омаду маро ба оғӯш гирифт ва бо чашмони пурнам: «писарчон, апаатро ба холи худаш мон, худам туро ба пешаш мебарам» – гуфта буд, дасти ӯро раҳо кардам. Ман дигар дар оғӯши падар мондаму апаам бо фиғон савори аспӣ ороста шуд...

Ман дигар кӯдаки хурдсол набудам, то ҷое сафедро аз сиёҳ, некро аз бад фарқ мекардам, вале ханӯз ҳам модарам аз таҳқиру камшиканӣ даст намебардошт. Ваҷоҳати ӯ ҳамон бетағйир мемонд. Пеш аз он ки худашро бинам, садои хашму хушунаташро¹ мешунидам. Аз дашному носазо гуфтан асло сер намешуд. Барои ӯ номи ман «ятим» буду мебоист ҳама корро барояш бе қилуқол анҷом диҳам. Рӯзҳо чун оби равон мегузаштанд ва ман аз кор сар набардошта, расидани шабро нафаҳмида мемондам. Ба хусус, аз қуҳ кашондани ҳезуму аз ҷӯл овардани чорӯб² бароям мушқил буд. Вақти бор кардани лингаҳои хар ва сарбории он азоб мекашидам. Аз як сӯ камқувватӣ роҳ намедоду аз сӯйи дигар сари ҷо наистодани хар. Гоҳе маҷбур мешудам ду ё се бор аз сари нав лингаю сарборӣ бандам. Аз маҳалли кор то манзил ҳам роҳи дуру тӯлонӣ буд ва то расидан ба хона кӯфтаю шалпар мешудам. Дар воқеъ, на писари ҷоноҷон, балки ятими дари падар будам. Ба роҳату осудагии додару хоҳаронам, ки фарзандони худӣ ва дӯстдоштаи модарам буданд, ҳавасам меомад, вале гирифтории худам ҳамеша диламро меозурд. Танҳо фаро расидани шаб бароям илҳом мебахшид. Пас аз хастагиҳои рӯзона рӯйи тӯшаки³ нимдоштам дароз мекашидам ва дунёро ба хоби роҳат иваз мекардам.

Падарам доим дар сафар мегашт. Баъзан бевақтиҳои шаб меомаду сахари барвақт дунболи кораш мерафт ва ман ӯро надида мемондам. Танҳо рӯзҳои таътил, вақте ки навбати бозор дар деҳаи мо буд ва аз ҷор сӯ савдогарону меҳмонон меомаданд, падарам дар хона мемонд. Дӯсту ошно ва мухлисони зиёд дошт ва он рӯз думи меҳмонон аз дари мо канда намешуд. Падарам суҳбатҳои ширин дошт, дуо ва нафаси гармаш ба муҳтоҷу дардмандон дармон мебахшид.

Рӯзҳои таътил ман ҳам аз пешаш дур намешудам ва ҳар коре, ки мефармуд, бо ҷаққонӣ анҷом меодам. Аксаран тарафи шом маро ба гардиш мебурд ё ба хонаи яке аз амаконам ё ҳамсоғгон мерафтем. Бо падарам гардиш мекардаму ба хубӣ аз насими шомгоҳӣ, аз атри диловези боғҳои сердолу дарахти деҳаамон ва аз замзамаи ҷӯйбораш нашъа мебурдам. Дар канори падар роҳ мерафтам ва ӯ ба ман чун ба марде солдида муносибат мекард. Ӯ дар хусуси торихи деҳа, гузарҳои он, аҷдоди гузашта нақлҳои аҷиб мегуфт ва таъкид мекард, ки ман дигар бачаи хурд нестам, бояд ҳама чизро донаму ба ҳар кор қодир бошам.

Барои ману падарам кам иттифоқ афтодааст, ки бо ҳам ба бозор равам. Ӯ он қадар майли харид надошт, аз дурӯғгӯйӣ ва гаронфурӯшии савдогарон хеле бадаш меомад. Ба хусус, ҳар вақт мидид, ки фурӯшандае меҳоҳад чинси номарғуберо ба кас бор кунад ё беҳуда аз ашӣи каммасрафе таъриф кунад, асабонӣ мешуд ва дар ин маврид ба ҷойи ҳар гуна эътироз бо чеҳраи барафрӯхта нигоҳе ба савдогар меандохт ва норозиёна сар ҷунбонда мемонд. Баъд, дар ҳоле ки дасти маро бо шиддат мекашид, хашмнок аз дӯкон берун мерафт. Дар ин миён он ҷӣ барои ман ҷолиб буд, қиёфаи дар шигифтмонда ва тарсолуди фурӯшанда буд, ки бо нигоҳҳои хира ва ҳайратзада падарамро то берунӣ дӯкон гусел мекард.

Падарам шабҳо муноҷот мекард ва бо овози ҳазин бо Худои худ рози дил мегуфт, гӯё аз ранҷҳои рӯз ба даргоҳи ӯ паноҳ мебурд ва пешонии сачда ба остони ӯ мегузошт. Дар дили шаб ё сахаргоҳон, ки муноҷот мекард, ҳама дар хоб буданд, ҷуз ман. Фақат ман аз садои ғамини ӯ бедор мешудам ва ваҳме диламро фаро мегирефт. Кӯрпачаро рӯйи сар мекашидам ва дар оғӯши худ паноҳ мечустам, вале садояш дар гӯшҳои мепечид ва дар он ҳол дилам месӯхт – намедонам барои

чӣ: барои танҳои падарам, барои ҳоли یتимонаи худам, намедонам... Бо мурури вақт кам-кам тарсам мерехт ва оҳанги ғамангезаш бештар диламро месӯзонд. Дар он ҳол ҳис мекардам, ки ҳамчун коҳ сабук шудаам ва бо насими овози падар дар сапедии субҳгоҳӣ парвоз мекунам. Гӯё мусиқии муноҷоти ӯ малоики осмониро ба хонаи мо меовард ва ман парҳои сафедашонро аз васати мавҷҳои нолаи ӯ мидидам, ки ҳамчун чодаре аз абрҳои абрешимӣ болои ҳавлии мо густурда мешуданд. Оре, ҳар вақт ба ёди маснавӣ хондани падарам меафтам, хаёлан тасаввур мекунам, ки тамоми сӯзҳои зиндагӣ дар овози ӯ нуҳуфта буд. Баъдҳо ҳеҷ оҳанге нашонидам, ки ба андозаи он овози ғамангези падар дар ман асар карда бошад.

Аммо модарам дунёи дигар буд. Аз он қозибое, ки падарам дошт, дар ӯ асаре набуд. Он айём ҳеҷ гоҳ дуруст ба чашмонаш нигоҳ накардаам, дар чеҳрааш низ осори меҳрубонири надидам. Ҳамеша қавоқҳояш гирифта ва хашму ғазабаш дар нӯги биниаш буд. Аз меҳрубониҳое, ки ҳар замон падарам ба ман арзонӣ медошт, хушаш намеомад, гӯё ҳасад мебурд. Баъди аз хона берун рафтани падар ҳар кинаю кудуррате, ки дошт, ба рӯям мерехт ё бо баҳонае шаллоқ мезад ё борони ҳарфҳои носозояш аз сару дӯшам меборид.

Рӯзҳо пайи ҳам мегузашту ман бузуртгар мешудам ва дағалиҳои модарамро бештар дарк мекардам. Ӯ ҳар қадар маро озор медод, ҳамон қадар ба бачаҳои худ ғамхорӣ мекард ва аз ҳар чихат ба онҳо мерасид. Ниҳоятӣ нописандӣ ва беадолатиҳои модар буд, ки ғазабу ҳарфҳои сӯзонаш то ба устухон расид ва боре ҳам сабру таҳаммулро аз даст додаму воқеае пеш омад дилхарош, нохуш...

Яке аз рӯзҳои тафсони тобистон буд. Нафаси доғи гармсел ба сару димоғ мезад. Ман дуртар аз деҳа дар саҳрои қорӯбзор бо ҳаросонӣ каланд мезадам. Қорӯб мекандаму тамоми баданам арақшор мегардид ва аз ғояти гармии ҳаво тез-тез лабу даҳонам хушк мешуд. Дамон баланд харамро низ пакар карда буд, гӯшҳояшро поин андохта, дар як ҷо шах шуда меистод. Аҳадҷони додарам ҳам дар сояи ҳар нишаста, ғарқи хаёлотӣ худ буд. Ҳар гоҳ аз хӯрчин мешиҳои обро гирифта ташнагиамро мешикастам, ҳамон додарам низ то сер шудан об меҳӯрд. Ӯ барои ман коре анҷом намедод, танҳо вақти бор задан харамро ниғаҳ медошту борҳои аввалиро ба хона мебурд ва дубора харро ба маҳалли қор меовард. Он рӯз ҳам як ҳар қорӯбро бор задаму ба Аҳадҷон додам ва таъин кардам, ки тез рафта баргардад ва ҳини бозгашт бо ҳудаш об биёрад. Ӯ ба роҳ афтиду ман қорӯбзаниро давом додам. Пас аз муддате қорам тамом шуд, барои линғаҳою сарборӣ ба қадри кофӣ қорӯб омода кардам, аммо аз додар дарак набуд. Ҳар замон як дастамро ба болои пешонӣ гузошта, ба деҳа зехн мемондам, дида нашудани Аҳадҷон хастагиамро бештар мекард. Теги офтоб низ болои сар омада буд, бераҳмона ба сару гарданам сӯзан мезад. Аз фарти⁴ ташнагӣ ва гуруснагӣ мадорам намонда, қомҳоям ба якдигар мечаспиданд, ҳалкам қоқ мешуд. Ниҳоят, аз интизорӣ ҳавсалаам сар рафт, чун пай бурдам аз хару аз Аҳадҷон хабаре нест, ноилоҷ роҳи деҳаро пеш гирифтам. Шояд як соат бештар роҳ гаштам, вақте ки ба дами дарвозаамон расидам, аз ниҳоятӣ кӯфтагӣ базӯр худамро сари по ниғаҳ медоштам. Ба ҳавлӣ даромадан замон, чашмам ба айвон афтид, ки он ҷо модарам бо бачаҳояш бемайлухотир гирди суфраи наҳор менишастанд. Аҳадҷон низ, гӯё дар олам ғапе нест, бо иштиҳо хӯрок меҳӯрд. Ба маҳзи ин ки модар маро дид, чинҳои пешониаш заҳида баромад, чашмонаш қалон боз шуданд, бо итоб дод зад:

– Ҳе ятим, кучо гум шудӣ?!

Агарчи ин гуна итобҳоро бисёр шунидам, он лаҳза гӯё теге вучудамро сӯроҳ кард, хӯриам омад, худамро хеле хору залил дидам. Бо ин ҳол, чуръате дар танам ҳосил шуду ба модар чизе нагуфта, бо қаҳр ба Аҳадҷон рӯ овардам:

– Додар, чаро хара набурдӣ?

– Оча намонд, – гуфту сарашро поин андохт.

– Оча... – хостам қору ҳолаамро ба модар тавзеҳ диҳам, аммо ӯ имкон надод. Ҳам шуду урчуқашро⁵ ба даст гирифт ва суханамро бурида бо чаҳл: «гум шав а⁶ назарам, ҳе ятими беҳосият!»- гӯён урчуқашро ба сӯям ҳаво дод. Алвонҷи дасташро дидаму ҳамон сарамро ба поин ҳам кардам. Урчуқ ба китфам бархӯрд ва сангаки он аз дасташ ҷудо шуда, тик-тиққунон онсӯтар ғелида рафт. Ман ҳам асабонӣ шудам. Аз муомилаи сарди модар хунам ба ҷӯш омаду дигар инони ихтиёрро аз даст додам. Ҳамон лаҳза васати ҳалқаҳои ҳарранг ба чашмам дастагии табар афтид, ки дар бағали сутуни айвон меҳобид. Одатан падарам дастагиҳои бему ташу каландро аз навдаи бед дуруст мекард, аммо дастагии табарро аз ҷӯби бодом. Ӯ мегуфт, саҳттарину пурдошттарин ҷӯб-ҷӯби бодом аст. Мани хунгирифта ҳама фикру андешаро фаромӯш кардаму ба дастагии табар часпидам ва бе ҳеҷ гуна мулоҳиза онро ба тарафи модар ҳаво додам. Дастагӣ ду-се бор тоб хӯрду рост ба фарқи сараш бархӯрд. Бечора «вой мурдам»-гӯён худро якпахлу партофт. Дар як он доду ғиғони додару хоҳаронам баланд шуд. Вақте ки дидам ҷӯяки хун аз пешонии модар заҳида ба поин мешорад, тарсу таҳлука вучудамро фаро гирифт. Ёзида аз гиребони Аҳадҷон кашидам ва гуфтам:

– Додар, дав, янгаи Равзаро ҷеғ зан!

Аз он ки модарамро сахт маҷрӯҳ карда будам, ҳолам бечо шуд ва тамоми хастагию гуруснагиам ба тарс табдил ёфт ва ягона изи начотро дар роҳи гурез дидам. Башаст аз дарвоза ба берун давида, дуртар аз хонаамон, ақиби харсанге, ки дар кӯдакӣ ҳамеша маҳалли «рустшавакон»-и мо буд, паноҳ бурдам. Дар ҳамон ҷо қиючуви додарону хоҳаронам, омадани янгаи Равза, охувойи беохири модарро наззора карда, то вақти шом, то расидани падарам аз сафар нишаста мондам.

Ҳар гоҳ қиблагоҳам аз сафар бармегашт, аввалин шуда ман ба пешвозаш медавидам. Пас аз вохӯрӣ ва ҳолпурсии мухтасар харашро савор шуда, йӯрға давонда ба хархона мебурдам. Нигаҳбонии хар низ, пас аз рафтани апаам, ба зиммаи ман буд ва обу алафашро доимо омода мекардам. Падар ҳар замон ба ёдам мерасонд, ки зоти хар муғамбир меояд, ҳамон вақт нағз кор мекунад, агар аз соҳибаш парвариши хуб бинад. Аз ин рӯ, барои харҳои дарамон на аз алаф, на аз ҷав сарфачӯӣ мекардам. Аз он рӯзҳо тӯрбаи ҷавро дар дастам дида, бетоқатона ҳик-ҳиккунон хангос задани харҳоямон равшан дар ёдам мондааст.

Он шомгоҳӣ, ки аз хона гурехта будам, падарам вақти говгум ба хона омад. Ҷӯро хоҳаронам пешвоз гирифтанд, бешак, бо доду фиғон. Намедонам он лаҳза падарам ба чӣ ҳол афтида буд, тозон ба ҳавлӣ даромад ва муддати зиёде нагузашту бо ишораи Аҳадҷон рост ба сӯи ман омадан гирифт. Мисли бед меларзидам, аз тарс дигар сари ҷоям намонда, қабат-қабати куҳи тӯлоии самти офтобнишин ба тарафи қабристон гурехтам. Падар дидан замон аз пушт фарёд зад: «Писарам, нагурез, ист гап дорам!». Аммо ман бо ҳавли ҷон, рӯ-рӯӣ қабрҳо ҷаҳидаю хеззанон фирор кардам. Ҷаҳли падарамро медонистам, фикр мекардам, агар маро дарёбад, сахт танбеҳамро медихад. Падарам дид, ки ба ҳарфаш гӯш намедихам, бо суръати бештар маро дунболгири қард. Фурсате нагузашту ё давиданам тезтар шуд, ё торикӣ ғализтар гардид, пеши поямро надидам ва баногоҳ гурсӣ ба даруни қабре, ки рӯяш боз будааст, афтида мондам. Лаҳзае нагузашта падарам низ расиду аз болои қабр хез зада гузашт ва беҳабар аз ман дунболкуниашро идома дод. Ман бо як азоб аз қабр берун омадам ва ба пас, ба тарафи деҳа гурехтам. Падарам тап-тупи поямро шунида, ба қафо гашт. Дигар аз боло ба поин медавидам, гӯё чун бод мепаридам. Сари роҳ аз чанд девору ҷӯйча паридаму аз миёни боғҳои ҳамсоғон ба самти осиеби Бобоқабир тохтам. Падар ҳанӯз аз пуштам медавид. Ба осиеб расидан замон худро ба зери шаршараи он гирифтам. Ҳар чи бодобод, агар дастгир ҳам кунад, дигар чорае надоштам, дар вучудам дигар неруи давидан намонда буд. Падарам омаду канори санги паҳне, ки болои шаршара қарор дошт, истод. Лаҳзае он ҷо монду ба худаш ким-чӣхое гур-гур қард, ки бо садои об нафаҳмидам. Сипас миёнбандашро аз камар кушода, арақҳои сару гарданаширо пок қард ва дар ҳоле ки аз ғойб шудани ман нороҳат менамуд, миёнбандашро дар гардан ҳамоил қарду ба ақиб баргашт.

Вақте ки аз зери шаршараи осиеб берун омадам, бо тамоми вучуд дир-дир меларзидам. Аз сардии беҳад арақи баданам ба оби хунук бадал шуда, куртаам ба танам часпида буд. Анголакамро ниғаҳ дошта наметавонистам, аз ғояти сардӣ шарақ-шарақ дандон ба дандон мезадам. Бо вучуди ин, то ҷое, ки имкон доштам, починон ба ҳаракат даромадам ва беихтиёр ба хонаи амаки Самак роҳ пеш гирифтам. Медонистам, ки амаки Самак савдогарӣ мекард ва бо шарикони худ тез-тез ба Ҷӯшу Карманаю Миёнкол рафта меистод. Агар толеъ ёр гардад, шояд ман ҳам ба ӯ ҳамроҳ шуда то Бурган равам. Корре карда, дар он ҷо апаамро ёфта мегирифтам ва бо ин мусофират аз шарри модарандар начот меёфтам.

Бо ин гуна ҳаёлот ба дари хонаи амаки Самак расиданамро нафаҳмида мондам. Маро янгаи Равза пешвоз гирифт аз ҳолати ноҷӯрам ба изтироб афтид ва дарҳол як ҷомаи кухнаи амакро бароварда ба китфам андохт ва маро ба хоначаи худ даровард. Дар васати хонааш сандалини чорғӯшае меистод ва бар рӯи он як ҷароғи керосинӣ хира равшан буд. Зуд маро дар бағали сандалӣ нишонду аз болои ҷома боз кӯрпачасро печонд. Янгаи Равза чун аз корномаи ман огоҳ буд ва сабаби нороҳатиамро медонист, гӯё воқеае нашудааст, беист меҳрубонӣ мекард. Ӯ дарҳол нону ҷой гузошту як коса мошоба низ бароям дод. Бо ҷойи гарму мошоба зуд ба худ омадам, сардии баданам рафъ шуд, ба танам дармон давид. Худамро роҳат дида, хомӯширо халалдор кардам:

– Раҳмат, янга, дастатон дард накунад.

– Ош шавад, додарҷон, мебинам, ки аз хонаатон гурехтӣ?

– Ҳа, – сарамро поин андохтам.

– Хафа нашав, ҳамааш нағз мешавад. Ҷароҳати очата бастам, ҷойи хавотир нест.

– Рост? – хурсанд шудам ман, – фикр кардам очама куштаам.

– Не, чиҳо мегӯӣ? – лабханд зад янгаи Равза ва афзуд: – Лекин қаҳри додот омад, сабил, чаҳлаш тез.

– Акнун чӣ мешавад, янга?

– Ҳар чӣ гузашт ба додот росташа гӯ, узр пурс.
– Не, додом намебахшад, ман гуноҳи азим кардам.
– Туро нағз мебинад, албатта, мебахшад, – гуфт янгаи Равза.
Каме сукут кардаму дубора пурсидам:
– Амаки Самакам кай ба сафар мераванд?
– Ҳамин фардо.
– Наход?! – хушҳол шудам ман ва бо хурсандӣ гуфтам: – Ман ҳам меравам. То Бурган расам шуд, он чо апаамро меёбам.

– Додарҷон, моёна ба бало намонон, – ба изтироб афтид янгаи Равза, – додот фаҳмад чӣ мегӯяд? Баъд роҳ ҳам мушкил, ту бошӣ ҳанӯз бача.

– Янғачон, илтимос, амакама розӣ кунонед, наравам намешавад. Медонед, ки аз пушти ин ҳама гап очам мана рӯз намедихад, – гуфтам ман ва андӯхгин сарамро ба поин афкандам.

Ёдам ҳаст, он лаҳза янгаи Равза хеле тӯлонӣ ба фикр фуру рафт. Ё илоҷи халос кардани маро аз чигилии пешомада меандешид. Янгаи Равза муомилаҳои дағалонаи модарамро нағз медонист. Аз кутакзаниҳои⁷ беохир, аз фармудани қорҳои вазнин ҳам хабар дошт. Чандин бор аз дасти модарам гурехта дар хонаи ӯ паноҳ чуста будам. Ё медонист, ки модар ҳамеша дар ҳаққи ман ба падарам бадгӯӣ мекард, аммо падар ҳеҷ гоҳ аз асли қазия вокиф набуд. Бо вучуди ин, бо шунидани он ҳама бадгӯӣҳо ҳам аз ман меҳрубониашро дарег намедошт. Падарам маро нағз медид. Шояд ҳамин нукта янгаи Равзаро ба андеша водор карда буд ва шояд ба ҳамин далел намехост ман аз падарам ҷудо шавам. Дар ҳар сурат, он шаб ӯ ваъда дод, ки то имкон ҳаст, ҳаракат мекунад маро бо амакам ба сафар фириштад.

Саҳарии барвақт бо садои тақу тақу зиёд аз хоб бедор шудам. Хонача торик буд, танҳо аз даричаи хурдаке равшании субҳи козиб ба дарун мезад. Аз берун овози амаки Самакро шунидам, ки зоҳиран ба янгаи Равза мегуфт: «Мон, хоб равад, раҳи моёна намебардорад. Рӯз даромадан замон бару ба додиям супор». Дарҳол ба сарам зад, ки сухан дар ҳаққи ман меравад. Ба шаст либосҳоямро пӯшидам ва ҳамин ки хостам аз дар берун равам, пай бурдам, ки дар аз ақиб баста аст. Онро саҳт кӯфтам. Янгаи Равза пушти дар омад:

– Додарҷон, амакат розӣ нашуд, онҳо баромада рафтанд, – гуфт ӯ.

– Не, ман бояд равам, илтимос дарро кушоед, – хоҳиш кардам ман.

– Додарҷон, гӯш кун, агар тура сар диҳам, амакат мана мекушад. Ба ғайр аз ин, аз куху пуштаҳо гузаштан кори осон нест. Раҳ дур, пиёда рафтан амри муҳол. Ин чо ба додот чӣ мегӯям?

Он лаҳза аз як сӯ хоҳишу илтиҷоҳои ман ва аз сӯи дигар фаҳмондану маслиҳатҳои янгаи Равза хеле тӯл кашид. Аммо, дар ниҳоят, раҳми янғаам омад магар, дарро боз кард. Ё маро бо чашмони гирён ва дар ҳолати муҳтоҷӣ диду ба оғӯш гирифт. Аз раъйаш гашт ва як нонро ба рӯмолчае печонду ба миёнам баст. Аз пешониям бӯсида бароям дуои сафар хонд ва ҳангоми худоҳофизӣ таъкид кард, ки аз худам эҳтиёт шавам. Бо ӯ хайрухуш гуфта, чун бод аз пайи амаки Самак ва ҳамраҳонаш ба самти кӯҳи Ағба давидам.

Ҳанӯз ҳам равшан дар ёдам ҳаст, он рӯз офтоб ба қадди найза баланд шуда буд ва ман ба амаконам, ки аз кӯҳи баланди Довон аз харҳои худ пиёда шуда мегузаштанд, расидам. Ҳаҳҳас зада омадани маро аввалин шуда амакам дид. Ё дар охир нӯхтаи хараширо дошта мерафт. Амак норозиёна қавоқ андохта, бо қаҳр гуфт: «Чаро омадӣ? Аз ҷонат безор шудӣ?». Ман бо сари ҳам илтиҷо кардам: «Амакҷон, то Бурган баред шуд». Ё лаҳзае ба ҳолу суратам зеҳн монду дигар чизе нагуфт ва хараширо ниғаҳ дошта бо сар ишора кард, то савор шавам...

¹ хушунат – дағалӣ, дуруштӣ;

² ҷорӯб – гиёҳи қадкӯтоҳи дағал, ки ҳам барои сӯзишворӣ ва ҳам чихати хӯрокаи чорво истифода мешавад;

³ тӯшак – кӯрпача, бистар;

⁴ фарт – зиёдаравӣ, аз ҳад зиёд;

⁵ урчуқ – асбоби дасти нахресӣ;

⁶ а – мухаффафи «аз»;

⁷ кутак задан – шаллоқ задан (бо ҷуб, даст ё тозиёна)

Аз пайи луқмаи нон

Меғ торафт ғализтар мешуд. Ғубори хокистарии он, гӯё аз таъкибе фирор мекунад, бо суръат ба атроф паҳн мегардид ва ба оҳистагӣ рӯз ҳам аз миён бардошта мешуд. Дигар даҳ-понздаҳ қадам дуртарро дидан мушкил буд. Шутурҳои ман низ хираю аранг ба назар мерасиданд. Онҳо ба

майли хотир мечариданду дили маро ваҳму нигаронӣ зер мекард. Таёқамро боло-поин алвонч дода бо тезӣ қадам задам ва «ҳайт, ҳайт»-гӯён шутурҳоро наздиктар чамъ карда ба пеш рондам. Муддати зиёде нагузашту чанд теппаю дунгӣ пушти сар монд. Баъд аз каме тавакқуф ба атроф зеҳн мондам, ҳеч нишонае аз маҳалҳои ошно ба назар намерасид. «Эй Худо, наҳод раҳгум занам? – бо хавотир андешидам ба худ, – бояд тезтар ҳаракат кард». Боз ҳам бо садои баландтар «ҳайт, чу!»-гӯён галаро ба пеш рондам. Дигар, инони ихтиёрро аз даст меодам, ба ростӣ, ба кучо меравам ба худам ноаён буд. Бо ҳамин тавакқалӣ, ғайри интизор, галаи шутурҳоро дар бағали ҷарии бетаге дида мондам. Бештар ба таҳлука афтидам, тарси раҳгумзанӣ ва тазйиқи танҳои ба рӯҳу мағзам фишор овард. Бо эҳтиёт аз канори ҷар ба пеш давидам ва шутурҳоро як-як ба самти рост, ҷихати ҳамворӣ рондам. Особ надидану гум нашудани шутурҳо шартӣ асосӣ буд ва ҳаёлан танҳо ҳамин нуктаро меандешидам. Охир, маҳз бо ҳамин шарт пеши хӯчаин қасам хӯрдам!

Аз ғояти давидану қулочкашиҳои пайиҳам ва боридани меғрезаи шадид тамоми баданам тар шуда буд. Чакмани танам об гирифта, торафт вазнинтар мегардид. Ба кучо рафтани худро надониста саҳт асабонӣ мешудам ва аз сӯйи дигар, ба поён расидани рӯз безобитагиамро бештар мекард. «Худо накарда, ба торикии шаб монам, тамом, дигар шутурҳоро ҳам нахоҳам дид, оворою сарсон мешавам, – меандешидам ба худ, – апаам, бечора, хавотир мекашад».

Рӯзҳои дар Бурган будан апаам асло намехост ба коре машғул шавам, вале худам ба ҷону ҳолаш намонда хоҳиш кардам, ки бароям шуғле пайдо кунад. Меҳостам луқмаи нонам ҳалол шавад ва ман ҳам ба зиндагиашон кумак расонам. Охир, меидам, ки бо шавҳараш хеле азият мекашиданд, аз субҳ то шом банд буданд, аз деҳқонӣ, молдорӣ, корубори рӯзгор сар намебардоштанд. Шавҳари апаам саҳт алоқаманди замин буд. Аз омадани ман хеле хушҳол шуд. Ў ҳамон шаби аввал, ки ҳамроҳи амаки Самак дар хонашон пиёда шудем, бо изҳори хушнудӣ гуфта буд: «Ниҳоят, дастёрам омад, дигар аз кори замин ғам нахӯрам ҳам мешавад». Аммо рӯзҳо мегузашту ба ман коре дурусттар намефармуданд. Танҳо амалҳои пешпоафтада, мисли белу каланд овардан, ҷою нон додан, об кашондан шуғли ман буду бас. Ба заҳматҳои ҷонкоҳи апааму шавҳараш тоқат наоварда ҳар рӯз илтиҷо мекардам, ки ба ман низ коре ёфта диҳанд. Апаам бошад, бо дилгармӣ ва изҳори қаноат маро ба оғӯш гирифта мегуфт: «Додарҷон, бе он ҳам ту азоб кашидай, дар қишлоқ ба ҳолат нарасидаанд. Акнун дам гир, қувват гир, аз ману додӣ парво накун. Дар пешам буданат бас, дилам пур мегардам». Бо вучуди ин, якравиҳои ман қор дод. Як рӯз акаи Кӯчар – шавҳари апаам хабар овард, ки Азимбой дунболи мардикор мегардад. Ў ба шутурҳояш, ки аз яйлоқ овардааст, шутурбон меҳостааст. Ман беҳад хурсанд шудам ва агарчи апаам он қадар розӣ набуд, аз ҳамон рӯз ба пойдани шутурҳои Азимбой миён бастам...

Он рӯз, ки дар зери меғи анбӯхе монда будам ва даромадани шом равшании бударо низ аз байн мебардошт, намедонистам ба кучо меравам. Ба маҳзи ин ки пай бурдам раҳгум задам ва дигар ҷораи халосӣ намондааст, дунболи шутурҳо тавакқал кардам, ба ҳар самте ҷилав мекашиданд, ман ҳам аз қафои онҳо қадам мезадам. Вақте ки шаб низ ҷодари торики худро ба атроф андохт, умедамро аз ёфтани роҳи манзил қандам. Ҳис кардам, ки ҷуз интизор шудани оқибати ҳол дигар илоҷе нест. Рӯҳафтадаву хаста саъй намудам, ки ақаллан суроби шутурҳоро аз назар дур накунам, аз онҳо ақиб намонам.

Намедонам ҷӣ қадар вақт гузашта буд, баногоҳ овози ошное шунда шуд, аз ҳамон наздикиҳо садои шилдирроси об ба гӯш расид. Дар танам мадори тозаеро ҳис кардаму беҳавсала ба он сӯ давидам. Рӯ ба рӯям сойи калоне пеш омад, ҷӯе, ки мустақиман ба сӯйи деҳаи Бурган мерафт. Гӯё бори вазнине аз дӯшам барканор шуд, нафаси ҷуқур кашидам ва бо хушҳолӣ галаи шутуронро лаб-лаби ҷӯ ба пеш рондам.

Вақте ки ба манзили хӯчаин расидам, аз бемадорӣ базӯр рӯйи по меистодам. Аз ниҳояти роҳгардиҳои номуназзам дар дили шаб ба обу арақ ғӯтида будам ва аз танам ҳаври сӯзон мебаромад. Хӯчаину ҳамсараш баробари дидан ба сӯям шитофтанд. Онҳо, зоҳиран, роҳи маро мепоиданд, хеле нороҳату мушавваш буданд.

– Кучой, писарам, ин қадар ҳаял кардӣ? – дарҳол бо мулоимату меҳрубонӣ пурсид хӯчаин ва пушти ҳам саволборон кард: – Дур рафтӣ, хоб мондӣ, раҳгум задӣ, ҷӣ шуд?

Вале ман ёрои ҳарф задан надоштам. Гулуям месӯхт, аз бемадорӣ тану ҷонам меларзид. Ин ҳоли маро ҳамсари соҳибкор пай бурду дарҳол пӯстинаро дар овард ва ҷомаи пахтагини худахро ба китфам андохта печонд ва бо ҷадал «зуд бош, зуд бош»-гӯён маро ба хона бурд. Аз гиреҳи худ як шалвору куртаро, ки аз либосҳои писараш буд, берун оварда ба ман дод ва гуфт:

– Писарам, либосҳота тез иваз кун, бо ин ҳол дар салқинии шаб арақи баданат яхча мебандад, сармо хӯрданат ҳеч гап не, – ва худаҳ пас гашту дарро аз берун пӯшид.

Бори аввал буд, ки ман он шаб машаққати шутурпоиро кашида, хўчаину ҳамсараш ва апааму акаи Кўчарро дар хавотир гузошта будам. Ба хусус, апаам оромии роҳаташро аз даст дода буд. Ў дар ниҳояти ошуфтагӣ ҳатто он шаб аҳд кард, ки дигар маро ба кор нахоҳад гузошт. Аммо, бо ин ҳол, акаи Кўчар воқеаи шударо чун ҳодисаи маъмулӣ арзёбӣ кард. Ў бо ҷонибдорӣ аз майлу ҳавасҳои ман гуфта буд: «Бо ҳамин саҳтиҳо одам ба мақсад мерасад. Агар додарам аз кор даст кашад, дигар ба ҳудаш бовар намекунад». Ў апаамро розӣ кунонд, ки шутурбониро идома диҳам. Ба ин тарик, боз бештар аз як сол дунболи уштурони Азимбой гаштам. Ёдам ҳаст, соҳибкор марди сахӣ ва дасткушод буд. Боре ҳам маро ба хонаи апаам дастхолоӣ нафиристодааст. Аз гандуми шолӣ, мавизу чормағз, қоқи себу шафтолу, ғўлинг, умуман, ҳар чизе, ки барои ҳудашу бачаҳояш меовард, ҳиссае низ ба ман меод. Ҳамсари соҳибкор – апаи Ҳазина ҳам зани меҳрубоне буд. Ў бароям аз пашми шутур чакману кулоҳ ва кўрпаю болии дўхта буд.

Он солҳо роҳи савдогарон аз деҳаи Бурган низ мегузашт. Хару аспу шутур воситаҳои асосӣ барои кашондани бор буданд ва ҳатти савдо аз Порашту Синтабу Эҷ сар шуда то Ҷўшу Карманаю Миёнкол тўл мекашид. Савдогарони куҳистонӣ дар кўлбори худ бештар меваи хушк, пашму пўст, ғалладона ва дигар маҳсулоти хомро мекашонданд ва дар бозгашт низ ҳолӣ нарафта, василаҳои рўзгор, бозичаҳои кўдакона, либосворӣ, қанду парвардаю ҳалво, матоғҳои ранг ба ранг мебурданд. Аҳён-аҳён бо онҳо мулоқот мекардам ва ҳар гоҳ касеро аз Эҷи азизам меидам, хурсандиам ҳадду канор надошт. Ўро ба хонаи апаам бурда, сари як пиёла чой суҳбат меоростем, бисёр чизро пурсида мегирифтам. Аз нақлу хабарҳои онҳо камокон набзи деҳаамро ҳис мекардам.

Он рўзҳо ёди падарам маро азоб меод. Ўро бо ҳама салобату қудрат, тақводорию парҳезкорӣ ва меҳрубонию суҳбатҳои ширинаш ёд мекардам. Чехраи нуронии ӯ аз назарам дур намешуд. Падарам маро нағз меид ва аз занаш ҳам умед мекард, ки нисбати ман дилгарму меҳрубон бошад. Аммо якравии худбинии ӯро дида, дар худ мепечид, аз дасти чигилиҳои рўзгор наметавонист модарамро ба доштани лутфу марҳамат маҷбур кунад. Падарам баъзан аз ҳамсари аввали худ – аз модари аслии ман бо хорию афсӯс ёдовар мешуд. Боре бо ҳасрат гуфта буд: «Дар Гиждувон муллоӣ мекардам, раҳматӣ очаат будишудаширо ба ман бахшида буд. Бечора аз дасти беморӣ бармаҳал аз олам гузашт. Ду бачаам низ мубталои сурхак шуда вафот карданд. Як духтарам гум шуд, бе ному нишон. Дигар тоқати он зиндагии талхро надоштам, борубунаамро чамъ карда, тую апаата гирифта ба қишлоқ омадам».

Равшан меоднам, падарам на танҳо барои ман, балки пеши аҳли куҳпоя азизу мўътабар буд. Аз он ки бо ҳислатҳои неку доноии худ ба дили одамон роҳ меёфт, фахр мекардам ва паҳн шудани ибороте, мисли «илми Бобои Мулло», «нафаси Бобои Мулло», «боғи Бобои Мулло», «хари Бобои Мулло», «гурбаи Бобои Мулло», ки аз эътибори хоссаи мардум ба падарам гувоҳӣ меод, хеле ҷолиб буд. Ҳар яке аз ин иборот дар мағзи худ маъние, мўъҷизае дошт. Ёдам ҳаст, гурбаи мо ҳамеша бо зиракӣ ва ҳушёрӣ худ маро лол мекард. Дар хона падар ба ҳар чое, ки мерафт, Мошон дунболи ӯ буд. Ҳамин ки нишаста китоб мехонд ё ноништа мекард, бағали ӯро Мошон ба касе намеод. Вақте ки падарам таҳорат мегирифт, Мошон ҳам дуртар аз ӯ бо дастҳояш сару гардан ва тумшуқашро «мешуст». Ҳангоми намозҳои низ то охир паҳлуи падарам сари поҳи пушташ нишаста мемонд ва дар ҳавои сачдаҳои соҳиби худ пинак мерафт. Мошон мўҳи доим фахшудае дошт ва бо ранги сап-сафеди худ гўё чило меод. Агарчи ҳуссааш калону фарбеҳ буд, бо ҷобуки ва чаҳишҳои баланди худ маро қоил мекард. Гурба даруну беруни хона, таҳхона ва анборамонро пос меод ва ачали воқеии мушҳо буд. Ба «душманон»-и хурдаки думдарози худ чун уқоб ҳамла мекард, вале монанди калхотҳои мурдорхор набуд, ҳеҷ гоҳ ба «тўма»-и бечон даҳан намезад. Дўст меод, мушаки ба дом афтада зерӣ панҷаҳояш талвоса кунад, ҷон канад...

Дар Бурган ҳаёти осудае ба сар мебурдам. Аз таҳи дил, бо мароқ шутурбонӣ мекардам. То аз дастам меомад, ба хўчаин ва апааму акаи Кўчар ёрӣ мерасондам. Онҳо меҳнаткашии маро дида хурсанд мешуданд, аз қорам розӣ буданд. Бо вучуди ин, ёди қишлоқ, хумори тамошоӣ чашмаю ҷўйборҳои сероб ва дарахтзори он, эҳсоси ангезаҳои овони кўдакӣ маро ором намегузошт. Ҳарчанд ҳавои дардноки тарс маро аз хона дур ронда буд, умед мебастам ба Худо, ки дубора ба зодгоҳи азизам баргардам. Апаам низ ин орзуро дошт. Ў борҳо гуфта буд, ки аз мондани ман хурсанд аст, аммо бо падару модар будан гапи дигар. «Табиати инсон аст, ки доим ба васвасаи шайтон гирифтдор мешавад. Гоҳе хато мекунад, кина мегирад, ба ғазаб меояд, аммо рафта-рафта гузашти айём ӯро ба худ меорад. Шояд оча ҳам аз кардаҳои худ пушаймон бошад, бачагии тура ҳам, албатта, мебахшад» – гуфта буд ӯ. Аммо барои ман муҳимтар фикри падарам буд, боварӣ доштам, ки ӯ аз гуноҳи ман мегузарад. Шояд аз фироқи чигаргўшаи худ дар азоб ҳам бошад, шояд орзу ҳам мекунад, ки ба дидори яtimi дурдасти худ бирасад.

Тобистони Бурган он қадар гарм набуд. Дар талу теппахое, ки шутурбонӣ мекардам, доимо боди форама вазида меистод. Ман аксаран куртаамро кашида, луч – тани ба шалвор мегаштам, шамолаки маҳин ба тану чонам ҳаловат мебахшид. Чуқур нафас гирифта, дастҳоямро ба ду ҷониб меёзондам. Ҳар чое сабзаву замини нарм буд, беист часту хез мекардам, ба сарам рост меистодам, рӯйи дастонам қоим шуда роҳ мерафтам. Уштурон ба ҳама қилиқҳоям одат карда буданд, асло намеҳаросиданд. Гоҳ-гоҳ ду-се шутурбача маро ҳамроҳӣ мекарданд, аз частухези ман ба «завқ» омада, лик-лик медавиданд, бо сару гардан бозӣ мекарданд ва он лаҳза ба ду ҷониб беист лаппидани кӯҳони хурдаки онҳо хеле дилангез буд.

Аз он даме, ки хонаамонро тарк карда ба Бурган омадам, як сол сипарӣ шуд. Аҷаб, бовари кас намеояд, гӯё дирӯзакак буд, ки миёни ману модарам даъво роҳ афтада, ман аз шарри ӯ фирор карда будам. Рӯзҳои доғи тобистони деҳа, шиканҷаи қорӯбу ҳезумкашиҳои бетанаффус, дӯғу пӯписа ва дағалиҳои модари ӯғайро ҳанӯз ҳам дар тану рӯхам эҳсос мекунам. Ҳатто безътиной ва камгирии додари хоҳаронам аз ёд нарафтааст. Дар тӯли муддате, ки гузашт, суроғи маро нагирифтани онҳо ҷойи таачҷуб надошт, аммо дар дил аз падарам гиламанд будам ва дар худ меандешидам: «Чаро дунболи ман намеояд? Наход ӯ низ аз баҳри ман баромадааст? Ё қору ҳоле пеш омада?».

Ҳамон айёми тобистон буду ману акаи Кӯчар як бегоҳӣ паҳлуи ҳам нишаста тӯқуми хар дуруст мекардем. Акаи Кӯчар бо ангуштони дурушту бақуввати худ нахҳои маҳками аз қили асп таҳияшударо аз сӯроҳҳои қош ва тахтаҳои ҷонибии тӯқум мегузаронд ва дунафарӣ аз ду нӯги нах гирифта саҳт мекашидем. Баъди ба якдигар бастанӣ нахҳо ду-се бор қоши тӯқумро ба пешу пас такон медод, ба таври худ натиҷаи қорашро, ки аз таъби дил анҷом шудааст ё не, имтиҳон мекард. Апаам бошад, дар шафати айвон, бағали оташдон истода, деги ширак¹ бод мекашид. Ӯ барои мо аз мағзи бодомӣ талх ширак омода мекард. Ин хӯроқи апаам хеле хушмаза мешуд, ман бо иштиҳо мехӯрдм. Ҳис мекардам, ки шираи шираки бодом то мағзи устухонҳоям меравад.

Дар он ҳангом ногоҳ аз берун садои тақ-туқ ва «иш, иш»-гӯйии касе шунида шуд. Акаи Кӯчар нигоҳе ба ман афканд, аз чашмҳояш хондам, ки гуфтани буд, «дар ин бевақтии шаб кӣ бошад?». Аз ҷо хестам ва давида ба сӯйи дарвоза рафтам. Апаам низ маро ҳамроҳӣ кард. Мо ҳанӯз берун наомада, меҳмони ноҳонда садо дод: «Хоҳар, ҳой хоҳар!». Овози шиносро шунида ҳар ду баробар дарвозаро боз кардем. Рӯ ба рӯямон тағои Муҳибро дидем, ки ба як даст асо ва бо дасти дигар хӯрчини китфаширо дошта меистод. Ҳар ду худро ба бағали ӯ андохтем. Аз тарафи модари раҳматиани наздиктарин одами мо ҳамин тағои Муҳиб буд. Танҳо ӯ аз ҳоли мо хабар мегирифт ва ҳоло ҳам, пас аз ҷудоии тӯлонӣ, ба суроғи мо омада буд.

Тағои Муҳиб дар деҳа дастгоҳи газворбофӣ дошт, хайёти² ҳам мекард. Карбосҳои бофтаи ӯ хеле маъруф буданд. Ба хусус, онҳое, ки пулу дорой камтар доштанд, аз матоҳҳои ранг ба ранги савдогарон дида бештар ба карбосҳои ӯ тарҷеҳ медоданд. Арзонӣ ва маҳкамии газворҳои ӯ таъби дили харидорон буд. Тағои Муҳиб баъди шавҳар қардани апаам зуд-зуд ба хонаи мо меомад, меҳост ба ман ғамхорӣ кунад. Қорҳои вазнини маро дида, боре ҳам хоста буд, ки ба хонааш барад. Бо баҳонаи ин, ки ба кумаки ман муҳтоҷ аст, меҳост маро аз дасти модарандари шаддод ҳалос кунад. Аммо падарам розӣ нашуд, ҳатто бо итоб гуфта буд: «Ёрдами писарам ба худам ҳам даркор, аз пешам дур намекунам».

Модарам аз омадурафти ӯ ба хонаи мо хушаш намеомад. Баъзан миёнашон баҳсу ҷанҷол роҳ меафтад. Тағои Муҳиб модарамро сарзаниш мекард, ки маро аз ҳад зиёд азоб медиҳад, ба хурдиам эътибор надода қорҳои вазнин мефармояд. Модарам бошад, аслан намеҳост ин ҳарфҳоро қабул кунад, ҳатто бе ҳеч гуна андеша, ҷаҳломез мегуфт: «Ятим шудааст, мекунад-дия! Кӣ аз қор мурдас, ки вай мурад!». Ин гуна бархӯрдҳои модарам ғзаби тағои Муҳибро меовард, аммо ӯ маҷбур буд ҷаҳлашро фуру бурда ҳавлиро тарк кунад...

Он шаби тобистонӣ тағои Муҳиб аз Миёнкол меомад. Ӯ дар хонаи апаам монд ва тамоми шаб аз сафарҳои худ, аз дидаю шунидаҳои худ нақлҳои аҷоиб кард. Ӯ хабар дод, ки дигар ҷавононро ба ҷабҳа намебурдаанд, ҷанги олмон ба охир расидааст. Худо хоҳад, мардҳои мо бармегарданд, аз ин пас давлат қон мегирад, фаровонӣ мешавад, халқ дигар қашшоқ намемонад. Ӯ гуфт, ки дар хонаи апаам будани маро аз амаки Самак фаҳмидааст. Аммо дар ин хусус ҳанӯз ба падарам ломмим нагуфтаанд. Амаки Самаку янғай Равза нахостаанд, ки ман дубора ба ҷанголи модари ӯғай гирифта шавам. Лекин ҳуди падарам, ба хоҳири бисёр нашудани гапу калоча, дар нишасту суҳбатҳо мегуфтааст, ки «писарам ба хонаи апааш рафт. Ҳамин ки фурсат даст дод, ба дидани онҳо меравам, писарамро бо худам меорам».

Он шаб охири бор дар Бурган бо апааму акаи Кӯчар даври дастархон нишастем. Аз пушти нурҳои қароғи овезон ҷеҳраи онҳо ба назарам ғамгину ҳаёлолуд менамуд. Ба хусус, апаам нороҳат

буд, бо хӯри базӯр гап мезад. Аз он, ки қарор шуд ман бо тағои Муҳиб ба деҳа баргардам, ҳар ду дилтанг буданд. Ҳарчанд тағоям ваъда дод, маро дар манзили худаш ниғаҳ медорад ва пайваста аз ман ғамхорӣ мекунад, дилашон ором намегирифт.

Воқеан, баъд аз як соли будубоши осуда ва ба якдигар унс гирифтанд, чудой барои мо хеле сангину аламовар буд. Мебоист ба хогири даст бардоштани ман аз мардикорӣ ва баргаштан ба доираи одамҳои худӣ ин чудиро таҳаммул кунем. Саҳарии рӯзи дигар дар дами дарвоза чамъ шудем. Акаи Кӯчар ба даҳонаш нос гирифта хомӯш меистод, мехост бугзу алами чудиро бо захри нос фуру барад. Апаам бошад, бо чашмони ашқолуд сарамро рӯи китфаш ниғаҳ медошт ва оромона насихат мекард. «Додарчон, ҳар ҷо бошӣ, худатро эҳтиёт кун. Ҳар вақт дастат расид, ба суроғи мо биё, туро пазмон мешавем. Агар дидӣ ба ҳолат намерасанд, пеши худам баргард. Дигар намехоҳам зери азоб монӣ, мухтоҷ шавӣ» – мегуфт ӯ.

Ҳанӯз ба роҳ наафта будем, ки хӯчаину ҳамсараш ҳам расида омаданд. Якдигарро ба оғӯш гирифта хайрухӯш кардем. Аз муомилаю чехраи онҳо пай бурдан мушкил набуд, ки аз қору кумақҳои ман миннатдоранд. Хӯчаин ошқоро эътироф мекард, ки аз дастеру мададгори босадоқати худ чудо мешавад. Худам ҳам аз ҳалол шудани луқмаи даҳанам хурсанд будам.

Вақте ки бо тағои Муҳиб ба роҳ баромадем, апааму акаи Кӯчар ва хӯчаину ҳамсараш бо чашмони пур аз оби дида, андӯхгин дар зери тути бағали дарвоза меистоданд. Апаам то панаҳ шудани мо даст меафшонд.

* * *

Ман хеле зуд ворида зиндагии тағои Муҳиб шудам. Муҳити гарму самимии оилаи ӯ маро рӯҳбаланд мекард, асло худамро танҳою бегона ҳис намекардам. Ба хусус, дӯстии Даврон – писари тағоям ва меҳрубониҳои момои Норин ба ман қувват мебахшид, дилам ба ҳаёт бештар гарм мешуд. Ҳамвора Худоро шукр мекардам, ки дар он солҳои қаҳтию қиматӣ, дар айёме, ки одамон базӯр нони хӯрданӣ меёфтанд ва боди наҳси гуруснагию бенавоӣ бераҳмона дари бисёрӣхоро мекӯфт, мани ятим дастгирӣ пуштибон доштам. Момои Норин доимо ғамхори ману Даврон буд, пайваста саъй мекард шиками моро сер ниғаҳ дорад. Ӯ сари ширу қатик³, фаллаи⁴ бузу гӯсфандҳо, равғани зарди тозагирифтаре аввал ба мо меод. Вақте ки нон мепухт, барои мо ҳатман қулчаҳои алоҳида дуруст мекард. Меҳрубонию навозишҳои момои Норин ва тағоям буд, ки бо дили пур, аз субҳ то шом дар хонашон машғул мешудам, аз ҳеҷ мушкилие намеҳаросидам. Ба чароғоҳ бурдани молҳо, тоза кардани қўнону оғилхона, нарма кардани заминҳои зери кишт, кашондани обу алаф ва ҳезум, рахт задану ҷо ба ҷо кардани қарбосҳои омодашуда ва ҳар қор, ки ба назар мушкилтар менамуд, дар хонаи тағоям ба ӯҳдаи ману Даврон буд.

Ёдам ҳаст, он солҳо бенавоии мардум ба ҷое расида буд, ки одамон, ҳатто ҳешу ақрабо, моли худ ё хӯроқи худро аз якдигар пинҳон меҳӯрданд. Бо баҳонаи баргараф кардани оқибатҳои ҷанг вақилони давлат низ «фаъол» буданд. Онҳо бераҳмона ҳама дороии мардумро қашида мегирифтанд. Аҳли қулча ба тақдир тан дода, бо зағоранон, pistaю бодом, туту мавиз, талқону татарон рӯзи худро мегузаронд. Аз нақлҳои момои Норин дар ёдам мондааст, ду нафар – апаю хоҳар ҳамрозу ҳамдарди ҳам будаанд, доимо якдигарро ҳолпурсӣ мекардаанд. Солҳои бенавоӣ оғоз шуда, рафтуомади онҳо низ кам мешавад ва аз байн муддати зиёде мегузараду апаю меҳрубон ёди хоҳар мекунад. Ӯ нону қулча гирифта, ба меҳмонӣ ба хонаи хоҳар меравад. Хоҳар дар лаҳҷаи танӯр татарон мепухт. Ба маҳзи ин ки мебинад, апааш аз он бари сой меояд, бо ҳарос татаронҳои нимпӯхтаи доғро гирифта, зери поҳояш пинҳон мекунад. Апа расида, ба ҷойи ҷавоби салом хоҳарашро дар ҳоли музтариб ва нолон мебинад. Бечора наметавонист ором нишинад, худашро бетоқатона гоҳ ба рӯсту гоҳ ба чап меандоخت. Апа ба асли қазия воқиф шуда, бо ҳасрат меҳонад: «Бигзарад ин рӯзи саҳту монад ин к..сӯзиҳо».

Омадурафти одамон ба хонаи тағои Муҳиб бисёр буд. Миёни онҳо ҳар рӯз падарамро меҷустам, ҳар ҷи зудтар ба дидораш расиданро орзу мекардам. Аммо наомадани ӯ маро ба ташвиш меандоخت, ба худ меандешидам: «Наход хабари ман ба гӯши падарам нарасидааст? Чаро намеояд? Чаро маро ба хонаамон намебарад? Ё аз ман ранҷидааст, намехоҳад маро бубинад? Эй Худо, кош ин тавр набошад...».

Бо гузашти ду моҳ, ки дар назари ман гӯё ду сол менамуд, бар хилофи ҳаёлҳои печида, лаҳҷаи деринтизор фаро расид. Ман бо падарам, ки аз сафари тӯлонии худ баргашта, бетаваққуф ба суроғам шитофта буд, мулоқот кардам. Он рӯз ҳамроҳи Даврон барои овардани об ба чашмаи Гулибоғ рафта будам. Агар ҳар дафъа сатилҳоро пури об карда зуд ба хона бармегаштем, ин бор фарқи тамошои чашма ва манзараи атрофи он монда будем. Чашмаи Гулибоғ он қадар бузург нест, лекин бо сардӣ ва сербии худ аз дигар чашмаҳо фарқ мекунад. Даври он бо сангҳои паҳни сиёҳ

деворчинӣ шудааст ва пайроҳаи дастрасӣ аз паҳлуи чапи чашма бо зинаҳои пастаки яксохт ба охир мерасад. Ҳар касе, ки ба рӯи ин зинаҳо истода об мегирад, беихтиёр ҳушу хаёли ӯро оби зулолу ороми чашма, бозии моҳичаҳои мишкию қаҳваيرانг, кумрезаҳоро беист пош дода аз бағали сангчаҳо берун задани оби шаффоф мерабояд. Оби чашма чамъ шуда ҳавзчаеро ҳосил мекунад ва аз чӯйчаи борике, ки онро низ бо пайи ҳам чидани сангҳои паҳну дарозрӯя дуруст кардаанд, ба поён чорӣ мешавад. Канори чашма, дар сояи ғафси дарахти мачнунбед, ки шоҳаҳои овезон ва пурбарге дорад, нишаста манзараи атрофро тамошо кардан ба кас ҳаловат мебахшид. Он рӯз ману Даврон ҳам асири ин зебоиҳои табиат гашта будем. Беҳабар аз ҳама гапи олам, шапараку сӯзанақхоро, ки рӯ-рӯи сангчаю буттаҳои харраю⁵ мармиҷон ҷо иваз мекарданд, дунболғирӣ мекардем. Ҳамин вақт давида омадани хоҳари Даврон риштаи хаёлбофиҳои моро барканд. Ӯ бо ҳарос «додӣ, зуд ба хона равед, меҳмон омад»-гуфту ба қафо гашт ва «шапарак» шуд.

Ба ҳавлии тағои Муҳиб даромадан замон лаҳзае сари ҷо шах шудам. Ба чашмони худ бовар намекардам, чаро ки рӯ ба рӯям падарам меистод, бо ҳамон қиёфаи ҳамешагӣ, бо ҳамон салобату чехраи гарм, нуронӣ... Оре, меҳмони омада падарам буд, рӯи ҳаракати назди дарвоза нишаста бо тағои Муҳиб суҳбат мекард. Ӯ маро диду ҳамоно аз ҷо баланд шуд ва дастҳояшро ба ду ҷониб боз карда ба сӯям шитофт. Ман ҳам бетоқатона ба оғӯши ӯ давидам.

Гуфтугузори мо тӯл кашид. Ҳар чӣ аз сар гузашта буд, ба падар нақл кардам. Ӯ маро сари ҳол ва мамнун дида хурсанд шуд ва изҳор дошт, ки маро ба хона мебарату ҳама гапҳои куҳна фаромӯш мешавад. Ман ҳам ғарқи меҳрубониҳои ӯ омода будам ҳар чӣ зудтар дасту поямро чамъ кунаму равам ба хонаи худамон. Аммо тағои Муҳиб ба ин қарори мо монъе шуд, ӯ ба падарам рӯ оварда гуфт:

- Ҷиянам писари туст, имрӯз ё фардо ӯро ба ту месупорам, аммо завҷаат чӣ мегӯяд?
- Тӯйгул аз кардаи худ пушаймон аст, омадани писарамро меҳоҳад.
- Шояд ҳамин тавр, лекин ту ҳамеша дар ёбон мегардӣ, писар боз ба дасти очаи ӯгай менамояд. Худо медонад, боз чӣ балоҳое ба сараш меорад.
- Аз ин парво накун, Муҳибҷон, худам ҳастам, ба ҳолаш мерасам.
- Дар ҳар сурат, омадани завҷаатро мепоям. То бо забони худаш ваъда намедихад, ҷиянро орзу накун, – гуфт бо қатъият тағоям.
- Ин чӣ гап, магар омадани ман маънӣ надорад? Охир, ҳар коре шуда як сол пеш буд, он чангу даъвоҳо дар гузашта монду рафт! – каме оташин шуд падарам ва афзуд: – Янгата ба ман супор, бинам як бори дигар азият медиҳад, дасту поша мешиканам, агар ҳарфи бад мезанад, забонаша мебурам!

Аммо тағои Муҳиб яқравӣ кард, нахост маро осонакак ба пеши падару модарам фириштад. Маълум буд, ки аз тақдирӣ ман дар ҳавотир аст, меҳост ҳама қор таъби дил анҷом шавад. Маҳз аз ин хотир ҳам нагузошт, ки ҳатто падарам ба ман даст ёбад. Ин гуна қатъият ва истодагариҳои тағоямро сари иддаю суханҳояш борҳо мушоҳида кардаам. Ин хислати ӯ ба ман маъқул буд.

Аз баҳсу талошҳои падараму тағои Муҳиб вақти зиёде нагузашту модарам як рӯз дунболи ман омад. Ӯ ба назарам хеле озурда ва ғамгин менамуд. Маълум набуд, ки аз фироқ ва пазмонӣ маъюс аст ё аз рафтани ман ба хонаамон. Ба ҳар ҳол, ҳама шартҳои тағои Муҳибро қабул кард, ваъда дод «очаи дилсӯзу меҳрубон» хоҳад шуд. Ман дубора ба доираи оилаамон пайвастам. Он рӯзҳо равшан ҳис мекардам, ки модарам на ба хотири дарки иштибоҳу пушаймонӣ аз кардаҳои худ маро ба хонаамон бурда буд, балки намехост ҷавоне мисли ман қордӯсту дастҳои тайёрро аз даст диҳад. Аз сӯйи дигар ҳам, таҳаммули таънаҳои одамон, ки мегуфтанд писари мулло хизматгори дигарон аст, барои падару модарам мушқил буд. Онҳо ориятталаб буданд.

* * *

Ҳамин ки фасли тирамоҳ фаро мерасид, деҳаи мо ҳусну ҷамолашро аз даст меод. Саросар ба ҷойи фазои сабзу рангини мафтунқунанда рад-рад дарахтони лухту урён, ки гӯё ҳодаҳои бешумор ба замин кӯфтаанд, ба назар мерасид. Ҳазонрезӣ ҳукми худро меронд, ҳама пайроҳаю ҳавлию палақҳо пури барг мешуд. Дар ин айём танҳо аз зумуррадгун шудани атроф ва аз ғирч-ғирч садо додани баргҳои зерӣ по монда хушам меомад. Падарам мегуфт, фасли пурбаракати сол тирмаҳ аст. Дар ҳамин фасл қисаи деҳқон, хонаю анбори деҳқон пур мешавад. Деҳқон аз тангдастӣ фориг гашта, ба зиндагӣ бештар умед мебандад.

Ҳамроҳ бо ҳазонрезӣ киштзори ғалла дар ҳарами офтоб хӯша мебаст, даравгарӣ шурӯъ шуда, дашт дари худро ба рӯи мардум боз мекард. Рӯзи чоруми дарав буд ва ману Аҳадҷони додарам низ қатори одамони деҳа, ки бо камарҳои маҳкамбаста ба дашту дала рехта буданд, гандумдаравӣ рафтем. Аллақай тамоми киштзор аз ғалла сабук шуда буд. Вақте ки ману додарам

гандумҳои даравидаи худро бастабандӣ намуда дар як ҷо хирман кардем, торикии шом ҳама ҷоро фаро гирифт. Кори хирманкӯбиро ба рӯзи дигар вогузор карда ба хона баргаштем.

Он шаб яке аз шогирдони падарам – амаки Ҷӯрабой меҳмони мо буд. Ӯ ба ҷавонии худ нигоҳ накарда, тану бозуи барҷаста ва дастҳои дурушту шахшӯле дошт ва ранги чеҳрааш аз офтобхӯрдагӣ сиёҳчурда менамуд. Ба назар мерасид, марди қор аст, аллакай бо мушкilotи зиндагӣ дасту гиребон шудааст.

– Ҳозир бозори Миёнкал гарм, – мегуфт амаки Ҷӯрабой ба падарам, – савдогарон чун мӯру малах рехтаанд. Ҳар чӣ дилат хоҳад, он ҷо пайдо мекунӣ. Корди одамҳои маҳаллӣ дар тағи равшан мондааст, бештар мардикоронро кироя карда даромади калон мегиранд.

– Моли савдогарони аз берун омада-чи, тез ба фуруш меравад? – пурсид падарам.

– Шумо бинеду ҳавас кунед! Дар бозорҳои кӯтара даст ба даст намерасад. Як шутур бора дар як чашмзани обу лой мекунанд. Точирони маҳаллӣ се-чортой ёрдамчи доранд, хамин ки диданд боре ба бозор наздик шуд, чун ору дармеафтанд.

– Вазъи одамон хуб будагист? – бештар ҷӯё шуд падарам.

– Бад нест, ҳатто ба ҳоли мусофирон ҳам сари вақт мерасанд, ҷойхонаю қорвонсаройҳо доимо гавҷум. Ман худам як ҳафта дар пеши дӯсти даббоғам мондам, ба қору зиндагиаш ҳавасам омад. Қатори бачаҳош як даста мардикора сер мекунад. Пӯсту пашм ба ҳавлиаш чун об мерезад. Харидораш аз мӯйи сар бисёр. Пӯсту пашми қабулшударо каме ба тартиб меоранд, оҳор медаханд ва пушташро ғарам накарда тез мефурушанд.

– Ту ба Миёнкал тез-тез рафта меистӣ?

– Моҳе ду-се бор меравам, – гуфт амаки Ҷӯрабой, – охирин бор, вақте ки аз пеши дӯстам бармегаштам, таъин кард, ки пашму пӯст бисёртар барам. «Моли ту марғубият дорад, харидоргир»-гуфта буд ӯ. Ҳоло бори зиёд чамъ кардааму бурданаи бароям мушкил. Назди шумо омаданам ҳам аз ин боис буд. Агар розӣ шавед, Исломро бо худам барам. Агар хоҳед, ҳамон ҷо ба қор ҳам мемонам. Паҳлуи дӯстам машғул мешавад, мардикорӣ мекунад. Мебинед, вақти зиёде нагузашта худашро мегирад.

– Не, Ҷӯрабой, бе он ҳам писарам пур дар ёбон гашт. Аз наздам дур кунам, дар ҳавотир мешавам, – гуфт падарам ва лаҳзае сукут карду афзуд: – Агар ба бурдани молат ёрдамаш расад, ҷойи гап не, як ҳафта-ду ҳафта мефиристам. Забони аспу шутура мефаҳмад, ба ту ёрдамчи хуб мешавад.

– Раҳмат, устод, маро хурсанд кардед, – бо мамнуният гуфт амаки Ҷӯрабой ва нимҳез шуда бо тамаллуқ сар ҳам карду ба суҳанаш идома дод: – Медонистам розӣ мешавед, сарам ба осмон расид, раҳмат!

Он шаб хобам набурда буд. Рӯйи кӯрпа, гоҳ ба паҳлуи чап, гоҳ ба паҳлуи рост ва гоҳе рӯ ба боло дароз кашида, сафари Миёнкалро дар худ тасаввур мекардам. Шаҳраки пурғалаёни Миёнкал дар он солҳо беш аз пеш аҳли қуҳпояро ба худ ҷазб мекард, вале расидан ба ин макони обод, ки гӯё дар фарози дастнорасе қарор гирифта буд, на ба ҳар кас муяссар мешуд. Пиру ҷавон ба хотири доштани рӯзгори хуб ва дарёфтани дастмоя ин шаҳракро орзу мекарданд ва ҳар киро даст меод, ба ҳар гуна ранҷу азобӣ тан дода саре ба он ҷо мезад. Баъзеҳо моҳҳою солҳо дар он шаҳр мемонданд ва касоне ҳам буданд, ки ба қуллӣ кӯч баста муқими доимӣ мешуданд. Шаҳраки Миёнкал ҳамзамон бо доштани бозорҳои гавҷум макони нашъунамои қосибону ҳунармандон низ буд. Муҳити созгори он бештар одамони камбизоату ночорро аз қор тараф чун оҳанрабо ҷазб мекард. Аз он ки амаки Ҷӯрабой маро ба ҳамроҳӣ қабул карда буд, хеле хурсанд шудам. Бо худ фахр мекардам, ки дигар бача нестам, калон шудаам, аз дастам коре меояд, ба дигарон кумакам мерасад. Гузашта аз ин ҳам, ҳамеша дар дилам дидани Миёнкалро орзу мекардам. Меҳостам одами бисёрро бубинам, кӯчаю хиёбонҳои васеъ ва рад-рад имороти хонаҳои шаҳрро тамошо кунам. Ҳатто ҳозир будам, ба муддати зиёде он ҷо бимонам, қор кунам, ба падарам пулу молу матоъ фиристам.

Саҳарии барвақт хурӯсҳо бонг заданд. Чашми субҳ накафида садои амаки Ҷӯрабой аз беруни дарвоза шунида шуд, ӯ падарамро ҷеғ мезад. Ман бо ҳаросонӣ аз ҷо хеста либосҳоямро пӯшидам ва қўлборамро, ки шабона модарам бо куртаю шалвор ва нону қурут пур карда буд, ба китф гирифтаму тозон ба ҳавлӣ баромадам. Падарам низ остинҳои ҷомаашро пӯш-пӯшон аз хонааш берун омад ва амаки Ҷӯрабойро ба дохили ҳавлӣ хонд.

Сухбати онҳо зиёд тўл накашид. Падарам, дар ҳоле ки аз дасти ман гирифта буд, бо оҳанги омирона ба амаки Ҷӯрабой гуфт:

– Писарамро ба ту месупорам, додар, туро ба Худо. Сихат рафта саломат баргардед. Миёнкал шаҳри бегона, аз якдигар боҳабар шавед. Агар коре ҳам пайдо шуд, писарам машғул шавад, ман розиям. Одам дар қор мепазад, ба қадри зиндагӣ мерасад. Шаби дароз фикр кардам, ин

чо монад чӣ кор ҳам мекунад? Дар дашту чӯл ангишт барин сӯхтанаш мемонаду халос. Аз хона дуртар рафтаниш беҳтар, оламу одамро мебинад, ба сахтию сустиҳои ҳаёт одат мекунад.

Падарам ҳарф мезаду ману амаки Қўрабой гоҳ ба ӯ гоҳ ба ҳамдигар тааҷҷубомез нигоҳ мекардем, аз тасмими ногаҳониаш ба шигифт омада будем. Воқеан, аз мағзи дил шод будам, ки дар шаҳраки Миёнкол мемонам, мустақилона кор мекунам, пул меёбам. Ба иродаи худ боварӣ доштам, худамро ба ҳар гуна пешомад омода ҳис мекардам. Он субҳи тирамоҳӣ ману амаки Қўрабой, баъд аз хайру маъзур бо падару модарам, се хару як шутур борро пеш андохта, аспакӣ ба роҳ баромадем.

* * *

Даббоғхонаи⁶ дӯсти амаки Қўрабой хеле калон буд. Дар ҳар сурат, ман аввалин бор коргоҳро ба ин бузургӣ меидам. Ба ҳавлии васеи он аз дарвозаи баланди дутабақа ворид мешуданд. Давр то даври ҳавли ёздаҳ хонача бо дару даричаҳои яксохт ба ҳам часпида буданд. Ҳар як хонача ба кори алоҳидае ихтисос дошт ва дар интиҳо толори дарозе вазифаи анборро адо мекард. Аз ду ҷониб, дар хоначаҳои аввал тарозуву чӯбҳои андозагирӣ, ҳалтаю доманҳои зиёде гузошта буданд ва онҳо сенафарӣ тамоми пашму пӯсти расидаро қабул мекарданд. Дар хоначаҳои баъдӣ пайи ҳам амалиёти даббоғӣ сурат мегирифт. Коргарони ҷолоку чирадаст бо ҳавсалаи тамоми молхоро ба сараю носара ҷудо карда, шона мезаданд, ош медоданд⁷, соба мекарданд⁸... ва ниҳоят, қат-қат рахт зада, пӯстхоро дар як тараф, пашмҳои омадаро дар тарафи дигари анбор ғарам мекарданд.

Раҳбари даббоғхона марди болобаланди шонапахне буд. Ҳама коргарони зердасташ ба ӯ «Устоака» мегуфтанд. Аввалҳо фикр мекардам, «Усто» номи ӯст, аммо баъдтар фаҳмидам, ки номи аслиаш Қудрат будааст. Ҳанӯз дар айёми шогирдӣ аз устодаш ош додани пӯстро хуб ёд гирифта, он корро бо маҳорат анҷом медодааст ва устодаш ӯро «усто» гӯён садо мезадааст. Ҳар гоҳ касе аз устодаш асрори коркарди пӯстро чӯё шавад, мегуфтааст: «Пеши усто рав, усто ёд медиҳад». Ҳамон эътирофи устодаш буда, ки баъдан Қудрат бо номи «Устоака» маъруф мешавад.

Устоака шиками калон, абрувони дурушт ва мӯйлабҳои ғафси ба боло ҳамидае дошт. Ӯ бо ин симои худ хеле босалобат ба назар мерасид. Ҳар гоҳ ӯро меидам, ба хотирам Хуррамака – шикорчии ҳамдеҳаам меомад, ки ӯ низ қавиҳайкал буду мӯйлабҳои дурушти дарозе дошт. Хуррам-шикорчӣ ачали воқеии гургу шағолон буд. Дар қуҳпоя мерганҳое мисли ӯ ангуштшумор буданд.

Устоака маро дар коргоҳи пашмособакунӣ ба кор монд. Дар хоначаи шафатӣ пашмҳои гузиндашударо⁹ ба ду навъ ҷудо мекарданд. Як қисм боби ресидан буду қисми дигар бобати соба кардан. Мегуфтанд, пашмҳои аз гӯсфанд гирифташуда аксаран барои қолию гилембофӣ истифода мешавад ва пашмҳои баррағӣ бошад, намадбоб аст. Ҳамин навъи дуҷумро пас аз гузинда тит кардан ба коргоҳи мо мекашонданд ва дар васати хона, рӯи суфраи чорғӯшаи калоне ғарам мекарданд. Ману ду мардикори дигар сари дузону нишаста, пашмҳои расидаро аз се ҷониб соба мекардем. Асбоби собакунӣ дутой химчаи маҳкама қайишӣ буд. Амалиёт бояд тавре сурат мегирифт, ки рафтуомади химчаҳо якҷайл, зарбҳо ба ҳар як нуқта яксон бошад. То замоне, ки фаҳ-фаҳӣ ва маҳинию турдии пашмҳои кӯфта ба назар намерасид, химчакориро қатъ намекардем. Кор чунон босуръат ва бетанаффус идома меёфт, ки аз сару гардан беист обу арақ мешорид, мушакҳо ва рағу пайи бадан таранг мешуд. Аз сӯи дигар, бар замми вазнинии кор, маҷбур будем гарду ғубори тунд ва гулуғири аз пашмҳо хестаро таҳаммул кунем. Гарду чанги ҳосилшуда тамоми хонаро фаро мегирифт ва танҳо аз як тирезаи хурду як адад мӯрии шифт иваз шудани он бо ҳавои тоза ғайриимкон буд.

Баъд аз он ки амаки Қўрабой ҳисобу китоби худро дуруст карду бо аспу шутуру харҳояш ба пас гашт, ман ду моҳи расо дар даббоғхонаи Устоака машғул шудам. Агарчи ҳини рафтан ба худ қавл дода будам, ки ҳар кор бошад анҷом медиҳаму аз мушкилие наменолам, аммо собакунии пашм, ба ростӣ, тоқатфарсо ва ҷонзанак буд. Ба хусус, рӯзҳои аввал, баъд аз химчакориҳои тӯлонӣ, тамоми баданам «гӯшт канда» ёроӣ роҳ гаштану нишасту хест надоштам. Бӯи тунду нафасгири пашм низ ба кулли иштиҳоямро баста буд. Вақти наҳору шом ҳама ба серӣ хӯрок хӯрда истироҳат мекарданд, аммо мани «бечора» як-ду обхӯрӣ об мехӯрдаму базӯр як тика нон мехоидам. Кӯфтаю шалпар, бо шиками гурусна, нимхобу нимбедор шабхоро рӯз мекардам. Вақт мегузашту касе ҳоли маро намекурсид ва дар замони кӯтоҳе чунон лоғару нимҷон шудам, ки устухонҳоямро бо даст мешуд шумурд. Азбаски имрӯзу фардо гуфта иҷозати ҳаммом рафтан ҳам намедоданд, аз мӯи сар то ноҳуни по чирк баста будам. Ба либосҳоям намешуд нигоҳ кард. Чирку карра то ҷое расида буд, ки ба ҳар ҷойи баданам даст мезадам, як қабза шабуш дохили панчаам берун меомад. Худо он рӯзро ба касе нишон надиҳад, худам аз худам ҳазар мекардам.

Устоака бо сахтгирӣ ва дағалии худ коргаронашро зиндонӣ карда буд. Ба ивази ин, ки ба онҳо ғизову андаке пул меод, ҳар чӣ дилаш меҳост талаб мекард. Нозири коргоҳаш як марди паканаи лӯндае буд ва чехрааш бо чину шиканҳои зиёд зишт ба назар мерасид. Ӯ доимо бо қамчини тасмагии худ ба соқии мӯзааш тап-тапзанон дунболи коргарон «тортанак» мешуд. Қавокҳояш ҳамеша гирифта буд, аз даҳонаш пайваста ҳақорату кинояву пичинг пош меҳӯрд. Ҳар кӣ лаҳзае бекор меистод ё корашро пештар аз вақти муқарраршуда қатъ мекард, ба доми ӯ гирифтор мешуд, ҳатто зарбҳои чонкоҳи қамчинашро низ ба хубӣ мечашид. Касе чуръат намекард ҳарфи зиёдатеи занад, аз истироҳату мушқилот забон кушояд. Бо гирифторӣ ба ин касофату залилий саҳт пушаймон будам, ки ба гапи амаки Чӯрабой даромадам. Бо мурури замон косаи сабрам лабрез шуд ва пас аз андешаҳои зиёд ба худ аҳд бастам, ки ҳар чи зудтар корро бас карда, аз «марҳамат»-и Устоака фирор кунам. Бо дилтангӣ тақроран ба худ мегуфтам: «Агар ба ивази ин ҳол нону пул медихад, аз сараш монад, дигар маҷоли пашмсобакунӣ надорам. Коре карда мегурезам, Худо меҳрубон аст, шояд коре дурусттар пайдо кунам».

Ниҳоят, рӯзе ба шарофати як пиразан, ки ҳар саҳарӣ бо баҳонаи ширфурӯшӣ саре ба корхонаи мо мехалонд, ба нияти худ расидам. Ҳамон лаҳзае, ки тақ-тақи дарвоза баланд шуд, ғайр аз ман касе дар ҳавлии даббоғхона набуд. Дарро боз кардам. Аз чӣ бошад, пиразан дар муқобили худ маро диду фурсате нигарон монд ва ба ҷойи ин ки даббаи ширашро дароз кунад, ҳайратомез суол кард:

- Писарам, ту кай ба кор омадӣ?
- Ду моҳ мешавад.
- Наход? Ман бори аввал мебинамат.
- Рост мегӯям, аммо ман шуморо ғоибона мешиносам.

Пиразан лаҳзае сукут карду синҷакорона ба сару рӯ ва тамоми баданам чашм давонд. Дубора бо ҳамон оҳанги нарму навозишӣ афзуд:

– Корот вазнин мегӯям?

– Э, напурсед, хола, – бо маъносӣ ҷавоб додам ман, – ба хотири як бурда нон аз субҳ то шом чон меканем. Аз тафту заҳри даббоғхона кор ба ҷону корд ба устухон расидааст.

– Маълум, нагӯӣ ҳам аз аҳволат мехонам, – гуфт пиразан ва амиқтар ба чашмонам зеҳн монду пурсид: – Миёнкалӣ нестӣ, аз кучо омадӣ?

- Аз Нурато.
- Аз куҳ?
- Ҳа.
- Деҳқониро медонӣ?
- Ҷону дилам замин аст, хола!
- Меҳохӣ бо худам барам?

Ман дигар худамро гум мекардам. Аз хурсандӣ ба вачд омада, дар куртаам намеғунҷидам. Наздик буд дасту пойи пиразанро бӯса занам, ўро ба оғӯш гирам. Базӯр шодиямро фуру бурда гуфтам:

– Кош аз ин зиндон халос мекардед, як умр аз шумо розӣ мешудам, холаҷон!

– Ин хел бошад, чизучората чамъ кун, аз раисат ҷавоб пурс, ҳозир бо худам мебарам.

– Холаҷон, ҳеч чиз надорам, иҷозати раисам ҳам лозим нест, аз ҳамин паси дарвоза меравем, фақат зудтар...

Ҳамон рӯз ба Ҳиммати пиразан, ки худашро ба исми Ойгул шиносонда раҳораҳ номи маро ҳам пурсида буд, мардикорӣ ман ранги дигар гирифт. Даббоғхонаро тарк карда, мустақиман роҳи ҳавлии Ойгулапаро пеш гирифтем. Ҳамроҳам ҳарчанд калонсол менамуд, аммо хеле ҷаққон буд. Бо тезгардиаш занони қишлоқро ба хотир меовард. Дар куҳпоя аксари занон бақуввату ҷаққонанд. Онҳоро кори бисёру сангин обутоб медихад, аз субҳ то шом ҷунбучӯлашон тамом намешавад. Агар рафту бекор монанд, тамом, гӯё касалу беҳоланд. Ҳар гоҳ чехраи занони қишлоқӣ пеши назарам ҷилвагар мешавад, фикр мекунам, Худо онҳоро танҳо барои заҳмат кашидан офаридааст.

Боғи Ойгулапа он қадар калон набуд, аммо хеле титу пит ва «алғов-далғов» ба назар мерасид. Маълум буд, ки баъд аз бардоштани ҳосил касе ба он даст назадааст. Ҳар ҷо-ҳар ҷо навдаю виёраҳои нимахушки помидору каду, сабзиву қарам, ҷўбучаҳс ва партовҳои ғуншуда ба чашм меҳӯрд.

– Имсол ҳосили нағз гирифтам, – аз лаби ҳавлӣ ба боғ ишора карда гуфт Ойгулапа. – Худо хоҳад, картошкаю пиёз ва сабзиам то баҳор мерасад. Акнун замина тайёр карда гандум кориданиам. Аз дасти танҳои ҳар сол мардикор мегирам, туро ёфтнам хуб шуд.

– Хоки заминатон ҳосилхез менамояд, аз рангаш маълум, – як қабза хокро байни ангуштонам соида гуфтам ман ва дарҳол корҳои карданиеро, ки барқосо ба зеҳнам мезад, барояш бозгӯ кардам: – Ба ман даҳ рӯз муҳлат диҳед кофист, Ойгулапа, боғатонро ба тартиб мебарорам. Аввал девору чигҳои атрофашро дуруст мекунам, баъд ҳама навдаю чӯбу хасу хошокро мебардорам, аз он пас заминро побел карда гандум мекорем. Албатта, сари вақт чӯякхоро ҳам кашидан лозим...

Ман гап мезадаму Ойгулапа аз хурсандӣ дар худ намеғунҷид. Дар ҳоле ки аз хурсандӣ сураташ чин хӯрда буд, бо як даст сарамро силакунон дуо кард:

– Умри дароз бин, писарам, Ҳазрати Хизр мададгор бошад, хока гири зар шавад! Аз ман ҳеҷ хавотир нақаш, ба ҳолат мерасам, ҳаққатро пурра медиҳам.

Ёдам ҳаст, ҳамон рӯзи аввал то бевактӣ дар боғи Ойгулапа кор кардам. Баъд аз кор бо ҳам шом хӯрдем. Азбаски хеле монда шуда будам, зуд ба рӯйи бистари пиразан, ки бароям дар меҳмонхонааш андохта буд, дароз кашидам. Он шаб дар болин гузоштани сарамро медонаму халос. Вақте ки аз хоб бедор шудам, аллакай ҳама ҷо равшан буд ва офтоб бо анвори заррини худ муҳобот мекард. Баробари аз ҷо хестан манзараи ачибу ғариберо дидаму ҳуш аз сарам парид. Малофай¹⁰ сап-сафед, ки Ойгулапа ба рӯйи бистару болинам кашида буд, куллан хираю тирагун ба назар мерасид. Он аз ғояти чирку карра ва давуғечи беинтиҳои кайку шабуш, ки аз тани ман рехта буд, саросар сиёҳу алобуло метофт. «Э Худо, ин чӣ аҳвол аст?! – бо таассуф андешидам ба худ. – Чаро аз пиразан пинҳон кардам, чаро росташро нагуфтам, ки ман шабуш кардаам? Акнун чӣ мешавад?». Он лаҳза ба зеҳнам фақат як чиз меомад: Ойгулапаи дарғазаб, ки аз мани кирмин ҳазар мекунаду поямро аз остонааш мебурад. Ба назди дарича омада ба берун чашм дӯхтам. Пиразан дар канори суфачаи ҳавлиаш нишаста сабад мебофт. Ба ӯ нигарон мондаму ҳар гуна ҳаёл ба мағзам фишор овард. Аз як сӯ, дилам мегуфт, ҳар чӣ гузашта ба Ойгулапа ошкор кунам, аз ӯ бахшиш пурсам, вале аз ҷониби дигар поҳоям маро ба роҳи фирор мекашиданд. Дилу бедилон дари меҳмонхонаро боз карда, нӯг-нӯги по ба сӯйи дарвоза қадам задам. Тасмим гирифта будам ҳар чи зудтар худамро аз шармандагӣ раҳо созам. Ҳамин ки мехостам як лингаи дарвозаро кушоям, садои Ойгулапа аз пушти сар маро сари ҷо шах кард:

– Писарам, куҷо меравӣ? – овоз дод ӯ.

– ... – дандон хоидам ман.

– Дастшӯйӣ дар ин тараф, – гуфт Ойгулапа ва бо даст самти боғро нишон дод.

– Мебахшед, ман... – боз ҳам забонам дар даҳон печид. Ҳис мекардам тамоми рӯям то баногӯш чиззас мезанад.

Пиразан ин ҳоли маро диду таачҷуб ҳам накард. Наздиктар омаду аз дастам гирифт ва дар ҳоле ки лабҳанде чеҳраашро оро меод, афзуд:

– Писарам, ту хичолат нақаш. Ман ҳамон дирӯз медонистам, ки бадану либосҳоят чиркин аст, аз гарду тафти даббоғхона ҳама ҳам ба ин ҳол гирифтор мешавад...

Он рӯз Ойгулапа дар тағорай калоне лахча омода карду бо ҳам малофаҳо ва либосҳои маро рӯйи он нагзакак афшондем. Ҳар гоҳ тап-тап мезадем, аз касрати кайку шабуш оташи лахча чиз-чиз овоз мебаровард ва наздик ба хомӯш шудан мерасид. Лахчаро дубора тагурӯ мекардем. Ойгулапа ҳаммомашро низ гарм кард. Баъд аз муддати мадиди об надидан ҳаммом бароям хеле хуб часпид. Чунон роҳат кардам, ба дарачае сабук шудам, ки гӯё як тонна бор аз дӯшам афтида бошад. Аз хурсандии беҳад намедонистам бо чӣ ҳарфе ба пиразан арзи сипос гӯям. Аз он пас бо дилгармӣ ва муҳаббати зиёд ба кори деҳқонӣ часпидам.

¹ *ширак* – ширии бодоми талх, ки дар натиҷаи дурудароз чӯшонидан ширин мешавад;

² *хайётӣ* – дӯзандагӣ;

³ *қатиқ* – чурғот;

⁴ *фалла* – шири ғафсе, ки ҳини зодани ҳайвонҳои хонагӣ (гов, буз, гӯсфанд) дӯшида мешавад ва баъд аз пухтан дар ҳолати каме сахтшуда (мисли панир) онро тановул мекунанд;

⁵ *харра* – буттаи настанан;

⁶ *даббоғхона* – коргоҳи коркарди пӯсту пашм;

⁷ *ош додан* – омода кардани пӯст барои коркарди дубора, ки аз тариқи молидани чурғот ба он сурат мегирад;

⁸ *соба кардан* – кӯфта маҳин кардани пашм ба воситаи химчаҳои махсус;

⁹ *гузидан* – титу маҳин кардани пашм бо даст;

¹⁰ *малофа* – рӯкаши порчаи рӯйи кӯрпаю тӯшак.

Дар он солҳои навхатӣ, вақте ки ҳавои мардикорӣ маро то Миёнкол бурда буд, фикр мекардам ин шаҳрак аз деҳаи мо дар фосилаи хеле дур қарор дорад. Охир чанд куху пушта ва дашту дала маро аз зодгоҳам ҷудо мекард! Агарчи ин дурӣ буду дар мағзи дилам насиму накхати ҳамешагӣ ва бӯи муаттари деҳаамонро хумор мекардам, мачбур будам ба ҳар гуна ранҷи мусофирӣ низ тоқат кунам. Он рӯзҳо танҳо будам, вале як гӯшаи ҳаёлам доимо бо чехраҳои шинос, бо нигоҳҳои наздиконам, ки гоҳе маъюс менамуданду гоҳе хушхол, пур буд. Бештар аз ҳама, ҳамроҳ бо симои нурониаш, ҳикматҳои падарам, панду насиҳатҳои ба ёд меомад. «Ҳар чо бошӣ, бо ҳар кӣ бошӣ, нонатро ҳалол карда хӯр», – мегуфт ӯ. Падарам дар ҳама чо, ба ҳар кас кордӯстию вафодорӣ, ҳалолкорию нектинатиرو талқин мекард.

Ман дар хонаи Ойгулапа озода сариҳол мегаштам. Ӯ маро чун фарзанди худ дӯст медошт. Доимо дар хусуси падару модарам, аҳли куҳистон ва одобу муоширати онҳо дониستانӣ мешуд, саволҳо медод. Ман бо ақли кӯтоҳи худ ҳар чиро дидаву шунида будам ва бештар аз ҳама, дар бораи доной, дарёдилӣ ва сахтгириҳои падарам сухан мегуфтам. Ойгулапа низ ғоибона ба падарам эҳтиром варзида, эътимоди худро нисбати ман пинҳон намекард. Ӯ дар омади гап гуфта буд, ки тифли ҳалолзода ба асли худ мезанад, ту ҳам, албатта, мисли падарат мешавӣ. Ӯ мехост маро дар назди худ нигоҳ дорад, ҳамеша дастёраш бошам. Аммо, ҳамин ки мекӯнам ман ҳамвора ёди ватан мекунам, аз раъи худ мегашт ва бо дилгармӣ ба ман дил медод: «Ҳар вақт савдогарони Нурато омаданд, туро ба онҳо ҳамроҳ карда мефиристам. Бояд зимистон нарасида ба қишлоқ равӣ, вагарна аз куху пуштаҳо гузаштан мушкил мешавад».

Агар дар даббоғхонаи Устоака аз ғояти дилтангӣ рӯз мешумурдам, дар хонаи Ойгулапа ҳаш-паш нагуфта гузаштани ду мохро нафаҳмида мондам. Фасли зимистон ҳам даромада буд ва рӯзҳо торафт хунуктар мешуданд. Ман аллақай қорҳои заминро тамом карда, бо хоҳиши Ойгулапа самти офтоббарои боғашро, ки ба заҳкаши бадбӯе рафта мерасид, девор задам. Девори поҳсагӣ буд ва ҳар рӯз панҷ-шаш қолабӣ лой мерехтам. Дар ҳавои сард ба қор андармон шуда хунукиро ҳис намекардам. Ба ростӣ, Ойгулапа пиразани меҳрубоне буд, ба ҳолам нағз мерасид. Ду маҳал хӯрок ва барои ноништаи пагоҳӣ низ ширчою рағғани зард ё асал ва ё тухми мурғ медод. Ӯ саҳариҳои барвақт хеста, бо дучархаи дастии худ ба маҳалҳои атрофи Миёнкол мебаромад ва даҳ-понздаҳ дабба шир чамъ карда, дар кӯчаҳои шаҳр дар ба дар мегашт ва то вақти субҳона ширҳояшро фурӯхта меомад. Каме истироҳат карда боз ба бозор мерафт. Дар бозор ҳам хариду фурӯшҳое дошт ва ҳар рӯз бо як миқдор пул ё хӯрокворӣ ба хона бармегашт. Ором нагирифтани доимо дар чунбучӯл будани ӯ маро ба вачд меовард, вале ҳар гоҳ тасаввур мекардам, ки ӯ танҳо асту фақат барои худ заҳмат мекашад, дилам ба ҳолаш месӯхт. Шавҳараш барвақт даргузаштааст, фарзанд надидаанд, дасттанҳо буд Ойгулапа.

Баъд аз он ки деворзаниро ҳам ба итмом расондам, дигар дар хонаи пиразан қоре барои ман намонда буд. Айнан ҳамон рӯзҳо, вақте ки худам ҳам мехостам аз Ойгулапа ба қуҳпоя рафтаниро хоҳиш кунам, ӯ хабар овард, ки чанд савдогари нуратоиро дар бозор дидааст. Онҳо молҳояшонро фурӯхта шудаанд, фардо тарадлуди баргаштан доштаанд. Ба онҳо суроғи хонаашро дода таъин кардааст, ки омада маро низ ҳамроҳи худ баранд. Аз ин пайгоми ӯ хеле хушхол шудам. Ниҳоят, ба ватан бармегардам, ба оғӯши падару аҳли пайванд, ба доираи ҳамдиёрони азиз. Он лаҳза бештар аз ҳар вақт эҳсос мекардам, ки одамони худиро хеле ёд кардам. Агарчи ин пиразани ҳалимро танҳо мегузоштам, аммо меҳри диёр маро чун оҳанрабо ба сӯи худ мекашид.

* * *

Ман ва чор нафар савдогари куҳистонӣ ба роҳ баромадем. Раҳбари мо марди қоқинаи болобаланде, ба исми Ботурбой, ҳамдеҳаи ман буд. Онҳо ду хари изофӣ ҳам доштанд ва якеро дар ихтиёри ман гузоштанд. Борубунашон зиёд буд: бештар матоъ, биринҷ, қанду қурс, ҳалво ва асбоббозиҳои бачагона. Ойгулапа низ ба ивази қорҳоям як халта мавиз ва як кӯлбор пистаю ҳалвою нонро дар ҳарам бор кард. Як баста пулро ҳам доданӣ шуд, ман нагирифтам. «Аз шумо ҳазор бор розиам, – гуфтам ҳангоми хайрухуш, – меҳрубониҳоятонро асло фаромӯш намекунам!». Ӯ дар навбати худ аз пешониам бӯсида, бо овози маҳин арзи дил кард: «Замин гирд аст, писарам, Худо хоҳад боз вомерем. Агар камию кистие гузашта буд, маро бубахш. Худатро эҳтиёт кун».

Ҳарчанд ҳавои зимистонӣ ҳукмрон буду пайваста боди сард ба сару гардан мезад, бе ҳеҷ мушкилӣ то тепаҳои Чӯш расида омадем. Ҳамраҳонам қарор карда буданд, аз Чӯш гузашта дар Чадир истироҳат кунанд. Аммо давоми роҳамон пурпечутоб буд, ба кулӣ аз ағбаю дараҳо мегузашт. Барф кам-кам меборид, вале то ба қуҳ наздиктар мешудем, суръати барф тезтар мешуд. Маълум буд, ки дар қуҳ чанд рӯз пайи ҳам барф боридааст. Баъзан мачбур мешудем ба сабаби пеш омадани барфтӯдаҳо роҳамонро иваз кунем. Гоҳе аз харҳо пиёда шуда, печу ҳам ва қарҳоро бо

эҳтиёт мегузаштем. Ман аз ҳама охир, аз акиби қофилаи харсаворон мерафтам. Намедонам харам заиф буд ё худам, зуд-зуд аз қофила чудо шуда қафо мемондам ва ҳамон замон садои «қофиласолор» баланд мешуд: «Ҳой чавонмарг, пас намон, сахттар почак зан!» ва ба дигарҳо низ муроҷиат карда меафзуд: «Аз хоричӯбҳо, аз харсангҳо эҳтиёт шавед, мувозиби харҳо бошед, ки мабодо лағчида нараванд!». Садои Ботурбой дағал ва хирросӣ буд. Ў ҳаракат мекард қофилаи худро солим ба манзил расонад.

Аммо барф беист меборид, боди сард шиддат мегирифт. Ҳар қадар ба фарози куҳ болотар мерафтем, роҳгардиамон мушкилтар мешуд. Рафта-рафта ба ағбае расидем, даҳшатовар! На поини ағба ба чашм мерасид, на куллаи куҳ. Мо аз миёни ағба, аз пайроҳаи борике қадам шумурда пеш мерафтем. Боди хунук тадричан ба бӯрон бадал мешуд, тундбоди сахте омехта бо барфу борон бардошта шуда бераҳмона ба сару кӯламон мезад. Маҷбур мешудем сари дузону нишаста монем ва дубора бо садои роҳбалад ба худ меомадем: «Аз ман канда нашавед, зуд-зуд ҳаракат кунед!» – дод мезад ӯ. Аммо кучо! Вақти зиёде нагузашту аз шиддати барфу бӯрон ман билкул аз роҳ мондам. Аслан намешуд чашмҳоямро боз кунам, чӣ чойи қадамзанӣ! Харам низ сарашро васати ду пойи пешаш халонда шах шуда буд. Баъд аз фурсате базӯр сарамро бардоштам ва ба пеш нигоҳ кардам. Ботурбой ва ду ҳамроҳаш аз чарии миёнаҷойи куҳ гузашта буданд ва бо сарҳои ҳам банди харҳоро маҳкам дошта ҳаракат мекарданд. Як чашмам афтид, ҳамроҳи чорумашон бо ҳараш дар миёни ҷар, дар гӯртуне¹ дармонда буд. Ў саъй мекард аз ҷо баланд шавад, аммо натавониста дубора ба рӯйи барф меафтид. Ба ӯ раҳмам омад, тамоми қувватамро чамъ карда харамро «хй, хй»-гӯён ба пеш тела додам. Натиҷае набахшид. Шамоли қаҳратун шуввас зада гардану баногӯшро лесида мегузашт. Чун пай бурдам ҳаракатҳоям зоеъ мераванд, кӯлборамро аз болои хар гирифтам, ҳалтаи мавизро бо як азобӣ боз карда, як қисми мавизро дар он рехтам ва кӯлборро ба китфи худам бастам. Сипас, ҳар чӣ неруе доштам, бо зарб як лағади «обдор» ба зери думи хар кӯфтам. Ҳари муғамбир ҳаминро мехост магар, якбора силқав хӯрду ба пеш қадам зад.

Замоне, ки ба ҷар расидам, дигар дер шуда буд. Савдогари чавони аз дӯстонаш ақибмонда дар гӯртун ғӯтида, беҳаракат мехобид. Танҳо сараш берун аз барф ба чашм мехӯрд, лабу лунҷаш пури қафи яхзада. Ҳараш ҳам поинтар бечон афтида буд, аз нисф поин дар зери барф. Талвосақунон бо буди ҷон барфҳои пасу пеши чавонро бо панҷаҳоям ба ҳар сӯ рондам. Бо як азобӣ танашро берун овардам. Хеле дер шуда буд: чашмҳояш нимабоз, забонаш берун аз даҳон ва дасту поҳояш аз хунукӣ қарахту беҳис буданд. Ҳар қадар ба сару сураташ кӯфтам, танашро афшондам, ба худ наомад. Ў бечон буд.

Ҳис кардам, аз шиддати сармо худам ҳам сари ҷо меларзам, беист анголак мезанам. Ба ёдам мавизу ҳалвои борҳалта омад. Бо мушкилӣ як бари кӯлборамро боз карда, дар муштам мавиз бардоштам. Дар ҳоле, ки дастҳоям меларзиданд, бо ҳарос мавиз хӯрдан гирифтам. Муштамро пур карда ба харам низ додам. Бори аввал мидидам, ки хар ҳам бо иштиҳо мавиз мехӯрад. Фикр мекунам, дар он сармои қаҳратун ҷони ману харамро ҳамон мавизҳои Ойгулапа начот дода буд. Дубора қувват гирифтам ва ноилоҷ савдогари чавонмаргро ба ҳоли худ гузошта ба пеш ҳаракат кардам. Агар он ҷо мемондам, бешубҳа, ҳоли ман ҳам монанди он бечора мешуд.

Сад афсӯс, ҳама талошҳоям вақти гузаштан аз доманаи дигари ағба бар абас рафт. Вақте ки аз ҷилавомадагии куҳ ба синаи дигар тоб мехӯрдам, тундбоди сахте вазиду ману харамро якрост бардошта ба поин ҳаво дод. Аслан натавонистам ҷуссаамро ниғаҳ дорам, гӯё як лахт наъше будам бечон ва рӯ-рӯйи барф ғелида рафтам. Ҳарчанд саъй кардам аз чизе даст гирам, поҳоямро ба чизе андармон кунам, суде надошт. Фурсате гузашту худро озод рӯйи ҳаво муаллақ дидам, шабеҳи санге будам, ки аз боло партофта бошанд. Ман аз зове парида будам ва бо ҳамон суръате, ки доштам, ба поин сарозер шудам. Аз баландӣ бо зарб ба тӯдабарфе афтидам ва манаҳам ба зонуҳоям бархӯрду аз димоғам шараққос зада садое баромад. Дарди ҷонқоҳе тамоми вучудамро ба раъша овард ва дигар чизеро ҳис накардам.

...Дашти бекароне холӣ ва хилват аст. Ман савори аспӣ сафеди урёне шудаам ва он дар канори рӯде маҳмез мезанад. Ҳама ҷо оромӣ соқит, аммо ҷониби дигари рӯд пур аз садо ва қиҷув. Он сӯ манзараҳои дилфиреб ба назар мерасанд. Аспӣ ман лаб-лаби рӯд, дар замини хушқу сӯзоне йӯрға меравад, лекин ёду хуши маро фазои сабзу гулзори он бари рӯд рабудаст. Дар он ҷо дарахтҳо дар ихотаи сипоҳи паррандагон мондаанд, садоҳои беохири «чирик-чирик» равшан ба гӯш мерасад. Ман амиқтар назар меафканам, мехоҳам он манзараи зеборо бо тамоми ҷузъиёташ тамошо кунам. Фурсате нагузашта, духтаре париваш, бо либосҳои сафеду луобӣ васати гулзор падида меояд. Ўро дида ба шигифт меоям, чашмҳоямро калонтар кушода зеҳн мемонам. Бале, он фаришта модари ман буд, модари ҳақиқӣ! «Э Худо, аз қудратат гардам, – бо хурсандӣ ниёиш мекунам, – чӣ хуш аст, ки маро ба дидори модарам мушарраф кардӣ!». Модарам лабҳанд мезад, либосҳои оҳорӣ ва

мӯҳои шабгунашро насими марғзор якрост ба ақиб тела медод. Ў хурсанд буду бо дастони фарбеҳи сап-сафедаш маро ба сӯйи худ мехонд. Ба назарам, мегуфт: «Биё, писарам, биё ба оғӯши худам». Дар ҳамин асно садои помонии касе аз пушт шунида шуд. Нигоҳ кардам, падарам бо шитоб ба сӯйи ман давида меояд. Ўро дидан замон аспармо сахттар қамчин задам. Садои падарам баланд шуд: «Писарчон, ист! Ба он сӯ нарав, ист!». Аммо аспи ман ҳаросон буд, чун бод мепарид, мехост маро хар чи зудтар ба оғӯши модарам расонад. Падарам низ аз дунболгирӣ даст накашид. Ў хеле кавихайкал ба назар метофт ва калон-калон қадам гузошта, босуръат медавид. Ба ман наздик шуду фарёд зад: «Писарчон, дастатро ба ман деҳ, ба оғӯши худам биё!». Ман бошам, ба марғзори он сӯйи рӯд ишора карда, илтиҷо намудам: «Не, ман ба пеши очаам меравам, маро ба ҳоли худам гузор!». Падарам ҳам якравӣ кард. Ў ба ман расидан замон, ёзида аз миёнам дошт ва бо як ҳаракати чобукона маро ба оғӯши худ гирифт. Ман дар бағали ӯ мондаму аз тарс дастҳоямро маҳкам ба гарданаш печондам ва дар як он ҳама чиз аз назарам ғойб шуд. Дилам мехост, ки як бори дигар модарамро бубинам, вале ҳарчанд ба мағзам фишор овардам, сураташ дигар падидор нашуд. Аз қаъри дил дод задам: «Оча! Оча!...».

Шояд фарёде аз дилу чигарам берун шуд, ки бо он ба худ омадам. Чашмҳоямро кушода худро дар васати чаре дидам, ки аз ду ҷониби он синаи куҳ ба боло мерафт ва ҳама чоро чомаи чашмхиракуни барф мепӯшонд. Атроф хилват буд, сокиту гирифта. Тоза сапедии субҳ медамид. Ман то беҳи поҳоям ба барфгӯда ғӯтида будам ва кӯлборамро танг дар оғӯш медоштам. Пай бурдам, ки сахарӣ сиёҳӣ зер кардааст, пас аз хоби гарон ё баъд аз беҳушӣ хоб дидам, хоби даҳшатнок! Хушбахтона, падарам ба кумакам расид ва маро аз он дунё баргардонд.

Бо як азобӣ, ҷон канда-ҷон канда худамро аз барф берун кашидам. Ҳис мекардам тамоми баданам бадард аст. Ҷо-ҷойи танам аз фарти харошидагӣ ва зарбу лат месӯхт, ба хусус, лаби поинам сӯзиши ҷонкоҳе дошт. Даст бурдам, лабам дарида ва аз дандонҳоям низ яке шикастааст. Ба ёдам омад, вақти сарозер шудан ба ин ҷар манаҳам ба зонаҳоям бархӯрда садое баромада буд, ки он садои шикастани дандонам будааст. Бори дигар ба боло назар афкандам, воқеан, зове буд баланду ваҳмнок! Чӣ тавр аз ин иртифоъ афтида зинда мондаам, танҳо ба Парвардигор аён.

Вақте ки аз ҷо хестам, пайҳас шудам, ки як тарафам кашол, пойи чапам лат хӯрдааст. Бо вучуди ин, маҷбур будам ба ҳар гуна азобӣ тоқат кунам ва лангон-лангон аз бағали куҳ ба поин роҳ пеш гирифтам. Ман роҳ мерафтаму ёду хаёлам ба ҳамсафаронам банд буд. «Чаро аз ҳам чудо шудем? – меандешидам ба худ. – Чаро Ботурбой номардӣ кард? Чаро дӯсташро ба ҳоли худ гузошту рафт? Ё дар он барфу бӯрон илоҷи мадад расондан надошт? Магар метавонист моро наҷот диҳад?...». Дар ҳар сурат, фикр мекардаму аз хулосаҳои худ конеъ намешудам, наметавонистам рафтори худаму ҳамсафаронамро дар мизони ақл баркашам. Шояд дар ин гуна ҳолат ҳар кӣ ҳарфи худашро дорад? Вале асли қазия ин аст, ки касе ҷабр мебинад ва дигаре ҷони худро аз ранҷу заҳмат раҳо месозад. Одам шири хомхӯрда аст, фардо чӣ мешавад, барояш аён нест. Гоҳе мехоҳад некӣ кунад, аммо беҳабар мемонад, ки акси ҳол руҳ додааст. Одам ҳамеша хатокор аст.

Барф намеборид, боду бӯрон ҳам набуд, аммо ҳаво сард. Сардӣ мисли сӯзан мехалид. Гӯшу бинӣ, лабу лунҷамро сармо зада буд. Аз хунукӣ дасту поҳоям низ қиззас мезад. Афтону хезон аз чанд пушта гузаштам ва ба бахти ман, талошҳоям зоеъ нарафт. Ҷамин ки рӯз аз ним гузашта буд, қишлоқе рӯ ба рӯям намудор шуд. Ҷон гирифтам, бо ҳавлу ҳарос тундтар қадам задам.

Дарвозаи аввалин хонаро, ки сари роҳ буд, кӯфтам. Занаке бо қиёфаи қазокӣ – рафидарӯ, тангчашму абруборик дарро боз кард. Аз ҳавлиаш бӯйи нони навпукта ба димоғ зад. Маълум буд, ки машғули нонпазӣ аст, нонҳояшро аз танӯр меканд. Бӯйи лазизи нони гарм дар ҳафт мағзи ҷонам нишаст. Ба хотирам нонҳои модарам омад. Ў ҳар гоҳ нони тоза мепухт, аз он дар табақе ба оби сард тар мекард ва қатори додаронам маро ҳам садо мезад. Нони навпуктаи ба оби сард таршуда чӣ қадар хушмазза аст!

Гуруснагиам бештар хурӯҷ кард. Аз он занак хоҳиш намудам, ки нон диҳад, ҳадди ақал як пора, як тика. Ў сар то по маро аз назар гузаронд ва шояд фикр кард, ки ман гадое ё безорие ҳастам, бо қавоқҳои гирифта гуфт:

– Нони зиёдатӣ надорам, ки ба ту диҳам, аз роҳат намон! – сипас дари ҳавлиашро бастанӣ буд, ки ман ҳам паст наомада дарро доштам ва илтиҷо кардам:

– Холаҷон, хеле гуруснаам, ба ивазаш аз кӯлборам мавиз гиред.

Занак бештар асабонӣ шуд:

– Ба ту нон диҳам, бачаҳоям чӣ мехӯранд? – гуфт ӯ ва бо ангушт ба сӯйи хонаи дигаре, ки он тарафи сой воқеъ буд, ишора карда афзуд: – Ҳар чӣ мехоҳӣ аз Гулсунапа хоҳиш кун, вазъаш хуб аст, молу ҳол дорад.

Занак дарашро пӯшид. Ман бо ҳоли гирифта, хастаю абгор сари кӯча мондам. Худамро базӯр сари по ниғаҳ медоштам, аз дарду гуруснагӣ баданам меларзид. Бо умед ҷониби хонаи дигарӣ хира шудам, бештар ба як по така карда, ба роҳ даромадам. Назди дарвозаи Гулсунапа омадаму дигар мадорам намонд. Ду-се мушт ба дарвозааш кӯфтам ва аз беҳолӣ мувозинатро гум кардаму рӯйи барф лағжида, якпахлу ба замин афтодам...

«Ҷони одам аз санг сахту аз гул нозук»-мегӯянд, рост будааст. Вакте ки ба худ омадам, худамро рӯйи тӯшаки нарм, бағали сандалии гарм ва дар хонаи равшани боҳавое дидам. Зани солхӯрдае бо чашмони меҳрогин ба ман нигоҳ мекард, бо як даст аз пешониам дошта меистод ва бо порчаи докае ҳар замон арақҳои гардану суратамро пок мекард. Чашм боз кардани маро диду бо меҳрубонӣ даҳон кушод:

– Ба хуш омадӣ, писари хуб, ҳолат чӣ хел?

– Раҳмат, бад нестам, – ҷавоб додам ман, – ба ман чӣ шуд?

– Садои дарвозаро шунида баромадам, рӯйи барф беҳуш афтида будӣ, хеле тарсидам.

– Раҳмат, хола, шумо Гулсунапа ҳастед?

– Ҳа, аз кучо медонӣ? – бо таачҷуб пурсид ӯ.

– Ҳамсоҷатон гуфт. Аввал он ҷо омадам, нон мепухт. Хоҳиш кардам, ки як бурда аз нонаш диҳад, надод. Занаки хасис будааст.

– Аз Гулсарӣ хафа нашав, – гуфт Гулсунапа, – бечора зиндагиашро базӯр мегузаронад, як хона бача дорад.

Ҳамин тавр, бо ӯ дуру дароз сухбат кардем. Ҳар чӣ аз сарам гузашта буд, барояш нақл кардам. Ӯ, воқеан, занаке буд дарёдил, дасткушод, ҳалиму ғамхор. Офаридгорро ҳазор бор шукр мекардам, ки дар мушқилтарин айём дастгиру мададгори ман шудааст, ба воситаи одамони меҳрубон ба ман қуввату ҷон бахшидааст.

Азбаски аз сармо дасту поям бод дода буд ва дар танам ҷароҳатҳое доштам, маҷбур шудам чанд муддат дар хонаи Гулсунапа монам. Ӯ ҳар кумаке аз дасташ меомад, барои ман арзонӣ медошт. Шабу рӯз лахчаи гарми сандалиро канда намекард, марҳамҳое ба дасту поям мемолид. Ҳамеша хӯроки гарм, бештар шӯрбо ва шираки бодом медод. Гулсунапа моли бисёр дошт, ду писараш ҷӯпонӣ мекарданд. Шавҳараш қурбони ҷанги Олмон шудааст. Як дона акси ӯ дар гилеми девораш овезон буд ва рӯмолчаи дастбофтеро рӯйи он андохта буданд. Гулсунапа ду сол боз хати сиёҳи шавҳарашро дар як гӯшаи рӯмолаш ниғаҳ медошт.

Ниҳоят, ман сиҳат шуда ба по хестам. Аз дилу ҷон ба Гулсунапа ва писаронаш кумак мерасондам, гоҳ-гоҳ дунболи молашон низ мерафтам. Иттифоқан, рӯзе дар хонаи ӯ машғули тароша кардан будам, ки дарвозаашро аз берун кӯфтанд. Давида рафтаму онро боз кардам. Дарвозаро кушодаму аз ҳайрату шигифт сари ҷо шах шудам: рӯ ба рӯям падарам ва дунболи ӯ амаки Ризвон ба асо така зада меистоданд. Падарам низ маро диду чеҳрааш боз шуд, чашмонаш гӯё медурахшиданд. Ӯ бо ҳаяҷон «писарҷон!»-гӯён маро ба оғӯш кашид. Ӯ маро дар бағал зер карда, аз сару рӯям мебӯсид, аз хурсандӣ ба чашмонаш ашк ҳалқа зада буд. Аз ин вохӯрии ғайриҷашмдошт ҳар дуямон бениҳоят хушҳол будем.

Маълум шуд, ки он рӯз падараму амаки Ризвон ба тӯйи яке аз дӯстонашон омадаанд. Дар тӯй, хини ҳангомаҳо гуфтаанд, ки ҷавоне ғариб аз қуҳпоя чанд вақт боз дар хонаи Гулсун истиқомат мекунад. Бо шунидани ин хабар падарам ёди маро мекунад. Ҳарчанд ӯ аз Ботурбой дар зери барфу бӯрон мондани маро мефаҳмад, аммо ба ҷавонмарг шудани ман асло бовар накардааст. Аз ин рӯ, бо шунидани пайғоми аҳли тӯй ба суроғи «ҷавони ғариб» мешитобад.

Мо он шаб дар хонаи Гулсунапа мондем. Падарам изҳори миннатдорӣ кард ва хост ба ивази меҳрубониҳояш ӯро розӣ кунад. Аммо Гулсунапа пул нагирифт, танҳо хоҳиш кард, ки ҳар гоҳ имкон даст дод, аз қуҳпоя барояш панҷ-шаш кило арзан фиристам. Меҳост ҷоҳоби набераашро дар гаҳвора бо арзан пур кунад. Субҳи рӯзи дигар бо ҳамдигар худоҳофизӣ кардем ва ману падарам ва амаки Ризвон роҳи кишлокро пеш гирифтем.

Ман дубора ба зодгоҳи азизам, ба оғӯши оиламон, ба доираи дӯстони деҳотиам баргаштам. Аз ҳама бештар мояи хушҳолии ман он буд, ки модарам ба кулӣ тағйир ёфта буд. Аз дағали ва сахтгуфториҳои ӯ нишоне надидам, ба хусус, ба ман хеле меҳрубон буд.

¹ гуртун – барфтӯда; теппаи ҳосилшуда аз қабатҳои сахтшудаи барф

Дар сарбозӣ

Ҳавои Калининград сарду салқин буд. Азбаски аёсу бодҳои хунук ҳамвора аз ҷониби баҳрҳои атрофи он вазида меистод, ҳатто дар ҷилаи тобистон намешуд тани бакурта гашт. Ба хусус, шабҳое, ки ба посбонӣ мерафтем, тану тӯшамонро маҳкам печонда, аз зери мӯза ду қабат пойтоба мебаstem. Тайи ду соати навбатдорӣ дар як ҷо истодан амри муҳол буд. Пайваста атрофи посгоҳро дар пайроҳаи борике қадам зада мебаромадем. Он ҷӣ дар маҳалли ниғаҳбонии мо, васати анбӯҳи дарахтони булуту қочу тӯс ба чашм мехӯрд, теппаҳои сабзпӯше буданд, ки ду-сетой дудкашҳои филизӣ доштанд. Меғуфтанд, ин теппаҳо анборҳои маҳфии силоҳ ва олооти низомист. Дар фосилаи панҷ-шашметрӣ аз пайроҳаи роҳгардии мо ба дарозо ҳифози симхордор кашида шуда буд ва берун аз он саросар буттазору чангали бепоён ба назар мерасид.

Ҳар гоҳ навбати ман меомад, саъй мекардам ду соати посдориро бо хушёрӣ ва бе дилтангӣ сипарӣ кунам. Бештар, вақте ки медидам аз қадамзанӣ ҳавсалаам сар меравад, корди сари автоматро дар оварда, аз дарахтҳои ғафстари канори пайроҳа фосила мегирифтам ва дурудароз машғул мешудам ба кордпартоӣ. Бо партобҳои аввалӣ кордам ба «нишон» намерасид, вале оҳиста-оҳиста дастам роҳ меафтод. Ҳамин ки корди партофтаам пайи ҳам ба дарахт мехалид, фосиларо дуртар мегирифтам. Ба ин минвол, дар ҳар навбати посбонӣ усулҳои нави кордзаниро меомӯхтам, аз ҳар ҳолат – рост истода, хоб рафта, давр зада, пуштнокӣ ... корд мезадам. Ҳар гоҳ ин машғулият низ ба дилам мезад, дубора шуруъ мекардам ба қадамзанӣ ва фуру мерафтам ба ёди «обу ҳаво»-и ватан. Ҳарчанд Калининград аз диёри мо дар масофаи даҳҳо фарсах воқеъ буд, аммо боре ҳам эҳсоси ғарибӣ ва ҷудой накардаам. Танҳо хумори рангу навоҳии зодгоҳам, навозишҳои одамони меҳрубон, мисли янгаи Равза, Ойгулапа, Гулсунапа, ширин-ширин торҳои мағзамро сила мекарданд.

Дар овони наврасӣ аз либоси сарбозӣ хушам меомад. Ҳар гоҳ марди ҳарбиеро медидам, нигоҳам дурудароз ба ӯ дӯхта мешуд, ба назарам, ин тоифа аз ҳама афроди дигар фарқ мекарданд. Алалхусус, тозагӣ ва сари ҷо хуб нишастани форми низомӣ, барҷастагии пагонҳо, медалу нишонҳои сарисинагӣ ва хат-хатиҳои изофагӣ дар шалвори ҳарбиён ҷолиби диққат буд. Роҳгардӣ ва муоширату муомилаи онҳо низ шеваи худро дошт. Ҳар қадар бузургтар мешудам, дар дилам орзуи аскар шудан бештар ҷавона мезад. Сарбозӣ, ба назари ман, мактаби ҳақиқии ҳаёт буд. Чунин эҳсос мекардам, ки марду зани деҳаамон ва ҳатто духтарон ба ҷавонҳои аз хизмат омада бо чашми дигар менигаристанд. Дар тасавури онҳо танҳо касе, ки давраи сарбозиро мегузашт, солиму бенуксон ҳисоб мешуд. Ҳатто мӯд шуда буд, волидон духтарони худро танҳо ба ҷавонҳое медоданд, ки аз аскарӣ баргаштаанд ва нахустин саволи онҳо ба хостгорони омада низ чунин буд: «Ҷавон аскарӣ рафтааст ё не?». Фикр мекунам, ин ҳама эътиқод на фақат ба хоҳири он буда, ки домод обутобёфта ва ҷасуру «мард» бошад, ҳамчунин ишора ба он буда, ки ҳимояти ватан қарзи муқаддаси ҳар як ҷавон аст!

Фасли тирамоҳи Калининград сарборон меомад. Баъзан ҳангомаи борон қанда нашуда то ду-се ҳафта тӯл мекашид. Мо борониҳои доманбаланди худро аз даст намегузоштем. Ба хусус, ҳангоми посбонӣ боронӣ роҳати ҷон буд.

Аз рӯйи тартиб, дар яке аз шабҳои боронӣ навбати ниғаҳбонии ман ба соати дуи шаб рост омад. Сержанти мутасаддӣ гурӯҳи қорнафараи моро дар қор посгоҳ пахш намуда ба хобгоҳ баргашт. Ман баробари шуруи қор бандаки қулоҳи борониамро маҳкамтар бастам ва милаи автоматро таҳи доман пинҳон карда, аз пайроҳаи ошно пардохтам ба қадамзанӣ. Борон бо шиддат меборид. Қароғҳои посгоҳ аз ғояти резиши борон тирагии атрофро он қадар равшан намекарданд. Садоҳои шабеҳи «хишир-хишир», «шарақ-шарақ» аз байни дарахтону буттазор он қадар зиёд буд, ки аслан фаҳмида намешуд ин ҳама таниши садо аз ҷӣ дармеояд.

Вақте ки посгоҳро як бор давр задам, боварӣ ҳосил кардам, ки ҳама ҷо амну амон аст. Сипас, ба хоҳири каме истироҳат қардан, рӯйи қундаи дарахте нишаста гирифтам. Нишаста будаму ногоҳ садои ғурриши ноошное аз беруни ҳифози симхордор риштаи ҳаёлотамро барқанд. Дарҳол аз ҷо хеста ба сӯйи овоз хира шудам. Аз васати дарахтҳо сиёҳие монанди одам ба сӯйи посгоҳ меомад. Ҳарчанд дар фосилаи дуртар буд, бо садои баланд фарёд задам: «Исто сари ҷо! Кӣ меояд?!». Аммо ҷонзоти «сиёҳ» ба фармони ман итоат накарда наздиктар омадан гирифт. Вақте ки бағали симхор расид, дубора дод задам: «Исто! Мепарронам!». Вале он хӯсаи ҷондори сиёҳ ба ҳарфҳои эътиное ҳам надод ва ғайри интизор, ҳез заду ҳудахро ба симхорҳо зад. Дигар хуш аз сарам парид. Бе он ки фармоне диҳам, дарҳол зомини автоматро аз ҳолати сифр озод кардам ва бе ҳеҷ гуна тирандозии хушдордехӣ мустақиман ба «душман» тир ҳоли кардам. Бо ҳарос зоминро ба ҳолати автоматӣ гузошта будам, ки дар як он нисфи тирдон ҳоли шуд. Ҷонвари «гапношунав» ҳеҷ муқобилате накарда дар замин парчин шуд. Агарчи ангуштамро аз қуланг бардошта будам, ҳанӯз сари ҷо қарахт меистодам ва ҷуръати наздик омадан ба ҳадафи худро надоштам. Шояд аз тарс буд,

дастҳоям кам-кам меларзиданд, автоматро зери оринч маҳкам ниғаҳ медоштам. Лаҳзае нагузашта, аз пайроҳаи посгоҳ давида омадани се нафарро дида мондам. Бе истиҳола, ба сари онҳо низ дод задам: «Исто! Кӣ меояд!». «Ин ман, сержант Глобус!»-баланд шуд садои ошно. Ба тану чонам хун давид, худамро ба даст гирифтам, автоматро ба китфам ҳамоил карда, ба сӯи сержант қадам задам ва роҷеъ ба воқеаи содиршуда гузориш додам. Танҳо пас аз ин бо ҳам рафта часади дар обу гил ғӯтидаро нигоҳ кардем: хирсе буд, бадҳайбат, бо тумшуқи ғафсу шиками калон ва поҳои кулуфт. Аз кори кардаам хичолат кашидам, пеши сержанту ҳамраҳонаш замин намекафид, ки дароям. Вале онҳо бо завқ механдиданд ва сержант, дар ҳоле ки аз забонаш «молодетс»-гӯйӣ намеафтид, амр кард, ки гавдаи хирсро ба канори пайроҳа гузорем...

Баъд аз он воқеа «қаҳрамонӣ»-и ман дар тамоми воҳиди низомӣ овоза шуд. Ҷолиб ин буд, ки сарвари взводамон хушёрӣ маро назди сарбозони даста таъриф карду пуле ба миқдори як моҳонаи аскарӣ подош дод ва як рӯз ҳам ба хотири тамошои шаҳр аз хизмат озод кард.

* * *

Дар фосилаи яккилометрии сарбозхонаи мо деҳае буд ба номи Майский ва ин русто дар гирду атрофи Калининград бо асалпарварони худ шухрат дошт. Дар хусуси марғубият ва харидоргир будани асалҳои ин деҳа ҳангомаҳои зиёд аз даҳон ба даҳон мегашт. Аз он даме, ки таърифи Майскийро шунида будам, дар дилам орзуи дидани он ва бештар аз ҳама, чашидани таъми асалҳои нобаш туғён мезад. Мехостам ҳар чи зудтар кандуҳои занбӯри асал, усул ва ҷойи парвариши он ва асали тару тозаро бо чашмони худ бубинам. Ҳанӯз дар овони кӯдакӣ иштиёқи ман ба асал бедор шуда буд. Вақте ки падарам аз сафарҳояш бармегашт, гоҳе бо худ асал низ меовард. Агар асали овардааш тоза мебуд, бо хушҳолӣ «бах, бах»-гӯён таматтуъ мекард ва ба ҳафт пушти асалфурӯш дуои нек мефиристод. Ў мегуфт, гирифтани асал машаққатҳои зиёд дорад, на ҳар кас аз ӯҳдаи ин кор мебарояд. Асалпарварон маҷбур мешаванд чор фасли сол ҷо иваз карда истанд. Онҳо ҳамеша дар ҷустуҷӯи марғзори гулзори нав мегарданд...

Баъд аз интизориҳои тӯлонӣ, дар як шаби маҳтобӣ сарбозхонаро бо мақсади Майский тарк кардам. Агарчи то он дам боре ҳам бе иҷозат аз ҳудуди воҳиди низомӣ берун нарафта будам, он шаб бо умеди дарёфтани асал гирифтори васвасае шудам ва аз пайроҳаҳои пинҳонӣ чанд ҷиғу деворро гузашта, ба «самоволка» баромадам. Масофаи як километр барои ман чизе набуд ва бе он ки касе аз рафтани ман хабар ёбад, пас аз андак муддат худамро ба соҳили рӯдхонаи хурдаке расондам. Он тарафи рӯдхона шаҳраки чароғони Майский бо равшани маҳтоб хеле зебо ба назар мерасид. Тамоми хонаҳо яксохт буданд ва бомҳои шиферии онҳо он қадар нишеби баланд доштанд, ки дар интиҳо дами ханҷарро мемонданд. Шояд ба хотири тез шорида фаромадани боронҳои ҳамешагӣ шиферҳоро чунин насб мекарданд. Он тавре ки тасаввур мекардам, ҷойгиршавии имороти Майский мисли хонаҳои деҳаи ман набуд, балки пайхам дар як хат қарор доштанд ва дарахтҳояш низ рад-раду муназзам ба чашм мехӯрданд.

Аз кӯпруки борики овезоне, ки вазифаи пиёдагузарро адо мекард, дохили Майский шудам. Он ҷо таваккал карда аз аввалин кӯча ба роҳ афтидам. Ба назар мерасид, ки аҳли ин шаҳрак ба обод кардани китъаҳои наздиҳавлигии худ эътибори ҷиддӣ медиҳанд. Боғчаҳои онҳо бо ҳифозҳои оҳанин на он қадар баланд ихота шуда буд ва дохили ҳавлиҳо аз кӯча дида мешуд. Каме роҳ гаштаму чашмам ба ҳаёте¹ афтид, ки пур аз куттиҳои болои ҳам чидашуда буд. Каме дуртар кафҳои чархдоре низ меистоданд, ки бар рӯи онҳо бағали ҳам дарчида қафасаҳои оҳанро гузошта буданд. Дарҳол нақлҳои падарам ба ёдам омад, ки чандин бор дар куттиҳои махсус парвариш кардани занбӯри асалро гуфта буд. Бо дидани ин манзара гӯё чон гирифтам, зудтар қадам зада худро ба канори он ҳавлӣ расондам. Тавре ки хушу ҳаёлам ба дарёфтани асал банд буд ва куллан соқитӣ ва оромии атроф низ аз набудани хавфу хатаре дарак меод, оҳиста дарвозаи он ҳаётро боз кардам ва қадамзанон ба назди куттиҳо омадам. Вақте ки сарамро рӯи ду-се куттӣ гузошта гӯш андохтам, равшан «чиззас» зада садо баровардани занбӯрҳо шунида шуд. Бо ачалае², ки дар вучудам ҷӯш мезад ва бо иштиёқу ҳаваси ҳар чи зудтар дидани асал бетоқатона яке аз куттиҳоро боз кардам. Даричаи куттиро кушодаму аз лашкари беҳисоби занбӯри асал ба ваҳшат омадам. Тамошои ман як чашмандозии кӯтоҳе буду ҳалос. Ба маҳзи ин ки занбӯрҳо дар остонаи худ пайдо шудани бегонаеро пай бурданд, бе истиҳола чун мавҷи пурталотум ба сару рӯям фуру рехтанд. Дар як он тамоми сару сурат ва дасту поҳоям тӯъмаи занбӯрҳо гардид ва мани бечора беист дасту почакзанон фарёд задам: «Вой дод, ёрдам диҳед!!». Лаҳзае нагузашта худамро гум кардам, бе ҳеч гуна муқобилате ба замин афтодам ва пеши чашмонам зим-зиё торик шуда рафт...

Дар ёд дорам, бо дамидани гармие дар тану чонам чашмҳоям боз шуданд. Ба хуш омада худро дар бемористон, дар ихотаи ҳамшираи тиббӣ, сарвари взводамон ва як пирамарди ношинос,

ки ба эҳтимоли зиёд «дуздӣ»-и ман дар боғи ӯ сурат гирифта буд, дидам. Онҳо ба ман нигоҳкунон хомӯш менишастанд, маълум буд, ки мунтазири ҳушёр шудани ман ҳастанд. Чашм кушодани маро дида, ба навбати аввал, ҳамшираи тиббӣ хушҳол гардид, аз хурсандӣ ба лабонаш табассуми малеҳе дамид ва бетоқатона ба ҳамраҳони худ рӯ оварда гуфт:

– Бубинед, ба ҳуш омад!

– Худоё шукр, – охи сабук кашид пирамард.

Сарвари взводамон ҳам курсиашро наздиктар кашида аз дастам гирифт ва бо оҳанги омирони худ, вале бо мулоимат пурсид:

– Ҳолат чӣ тавр, қаҳрамон? Гурехтанат то ҳамин чо буд?

Ман хичолат кашидам ва базӯр зери лаб пичиррос задам:

– Маро бубахшед, ғалат кардам.

– Худо худаш кумак кард, – риши сафеди пурпушту гирди худро масҳкунон гуфт пирамард, – агар овозашро намешунидам, зинда монданиш дар гумон буд.

– Давои худсарӣ ҳамин! Каме азоб кашад, дигар ҳаваси асал намекунад, – афзуд сарвари взвод.

– «Чони нодон дар азоб»-гуфтаанд, бечора аз кучо донанд, ки занбӯри асал ҳам захрнок аст, – илова кард ҳамшираи тиббӣ, – агар занбӯр доштани куттиҳоро медонист, шояд даст ҳам намезад.

Дар ҳоле ки ҳарфҳои онҳоро мешунидам, сабӣ кардам дасту поҳоямро ба ҳаракат дарорам. Ҳар қадар зӯр мезадам, бефоида буд. Гӯё тамоми баданам бод дошт, сартопо пусти танам, мисли ин ки аз зераш кайк роҳ меравад, «пир-пир» мепарид. Ба хусус, сару суратам пуфаки боддодаеро мемонд ва ҳис мекардам, ки гӯшу чашму лабонам гӯё сари чойи худ нестанд.

Баъд аз чордах рӯзи бистарӣ ба по хестам ва ба воҳиди низомӣ баргаштам. Ҳарчанд чазое ба ман муқаррар накарда буданд, аммо дар ҳама маҷлисӯ дарсҳои тарбиявӣ ман мавриди мисолу интиқоди сарварон қарор мегирифтам. Азбаски худам айбдор будам, ҳама сарзанишу танқидро бо сари ҳам қабул мекардам. Ҳамхизматонам низ шӯҳиомез «амалиёти шабона»-и маро бо обуранг ва тахайюлотӣ бофтаи худ зуд-зуд ёдовар мешуданд.

Дуруст, ки он замон ман худро дар хатар монда будам ва ҳазлу шӯҳиҳо низ ба чонам расида буд, лекин аз сӯйи дигар суде бардоштам, фавқуллода бебаҳо! Бо захри занбӯри асал ба дарди деринае, ки дар мағзи устухонҳоям хона карда буд, дармон бахшидам. Азбаски дар айёми ятимиву мардикориҳо чандин бор зери боду борон ва сармоҳои чонгир мондаам, камару мафосилу поҳоям нам бардошта дарднок шуда буданд ва гоҳу беғоҳ сӯзишҳои чонкоҳе азиятам меод. Баъд аз «тӯма»-и занбӯрҳои асал гардидан билкул аз ин дард фориғ шудам!

Ҳамин тавр, пас аз он ки аз Ҷадир омадам, баъд аз муддати кӯтоҳе маро ба хизмат фиристоданд, се соли сарбозӣ низ чун бод гузашта рафт. Баъд аз ба қишлоқ омадан вазифаи муҳимтар кӯндаланг дар пеш меистод – мебоист касбе ёд гирам. Бо ин мақсад падарам маро ба Самарқанд фиристод. Ман шуғли духтуриро пеша кардам.

¹ *ҳаёт* – ҳавлӣ, боғчаи назди хона;

² *ачала* – ҳаросонӣ, шитоб

Дарсҳои зиндагӣ

Шиносоии ман бо Алиоқо дар чойхонаи Сиёб сурат гирифта буд. Ҳар гоҳ бо дӯсти ҳамкурсам Мавлон барои шом хӯрдан вориди чойхона мешудем, сараввал ин марди ботақаббур, ки ҳайкали бузург, чашмони дурушти обиранг ва қавоқҳои овезон дошт, ба назар мерасид. Чойи ӯ фақат як чо – рӯйи кати пешғаҳи чойхона буд, ки оринчи худро ба лӯлаболишт така дода менишаст. Муштариён ғизоҳои мухталиф тановул мекарданд, аммо дар пеши Алиоқо доимо як тақсимча салату як шиша арақ меистод. Зоҳиран чунин менамуд, ки ӯ ба касе эътиное надорад ва побанди ҳаёлотӣ худ аст, аммо дар асл ин тавр набуд. Алиоқо ҳар фарди воридшударо кунҷковона аз зери чашм мегузаронд. Ба касоне, ки ӯро дидан замон дасташонро рӯйи сина гузошта, бо тамаллуқ салом мегуфтанд, сарашро ба унвони «алеёк» чунбонда мемонд.

Боре Мавлон дар назди санбӯсафурӯшӣ навбат истоду ман як чойник чой гирифта дохили чойхона шудам. Пушти мизе нишаста ҳанӯз як пиёла чой нахӯрда будам, ки аз чониби санбӯсафурӯшӣ садои ғалоғула баланд шуд. Нигоҳ кунам, чор нафар ҷавони ношинос ба Мавлон дарафтидаанд. Хунам ба ҷӯш омад, бе таваққуф аз чо баланд шуда ба кумаки дӯстам шитофтам. Аввалин коре, ки кардам, ду ҷавони аз гиребони Мавлон гирифтаре ба ду чониб тела дода,

дӯстамро берун кашидам. Ў аз нигоҳҳои ҳайратомези ман, ки гуфтани будам «чӣ хабар, чаро ба ту часпиданд?», дарҳол рамуз фаҳмиду бо овози баланд арз кард:

– Лаънатихо навбатамро гирифтани шуданд! Фикр карданд ман гӯлу гаранг ҳастам!

Ғайримунтазир, дар ҳамин асно мушти маҳкаме бо зарб ба буни гардани дӯстам нишаст. Бо дидани ин ҳол инони ихтиёри ман низ аз даст рафт. Ҳамоно худамро дар ҳолати омодагӣ ба задухӯрд гирифтам ва бо ҳар усуле, ки медонистам, шурӯъ кардам ба кӯфтани авбошҳо. Чӣ чойи пӯшидан, ин гуна дарсҳои чанги тан ба танро дар сарбозӣ омӯхта будам. Он лаҳза ёдгирифтаҳоям кор доду он чор нафарро ба танг овардам. Ҳамашон ҷавонҳои қадбаланду тануманд буданд, аммо, бе муболиға, ҳеч кадоме дар баробари зарбаҳои ман тоқат наовард. Дар андак фурсат ҳар чороро ба замин хобондам. Вақте ки боварӣ ҳосил кардам, дигар маҷоли муқобилат надоранд, дубора бо дӯстам вориди чойхона шудем. Одамҳои атроф аз талошҳои мо ба завқ омада буданд ва бо нигоҳҳои худ гӯё ба ман «аҳсант» мехонданд. Ҳамин ки дохили чойхона шудем, садои баланди кафкӯбии касе шунида шуд. Ин Алиоқо буд, ки аз ҷо хеста ба пешвози мо меомад. Дастӣ маро маҳкам фушурду бо дастӣ дигар ба китфам тап-тапзанон гуфт:

– Офарин, бародар, то ба ҳол инчунин манзараро тамошо накардаам! Ана, ин гапи дигар, холо мешавад гуфт, бо кӣ месазад ҳавои дӯстӣ гирифт...

Ҳамон ҷо бо Алиоқо аз наздик ошно шудем. Ў марди паҳлавоне буд аз тоифаи эрониҳои Самарқанд. Дар байни мардум бо ҳислатҳои наҷибӣ худ маъруфият дошт. Гурӯҳҳои харобкору авбош, ки он солҳо лак-лак буданд, аз ӯ мурданिवор метарсиданд. Касе ҳарфашро дуто намекард. Хонаю ҷо ва зиндагии Алиоқо хеле одӣ ва ҳатто фақирона буд. Агарчи дӯстону ҳавдоронаш майл доштанд ҳар лаҳза аз ӯ пуштибонӣ кунанд ва ҳар чӣ меҳода барояш муҳайё созанд, ӯ қабул намекард, дӯст надошт зери бори миннати касе монад.

Аз он муштзани ба баъд ман ҳамчун «дасти рост»-и Алиоқо шинохта шудам. Бо мурури замон чунон алоқамандӣ якдигар гардидем, ки қариб ҳар рӯз, бо даст додани вақти фароғат, ба дидори ҳамдигар мешитофтем. Аз он ки бо марде мисли Алиоқо дӯстӣ доштам, ифтихор мекардам. Мо аксаран пиёда гаштанро меписандидем. Ҳар гоҳ аз дарсҳоям озод мешудам, дарҳол роҳи манзили ӯро пеш мегирифтам ва бо ҳам бештар то боғи истироҳат қадам мезадем. Роҳравон аз насими шомгоҳӣ, аз нақҳати диловези чаманзори канори хиёбон ва аз шаббодҳои фаввораҳои об роҳат мебудему суҳбатҳоямон дар ҳар хусус кӯр мегирифт. Азбаски ман дар омӯзишгоҳи тиббӣ дарс мехондам, Алиоқо аксаран аз бахши бемориҳову дармонҳо маро саволборон мекард. Ман аз бозгӯ кардани мавзӯи нав ё навгонҳои соҳаи тиб монда намешудам. Алалхусус, аз нақлҳои ман роҷеъ ба гиёҳҳои шифобахши куҳистон хушаш меомад. Ў низ он қадар кунҷков буд, ки дам нагирифта пурсишу бозҷӯйӣ мекард.

Ҳар гоҳ бо Алиоқо ба чойхона ё ресторан мерафтам, Мавлони дӯстам низ ба мо ҳамроҳ мешуд. Агар Алиоқо барои худ арақ мефармуд, Мавлон ҳам ба ӯ пайравӣ карда шароб суфориш медод. Дӯстам ба шаробнӯшӣ хеле алоқа дошт ва каме хуморӣ мешуду шурӯъ мекард ба манаҳзани, ба таърифу тавсиф. Аз сергапии ӯ Алиоқо ғаш намекард, баръакс хушҳол мешуд. Ҳар ду бо бода мағзи худро гиҷ карда, аксаран перомуни духтарҳои замонавӣ ва занҳои ҳангоматалаб суҳбат меоростанд ва кайфияти худро ҷоқ мекарданд.

Боре сенафарӣ дар ресторани «Гунча» ғизо мехӯрдём. Алиоқо ва Мавлон ширакайф буданду гарм машғули суҳбат.

– Фақат пинҳон нақун, то имрӯз бо чанд зан ҳол кардай? – нимҳазлу нимчиддӣ пурсид Мавлон.

– Номард, ман фақат бо духтарон ҳол мекунам, – шумханд зада гуфт Алиоқо, – аммо ҳисобаш аз даст рафта.

– Ту як марди баобрӯ ҳастӣ, агар ба чашми дигарҳо биафтӣ, хичолат намекашӣ?

– Аҷаб содай, магар ман аҳмақам пеши мардум ҳол кунам?

– Ҳеч боварам намеояд, ба назарам ту аҳли ин корҳо нестӣ, – афзуд Мавлон.

– Шояд аз назари ту чунин аст, аммо ман ҳам бадкорам. Ин арақ аст, ки маро хароб мекунад, – гуфт Алиоқо ва идома дод: – Вақте ки одам маст шуд, дигар намедонад чӣ кор мекунад. Ҳоло ҳам бубин чӣ қадар арақ хӯрдём, як шишаро тамои кардам-а!

– Бо ин ҳайкалат як шиша кам, – хандида гуфт Мавлон.

– Воқеан, ин чизе нест, як вақтҳо шишаҳоро пайи ҳам боло мекашидам. Дӯстонам мегуфтанд: «Алӣ чӣ кор мекуни?». Ҷавоб медодам, ки «дасти худам нест, чӣ кор кунам?». Боз мегуфтанд: «Ҳар чиз ба меъёраш хуб аст». Ман бошам, панди онҳоро гӯш намекардам ва наҳ мезадам: «Шумо зиндагиро намефаҳмед. Бо ҳамин гумроҳӣ умр дида, рӯзе мебинед, ки хушқу холи афтидаед, фартут ҳастеду коре аз дастатон намеояд».

– Ҳоло чи, зуд маст мешавӣ? Қувватат рафта?

– Не, ин тавр фикр нақун, ҳанӯз дармонам хушк нашудааст. Агар хоҳӣ, ҳоло ҳам тартиби чандтоашро медиҳам.

– Қоил ба ту! – хушҳолона хандиду гуфт Мавлон. – Аз дарсҳоят ба мо ҳам омӯзон! Ислмуку аҳли ин корҳо нест, аммо ман иштиёқ дорам, хеле мехоҳам, ки бо духтарон ҳамнишин бошам. Охир, синну соли мо ҳам рафта, бояд зан гирем!

– Ту ҳанӯз бачай, Мавлон, таҷриба надорӣ.

– Хуб, чашми маро кушо! Ё метарсӣ, ки дӯстдухтарони туро аз роҳ мезанам?

– Ин кор аз дасти ту намеояд.

Алиқо ба Мавлон ба ин зайл машғули суҳбат буданду ман ғарқи хаёлотӣ худ. Бо ин ки як гӯш ба гапҳои дӯстонам буд, пеши назар чехраи падарам ҷилвагар мешуд. Вақте ки аз сарбозӣ омада будам, ӯ ҷойи нишаст намеёфт, ин қадар хурсанду сари ҳол менамуд, гӯё дурри гумкардаашро пайдо карда бошад. Ў ба ман зехн мемонду шодмониашро пинҳон карда наметавонист, гӯё аз мағзи чашмони фурӯрафтааш нур меборид. Падарамро баъд аз се соли сарбозӣ солманду солортар медидам. Маълум буд, ки аз ниҳояти камхобӣ ва китобхониҳои беохир дидаҳояш хастаю камнур шудаанд ва чуруку ожангҳои пешониаш низ аз пиртар шудани ӯ дарак меод. Ў бо меҳр гуфта буд: «Акнун, писарам, вақти зангирият ҳам расид, бояд саратро ҷуфт кунам». Ман бошам, дар ҳоле ки аз хичолат сурх шудани худро ҳис мекардам, ҷавоб додам: «Ҳанӯз вақт ҳаст, додо, зан намегурезад. Аввал бояд ба хондан равам». Ў каме фикр карда, нигоҳе ҷиддӣ ба ман андохт ва бо изҳори ризоят аз гуфтаи ман, афзуда буд: «Ин гапат ҳам ҷон дорад, худам низ даст дар бағал карда нишастанро дӯст намедорам. Ба кучо рафтаний?». «Мехоҳам духтур шавам, бо Мавлон ба Самарқанд меравем», – ҷавоб додам ман. Ин тасмимам ба ӯ маъқул омад магар, бо меҳр дасташро рӯйи шонаам гузошту изҳор намуд: «Бале, писарам, он чиро дилам мехост, гуфти! Ба дарди мардум дармон бахшида савоб мегирӣ, дар ин ду-серӯза ҳаёт фақат нағзӣ мемонаду халос. Агар солҳои пеш ҳам духтур мебуд, раҳматӣ модарат, бародару хоҳаронат барвақт аз дунё намегузаштанд. Касалиро пешгирӣ нақунӣ, оҳиста-оҳиста одамро хароб мекунад, меҳӯрад, аз по меафтад...». Падарам дард дошт, дар мағзи ҷонаш дарди ҷудой, дарди дасткӯтахино, ки натавонистааст сари вақт ба доди азизони худ расад, ҳис мекард. Ў ба ман итминон дошт ва аз ояндаи ман асло хавотир намекашид, бо дилпурӣ маро ба хондан гусел кард.

Аз гиреви Алиқо ба Мавлон ба худ омадам. Ҳазлу шӯҳҳои онҳо ба ҷарру баҳс расида буд. Алиқо ба Мавлон шарт мегузошт ва бо назари ҷиддӣ мегуфт:

– Агар, ҳамин пешхизмати ресторано ба гап бигирӣ ва бо ӯ қарори мулоқот кунӣ, чокарат хастам, ҳар чӣ хоҳӣ омода месозам.

Мавлон ҳам паст наомада ҷавоб дод:

– Агар ин тавр аст, тамошо кун! Баъдан нашавад, ки аз навқарӣ фирор кунӣ?

Онҳо ба ҳам даст доданд ва ба ман рӯ оварданд, ки шартанро бибурам, доварӣ кунам. Ман бе ҳеч фикру хаёл дастамро бо як ҳаракат ба васати дастҳояшон задам ва аз ҳам ҷудо кардам. Мавлон бо виқор аз ҷо баланд шуду ба сӯйи духтари пешхизмат, ки дуртар аз мо мизи аз муштариён холишудаеро тоза мекард, қадам зад. Духтар хеле зебо буд: руҳсори гирд, синаҳои дамида ва поҳои ғафс дошт. Мӯҳои мишкини худро бофта, як қабза карда ба пушт партофта буд ва аз болои пирохани ба тан часпидааш пешдомани сафеде дошт. Мавлон назди духтар расиду пушти мизи мурағтабкардааш нишаст ва ӯро ба сӯйи худ хонд. Духтар фикр кард, ки Мавлон шом мехоҳад, дафтари ғизоро дар пеши ӯ гузошту дар назди курсиаш меҳ шуд. Мавлон бошад, дафтарро онсӯтар лағҷонд ва ишора кард, ки ӯ низ бишинад. Духтар аз асли қазия беҳабар, паҳлуи ӯ нишаста гирифт. Ба чехраи Мавлон табассум давид ва ба сӯйи мо як нигоҳ андохту хушҳолона шурӯъ кард ба суҳбат. Лаҳзае гузашту абрувони духтар гиреҳ хӯрданд, ба дӯстам бо теғ нигоҳқунон суҳанҳое гуфт ва хост аз ҷо баланд шавад. Аммо Мавлон аз дасташ дошту дубора сари ҷояш нишонд ва аз нав шурӯъ кард ба таърифу манаҳ задан. Гуфтугузори онҳо барои мо ношунаво буд, аммо аз ҳаракатҳояшон ҳолати ҳар дуру мушоҳида карда хулоса баровардан мушкил набуд. Ба хусус, авзои духтар манзараро равшан бозгӯ мекард. Алиқо зери лаб пичиррос зад: «Ҳоло бубин чӣ маҳшаре барпо мешавад». Духтар боз каме ба суҳанҳои Мавлон гӯш андохту дигар ҳавсалааш сар рафт магар, аз ҷо хестанӣ шуд. Ин дафъа дӯстам аз бозуи ӯ дошту ба сӯйи худ кашид. Дигар тоқати пешхизмат тоқ шуд, оташ гирифт, бо ҷаҳл қулоч кашид ва як торсакии обдор ба рӯйи Мавлон фаровард ва дасти ӯро бо зарб тела доду аз пайи кори худ рафт. Дӯсти мо сари ҷо нишаста монд, бо як даст ҷақаки шапотиҳӯрдаашро дошта меистод. Аз хичолат афту андомаш қирмизранг шуда рафт, гӯё хунаш ба рӯ дамида буд. Ин ҳолат барои Алиқо дастаки хубе шуду бо тамоми овоз қоҳ-қоҳзанон хандида фиристод. Садои хандаш дар тамоми ресторан танин андохт. Мавлон бошад,

бештар дар хичил шуд ва мисли пишаки дар об зада пакару овезон гавдаашро аз курсӣ бардошту на ба сӯйи мо, балки мустақиман тарафи дари ресторан қадам ниҳод. Ӯ шартро бохта буд. Алиоқо аз хурсандӣ худашро дошта наметавонист, дастонашро рӯйи шиками гундааш гузошта, беист механдид. Агарчи ботинан ба ҳоли дӯстам раҳмам меомад, наметавонистам ба хушҳолии Алиоқо низ ҳамроҳӣ накунам. Содагии Мавлон маро низ ба завқ оварда буд. Алиоқо базӯр хандашро фуру нишонду ашки чашмонашро поккунон гуфт:

– Шон зангир шудаанд, шон духтар мехостаанд! Боз ҳам худситойӣ кун Мавлон, Худо бигирад камақлии туро! – боз ҳик-ҳиккунон зад зери ханда...

* * *

Вақте ки ман дар Самарқанд машғули таҳсилу омӯзиш будам, апаам Орзу бо шавҳари худ дар Миёнкол иқомат дошт. Азбаски то Миёнкол роҳи тӯлоние набуд, зуд-зуд аз онҳо хабар мегирифтам. Баъзан бори таҳсилоту машғулиятҳо аз ҳолати муқаррарӣ бештар мешуду дертар ба дидорбинӣ мерафтам. Онҳо чунон ба ман хӯ гирифта буданд, дар ин мавридҳо нигарон мешуданд ва ҳамин ки ба хонашон мерасидам, аввал банди гилагузори раҳо мекарданд. Ба хусус, акаи Кӯчар норозиёна ва каме ҷаҳлолуд мегуфт: «Моро фаромӯш кардӣ? Ё акнун бачаи калон шудӣ?». Апаам низ меҳрубона меафзуд: «Дер накун, додарҷон, ҳавосамон парешон мешавад. Шаҳри бегона, аздусар нимсеру нимгурусна мегардӣ. Моҳе як бор биёй ҳам, сарамон ба осмон мерасад, бароят аз будааш майда-чуйда тайёр мекунам».

Воқеан, дар солҳои донишҷӯӣ апаам кумаку ғамхори ман буд. Ҳар гоҳ ба дидани ӯ меомадам, либосҳоямро мешуст, нағзакак меҳмон мекард ва ҳини рафтан пул медоду қўлборамро бо нону биринҷу қанду курс пур мекард.

Меғӯянд, «тарс бародари марг аст» ва ҳаёт нишон додааст, ки ҳатто мардони ҳузурбу часур ҳам вақти гирифтгор шудан ба доми тарсу ваҳм сари калобаи худро гум мекунанд. Боре ман низ дар яке аз сафарҳои худ ба Миёнкол мубталои ин балои ногаҳонӣ шуда будам. Ҳанӯз ҳам, агар он воқеа ба хотирам расад, мӯҳои сарам сик мешаваду вучудамро вараҷа фаро мегирад.

Яке аз рӯзҳои таътилотӣ тобистона буд ва ман ба хоҳири дидорбинӣ ба сӯйи манзили апаам раҳти сафар бастам. Азбаски ҳеҷ гоҳ ба хонааш дасти холӣ намеомадам, аз истгоҳи автобусҳо сараввал роҳи бозорро пеш гирифтам, мехостам ду-се кило меваи тар харид кунам. Бозори деҳқонӣ бо растаҳои пур аз нозу неъмат ва гавҷуми одамон, ки гӯё ба сару дӯши ҳам мезаданд, маро ба оғӯш гирифт. Ҳамон лаҳзае, ки дар васати растаҳо қадам мезадаму навъҳои гуногуни мевачоти тозаву ноб, ки бо саликаи ҳосе рӯйи растаҳо чида шуда буданд, ёду ҳушамро рабуда буд, занаке пеши роҳамро гирифт ва табассумкунон ишора кард, ки аз дунболаш равам. Он занак, ки бо либоспӯшии ачиби худ, бо кулӯта ва ҷамолаку шилшилаҳои гесувони худ аз дигарон фарқ мекард, маро ба як гӯшаи бозор бурд ва рӯйи санги паҳне нишасту як дастамро рӯйи кафи худ гирифт ва бо ҳамон табассуми ҷаззоби худ ба суҳан пардохт:

– Ҷавони зебо, аз куҷоя омадӣ-меғӯям?

– Наёфтӣ, хола, агарчи куҳистониам ҳоло аз шаҳр меоям, – бе ҳавотир ҷавоб додам ман.

– Аз чашму абруҳоят хондам, китфу бозувонат низ туро куҳистонӣ меғӯянд. Номат кист, ҷавони зебо?

– Ислом.

– Аҷабо, гуфтам аз сару суратат нур меборад! Маҳсумзодай?

– Ҳа, аз кучо донистӣ?

– Бо як дидан туро хондам, ҷавони зебо, биё бо ман. – Ӯ бе он ки ба хоҳиши ман эътиборе диҳад, аз дастам кашиду дунболи худ аз бозор берун бурд ва аз паскӯчаи тангу торе рафтан гирифт ва суҳанашро қатъ намекард:

– Ҳафт пушти ту пеши ман аён шуд, ҳоло гӯш куну гап назан, фолатро мекушоам. Ба ман маълум шуд, ки ту дарс мехонӣ, ҳанӯз ҳам зан нагирифтаӣ, ба хизмат рафта омадаӣ. Лекин, ҷавони зебо, пешониат шӯр будаст, зиёд ба саҳтиҳои ҳаёт дастбагиребон шудай, боз ҳам мешавӣ. Душманонат кам не, дӯстонат бисёр. Ба ту ҳаваси духтарон меояд, аммо нодида мегириӣ, мағруриӣ, ҷавони зебо!

– Хола, маро кучо мебарӣ? – ҳарчанд ба фолкушоиҳои ӯ қоиладар мешудам, ҳавосамро ҷамъ карда пурсидам ман, – охир кор дорам, бояд ба хонаи апаам равам.

– Ту меравӣ, меравӣ ба хонаи апаат. Ҳаросонӣ кори шайтон аст, аввал ба тақдират назар кун, бубин ҷӣ зиндагӣ дар пеш дорӣ, – боз ҳам беист гап мезад ӯ. – Ин муамморо ба ман бигузор, ман ба ту кумаку мекунам, ба қалбат нур, ба димоғат сур, ба танат зӯр мебахшам. Ту писари

покзодай, падарат маърифат дорад, модарат аз олам гузашта, ҳамшахриҳоят одамони хоксору сода будаанд...

Он занаки лӯлимонанд аз дасти ман кашолакунон беист гап мезаду таачҷуби ман бештар мешуд, лолу гаранг монда будам. Ниҳоят, назди дарвозае расиду табакаи хурди онро боз кард ва бо ҳам дохили ҳавлӣ шудем. Он ҷо ба хонае, ки боми пасту дару тирезаҳои хурд дошт, даромадем. Пас аз он, ки дарун ба дарун аз ду дар гузаштем, маро дар хоначае гузошту бо садои гиро ва каме дағалона гуфт:

– Ту ин ҷо бош, ман зуд бармегардам, – ва бе он ки ҳарфи маро гӯш кунад, ба қафо гашту дарро аз берун баст ва садои ба ҳам андохтани занҷиру зулфин баланд шуд.

Нафасам дар кунчи ҳалқам монд, саропо ғарқи шигифту ҳайрат шудам. Лолу гаранг васати уток, ки аз даричаи хурде базӯр равшан мешуд, рост мондам. «Ба ман чӣ шуд, – меандешидам ба худ, – чаро ба гапи ин занак гӯш кардам? Маро кучо овард?». Бо ҳамон ҳолате, ки ҳайратзада сари по меистодам, ба хона чашм давондам. Дар он ҷо ҷуз як мизи чоргӯша ва кати оҳание чизи дигар ба назар намерасид. Дар рӯи кат кӯрпаеро андохта буданд, ки як лабаш аз пеш ба поин овезон буд. Хона, ки нимторик буд, дар зери кат, поинтар аз лабаи овезони кӯрпа сафедие равшан ба чашм мехӯрд. Бо ҳисси кунҷковӣ оҳиста по мондаму лаби кӯрпаро бардоштам. Бардоштаму хуш аз сарам парид: зери кат пур аз устухон буд! Ҳамон лаҳза бо дидани тӯдаи устухон як нақли Алиоқо, ки дар хусуси ҷухӯтони Самарқанд ҳикоят карда буд, ба хотирам зад. Бештар ба ҳаяҷон омадам, саропо вучудам ғарқи ваҳшат шуд.

Ба гуфтаи Алиоқо, боре худи ӯ часади хушку қоқиштаки писари ҳамсоашро аз хонаи ҷухӯтон берун овардааст. Вақте ки мефаҳманд, писарак дар маҳаллаи ҷухӯтон гум шудааст, ҳамсоязан бо доду шеван назди Алиоқо меояд ва аз ӯ илтиҷо мекунад, ки писарашро ёфта гирад. Ӯ ба занак дил дода, бо ду нафар ҳамтабақи худ ба суроғи бача мебарояд. Ҳақиқатан ҳам, писари ҳамсояро дар хонаи яке аз ҷухӯтон пайдо мекунад, аммо берӯху бо сурати ваҳмангез. Поҳои ӯро ба сақфи хона баста, ба поин овезон карда будаанд. Азбаски дар тамоми баданаш чандин сӯзани ҷуволдӯзӣ фуру кардаанд, як қатра хун ҳам дар тану ҷонаш намонда будааст...

Агарчи тарсу ваҳм ба рӯху майнаам фишор меовард, саъй кардам худамро ба даст гирам. Бо як ҳаракати тез ба ақиб гаштаму дари хоначаро саҳт кӯфтам. Дар маҳкам буд. Барои худ хулоса кардам, ки он лӯлизан ҷухӯт аст ва ҳоло мехоҳад маро тӯмаи худу шарикони худ созад. Ман бошам, ханӯз вақт дорам, қабл аз ин бедодӣ бояд роҳи гурезро пеш гирам, аммо чӣ тавр? Нигоҳ кардам, ҷуссаам ба даричаи уток меғунҷад. Ба он наздик шудаму муште ба шишааш задам. Шишаи нозук реза-реза шуду ба поин рехт. Чолокона ба боло хез задам ва бо сар худро ба берун гирифтам. Дигар ба сӯи дарвоза ҳам нарафта, аз девори ҳавлӣ хез зада худро дар тангкӯчаи пурпечухаме афкандам. Бо ҳамон ваҳшати ниҳоние, ки вучудамро фаро гирифта буд, ба қафоям нигоҳ накарда бо шитоб фирор кардам. Беист медавидаму хастагиро ҳис намекардам ва пас аз муддате, дар ҳоле ки ранги рӯям паридаву дар тану ҷонам дармон намонда буд ва наистода аз даҳону бинӣ нафас мегирифтам, худро ба хонаи апаам расондам...

Ҳамин тавр, рӯзҳову моҳҳо гузашту солҳои донишҷӯӣ низ ба поён расид. Ману Мавлон бо дипломи омӯзишгоҳ ба қишлоқ баргаштем. Ман дар деҳаи худамон ва Мавлон дар қишлоқи ҳамсоя ба шуғли духтурӣ камар бастем. Маро падарам хонадор кард. Фарзанддор ҳам шудам. Ҳоло ба он рӯзҳо назар меафканаму мебинам, ки ҳарчанд одам барои хубиву зебӣ талош кунад, лекин зиндагӣ тахту ҳамвор ва осуда намегузаштааст. Одам, беҳабар аз пешомади фардо, ба гирдбодҳои ғайриинтизорӣ дучор меомадааст, тавре ки ин ҳолатҳо бо ман чандин бор рух дод.

Неши туҳмат

Баъд аз як ҳафтаи содир шудани ҳукми додгоҳ маро низ ба гурӯҳи нуҳнафараи маҳбусон ҳамроҳ карданд. Марди ҳарбии силоҳдоре, ки бо лоғарӣ ва андоми борику гӯшҳои калони худ дар либосу қулоҳи афсарӣ хеле зишт ба назар мерасид, ба мо фармон меод. Мо низ итоаткорона дунболи амрҳои ӯ мерафтем ва ҳар чӣ мефармуд ба ҷо меовардем. Бо амри ин марди низомӣ охири бор дар ҳавлии идораи милитсия саф кашидем. Ӯ исмҳои моро бо тартиби алифбо ва бо овози баланд хонда баромад. Баъд аз он ки сад дарсад ба сари ҷо будани мутеони худ боварӣ ҳосил намуд, фармон дод, ки савори мошин шавем. Дар мошини оҳани болонӯшида дастҳои моро як-як бо занҷире ба ҳамдигар бастанд ва охири занҷирро ба милагоҳи канори борт қуфл заданд. Ҳамин ки дари бортро маҳкам карданд, ҷойи нишастӣ мо зим-зиё торик шуд, гӯё бар ҷоҳи бетаге афтада будем. Тақар-тақаркунон мошин ба роҳ афтод.

Он рӯз моро аз Нурато ба ҳабсхонаи Каттакӯрғон мебурданд. Шояд чор-панҷ соат аз байн гузашта буд, баъд аз бардорузанҳои беохир, аз мошин пиёда шудем. Ҳоли ман бечо буд. Аз ғояти хастагӣ базӯр сари по рост меистодам, гӯё сарам чарх мезад, дилам беҳузур мешуд. Бар замми ин, ҳавои Каттакӯрғон тираву гирифта буд, осмон ба назар намерасид, атрофро меги парокандае фаро мегирифт, замин мунтазири бороне буд, ки намеомад. Ҳаво на гарм буду на сард, аммо намнок менамуд. Ёд дорам, айнан чунин ҳаворо падарам наменасандид. Ў мегуфт, ки аз ҳавои тираву намгирифта дилам тез-тез мезанад, сарам гич меравад, гӯё нафасгир мешавам. Он рӯз ҳолати падарамро равшан дар худ эҳсос мекардам. Бо вучуди ин нороҳатӣ, маҷбур будам ба фармонҳои афсари масъул итоат кунам. Кашол-кашол дунболи ҳамраҳони маҳкумшудаи худ қадам задам.

Мо аз дарвозаи калони ниғаҳбонӣ гузашта, мустақиман ба қароргоҳи раиси маҳбас рафтем. Ман он чиро дар хусуси «қабархонаҳо» тасаввур мекардам, возеҳан дар ҳабсхонаи Каттакӯрғон низ мидидам. Деворҳои баланди атрофи он бо симҳорҳои печдарпеч, биноҳои хиштани яксохт, тирезаҳои баланди панҷарадор, дарҳои оҳанӣ ва ҳатто тамоми хизматгузори зиндон – аз ниғаҳбони дами дарвоза сар карда то раиси маҳбас ба назар бенуру зишт ва то ҷое тарсовар чилвагар мешуданд. Вақте ки гурӯҳи мо дар хонаи пазиروي раис ҳозир шуд, ӯ аз зери абрувони паҳну пурмӯйи худ чашмҳояшро калон кушода, дар ҳоле ки пӯшаҳои ҷиноиро дар даст қабза мекард, лабони ғафсу кашоли худро ёзонида ба афсари масъул, ки расидани моро эълон карда буд, рӯ овард:

- Ҳама ҳозиранд?
- Оре, рафиқ майор!
- Роҳ мушқил набуд?
- Асло! Аз Нурато то ин ҷо ҳеч гуна воқеаи ғайриодӣ рух наодоаст!

Раис каме макс карду афзуд:

- Ба шарофати шумо?
- Фикр мекунам, дастуроти ҷаноби олий дуруст буд, – бо тамаллуқ даҳони худро инч карда ҷавоб дод афсар ва илова намуд: – Албатта, ҳуди маҳбусон ҳам боодоб буданд!

Қавокҳои раис бештар овезон шуд ва норозиёна бо садои хиратар гуфт:

- Агар боодоб мебуданд, ба ин ҷо намеоманданд, рафиқ лейтенант!

Афсари масъул сурх шуд, сарашро поин андохту хомӯш монд. Раиси маҳбас папкаҳои ҷиноиро рӯйи миз гузошту якеро боз кард ва бо диққат ба хондан шурӯъ намуд. Зоҳиран, пай бурд, ки ошноӣ бо матлаби санадҳои ҷиноӣ вақти зиёдро мебарад, дубора ба афсар рӯ овард:

– Ҳоло ҳамаро дар хонаи интизорӣ ниғаҳ доред. Баъди як соат маҳалли таксими онҳоро эълон мекунам.

- Хуб шудааст, рафиқ майор, бо иҷозати шумо!

Ҳама пушти ҳам аз дунболи лейтенант берун омадем ва мунтазири қабули «ҷазо» дар хонаи интизорӣ нишаста мондем.

* * *

Ба чашмҳои худ бовар намекардам, ба маҳзи ин ки ворида хонаи умумии маҳбусон шудам, рӯ ба рӯям Асилакаро, ки шогирди падарам буд ва дар деҳа ҳар замон ба хонаи мо меомад, дида мондам. Хабар доштам, ин ҳамқишлоқии ман бо айби пилаҷаллобӣ маҳкум шуда буд, аммо намендонистам, ки ӯро низ ба ҳабсхонаи Каттакӯрғон овардаанд. Асилака бо чашмони нишаставу ришҳои расида ва чеҳраи захири худ мондаву рӯҳафта ба назар мерасид. Яктаҳи нимдошти беқасаб ва шалвори обшустаи сафеде ба тан дошт, ба нӯги поҳои устухонӣ ва чиркини худ дампоӣи даридаеро пӯшида буд. Ў ба маҳзи ин ки маро дид, бетокатона ба сӯям шитофт ва беҳавсала маро танг ба оғӯш кашид. Дар ҳоле ки ашк мерехту аз ғояти пазмонӣ ва аламзадагӣ гулуяш гир карда буд, наметавонист гап занад. Маълум буд, ки дурӣ аз ёру диёр ва гирифторию азиятҳои маҳбас ба ҷонаш расидаанд. Гӯё дурри ноёбе ба тӯраш омада буд, маро аз оғӯши худ сар намендод, гаштаю баргашта ба чашмону суратам зеҳн мемонд ва дубора дар бағал мегирифт, бо дастони дурушту саҳти худ аз шонаҳоям паҳш мекард. Ба назар мерасид, ки аз тану тӯши ман эҳсоси бӯйи ватан, бӯйи зодгоҳ мекунад. Наметавонист ҳаяҷону хурсандии худро фуру барад.

Асилака маро нағз мешинохт. Аз он ки назди падарам дарс хонда буд ва ҳаққи устодии ӯро эътироф мекард, бештар ба ман дилбастагӣ дошт. Он шаб, ки нахустин лаҳзаҳои погузори ман ба зиндон буд, суҳбати мо тӯл кашид. Ў худро озоду сари ҳол ҳис мекард, вале наметавонист ҳайрату тааҷҷуби худро аз бобати ин, ки чаро ман ба ҳабс афтадам, пинҳон кунад.

– Ба ман, лаънатихо, тухмат заданд. Кореро, ки дар хоби шабам надидаам, ба гарданам бор карданд. Пиларо дигарҳо дуздиданд, роҳаташро дигарон диданд, аммо ҷабрашро мо мекашем. Агар

пуштибону мададгорат набошад, ҳолат ҳамин будааст, – мегуфт ӯ. – Ман-ку ба ин ҳол гирифтаор шудам, аммо бо ту чӣ иттифоқ пеш омад, чаро ин ҷо омадӣ? Ба ту чӣ айберо бор карданд? Магар мешавад писари касе, мисли Бобои Мулло, ба чиноят даст занад?

– Чӣ илоҷ?! Ҳар чӣ дар пешониамон навишта, онро мебинем. Ба ман ҳам ноҳақ тухмат карданд. Неши бадгӯйӣҳое буд, ки то дилу чигарам фуру нишаст, асабҳоям хароб шуд, сабру таҳаммулро аз даст додам. Дар натиҷа, даргирие пеш омад, бемаҳал, бечо, ки қариб буд одам кушам.

Асилака аз ҳоли ман хеле мутаассиф шуд. Дар ҳоле ки наметавонист маъюсӣ ва андӯҳи худро пинҳон кунад, насиҳатомез гуфт:

– Он чӣ ба сарат омадааст, ҳис мекунам, додар, мо ҳар ду бандаҳои бегуноҳи гунаҳкор ҳастем. Агар замона бо мо насохта, бояд мо бо он бисозем. Ту зиёд дилшикаста нашав. Бо умед, бо дили пур ба ояндаат нигоҳ кун. Ҳоло рӯзҳои равшани зиндагӣ дар пеш аст. Агар дилатро ба ман ҳолӣ кунӣ, сабук мешавӣ. Нақл кун, додар, чӣҳо ба сарат омад?

Дигар ҷойи истиҳола намонда буд. Рӯи нимкати симин поҳоямро чамъ карда чорзону нишастам ва шурӯъ кардам ба ҳикояти бархӯрдҳое, ки аввалин бор дар ҳаёти худ мазаи талхи онҳоро чашида будам...

* * *

Бо фаро расидани мавсими дарав хурду калони деҳа ба заминҳои совхоз рехта буданд. Аз бисёри кор одамҳо фурсати ҳавохӯрӣ надоштанд. Даст ба даст намерасид, алафдаравӣ ва банду баст кардани ҳосил беш аз пеш авҷ мегрифт. Ман низ ҳамроҳи оилам, ки ҳанӯз аввалҳои тирмаҳ дар майдони худ хайма зада будем, бо камарҳои баста вориди ин гирудор шуда, аз як сар се майдони дар ихтиёри худ доштаре аз юнучқаву алафи об тоза мекардем. Азбаски бештар бо духтурӣ машғул будам, наметавонистам барои бачаҳоям вақти зиёд ҷудо кунам. Бо ин ҳол, саъй мекардам онҳоро танҳо нагузорам.

Он рӯзи наҳсе, ки боиси ҳангомаҳои талх гардид, айнан дар ҳамин мавсими дарав буд. Ба маҳзи ин ки писари Қазоқ хабари аҳволи саҳт доштани Аминаро овард, ҳама корро як сӯ гузошта ба суроғи бемор шитофтам. Дар чунин мавридҳо ҷуз шитоб кардану худро ба аёдати бемор расондан фикри дигаре надоштам. Аммо, чун расидам, кор аз кор гузашта буд. Амина рӯ ба осмон дар васати хона беҳаракат меҳобид. Ранги рӯяш парид, чун дока сап-сафед ба назар мерасид. Ҳанӯз ҳам шиёри хуни шоридаеро аз димоғаш тоза накарда буданд. Шавҳараш Азимкул пушташро ба дар карда, дар пойғаи хона чорзону зада менишаст. Бо сари ҳам саҳт андӯхгин менамуд, аммо гиря намекард. Ӯ ё аз марги бемаҳали ҳамсараш ё аз нафрати ниҳоние карахт буд. Ба навҳаю доду фарёди атрофиён коре надошт. Чашмам ба муштҳои гиреххӯрдааш афтид: рағу пайи барҷастаи дастонаш аз ғзаби нуҳуфта дар ниҳоди ӯ дарак медод, шери дар камин истодаеро мемонд, ки омода буд дар ҳар дақиқа ба сайди худ ҳамла кунад.

Ман омадан замон ба пеши бемор гузаштам. Агарчи медидам ӯ мурда буд, ба одати маъмул ду ангушт ба зер биниаш гузоштам, бо сари ангушт набзи шоҳраги гулуяшро санҷидам. Ноумед ба қафо баргаштам ва ба назди Азимкул лағжида, бо изҳори ҳамдардӣ даст ба рӯи китфонаш гузоштам. «Худо сабр диҳад, додар, аз тақдир ҷойи гурез нест, қисматаш ҳамин будааст», – гуфтам ва аз ҷо баланд шудам. Он лаҳза ба по рост истоданамро медонам, ки ногоҳ мушти маҳкам ба пушти сарам, гӯё ки бо путке зада бошанд, фаромад. Базӯр худро ниғаҳ доштам, медидам, ки Азимкул чун ҳайвони дарғазаб бо чашмҳои хунгирифта ба сӯям ҳамла мекунад. Ҳамон дам ӯро доштанд ва маро ҳам ду-се кас аз дар ба берун кашида бароварданд. Пушти сар садои ҷиғокии Азимкул баланд мешуд: «Ту, лаънатӣ, занамро куштӣ, хонаамро сӯзондӣ! – дод мезад ӯ. – Агар сари вақт меомадӣ, ба ин ҳол намеафтид. Наҳостӣ, наомадӣ, ҳоло тура зората нишон медиҳам, аз духтуриат пушаймон мекунам!».

Ҳуш аз сарам парид. Бо ҳайрату шигифт маҳкам дасти тағобачаам Давронро, ки маро кашида ба берун мебард, гирифтам. Лолу карахт ба ӯ дида дӯхтам, мунтазир будам ҳар чи зудтар шарҳи ҳол гӯяд. Даврон ба ман дил дода гуфт: «Ту ба гапҳояш гӯш накун, ҳозир аз алам ба кӣ дарафтиданашро намедонад. Мегӯянд, ба ту хабар карда будаанду ту дер мондай. Ҳеҷ гап не, ҳамаш мегузарад, ҳоло соаташ ояд мефаҳманд, ки дар ин ҳеҷ гуна айби ту нест...».

Дар воқеъ, Амина аз олам даргузашт, аммо марги ӯ фақат аз бетаваҷҷуҳии ҳудашон буд. Агар тақсири ман пешаи духтуриам бошад, чандин бор ҳам ҳудаш ва ҳам хонагиҳояшро огоҳ карда будам, фишори хун доштаниш ба ҳама аёну равшан буд. Ӯ намебоист асабонӣ шавад, намебоист чизеро бихӯрад, ки фишори хунаш равад боло. Аммо он рӯз дубора даргир шудани Амина бо дағечи¹ девордармиёнаш – Ҳосила ҳама корро ҳал кардааст. Ин ду зани шалақӣ мунтазам бо

якдигар мушу гурба буданд, аз девор сояи ҳамдигарро метарошиданд. Ба мағзу хуши онҳо на гапи шавҳар медаромаду на насихати амаку тағо. Аз дасташон хонаводаи амаки Самак ва тамоми авлод безор буд. Марги бемаҳали Амина бошад, омада-омада ба ман дарди сар шуд, аз ҳар сӯ ангушти тавҳинро ба сӯи ман нигаронданд. То обу обҷӯҷаҳои амаки Самак ба ман тараф шуданд. Ба гумони онҳо, ман дидаю доништа нашитофтаам, ман кори боғамро аз ӯ бартар дидаам, марги ӯро хостаам, ба онҳо хусумат доштаам ва боз чаранду парандҳои дигар...

Яке аз шабҳои тирафоми тирамоҳ буду ману Озод – шавҳари хоҳарам аз тӯй бармегаштем, аз тӯйи Норбой, ки бачаҳояшро суннатӣ карда буд. Раҳораҳ ҳис кардам Озод каме парешонхотир аст. Ӯ бо изхори нигаронӣ гуфт:

– Ислон, биё аз кӯҷаи майда меравем. Авлоди авлоди Самак бечо менамуд, як кор мекардагӣ барин.

– Чиро дар назар дорӣ? – бо таачҷуб пурсидам ман, ки аз таги гап беҳабар будам.

– Дар тӯй пичир-пичир гап заданҳояшон бисёр буд, метарсам, ки ба ту дармеафтанд.

– Ба хотири ғайбату тухматҳои занонашон?

– Оре.

– Ҳар чӣ бодобод! – шердилона афзудам ман. – То ин овозаҳо яктарафа нашавад, худам ҳам ором намегирам. Аз замоне, ки як гӯшвор шунидам маро низ ба чанҷолҳои худ қатӣ кардаанд, роҳатам гум шуд. Ҳарчанд кори хилофе накардаам, пеши ёру дӯстон ким-чи хел худамро ноҳинҷор ҳис мекунам.

– Ба ҳар ҳол, эҳтиёт нашавем, намешудагӣ барин, – бо хавотири бештар изҳор намуд Озод.

Бар зами торикии рӯз ҳаво меғолуд буд. Ману Озод ҳанӯз роҳи бисёреро тай накарда будем, ки аз ақибамон «тап-тап» садои босуръат қадаммонии касе шунида шуд. Ҳар ду дар ҷо истода, ба сӯи суроби одамӣ, ки ба мо наздик мешуд, зехн мондем. Зоҳиран, Озод дуруст тахмин карда буд. Аз байни торикии меғу гуруб сару сурати Ёсин – бародари Азимкул ба чашм хӯрд. Вақте ки рӯ ба рӯи мо мех шуд, равшан ба назар мерасид, ки хеле дар изтироб аст ва гирифтори хашму ғзаб. Ӯ расидан баробар, бе гапугуп ба ман даровехт, бо ду даст маҳкам аз гиребонам гирифт. Ба ман ҳатто фурсати гап задан надода, бо зарда ва итоб як андоз дод зад:

– Қадамата доништа мон, ятимча! Агар донам, ки касе ба авлоди мо душманӣ мекунад, чашмҳоша канда мегирам!

Агарчи амакбачаам асабӣ буду дар ниҳояти ғзаб ин ҳарфҳоро мегуфт ва ман аз ӯ, ки марде буд таҳсилкардаву ботамкин, аслан ин гуна бархӯрдро интизор набудам, хеле ранчидам. Ба хусус, «ятимча» гуфта тавҳин кардани ӯ нештари захролудеро мемонд, ки соф бар қалбам нишаст. Бароям саҳт алам кард, ки ин ҳақоратро дубора аз одами худӣ мешунидам. Дар ҳақиқат, байни амакбачаҳо фақат ман будам, ки дар хурдсолӣ аз модар ятим мондаву машаққату азобиҳои танҳоиро фаровон чашидаам. Вале он айём, ки ба ман чун ба «ятим» менигаристанд, хеле-хеле дур монда буд. Чандин сол ин таҳқирро аз касе нашунида будам, охир, ман дигар хурдсол ҳам набудам! Худоро шукр, фақат бо қуввати худам тавонистам ҳама зинаҳои зиндагиро тай кунам, тавонистам ба касе муҳтоҷ нашуда мушкилоти пешомадаро яктарафа кунам. Мардикориҳо, се соли сарбозӣ, чор соли касбомӯзӣ, ташкили оила ва ба хусус, анҷоми кори пурзахмати духтуриву дӯстдори дигарон шудан танҳо маҳсули саъю талошҳои ҳамешагии худам буду халос. Бо ин ҳол, вақте ки ба касе қарздор нестиву аз касе забонкӯтаҳӣ надорӣ, шунидани миннату ҳақорат хеле аламовар будааст! Ҳеҷ намефаҳмам, магар барои Ёсин – ҳамчун як нафар одами бафаҳми авлодамон лозим буд дубора захми кӯҳнаро рӯ кунад, тавҳини ноҷо занад? Ҳамин як калима, ки аз даҳонаш баромад, гӯё як кӯҳ, як искирт² харфу фаҳше буд бар дӯши ман.

Ман натавонистам вазъи пешомадаро таҳаммул кунам. Дар ҳолате, ки асабонияти шадид ба вучудам чира мешуд, маҳкам банди дастони Ёсинро гирифта аз гиребонам ҷудо кардам ва бо зарб ба ақиб тела додам. Ҳамон замон, ӯро фурсати наздик шудан надода, як мушти обдор ба зери манаҳаш фаровардам. Маълум буд, ки Ёсин аслан ин гуна бархӯрдро интизорӣ надошт, ӯ як дам гаранг шуда монд. Ба ҷойи ин ки ҳавосашро чамъ кунад, бо беҳудӣ ҳам шуду аз соқи мӯзааш кордчаеро берун овард, ки рӯи он дар шаби тор ҷило меод. Ӯ дастҳояшро алвонҷ дода, дубора ба сӯям ҳамла кард. Ман аллакай ворида талош шуда будам, идомаи даргириро ба хубӣ контрол мекардам. Ба маҳзи ин ки дидам, дасти ӯ бо корди барроқ рост ба сари дилам меояд, бо чобуқӣ гавдаамро канор гирифтаам ва ҳамано дудааст аз банди дасту оринчаш дошта ба пушт қат кардам. Бо ин ҳаракат тани Ёсин ором чархиду пуштнокӣ пеши ман қарор гирифт. Сипас хеле осон кордчаро аз мушташ берун кашидам. Возеҳан дар ёд дарам, он лаҳза ман раҳму шафқатро билкул фаромӯш карда будам. Бароям чунин менамуд, ки авлоди амаки Самак маро куштанианд. Ҳушдордиҳиҳои Озод ҳам дар сафҳаи хаёлам такрор мешуд. «Агар қасди онҳо яктарафа кардани

ман бошад, – меандешидам барои худ, – ман бояд пештар илочи воқеаро дарёбам». Бо ин ҷаҳл, беҳудона кордчаро, ки дар дасти ман монда буд, кашидаю кушода ба тахтапушти Ёсин задам. Дубора корд кашидам, бори сеюм, бори чорум ҳаракатҳоям такрор шуд. Агар Озод ҷуссаи лўндаи худро васати мо намеандохт, бешубҳа кордзаниро қатъ намекардам, Ёсинро куштанам ҳам аҷаб набуд. Ба бахти ман, Озод ҳар қуввате дошт, ба харҷ доду дудафта ба корди ман часпид. Ҳамон лаҳзае, ки кордчаро кашида гирифт, ҳам ангушти худи ҳам нармии мушти маро бурида фиристод. Чароҳати ҳар ду амиқ буд магар, хун тиррас зада баромадан гирифт. Ёсин бошад, ҷуссаашро ниғаҳ дошта натавониста чорпо шуда буд ва бо беҳолӣ дуртар ҳазида рафт. Садои доду ҷеғҳои мо ба гўши одамоне, ки аз тўй бармегаштанд, расида буд. Дар як он чанд нафар гирду пешамон чамъ шуданд. Аз қазия воқиғ шуда, якеро дубора ба тўйхона, барои овардани мошини Савор фиристоданд.

Ҳаёҳуи беохир ба гўш мерасид, аранг-аранг медидам, ки ҳалқаи одамон дар атрофи Озоду Ёсин ғализтар мешавад. Мошини боркаши Савор ҳам расида омад. Он дуру ба мошин бор карданд. Ман, ки аз ҳалқаи чамъомадаҳо берун монда будам, бо мушкилӣ қадамзанон ба роҳ даромадам. Гўё ки ба поҳоям вазнаҳое баста буданд, наметавонистам пеш равам. Ҳис мекардам, қалбам қис мекунад, роҳи нафасамро чизе мегирад. Бо вучуди ин, муковиматкунон по мебардоштам, дар ҳоле ки ба чашмам ҷуз торикӣ чизе наменамуд. Чунон дар худам фуру рафта будам, мисли ин ки дар биёбони бекасу хушке мондаам. Он лаҳза аз зери болҳоям гирифтани дасти бақуввате маро ба хуш овард...

Падарарўсам, ки ҳамроҳи ҳамсару духтари хурдиаш аз тўй бармегаштанд, ба мавқеъ ба мадади ман расиданд. Он шаб маро на ба хонаи худам, балки якрост ба манзили падарам оварданд. Шояд падарарўсам нахоста буд, ки бачаҳоям ҳоли маро дида ба воҳима афтанд. Азбаски аз ҷойи буридаи корд хуни бисёр талаф дода будам, тез-тез ҳолам баҳам меҳўрд. Он шаб падарам ноилоч монда, ҳамсарамро низ садо зад. Дунафарӣ то субҳ болосари ман буданд.

Баъд аз ин воқеа Озоду Ёсин се-чор рўз дар бемористон хобида баромаданд. Агарчи ҳоли Ёсин вазнинтар буд, ба хотири пешгирии овозаҳо ўро низ ба хона оварданд. Мо ҳама хешу табор будем ва падараму падарарўсам нуфузи бештаре дар авлоди мо доштанд. Аз ин рў, нагузоштам, ки хангомаи чанҷоли мо дунболадор шавад. То ҷое, ки имкон доштанд, ҷонибҳои даъвогарро ба ифоқа оварданд. Вале офтобро магар мешавад бо доман пўшонд? Новобаста аз ҳар талоше кори мо ба додгоҳ³ кашида шуд. Ман аз он ба баъд роҳатамро гум кардам. Маҷбур шудам чандин бор аз паси даъватномаи вакили додгоҳ равам ва ба пурсишҳояш ҷавоб диҳам.

Бо вучуди он ҳама гуфтугузор, касе даъво надошт. Азбаски бархўрдҳои мо назди додгоҳ маълум шуда буд, фақат ба хотири риояти талаботи қонун маро ба муддати шаш моҳ буриданд. Агар росташро гўям, ман аз ин маҳбусӣ нороҳат нестам, ба гуфтаи падарам, бо як чашм пўшида кушодан ин муддат мегузарад, меравад. Зеро мумкин буд аз ин ҳам бадтар шавад, агар пеши чаҳламо намегирифтам, худдорӣ намекардам, одам куштанам ҳеҷ гап набуд!

Он рўз дар охири маҷлиси додгоҳ медидам, ки амакбачаам Ёсин аз кори кардаи худ пушаймон аст. Ў бо маъюсӣ дасти маро дошта мегуфт: «Ман бо ақли худ амал накардам, ба гапи дигарон гўш андохтам. Бадбинӣ маро кўр карду дўстӣ ва садоқати туро нодида гирифтам. Кош он рўз маро мекуштию бо ин шармандагӣ дар пешат намеистодам. Агар тавонӣ, маро бубахш, хоҳиш мекунам».

* * *

Он рўзҳо аз пайи тухмату тавҳинҳои бечо ба даҳони мардум афтидани номи ман хеле аламовар буд. Эҳсос мекардам рўҳиятам хаставу дилам сакта гирифтааст. Ба хусус, бардоштани ин ҳол дар чамъияте, ки кордўстию орият дар он муқаддас доништа мешавад, хеле дилхарошу азияткунанда аст. Шояд дар ҳақиқи ман гуфтаанд, ки «ятима аз сари шутур ҳам сағ мегазад».

Агарчи ин алам маро азоб меод, аз сўйи дигар, ламъаи муҳаббате қалбамро равшан месохт. Ин меҳрубонӣ ва дастгирии одамони олиҳиммате буд, ки ба ман кумак карда нагузоштаанд аз зиндагӣ ноумед шавам. Нахуст, ҷонибдорӣ ва насихатҳои падару падарарўсам ва дар рўзҳои маҳбусӣ оилаамро саробонӣ ва ниғаҳбонӣ кардани онҳо маро рўҳбаланд месохт. Дар ҳабсхонаи Каттакўрғон бошад, апаи меҳрубонам Орзу ба ман ғамхорӣ мекард. Ў он вақт бо акаи Кўчар муқими Миёнкӯл буданд ва қариб ҳар рўз ба хабаргирӣ меомад. Ба ҳиммати апаам ҳамеша ғизои гарму либоси тоза доштам ва худро чун дар муҳити хона ҳис мекардам. Ҷолиб он буд, ки апаам ҳар гоҳе маро пайдо намекард, ниғаҳбонҳои ҳабсхонаро водор месохт дар хусуси чизҳои додааш дастхати маро гиранд.

Оре, дилгармӣ ва муҳаббат аст, ки одамҳо ба якдигар қарину ҳалим мегарданд. Танҳо реҳтани нурҳои меҳр дилҳои афсурдари аз танҳои ва андўҳ берун меоварад ва ба ҳастии имрўзаи

мо, ки онро зиндагӣ меномем, гармӣ илқо мекунад. Ба қавли файласуфон, ин зиндагӣ танҳо як бор ба мо даст медиҳад ва агар дуруст зиндагӣ кунем, ҳамон як бор кофист.

¹ *дагеч* – зани бародари шавҳар, авсун;

² *искирт* – шакли вайроншудаи вожаи русии «скирд», хирман;

³ *додгоҳ* – суд, қозихона

Лутфи модар

Он рӯз дар деҳаамон саҳар аз дамидан гӯё ҳарос дошт. Нолаи пиру ҷавон, шевани занону духтарон ва ҳатто гиряву лобаи кӯдакон ба фалак печида буд. Табиати деҳа дамсарду дилгирифта ба назар мерасид, мисли ин ки дар ҳама ҷо гарди ғам афшондаву базри яъс пошида бошанд. Бори аввал медидам, ки модарам беҳад ғамгину рӯҳшикаста аст. Ў мубталои дарду ноҳинҷорие буд, ки дармони он чандон осон наменамуд. Ба назар мерасид, аз фавҷи ҷамъият, ки торафт ғализтар мешуд, сараш гиҷ меравад, намедонист худро ба кучо занад. Ҳолати ӯ раҳмамро овард, барои ҳамдардӣ наздик шудаму аз бозувонаш гирифтаам. Ба маҳзи ин ки маро дид, бо алам баландтар фиғон бардошт. Лобалои фарёду шеван ҳасрат мекард: «Ин чӣ бадбахтие буд, ки ба сарамон омад, писарам? Охир, одами Худо буд, шабу рӯз сарашро аз сачда намебардошт, чаро ба ин зудӣ Парвардигор ҷонашро гирифт? Эй вой, мани сарсаҳт чӣ кор мекунам, ҳолам чӣ мешавам?...». Дар ҳоле ки сари модарамро ба сандуқи сина часпонда сила мекардам, наметавонистам ҳарфе барои тасалли гӯям. Аз ғаму ғубори ятимӣ гулуи ман ҳам гирифта буд, фақат дар пайравии модарам ашк мерехтам.

Бо вучуди ин, дар он лаҳза тавонистам ғамбоди гулуямро фурӯ барам ва модарамро дилбардорӣ кунам: «Умри рӯзҳои саҳт кӯтоҳ аст, оча, ба рӯҳи падарам қасам, худам дастёру мададгори шумо хоҳам шуд. Худатро ба даст гир, тоқат кун». Ба назар мерасид, аз суҳанони ман ғаму изтиробаш коҳиш меёфт, вале нороҳатиаш ором намегирифт: «Охир, ин бадбахтиро чӣ хел таҳаммул кунам? Агар падарат набошад, ман ин ҷо чикораам? Эй вой!!».

Он рӯз, ба Худо, аввалин бор дар чеҳраи модарам он қадар яъсу ноумедиرو медидам, барои ором карданиаш очиз будам. Росташро гӯям, аз даргузашти ногаҳонии падар ҷару боли худам низ шикаставу қалбам аз ҷудой гӯё тика-тика мешуд. Он рӯз падарамро меғуселондему осмону замин ҳам ҳамраиӣ мо буд. Ҳамроҳи ҷамъияти ба фиғон омада фалак ошӯб мекард, гиряи абрӯҳо беист ба замин мерехт...

Баъд аз даргузашти қиблагоҳ табиати модарам ба кулӣ ранги дигар гирифт. Аз он чеҳраи ҷаҳлолуд осоре намонда буд. Ба хусус, муносибати ӯ нисбат ба оилаи ман рӯз то рӯз беҳтар мешуд. Аксаран ҷойи дарду ҷойи ҳасрати модар ману ҳамсарам будем. Ҳар гоҳ аз кор бармегаштам, ҳамроҳи бачаҳоям ӯ низ ба пешвозам мебаромад. Медидам, ки дидаҳояш пур аз меҳру муҳаббат аст, аз руҳсораш, аз дастону пешонии оҷангиаш, аз мӯҳи сап-сафедаш, ки аз бари рӯмоли сиёҳи гулдор медураҳшиданд, ба димоғам атри гулҳои меҳрубонӣ ва садоқат меборад. Ў, дар назарам, на чун модарандар, балки мисли модари ҳақиқӣ намоён мешуд.

Яке аз рӯзҳои аввали баҳор буд. Гармии офтоб он қадар эҳсос намешуд, вале маълум буд, ки омода аст ба ҳама чиз гармиву ҳаёт бахшад. Ман зудтар аз кор баргашта, ба кумаки ҳамсарам шитофтаам. Ў қитъаи заминамонро аз сангҷаву алафҳои ҳарза тоза мекард. Қарор буд заминро ба шудгор омода кунем. Ҳамин ки ман ҳам воридаи кор шудам, аз тарафи сой модарам ба назар расид. Ў табақи бузурге ба сар дошт ва оҳиста-оҳиста бо эҳтиёт қадам зада меомад. Ҳарчанд ӯ қомати ҳамидаву тавони заифшуда дошт ва аз ниҳояти пирӣ дастону сараш ларзида меистоданд, ҳеч аз кор даст намекашид. Ин дафъа низ ба хотири ману набераҳояш ҷон қанда, чизеро бардошта меомад. Ҳамсарам баробари дидани ӯ сатилҳои қорашро қанор гузошту ба сӯяш шитофт.

– Имрӯз охирин қуттии себҳои додота кушодам. Агар монам, бачаҳои хоҳарат дар як зум хӯрда тамом мекунанд. Андаке аз он гирифтаму овардам, гуфтаам набераҳом ҳам чашанд, – ба ман наздик шуда, аз хастагӣ ҳаҳҳасзанон гуфт модарам. – Раҳмати падарат меғуфт, ниҳоли ин себҳоро хӯчаини Исломҷон дар пушти куҳ дода буд. Соли дароз меистаду ягон ҷояш ҳачак намехӯрад. Баъди хӯрдан ҳам дервақт таъмаш аз даҳан намеравад, аҷаб шакарсебҳое!

– Рост меғӯйӣ, оча, ман аз ин себҳо бисёр хӯрдам, – гуфтаам ба тасдиқи қаломаш ва каме норозиёна арз кардам: – Охир, чаро худата ба азоб мондӣ, рафта ҳам мехӯрдем?!

– Не, писарам, ман ҳеч азоб нақашадам. Агар ба умеди шумоҳо шинам, аз ҳолам хабар намегиред, – гилаомез афзуд модарам. – Аз кор сар намебардоред. Ёду ҳаёли додот фақат шумоён

будед. Мегуфт, ба писараму келинам дилам пур, ризқашона аз зери хок ҳам бошад ёфта мегиранд. Худо хоҳад, ҳама рӯзи хуш ҳоло дар пеш аст.

– Очачон, моро бубахш, ин сафар дер шуд. Дилам мехоҳад тез-тез аз ҳолат хабар гирам, лекин чӣ илоҷ, қору зиндагӣ раҳ намедихад. Росташа гӯям, аз пайи духтурӣ фақат дар давуғечам, ба ҳоли чор деҳаи атроф ва фермаҳои қазокон мерасам. Кола надорам, гоҳ савора, гоҳ пиёда саъй мекунам сари вақт худамро ба дардмандон расонам. Бароям шабу рӯз як шуда мондааст. Ба хусус, дар дили шаб агар дарамро кӯбанд, оромиши оилаам барҳам мехӯрад. Лекин дигар чорае ҳам надорем, маҷбурем ҳар гуна ҳолатро тоқат кунем, охир қорам ҳамин аст! Худо нақарда, ҳоли бемор бад шудаву ба мушкили гирифтӣ шавад, худамро намебахшам. Намехоҳам қасе ба қорам эрод гирад ё ба нобарорӣ бо ангушт ишора кунад. Бори рӯзгори хонаро бошад, дар тӯли умр ба дӯши келинат гузоштаам. Бечора аз ниҳояти қордӯстӣ ва муҳаббатӣ, ки ба ману зиндагиаш дорад, боре ҳам аз тазйиқҳои рӯзгор назолидааст. Вай ҳам баробари ман талош мекунад, қон меканад, сари вақт ба гарму хуноки бачаҳо мерасад. Ғайр аз ин, молу ҳол дорад, обу алаф ва ҳезуму чизҳои дарқори зиндагиро худаш фароҳам меоварад. Аз қори бисёр доим қафи дастхояш паҳолию пуробила аст, пошнаҳояш аз тарқидан дам намегирад. Талошҳои шабонарӯзӣ ва зиндагии одию хоксоронаи моро падарам ҳар рӯз мидад. Ёдам ҳаст, боре ҳангоми дидорбинӣ ба ману келинат зеҳн монда, бо андеша ва итминони ба худ ҳосе гуфта буд: «Як рӯз ба шумоён ҳаст, намедонам қай бошад! Он вақт мефаҳмед, ки беҳуда азоб накашидаед». Бо ин нукта падарам гуфтани буд, ки ба оилаи ман айёми бонишоте даст хоҳад дод. Худо бандҳои ростқори худро навозиш мекунад. Агарчи моён сангинҳои ҳаётро фаровон дидаем ва ҳозирем ба ҳар гуна талотум тоқат кунем, намехоҳам бачаҳоям ин гуна сарнавишт дошта бошанд. Онҳоро хондаву беозор, пуру шодоб дидан мехоҳам.

Модарам аҳёнан сарашро ба аломати тасдиқ такон дода, ба суҳанҳои ман гӯш мекард ва ноаён ба чашмони таршудааш бари рӯмолашро мекашид. Маълум буд, ки рӯзҳои гузашта ба хотираш меомаданд, алами ҳаҷру пушаймонӣ хӯриашро меовард. Ниҳоят, базӯр худашро ба даст гирифт ва ба гап даромад:

– Додот одами Худо буд, писарам, ҳар чӣ мегуфт, мустачоб мешуд. Шумо, албатта, рӯз мекунед, ҳама ба шумоён ҳавас мекунанд.

Модарам хомӯш шуд ва бо чашмони пуроб ба ман нигоҳ кард. Аз нигоҳаш пай бурдан мушкил набуд, ки чизе ба рӯҳияташ фишор меоварад, дар умқи дидаҳояш суроби илтиҷоомезе барқ мезанад. Ё каме пештар лағжида дасти маро гирифт ва бо ҳамон рӯҳияти хастаолуд афзуд:

– Силаҳои тақдир кам буд магар, ман ҳам туро азоб додам, писарам. Мӯйи зан дарозу ақлаш кӯтоҳ мегӯянд, ҳамин будааст. Кошки он замон ба насихатҳои додот гӯш меандохтаму ба ҳоли шумоён ҳам мерасидам, шояд имрӯз азоби Худоро намекашидам. Афсӯс, дер шуд, ин алама бо худам ба гӯр мебарам, – дубора хӯриаш боло гирифт.

– Осуда бош, оча, ин ҳарфҳо чӣ лозим? – модарамро зич ба оғӯш кашидаму бо мулоимат ва дили пур гуфтам ман, – ҳама қору гап аз ёдам рафтааст, муҳим ин ки имрӯз ҳамдигарро мефаҳмед!

Оре, чӣ чойи пӯшондан, дар ҳақиқат модарам ману апаам ва ҳамин келини ҳамеша сархами худро хеле азият додааст. Аз дасти ӯ тану қони апаам доимо абгору захмӣ буд. Фақат ба сабаби дашному сахтириҳои ӯ ман ба кӯйи оворагӣ афтида, сахтиҳои мардикорӣ ва талхҳои фироқро чашидам. Ҳамсарам бошад, ҳеч гоҳ келини «нағз» набуд, аз ҳақорату дуоҳои бад фориғ намешуд. Он воқеае, ки пас аз ба дунё омадани писари қалониам дар яке аз рӯзҳои аввали зимистон рух дода буд, ҳеч аз хотир намеравад. Қисса ин, ки ҳамсарам дар назди гаҳвора бо макондани кӯдак андармон будааст. Иттифоқо, ин «бекорӣ» ба модаршӯй хуш намеояд. Ё, бе он ки мулоҳиза кунад, фурӯ дар оташи ҷаҳлу ғзаб, ба сӯйи келини танбал ҳамла мекунад. Ҳамсарам аз вачоҳати вай ба ларза омада, беихтиёр аз ҷо баланд мешавад ва намерасад, ки синаи аз даҳони кӯдак ҷудошударо дохили қурта пинҳон кунад. Модаршӯй бошад, бо ҷаҳл ба синаи овезон ҷангол мезанад ва бо тамоми қувва тоб медиҳад. Аз дарди ногаҳонии қонқоҳу сӯзонанда ҳамсарам ба фиғон меояд, пеши чашмонаш сиёҳӣ мезанад, сараш гич меравад ва беҳолона ба замин меафтаду худро гум мекунад. Дар паҳлуи ӯ садои чирросии кӯдак баланд мешавад...

Баъд аз ҳамон номехрубонӣ синаи ҷабрдидаи ҳамсарам маълуму хушк шуд ва бақия нух фарзандашро бо як сина бузург кард. Аммо нон занад, ки бо вучуди ин ҳама азиятҳо нисбати модарам заррае ҳам дар дил қина нашоштам. Бароям ҳар як азоби ӯ дарси ҳаёт буд, дарси тоқату таҳаммул дар баробари тазйиқҳои сарнавишт.

Вақте ки ману модарам ҳамоғӯши якдигар нишаста, ба ҳам дарду ҳасрат мекардем, писари хурдиам омаду дар бағали модараш ҷо шуд. Мидидам, ки ҳамсарам бо ангуштони зарифи худ мӯҳи тиллоиранги ӯро аз пешонӣ қанор мезанад ва бо навозиши модарона пайи ҳам гунаҳояшро

ғарки бўсаҳои гарм месозад. Модару писар хеле зебо ба назар мерасиданд, фикр намекунам, дар рӯи замин аз ин зеботар манзарае ба чашм хӯрад.

АРҶСИ ХОНА

*Талошҳои бачагона оғози обутоби ҳар кас
дар кӯраи ҳаёт аст.*

Маҳтоб сахарии барвақт аз хоб бедор шуд. Сари ҷо нишасту ҳамёза кашид. Дар ҳоле ки пилкҳои вазнин чашмонашро нимапӯш ниғаҳ медоштанд, сари ҷо таконе хӯрд ва китфу бозувонашро ду-се бор ба чапу рост алвонҷ дод. Рӯмоли сарашро дуруст кард ва аз болои курта нимчаи пахтагини худро пӯшид. Ҳам шуду кӯрпай ба як сӯ лағжидаро ба рӯи духтараш кашид. Шабнам масти хоб буд. Лаҳзае ба чеҳраи нозу беолойиши ӯ дида дӯхту аз ҷо баланд шуд. Ба назди тиреза омад ва ғубори тари рӯи шишаҳои онро бо остини куртааш пок карда, ба одати маъмул, ба берун чашм давонд. Барфи ду-се рӯз пештар борида ҳанӯз ҳам дар гургу меши сахарӣ худнамоӣ мекард ва кӯрпай он аз нури тозаи пагоҳӣ ҷо-ҷо ялтас зада чило медод. Ба назар мерасид, ки барф ях задааст, ҳаво ҳам сард хоҳад буд. Сармои баъд аз барф чонгирак меояд.

Маҳтоб чароғи пилтагиरो, ки бар лабаи тиреза меистод, равшан кард. Сипас ором қадам монда ба сӯи дар омаду аз меҳи болои печкаи оҳанӣ пойтобаҳои худ ва аз гӯшаи дигари хона мӯзаҳои кирзаи шавҳарашро гирифтӣ дар пойгаҳ, рӯи пӯстаки дами дар нишаст. Пойтобаҳоро бо ҳавсала аз нӯги ангуштон сар карда то соқи по маҳкаму зич печонд ва мӯзаҳоро бо як силка ба по андохт. Ӯ ин мӯзаҳоро чандин бор пӯшидааст. Аз рӯзе, ки шавҳараш ба мардикорӣ рафта буд, бар замми корҳои рӯзгор ҳезумкашӣ низ ба ӯҳдаи ӯст.

Маҳтоб аз серкорӣ наменолид, баръакс, ҳар қадар бо шугле бештар андармон мешуд, худро роҳату сабуктар ҳис мекард. Ҳар гуна гапугуп, баҳсу бадгӯйӣ ва ғайбат барояш бегона буд. Барои ӯ фарқе надошт, ки янгааш, яъне модаршӯ, ё Алимӯ Салим – додарони шавҳараш, ки бо ҳам мезистанд, бо коре андармон ҳастанд ё не. Агар муомилаи хуш доштанду таърифу хушгӯйӣ мекарданд, хушҳол мешуд ва дуруштӣву носазогӯйии онҳоро низ бо сари ҳам, хомӯшу мулзам қабул мекард. Ин одати ӯ ба модаршӯяш хуш омада буд, аз ин рӯ, янга ҳар гоҳ ӯро дар даври бари худ мездид, албатта, коре барояш ҷӯр мекард. Маҳтоб низ ҳар як кори фармударо бечуну чаро анҷом медод, намерхост сурхиҳои модаршӯ рӯ гирад.

Аз сӯи дигар, ду бародар ба кулӣ аз ҳам фарқ мекарданд ва бо бархӯрдҳои худ аслан бо ҳам намехонданд. Алим бо қадӣ дарозу чеҳраи устухонӣ ва чашмони танге, ки дар зери абруҳои ғафс ҳарисона бозӣ мекарданд, доимо ваҳмноку ғазабдор ба назар мерасид. Ӯ бо тааддӣ ва дағалона муомила мекард. Маҳтоб боре ҳам аз Алим сухани хуб нашунида буд, гузашта аз ин, аҳёнан аз дасти ӯ рӯзи хуш низ надошт. Бар хилофи Алим, бародари хурдӣ дунёи дигар буд. Салим аз Худо меҳост, ки янгааш дасташро ба оби ях назанад. Ҳар гоҳ мездид, модару бародар нисбат ба Маҳтоб зиёдрӯйӣ ва зӯргӯйӣ мекунанд, дар худ мепечид, асабонӣ мешуд. Ба ҳар тариқе норозигии худро нисбати муомилаи зишти онҳо нишон медод ва аз янгаи азизаш пуштибонӣ мекард. Агарчи Салим қадӣ кӯтоҳу ҷуссаи лӯндае дошт, назар ба бародари худ ҷусту ҷолоктар буд. Дар чеҳрааш гармию тароват дар нигоҳҳояш доимо ҷаззобии меҳрубонанае эҳсос мешуд. Бинии пасти кӯтоҳ ва чашмони байзовӣ ба сурати паҳни гандумгун хеле муносиб афтада буд.

Ду сол пештар, вақте ки дар қанори Маҳтоб шавҳараш Ҳалим низ дар хона буд, ҳезуми яксола ҳанӯз дар рӯзҳои аввали тобистон омода мешуд. Ҳалим ё бо хар, ё бо трактори ҳамсоя ҳам ҳезуми печкаю оташдон ва ҳам ҳезуми танӯрро ғарам карда мемонд. Одаташ ин буд, ки ҳеҷ гоҳ кореро ба рӯзи фардо намегузошт. Акнун Ҳалим дар хона нест, ӯ ба мардикорӣ рафтӣ арӯси «балои чон» ва «хӯрандаи зиёдӣ» дар асорати модаршӯ монд. Маҳтоб маҷбур буд барои сер қардани худашу духтарчаи хурдсолаш ҳама фармудаҳои «хӯчаин»-ро бамавқеъ анҷом диҳад, бар ивази даву тозҳои беохир лукмаи нонашро ҳалол кунад. Худо нахоста, агар кореро аз гуфтаҳои модаршӯ анҷом намедод ё нима мегузошт, ҳамоно дучори ҳақорат ва саҳтириӣ мешуд. Вале Маҳтоб ёрои таҳаммули ин гуна бархӯрдро надошт, пайваста, бо сари ҳам аз пайи кор мерафт. Ӯ барои худ аҳд карда буд, то даъвати шӯяш тоқат кунад. Охир, Ҳалим ваъдаи саҳт дода буд! Мебоист бо даст додани аввалин фурсат дунболи зану духтараш ояд. Ҳоло бошад, аз он ваъда чанд моҳ мегузараду аз ӯ дараке нест, на хат ҳасту на хабар.

Маҳтоб, бо вучуди ин ки лафзи шавҳарро ҳалол намедид, аз будани духтари нозаш дар паҳлу Худоро шуқр мекард. Ҳар гоҳ дилтанг мешуд, ӯро ба оғӯш гирифта гарм-гарм мебӯсид, дар сари дил мефушурд, бо ӯ суҳбат мекард. Бӯйи нози духтараш ҳама хастагию нороҳатири аз байн

мебурд ва ёди ширини падарашро ба хотир меовард: «Дадаи Шабнам ҳам мисли хелеҳо ба кор рафтааст ва бешубҳа, имрӯз не фардо бармегардад. Ҳамаи мардҳо сафар мекунанд, кори онҳо дар ёбон аст». Вақте ки бо духтараш гарми суҳбат мешуд, ба ӯ таъриф мекард, ки падарат бехтарин марди дунёст! Ҳоло кори бисёр дорад, хеле машғул аст, аммо, албатта, барои бурдани мо меояд.

Маҳтоб медонист, ки Шабнам гапҳои ӯро намефаҳмад ва худааш ҳам дурӯғ мегӯяд, аммо беихтиёр дар хусуси Ҳалим ҳарф мезад. На фақат ба духтараш, ба дигарон низ дурӯғҳои мегуфт. «Дар шаҳри калоне кор мекардааст, ба чанд нафар саркоргар будааст, вақти ҳолӣ надоштааст. Ҳамин рӯзҳо ба мо пул фиристод, ба духтарам кафшу чуроб харидам. Ба ман хат фиристод, гуфтааст, ки зудтар корхояшро чамъу чӯр карда, барои бурдани мо меояд. Албатта, меояд...». Маҳтоб ин суханҳоро мегуфту худро таскин меод. Барояш аҳамияте надошт, ки дигарон ӯро чӣ хел қабул мекунанд. Дар асл бошад, аз Ҳалим ранҷур буд, бадқавли ӯ вучудаширо месӯзонд. Баъзан ба таҳлука меафтид, тарси дуриву чудой ба рӯҳаш фишор меовард...

Маҳтоб аз бурчаки даҳлез ресмони ҳезумро гирифтӣ аз зери ҷомаи корӣ ба даври камараш печонд ва ҳамон ҷо табарро низ ба китф гузошта, дари хонаро ором аз берун баст. Ӯ ин дафъа ба Кухи Сиёҳ набаромад, агарчи то Кушхона, ки маҳалли ҳезумкании ӯст, пайроҳаи наздиктарин боло-болои ин куҳ меравад. Маҳтоб медонист, ки дар чунин ҳавои сармо боди хуноки болои куҳ азиятовар аст. Ӯ аз бағали Хондон гузашту дар роҳи ноҳамвори ноаи Ҷуғҷояк ҳаракат кард. Охири чарии Ҷуғҷояк теппаи Кушхона аст. Боди сарди зимистонӣ пешонӣ ва ду руҳи аз рӯмол берун мондаи Маҳтобро бурида мегузашт, вале, бо вучуди ин, ҳавои ҷарӣ нисбат ба шамолрави болои Кухи Сиёҳ сокиту оромтар буд.

Маҳтоб бардам қадам мезад, фақат садои ғарч-ғарч помонии ӯ бар рӯи барф шунида мешуд. Ҳар ҷо бар рӯи санге ё буттачаи қорӯбу сапалҳои шутур¹ по мегузашт, хеле эҳтиёт мешуд, хавфи лағжида рафтан аз эҳтимол дур набуд. Як бор, зимистони соли гузашта ин иттифок барояш руҳ дода буд. Вақте ки сар-сари Кухи Сиёҳ ба тундбоди саҳти барфолуд муқобилат карда пеш мерафт, баногоҳ пояш ба сапали шутуре дармонду афтаида рафт. Он лаҳза дар нишеби куҳ чизе набуд, ки поҳояшро тиргак кунад ё бо даст ниғаҳ дорад. Мувозинатро гум карда то таҳи куҳ сарозер шуд. Ба бахти ӯ, он маҳал теппаи хокӣ буди рӯ-рӯи барф ғелида рафт ва фақат чанд ҷойи дасту по ва баданаш ҳарошида шуду халос.

Кушхона теппагии баланде буд ва то як фарсах аз деҳа фосила дошт. На ҳар касе бо ҳару хингил метавонист ба болои он барояд. Дар ин теппагӣ дарахтҳои ҳезумӣ, ба хусус, хорҷӯбҳои хушк фаровон буд. Маҳтоб ба мушкилии роҳаш нигоҳ накарда, ҳар гоҳ барои ҳезумкани фақат ба ин ҷо меомад. Аз он хушҳол мешуд, ки пуштаи ҳезумаш дар як дам ҳозир мегардид. Ӯ аз ҳезумшикани асло хаста намешуд, балки роҳи байни Кушхона ва деҳа ӯро азоб меод.

Маҳтоб ба арши теппа расид. Пушти он зови баланде, ки иборат аз шаҳҳои яклухти сиёҳранги сӯроҳ-сӯроҳ буд, яксара ба дараи Пиргирӯд пайваст мешуд. Кас метавонист аз ин теппагӣ тамоми дараи тӯлонии Пиргирӯдро то зови Пашкан тамошо кунад. Маҳз шаҳҳои яклухти сӯроҳ-сӯроҳ маҳалли сукунати кушҳо – уқубу калхотҳои азимчусса будаанд, вале солҳои охир онҳо хеле кам ба чашм меҳӯранд. Бо вучуди ин, теппагии мазкур бо номи «Кушхона» маъруф аст. Ҳоло дар ин ҷо боди хуноки шадиде Маҳтобро пешвоз гирифт. Шамоли қонгир на фақат дастону руҳсори ӯро чун алмос бурида мегузашт, ҳатто дар як он гӯё ҳазору як сих ба баданаш фурӯ мекард.

Маҳтоб табарро ба даст гирифтӣ пушт ба боди сарду барфолуд гардонда, ба ҳезумкани пардохт. Ӯ дар назди ҳар буттаи хорҷӯбе, ки меистод, аввал бо нӯги табар шоҳаку хорҳои тезашро буридаю шикаста барои худ роҳ мекушод ва сипас аз дохили бутта танҳо навдаҳои хушкро маҳкам ба даст мегирiftу меканд ё бо зер карда дармеовард. Агар навдаи хорҷӯб ғафсу сахттар буд, онро бо пушти табар мезаду мешикаст.

Маҳтоб ҳезум мекарду на хастагиро пай мебурд, на ба сару димоғаш бархӯрдани боди сарди барфолудро. Дар дили қор ҳаёлаш фақат ба Ҳалим банд буд. Шӯяш ду сол боз ғоиб аст. Кучо рафт, чӣ қор мекунад, ба чӣ ҳолест, касе намедонад. Чаро пайгоме намефиристад? Ҳатто суроғи Шабнамро ҳам намегирад! Беғаму ба майли хотири худ гаштан ҳам ба эбаш-дия. Ё, воқеан, қору ҳоле пеш омада? Худааш зинда бошад? Ё, астағфируллоҳ, набояд ба ҳаёли бад рафт. Ӯ марди бақувват аст, бо ирода аст, ба ҳар азобӣ ба осонӣ тан намедихад. Ӯ худаширо ҳимоя мекунад!

Маҳтоб қоматашро рост кард, нафаси чуқуре кашиду дубора ба навдаҳои хушк дарафтӣд. Ҳамон аз пеши назараш суроби Ҳалим дур намешуд. Ҳамон тану бозу, шонаҳои паҳн, поҳои баланд... Ана, Ҳалими ӯ дар маърака аст, куштӣ мегирад. Рақибаш ҳам чакана не. Ӯро ба ин сӯву ба он сӯ мекашад, мехоҳад хастаю шалпар кунад, ӯро аз по дарорад. Вале Ҳалим ҳаяли часпидан ба ӯ намедихад. Бо як даст аз беҳи остини дасти чап ва бо дасти дигар аз камарбанди рақиб маҳкам медорад ва бо як силка ба пеш мекашад. Дар як вақт пойи ростро аз пеш гузаронда ба хушкӣ пойи

рости рақиб мепечонад ва билофосила пушти биқини ростро ба шиками рақиб гузошта ўро пуштора мекунад. Рақиб ноумед бо танай боҳайбати худ лаҳзае дар ҳаво муаллақ мемонад ва дар як чашмзанӣ бо тахти пушт ба замин меафтад. Ҳалим аз пирӯзии худ дилпур шуда дасту по ҷудо мекунад ва аз болои рақиб мехезад. Маърақаро як бор давр зада, бо изҳори хушнудӣ ба атрофиён, ба кафқубию аҳсантгӯйии мухлисони худ қуллуқ мегӯяд...

Маҳтоб як дам аз ҳезумканӣ даст кашид. Чашмону пешонӣ ва рухсори таршудаашро бо лаби остин пок кард. Суроби Ҳалим аз назараш ғойб шуд. Боди барфолуди сард шуввас зада ба сару гарданааш бархӯрдан гирифт. Дид, ки ҳанӯз ҳезумаш такмил нашудааст, дубора ба буттаи хорҷӯб часпид.

* * *

Вақте ки Гулсун – модаршӯйи Маҳтоб аз хоб хест, аллакай рӯз даромада, ҳама ҷо равшан шуда буд. Чун ба сахархезӣ одат дошт, ин дафъа аз хоб мондани худ нороҳат шуд. Дар канораш Алиму Салим низ беҳабар аз олам, лӯла шуда, дар кӯрпаҳои худ печида масти хоб буданд. Алим бо даҳони нимабоз кӯтоҳ-кӯтоҳ хур-пуф мекард. Салим бошад, ором мехобид, гӯё ки нафасаш ба дарун афтида бошад.

Гулсун аз ҷо хеста, даставвал мӯҳои парешонашро ҷамъ карду ба пушт кашид ва рӯмоли ловдони гулдори худро, ки поин омада ба сари китфонаш ҳамоил шуда буд, боз кард ва дубора ба даври сараш маҳкам баст. Ҷомаи баланди бекасаби худро аз болои курта пӯшид ва бандакҳои пӯпилакдори онро ба ҳам гиреҳ зад. Ў, бе он ки коре кунад, рост ба хонаи Маҳтоб гузашт. Келин сари ҷо набуд, фақат Шабнам истоно ғарқи хоби роҳат ба назар мерасид. Духтар бо чашмҳои нимабоз ва лабони ба табассум моил хеле дилкаш буд. Гулсун лаҳзае ба набераи худ чашм дӯхта истод ва ҳамон дам ба хотираш омад, ки имрӯз навбати хаамири нав аст, келин ҳатман ба ҳезум рафтагист.

Гулсун бекор наистода бо ҷорӯби ҳавлирӯбӣ роҳаки рафтуомад то оғилхонаро, ки аз шаб то субҳ бо пардаи тунуки барф пӯшида шуда буд, тоза кард. Сипас сатили ширро гирифт ба оғилхона даромад. Ў ду гови ҷӯшӣ дошт. Аз ин рӯ, ҳеч гоҳ хонааш аз ширу қатик қанда намешуд. Агарчи ҳар рӯз говҷӯшӣ ва тоза кардани оғилхона ба ўҳдаи Маҳтоб буд, ҳоло ў нигарон намонд. Медонист, ки келин дер мекунад, тори инсоф барояш даст доду худ ба сабук намудани корҳои зиндагӣ пардохт. Ў низ корро дӯст медошт, ба хусус, вақте ки мидид дасттанҳост, ҳама заҳматро ба дӯш мегирифт. Бо вучуди ин, аз кор кардани арӯсони худ лаззат мебурд. Дилаш мехост онҳо шабу рӯз машғул бошанд, дам нагирифта кор кунанд. Ду келини калонашро хонаҷудо кардааст. Онҳо акнун бо зиндагии худ овораанд. Ҳоло дар дасташ ҳамин Маҳтоб – «бачаҳои» Ҳалим. Писараш ду сол боз зану кӯдакашро партофта рафтааст. Зоҳиран, аслан парвое надорад, ки инҳо ҷӣ кор мекунанду ба ҷӣ аҳволанд. Балои ҷони модар, нонхӯрони зиёдӣ. Маҳтоб ҳаққи гила кардан надорад, акнун ки шӯяш нест, худаш бояд ҷон канад. Дар ин замон кӣ нони муфт медиҳад?

Гулсун ҳар ду говро ҷӯшиду гӯсолаҳоро сар дод. Сатили пури ширро оварду дар деги болои печка холи кард. Пеш аз он ки дар зери деги шир алов монад, ду сатили холии обро гирифта ба дами дари хонаи бачаҳо омад ва бо садои баланд дод зад:

– Алим! Салим! Зуд хезед, рӯз шуд! Говона ба пода расонед, сатилҳора пури об кунед. Бас ҳамин қадар хоб рафтед, хезед тезтар, аз пайи корҳо шавед!

Садои модар гӯё ба гӯши Алим нарасид. Ў поҳояшро ба зери шикам ҷамъ карду кӯрпаи болоиро дар гирду бараш маҳкамтар печонд. Салим бошад, ҷаста аз ҷо хест ва бо итоат, дар ҳолати нимҳобу нимбедор, ҷавоб дод:

– Хуб шудааст, оча, ҳозир либосҳоямро пӯшида мебароям.

– Ақои ландаҳурат ҳам хоб намонад, бедор кун.

– Бедор мекунам!

Салим нағз медонист, ки агар, Худо накарда, дунафарӣ кори фармудаи модарро анҷом надиҳанд, дигар дар бало мемонданд. Модар раҳм намекард, ҳам забони ҳақораташ боз мешуду ҳам химчаи адабро бар сари писаронаш мешикаст. Алиму бошад, парвои фалак набуд. Ҳилае пеш оварда, аз дасти модар дармерафт. Дашном ё дӯғу пӯписаҳои оча аз як гӯш даромада аз дигараш берун мерафтанд.

Имрӯз ҳам аз таги кӯрпа ҳезондани ў барои додар осон нагузашт. Вақте ки Салим сару китфони ўро ҷунбонида бедор кард, аз хоби ширин берун наомада, ду-се ҳақорати обдор аз даҳон андохт. Лекин дар кӯрпа зиёд напечид, ба маҳзи ин ки даъвоҳои модар ба зеҳнаш зад, парида аз ҷо баланд шуд. Пилкҳои чашмонашро базӯр аз ҳам ҷудокунон аз Салим пурсид:

– Оча кучост?

– Намедонам, дар берунҳо мегардад.
 – Чӣ кор фармуд?
 – Ту молҳоро ба пода расон, ман сатилҳоро пури об мекунам.
 – Ҳамааш кори худат, додарҷон, – Алим нафаси роҳате кашид ва афзуд: – Ростӣ, янга дар кадом гӯр будаст, зиндагиаша худаш кунад намешавад?
 – Янга-янга! – асабонӣ шуд Салим. – Бе янга рӯзат намегузарад, агар намебуд, чӣ кор мекардӣ?
 – Боз тарафаша мегирӣ-а, гаранг, янга шудааст, мекунад-дия.
 – Янга зани бародар аст, на чӯрии ту!
 – Агар надонӣ, гапама ба ду гӯшат ҳалқа кун, гаранг, келини хона канизи хона аст! – бо итоб сар боло кард Алим. – Дар ин замон ҳеч кас ба ҳеч кӣ пули муфт намедихад.
 – Ҳо, гуё ки ҳама пула ту кор карда меёбӣ! – бо зарда ҷавоб дод Салим. – Ақаллан, рӯйи хотири додӣ кун, имрӯз ё фардо бармегардад, он вақт чӣ мегӯӣ?
 – Агар бармегашт, то имрӯз меомад, гаранг. Худо медонад, ду сол боз дар кадом қабристон аст, сояшро ҳам намебинем. Бачаҳои одамон ҳар рӯз пул мефиристанд, додӣ мо бошад, мурдаи гӯр!
 – Гапи наҳсата шамол барад, ту чӣ хел одами пастӣ, Алим! Бароят фақат пул бошад, бас, – аламомез гуфт Салим ва дигар баҳсу талошро беҳуда дониста, аз хона берун баромад. Рост ба айвон рафту ду сатили холии обро ба даст гирифт.

Агарчи ҳаво сард буду боди хунуке ба димоғ мезад, Салим бетафовут, чизеро ҳис намекард, ҳушу ҳаёлаш побанди бародари калонӣ ба об мерафт. Ӯ низ Ҳалимро ёд мекард, пазмонӣ дар сару барги баданаш хона карда буд. Охир, ду сол фурсати каме нест! Магар мумкин аст як чигарбанд ду сол бе ному нишон ғойб шавад?! Духтари шашмоҳааш ҳоло дуо нимсола, пешонии ҳамсари ҷавонаш хат-хатӣ шудааст, модари бечора, ҳарчанд ба рӯ намеорад, чандин бор бо остин оби дида пок кардааст. Ин ҳол то кай давом мекунад? Худо медонад, агар вай намебуд, ҳоли зану духтари бародараш чӣ мешуд. Аниқ, Алими баттол дар сари ҳар ду чормағз мешикаст, аз дасти ин дилсиёҳ ҳар чӣ меояд.

Алим бошад, баъд аз монда рафтани Салим хоболуд ҳамёзае кашиду ба назди тиреза омад. Як лаби пардаи тирезаро боло карда, хира-хира ба берун чашм давонд. Ҳама ҷо сап-сафед барф буд. Поинтар шоҳаҳои ду дарахти себ ва як ниҳоли олуҷа, ки дар лаби ҷӯ қомат афрохта буданд, алвонҷ хӯрда, мисли гарди фаввора барфрезаҳоро ба чор сӯ пош медоданд. Маълум буд, ки бод мевазад, ҳаво сард аст. Аз наззораи ин манзара ё аз сардии хона буд, ки раъшае бадани Алимро ларзонд. Ӯ ба пас гашту аз нав худро дар чойғаҳи хоб печонд. «Магар ман аҳмақам, ки дар ин ҳаво ҷона ба азоб диҳам? – ба худ пичиррос зад Алим. – Бе ман ҳам қорашон буд мешавад».

Салим сатилҳои холии хонаро бо оби чашма пур кард. Ҳаво ба кулӣ равшан шуда буд. Ба чойи шири субҳ бар сари теппаҳои самти офтоббарои деҳа нурҳои тиллоиранги хуршед ламба мезаданд. Вақте ки Салим дарвозаи ҳавлиро мебаст, аз оғилхона садои баоси гову гӯсолаҳо баланд шуд. Дарёфт, ки додӣ ландаҳур қорашро анҷом надодааст. Тез ба оғилхона баргашт ва гӯсолаҳои мастро як-як ба меҳҳои охурча баста, ду гову як ғуночин ва аз паси онҳо наргови чорсоларо сар доду ҳамаро ба берун ҳай кард. Молҳоро ба ҷониби подаи гузар, ки дар камари Куҳи Сафед чамъ мешуд, ронда, беихтиёр сари наргови баланд ва тану тӯшдор ба фикр фуру рафт. Ӯ медонист, ки ин тойин ҷони модараш аст. Орзу дорад, ба маҳзи ин ки сару думи Ҳалим пайдо шуд, арӯсии Алимро барпо намояд. Агар Худо кумак кунад, ба Салим низ зан ёфта ҷуфткелин мефарорад. Модар ин нияти худро чандин бор гуфта буд. Дар ҳақиқат, тойин худаш як тӯйро бозӣ медоронад, гӯшташ комилан барои як тӯй мерасад, камӣ намекунад. Коре карда, обу алаф то охири зимистон монад-шуд, он тарафаш Худо-подшо. Баҳор, ки даромад, молҳо шиками худро аз дашту дала сер мекунанд...

Салим молҳоро ба пода расонду зуд ба хона баргашт. Ин вақт Маҳтоб низ бо як пушта хорҷӯб омада буд. Ӯ по чида-по чида то назди танӯрхона расид ва бар рӯйи тахтасанги ҷувозӣ, пушт ба девор тақя дода нишаста монд. Маълум буд, ки дигар қуввати ҳаракат надорад. Салим бо шитоб барои ёрӣ ба назди Маҳтоб давид. Дастҳои бечоразан аз хунуқӣ чангак шуда, ба бандҳои пуштаи ҳезум часпида буданд. Ҳарчанд зӯр мезад, ҳаракате аз панҷаҳояш барнамеомад, наметавонист ангуштонашро аз ҳалқаи ресмон ҷудо кунад. Салим дарҳол кафи дастҳояшро бо навбат рӯйи ду дасти Маҳтоб, ки аз сармо шах шуда қабудранг ба назар метофтанд, гузошту бо суръат молидан гирифт. Ҳини молидан дилсӯзона ба сухан омад:

– Нигоҳ кун, янга, сармо ба сарат чӣ рӯзе овардааст! Магар шарт буд дар яхбандони сахарӣ ба ҳезум равӣ? Охир камтар ба ҷонат раҳм кунӣ, намешавад?!

Маҳтобро сару сураташ низ яхча баста буд. Ду чашми пури об аз сардӣ ялт-ялт чило медоданд. Донаҳои яхбастаи оби дида ба гунаҳои шорида буд. Сурати хунузда бо ранги кабудӣ сиеҳча ба назар мерасид. Хастагӣ тану чони ўро гирифта буд ва дар ин ҳол саҳт ба мадади Салим муҳтоҷ буд. Ҳарфе намезад, фақат бо чашми имдод нигарон менишаст.

Салим панҷаҳои Маҳтобро ба ҳаракат дароварду ҳалқаи ресмонро боз кард. Пушторои хезум оҳиста лағжиду ба замин нишаст. Салим бандҳои пуштораро, ки ҳанӯз дар китфони Маҳтоб ҳамоил буданд, ба ду тараф фаровард. Бе таваққуф бо як даст аз бозу ва бо дасти дигар аз тахтапушти янга гирифтго озода бардошт. Онҳо ба тарафи хонаи Маҳтоб, ки он ҷо Шабнам хоб буд ва Гулсун низ шир мепухт, қадам заданд. Маҳтоб роҳравон ба суҳан даромад:

– Раҳ...маг..., до...дар...ҷон...

– Ҳеҷ гап не, худатро азоб надох, лабонат аз сармо намеҷунбанд, – гуфт Салим, – ҳоло пушти сандалӣ мешинӣ, мебинӣ, ки зуд ба худ омадаӣ.

Гулсун, дар ҳоле ки шири дегашро бода мекашид, аз дасти Маҳтоб гирифта даромадани писарашро диду норозиёна хитоб кард:

– Натарс, бало намезанад! Агар ин хел меҳрубонӣ кардан гирӣ, аз худ меравад. Ина монӯ рафта додията ҷеғ зан, ширҷой меҳўрем.

– Ин чӣ гап, оҷа? Магар намебинӣ бечораро сармо задаст? Лоақал ба хотири додиям камтар иззат кунед, осмон омада ба замин намеҷаспад. Дағалӣ ҳам ин қадар не-дия!

– Ман гуфтам, ки бало намезанад, нафаҳмидӣ, ҷувонимарг! Корҳое, ки мо мекардем, аз ин ҳам саҳттар буд, лекин намурдем!

Гулсун бо дурушти гап мезад, аммо дар дил эҳсоси дигар дошт. Ба ростӣ, дили ў низ ба Маҳтоб месўхт, аммо намехост ба рӯ оварад. Фикр мекард, агар ба арўсони худ каме меҳрубонӣ кунаду ҳарфи хуш занад, ба болои сараш мебароянд. Зоти келин ҳамин, ҳеҷ гоҳ ба модаршў меҳрубон намешавад. Шўраш паст нашуда, ба сари Салим дубора дод зад:

– Додии ҷувонмаргат кучост? Садо зан, ду-се луқма наона ба заҳру маргатон хўред.

Салим медонист, ки бо модар тую ман рафтаи ғоида надорад, Маҳтобро ба ҳоли худаш гузошту ба ақиб баргашт, то бародарро хабар кунаду аз шарри модар роҳат шавад.

Вале дар носазогўйи Алим аз модар камӣ надохт. Вақте ки Салими дар байни обӯ оташ монда омаду ўро бедор кардани шуд, бо овози баланд доду гирев роҳ андохт:

– Агар хестани шавам, аз ту намекурсам, хар! Гўшу думата чамъ куну аз ин ҷо дафъ шав!

– Ноз мекуни, ландахур? Мебинам, ки зўрат фақат ба ман мерасад, лекин наравӣ, садқаи сарам. Ба нағзӣ ҷавобат ҳамин бошад, аз худат гила кун. Кани бубинам, ба оҷа чӣ меғўйӣ.

– Эй хари аблаҳ, мемонӣ каме нафас гирам ё не? Ҳеҷ гоҳ ғами мана нахур! – бо қаҳр ҷавоб дод Алим ва илова кард: – Мисли ту тарсу нестам, ба ҳар кӣ ҷавобаша худам медиҳам.

Дигар ин суҳанҳои охири Алим ба гўши модар низ расид. Салим, ки дер кард, Гулсун аз қафояш омада буд. Дўғу пўписаи писари калониро шуниду тоқаташ тоқ шуд. Бо ҷаҳл пушаки гупшиашро аз гўшаи даҳлез ба даст гирифт ва ҳамоно болосари Алим омаду бе гапугуп ғазабашро бо калтакзани нишондан гирифт. Аз ҷаҳл чашмонаш хун гирифта буданд. Рўйи кўрпа, ба ҳар ҷое, ки рост меомад, пушак мезад. Аз лабу лунҷаш ҳам беист оби ҳақорату бадгўйӣ мерехт:

– Ту ландахури ҷувонимарг аз кай боз худбину худсар шудӣ?! Ҳоло гапи мана дута мекуни? Кани, бинам, кӣ дар ин хона ба ман гўш намедодаст! Агар хуната набарорам, ту яtimi ҷувонимарга, одам нашавам. Додии гўрсўхтаат мурда рафт, он додӣ ҷувонмаргат ҳам беному нишон, акнун ту чӣ меҳохӣ? Ё фикр кардӣ аз қилиқҳоят метарсам? Дасту поҳота мешиканаму маъюб бонӣ мекунам. Нағӯ, ки ҳама кор ба ин содагӣ аст, мо ҷон канему ту хоб равӣ?! Агар сағири гапношунав набошӣ, ҷаро қатори додараат нахестӣ?!...

Аз қаҳру ғазаби модар тану чони Салим ба ларза омад. Ҳар пушаке, ки ба сари бародараш мефаромад, дилашро таҳ мекашонд. Чунин ҳис мекард, ки гўё модар ўро мекубаду ба ў бад меғўяд. Лаҳзае ин манзараи пуршўбро тамошо кард, вале косаи сабраш лабрез шуд. Бе тааммул худро ба пеши пойи модар андохт ва бо лобаву зорӣ илтиҷо кард:

– Оҷачон, бас кун, ўро мекуши-охир! Дигар беҳуд гап намезанад, тура хафа намекунад...

Вале суҳанҳои Салим ба гўши модар намедаромад. Теғи ғазаб пардаи раҳму шафқатро дарида буд. Ба назар мерасид, ки фурсате надохт сари бетараҳхумии худ фикр кунад. Ў, беҳабар аз худ, бо як даст аз гиребони Салим ҳам гирифта ба қафо мекашид ва нохунҳои тезаш ҷо-ҷо пушти гардани ўро харошида хунобча карда буданд. Салим ҳамчунин паст наомад. Бо ҳар қуввате, ки дошт, ба модар часпид ва дастаи пушаки гупширо аз нўги дигар маҳкам миёни панҷааш ниғаҳ дошт. Алыми дар ғафлатмонда бо азоб аз зери кўрпа ба по хест ва бо доду фиғон ҷойҳои дардгирифтаи баданашро молида-молида, аз ҷанголи модар берун ҷаст. Ў ба ақибаш нигоҳ накарда, аз дар париду

ба ҳавлӣ баромад ва ба тарафи боғ гурехта рафт. Гулсун низ оғушта дар чанги ғазаб аз қафояш ба берун давид. Дид, ки дунболгири фоида надорад, бо ҷаҳл пушакро ба як сӯ ҳаво дод ва ба хонаи ҷойи нишаст баргашт. Дар ниҳояти ҷаҳл зери лаб ба такрор ғур-ғур мекард: «Чувонимарг, яtimi бехосият...». Ба маҳзи ин ки омаду ба хона даромад, худашро дошта натавонист, аламомез бо овози баланд дами гирияро сар дод. Маҳтоб низ, чун гирияш дар остин буд, ба ӯ ҳамовоз шуд. Салим бошад, аз пушти модар омада, бо дидани ин ҳол шах шуда монд, намедонист ба кӣ дил диҳаду чӣ коре барои осуда шуданашон кунад.

Алим аз дасти модар раҳо ёфта, бо ҳавли ҷон боғро миёнбур кард ва рӯ-рӯи барф ба самти чашмаи Миёнбоғ гурехт. Ҳарчанд чор тараф бо домани барф пӯшида шуда буд ва боди сарди зимистонӣ вазида меистод, аз оби чашмаю ҷӯйчаи он, то ҷое, ки ба чашм менамуд, ҳавре захида меистод ва он тасмаи ғубории качукилеберо ба назар ҷилва меод. Маълум буд, ки оби чашма нисбат ба ҳавои берун гармтар аст, дар ҳоле ки сардии он дар фасли тобистон дандонҳоро мезанад.

Алим ба назди чашма омаду нафасашро рост кард. Дилаш аз қаҳри модар нороҳат буд. Ин ҷанҷолро намехост, аммо чӣ кор кунад? Табиати ӯ ба ин навъ сохта шудааст, амру хоҳишero бамавқеъ анҷом додан барои ӯ чун кӯҳи азим вазнинӣ мекард. Аммо саҳтгириҳои модар аламашро меовард. Фикр мекард, ки модар роҳату осудагии бачаҳои худро дидан намехоҳад, ӯ меҳрубонӣ ва навозишҳои модаронаро бо дағалию носазогӯӣ иваз кардааст.

Вале, дар асл, Алим аз қаҳри дили модар, аз ранҷҳои рӯҳии вай хабаре надошт. Ӯ фуру дар андешаҳои рӯякии худ, поҳояшро ба ду канори ҷӯйчаи оби чашма гузошт ва ҳам шуду дасту рӯ шуст. Оби гарм ба сару рӯяш нишаст, ором гирифт. Дигар, бо ҳаёли ин, ки агар ба хона баргардад, дубора оташи ҷаҳли модарро меафрӯзад, беихтиёр аз васати боғҳо, лаб-лаби ҷӯ ба самти поёноб рафтани гирифт.

Боғи васати дар ихтиёри Йӯлдошака буд. Азбаски модари пири ӯ – Майсаапа пас аз вафоти шавҳари худ солҳои зиёд зиндаю саломат мондааст, ин ҷо бештар ба унвони «боғи Майсаапа» вирди забонҳо буд. Дар ду ҷониби сойи об дарахтони муреду ношпӯттӣ ва болотар – дар самти рост тоқзори Йӯлдошака ҳамеша ҳосили фаровон меод. Ба хусус, ангурҳои сиёҳи кишмишӣ бо мазаи шаҳдбори худ ба ҷонҳо роҳат мебахшиданд. Аз сӯйи дигар, тоқзор барои бачаҳои мисли Алим, ки гоҳу бегоҳ зери он гавак кашида, ангур медуздиданд, чӣ неъмате буд! Ҳанӯз аз ёди Алим нарафтааст, ки боре холабачаи шаҳриаш ба меҳмонӣ омаду онҳо дунафарӣ ба сайди ангур баромада буданд...

Дар як ғӯшаи тоқзор, онсӯтар аз танӯрхонаи Йӯлдошака як нимкати тахтагин қарор дошт. Майсаапа доимо рӯи он менишаст ва боғу ангурзорро синчакунон наззора мекард. Гоҳ-гоҳ таноби силсиласимҳоро, ки ба чор тарафи тоқзор кашида буданд, бо даст такон меод ва «ҳей-хо!»-гӯён сели гунчишқу майнаву акка ва дигар паррандаҳоро киш мегуфт. Он рӯзе, ки Алим холабачааш камин гирифта буданд, ҳаво гарму дим буд. Онҳо дар пушти девори боғи худӣ истода, тамоми ҳаракатҳои Майсаапаро дар зехн меҳонданд ва ба «шикор» омодагӣ мекунанд. Кампир бошад, рӯмоли ҷити гулдори худро болои сар андохта, ба ангурзор ду чашм монда буд. Баъзан лабаҳои рӯмоли худро алвонҷ дода, ба сару рӯяш шамол мезад ва бо бари остин арақҳои сурату гарданашро пок карда мемонд. Ду «шикорчи» мунтазири он буданд, ки Майсаапа аз нишастан хаста шавад рӯи ҷояш дароз кашад ва ба хоб равад. Аммо ин ҳолат ба осонӣ даст намедод. Наздик буд, худи «шикорчиҳо» аз интизории тӯлонӣ ба ғанаб раванд. Ниҳоят, холабача Алимро ниҳта кард: «Ана-ана, момо дароз кашид. Акнун навбати мо». Онҳо чанд лаҳзаи дигар мунтазир монданд, то Майсаапа баҳузур «хоб монад». Аз камингоҳ ба чор тараф чашм давонда боварӣ ҳосил карданд, ки касе дар ин ғирду барҳо наменамояд. Пасу пеш аз рӯи девор хез зада, худро ба рӯи сабзаҳо партофтанд. Ҳар кӣ дар хатти худ гаваккашон то таги виёраҳои ангур омад. Дар зери валанҷҳои паст сарҳои ангур чун хӯшаҳои дурру марворид овезон буд. Аз тамошои хӯшаҳо ҳаваси кас меояд, аҷаб лаззате дорад!

Ба маҳзи ин ки доманҳо аз сараки ангур пур шуд, Алим бо садои паст эълони ақибнишинӣ кард. Ҳар ду аз зери виёраҳои тоқ ба пас хазиданд. Он замон, дар ҳоле ки бо як даст доманҳои пур аз ангурро медоштанду бо дасти дигар ба замин такякунон ба пушт гавак мекашиданд, ногоҳ аз болои сар овозе баланд шуд: «Борақалло, қаҳрамонҳои худам, насибаи имрӯзамон ҳам омода шуд, акнун дар кучо бо ҳам мебинем?». Садои ошно рағу пайи Алимро шах кард. Ноилоҷ ба сӯйи овоз сар гардонд. Йӯлдошака бо лабони нимханд мӯйлабҳои дарози худро тоб дода, ҷӯби баландеро дар даст бозӣ доронда меистод. Ба назар мерасид, ки аз амалиёти бачаҳо ва дастгир шуданашон хеле хушҳол аст. Забони Алим гирифта буд, наметавонист чизе гӯяд. Аз хичолат сарашро поин афканд, замин намекафид, ки даромада равад. Холабачааш бошад, то он лаҳза думашро ҳода кард, ӯ баробари шунидани овози бегона домани пури ангурро сар дода, ба самти номаълум гурехта рафт...

Аз ин гуна сайдҳо шояд ҳамон яке бебарор буд, ки равшан дар хогири Алим мондааст. Ӯ ҳоло ҳам намефаҳмад, ки чаро он вақт Йӯлдошака пеши холабачаашро нагирифта, ӯро чазо надода буд. Фақат суҳанҳои насихатомези марди ҳамсоя ҳанӯз дар пушти гӯшҳояш садо медиҳанд: «Писарам, агар ангур хоҳӣ, ба ҳудам ишора кунӣ бас. Бо ҳам мечинему маза карда мехӯрем. Ба ин зайл танҳо шоҳаку виёраҳои тоқро мешиканеду поймол мекунед ва ангур ҳам ҳайф мешавад». Эҳ Йӯлдошака, шумо аз кучо медонистед, ки мо аз ангурдуздӣ чӣ кайфе доштем!...

Алим ҳаёломез ба тағи боғи Ашӯрамак расидани худро нафаҳмида монд. Садои гур-гури осиеби амак ҳавоси ӯро парешон сохт. Ҳис кард, ки баданаш ях мекунад. Як шалвори тунуки ҳонагӣ ва куртаи нимдошти синтетик дар муқобили сармои зимистонӣ чизе набуд. Аллақай гӯшҳои паҳну баланд ва сурати қоқу дастони нозукаш сурх шуда, кам-кам месӯхтанд. Хунукӣ ба тану ҷонаш чира мешуд.

Алим лаҳзае дар назди осиеб истод ва ба даврубари Ашӯрамак домани ҳаёл зад. Медонист, ки амаки осиебӣ ба ҳонаводаи онҳо алоқаи ҳосе дорад. Ӯ дӯсти қарини падараш буд. Равшан дар ёд дорад, ҳини рӯйичойӣ шудани падар танҳо нафаре, ки мудом пурсида меистод ва лутфу меҳрубониҳои худро дарег намедошт, ҳамин Ашӯрамак буд. Қариб ҳар рӯз ба аёдат меомад ва бо суҳбатҳои гарму шӯҳҳои рӯҳбахши худ дили ҳастаи дӯсташро ба зиндагӣ гарм месохт. Аммо, вақте ки барои банда соати ҷон супурдан фаро мерасад, ҷуз таслим шудан ҷораи дигаре нест. Даргузашти муфочои падар ғайр аз аҳли байташ дили Ашӯрамакро низ реш-реш кард. Дар ҳоле ки наметавонист чехраи пур аз андӯху ғуссаи худро пинҳон кунад, ба ҳама қори ташии чаноза ва маросими худой сарвар шуд.

Ашӯрамак осиеб дошт, ҳам бо об мегашт ва ҳам бо гадонаи барқӣ. Бештар дар тирмаҳу зимистон бо об фаёл мешуд, аммо фаслҳои баҳору тобистон, вақте ки обҳои заминҳо ба таври дастачамӣ авҷ мегирифт, бо гардона, яъне бо неруи барқ давр мезад. Алим дар ёд дорад, чанд сол пеш аз осиеб ному нишон набуд. Он замон дар мағозаи деҳа думи орд қанда намешуд. Ҳар кӣ ҳар қадар мехост, ордҳои нави дуюм, яқум ва ҳатто олиро харид мекард. Фаровонии орд то ҷое расида буд, ки одамон барои молҳои худ низ ба ҷойи ему хошк нони гандумиву атола пухта медоданд. Шояд аз пайи ин ношукриҳо бошад, занҷираҳои ҳокими чамъият аз ҳам гусасту мағозаҳои давлатӣ аз байн рафтанд ва дар рӯзи равшан камбудии маводи хӯрокворӣ, пеш аз ҳама орд, дар зиндагии одамон маълум шуд. Бо мурури замон, ба хогири ёфтани орду гандум дарбадарӣ оғоз гардид. Рӯзҳои моҳҳо гузашту овардани ин неъматии зиндагӣ аз маҳалҳои болои кӯҳӣ ва шаҳрҳои дурдаст ба ҷон расид. Аҳли деҳа маҷбур шуд ҳар ҳар пора замини худ гандум қорад ва аз пайи осиебҳои бобой афтад. Он айёми саҳт буд, ки Ашӯрамак низ осиеби ҷордеворшудаи худро ба роҳ андохт ва рӯзгори саҳти ҳамдеҳагонро то ҷое осон кард...

Хунукӣ аз ҷони Алим гузашт, баданаш ларзидан гирифт. Беихтиёр, девори сангинро дуста дошту хез зада ба даруни боғ қаҳид. Аз қабати девори осиеб қадам зада ба назди дари вурудӣ омад. Дари осиебро бо занҷиру зулфини оҳанӣ баста як тика ҷӯбро дар сӯроҳи зулфину ҳалқай дар гузаронда буданд. Алим бе ҳавотир тикаи ҷӯбро аз ҳалқа берун оварду ба замин гузошт ва зулфинро кашаи дарро ба ақиб тела дод. Даҳлезии осиеб тип-торик буд. Лаҳзае дар дами остона рост истод, то чашмонаш ба торикӣ одаг кунад. Камубеш, ҳар чӣ дар дохил буд, ба назар аён мешуд. Симкате дар ростии даромадгоҳ қарор дошт ва бар рӯйи он кӯрпачаеро паҳн карда буданд. Ба ҷойи болишт як пинчаки ҷорқадшуда ба назар мерасид. Дар беҳи девор, аз тарафи дасти чап, се-ҷор ҳалтаи пур аз орд ва чанд сатилу тағораи ҳолӣ рӯйи ҳам меистоданд.

Алим, дар ҳоле ки ба даҳлез хира мешуд, дар мағзу ҳуши худ садои баландтари осиебро ҳис кард. Равшан ба гӯш мерасид, ки оби тунде бо шӯру мағал поин мерезад, сангҳои сангине ғаж-ғаж рӯйи ҳам давр мезананд ва ҳамзамон гулдурроси баланде дару девори осиебро меларзонад. Ӯ дигар нахост дар берун монад. Чун сардии ҳаво тоқаташро тоқ карда буд, бе дудилагӣ ба дохил даромад ва дарро аз дарун баст. Бар рӯйи симкати дароз кашиду пинчаки ғафси пахтагири ба ҷойи кӯрпа ба болои худ кашид. Бо дили пур ба Ашӯрамак, ки аз худсарона ворид шудани ӯ ба осиебаш ҳеҷ гоҳ нороҳат намешуд, ҳама гапу корро як сӯ гузошт ва якпахлу зад. Оҳиста-оҳиста пилқояш вазнин шудан гирифтанд, ғанаб ба тану ҷонаш зӯрӣ кард...

Маҳтоб низ баъд аз пухта гирифтани як танӯр нону қулча ва саранҷом додани қорҳои хурду рези рӯзгор барои гузидани бузмӯй ба даври модаршӯяшу Салим пайваст. Гулсун тамоми бузу гӯсфандони дарашро бо кумаки писаронаш қайчӣ зада, як қанор лаб ба лаб пашм гирифта буд. Акнун, ба маҳзи ин ки бекор мемонд, то бевақтиҳои шаб бо сарубасар қардани бузмӯйҳо машғул мешуд.

Он рӯз сенафарӣ то вақти хуфтан пашм тарит қарданд. Маҳтобу Салим ақсаран бо сари ҳам, хомӯшона дасту ангушт мезаданд, аммо Гулсун аҳёнан аламашро ба берун мерехт: «Ин чувонимарг

наомад, аз афташ омаданӣ ҳам нест, – мегуфт ӯ бо қаҳру хафагӣ, – сару почаша гирифтун гушуд. Ба кадом гӯри торик рафт, Худо медонад».

Гулсун инро мегуфтун чехраю дастонаш ба маънии дигар аломат меоданд. Аз хаври бетоқатие, ки дар сандуқи дилаш дамида буд, рухсораш лолагун ва ҳаракати панҷаю ангуштонаш торафт тезтар мешуд. Гӯё ҳама чаҳли ӯ дар муштҳояш чамъ шуда буд, ҳар қабзаи бузмӯеро, ки ба даст мегирифт, саҳт-саҳт тарит карда бо зарб ба рӯи бӯқча мепартофт. Маҳтоб ҳама ҳаракоти ӯро аз зери чашм мехонд, вале ҳарфе намезад, чуръати гап задан ҳам надошт. Салим бошад, натавонист ин ҳолро то охир таҳаммул кунад:

– Оча, чӣ кор мекунӣ? Ин чӣ гузидан? – ниҳоят кафид ӯ бетоқатона.

Гулсун ба ҷойи ҷавоб ҳам шуду бӯқчаи пашмҳои таритшударо чамъ кард ва бо як зарб ба бағали Маҳтоб андохтун бо итоб дод зад:

– Ҳамаат ба ҷонам задед! Вид-видӣ накарда хезед, дастархону нон биёред! Хӯрокаи мехӯрему мехобем. Наояд, ба гӯри падараш, ин сағири беҳосият...

Маҳтобу Салим ҳарфе нагуфта, ҳамроҳи Гулсун аз ҷо баланд шуданд. Ҳоли модар барояшон чун моҳ равшан буд: бо изтиробии ботинӣ ҳоли сағи сӯзанзадари дошт, дилаш барои Алии яқрав месӯхт. Ҳарчанд дар нӯги забон ба ӯ лаънат мехонд, аммо дар дил модар хавотир мекашид: «Кучо рафт, чӣ ҳол дорад, чизе хӯрда бошад ё не?».

Маҳтоб бӯқчаи бузмӯиро ба хонаи миёна, ки утоқи хурде буду вазифаи анборро адо мекард, гузаронд. Сипас аз болои печкаи обдастаро гирифтун обашро гармухунук кард. Дар навбати худ, Гулсуну Салим дар даҳлез либосҳояшонро афшонда, омодаи дастурӯшӯйӣ меистоданд. Гарду бӯйи бузмӯӣ он қадар хуб нест, гӯё то мағзи чашму бинӣ менишаст. Аз ин рӯ, то бо собун дасту рӯ намешустанд, хотирашон чамъ намешуд.

Маҳтоб аз дасти ҳар яке об рехт ва худаш низ даступанҷа шусту дунболи дастархон рафт. Маълум буд, ки он рӯз ҳам барқро қатъ кардаанд. Вақтҳои охир ин ба одати маъмулии коркунони идораи барқ табиқ ёфта буд. Агар шодаки дарахт чунбад, бо баҳонаи шамол калиди тронсро мебастанд. Хонаро ҷароғи керосинӣ, ки бо сими дарозе дар васат ба болор овезон буд, равшан мекард. Агарчи нури ҷароғ тобонии лампаҳои барқиро надошт, барои равшан кардани хона, то ҷое, ки пеши чашму поҳо дида шавад, кофӣ буд. Аммо торикии хона дилтангии Гулсунро бештар мекард. Ӯ иштиҳои хӯрокхӯрӣ надошт, шӯрбои косашро тагурӯкунон бо қошук бод мекашид. Хомӯшии Салим ва Маҳтобу духтараш, ки саргарми ғизохӯрӣ буданд, ғашӣ ӯро меовард. Дилаш мехост баланд дод занад, ҳар чизеро, ки ба назараш менамуд, титун пора кунад. Ҳеч симои Алим аз назараш дур намешуд, аз набудани ӯ парешонхотир менишаст. Мехост ин писари ҷувонмарғаш, ҳар қадар баду бадкор аст, паҳлуяш бошад, то як луқма нон аз гулуи ӯ низ гузарад.

Дар ҳамин асно, вақте ки Гулсун то ҳолати таркидан расида буд, садои тақ-тақи дарвоза баланд шуд. Ҳар се баробар ба якдигар нигоҳ карданд. Дар чехраи ҳар кадом як маънӣ буд: «Алим омад!».

– Ман худам, – гӯён Гулсун ҷасту аз ҷо хест ва бо шитоб ба берун баромад.

Модар дар ҳоле буд, ки мехост дидан замон ба писари худсару гапнодарои худ дарафтад, ҳисоби лату кӯб кунад. Агар маҷрӯҳ ҳам шавад, боқе нест, дар хона бошад шуд, маъюб бонӣ мекунад. Ин ҷавонмарғи гапнодаро бояд адабашро гирад, вагарна бо бесарихҳои худ дилҳоро хун карданаш аҷаб не...

Ҳавои хунук ба сару димоғи Гулсун зад. Ҳама ҷо торик буд. Аз пушти дарвоза садои шинос баланд шуд, садои Ашӯрамак буд:

– Хоҳарам, дар хона ҳастӣ? Мебахшӣ, ки дар бевақтӣ беҳузур кардам. Агар намеомадам ҳам, намешуд.

Гулсун дарҳол дарвозаро боз кард. Ба дӯсти шавҳараш бо илтифот салом доду барои даромадан ба хона мурут намуд ва аз қирраи чашм ба пушти ӯ зеҳн монд. Нигоҳҳояш Алимро мечустанд, вале Ашӯрамак танҳо буд.

Маҳтоб дуқабат кӯрпача андохт. Амаки осиебон чорзону нишасту дуои расиданро хонд ва ҳама даст ба рӯ кашиданд. Шабнам бо нозу карашма ба тарафи амак моил шуд. Амак низ аз ин лутфи духтарак хушҳол шуду ёзида ӯро ба бағал гирифт ва мӯҳи чингилашро миёни ангуштони худ силакунон ба суҳан даромад:

– Худоё шукр, ҳамаатон сиҳату саломат ҳастед. Рӯху хотири дӯстам шод бод, дар ин ними шаб барои маслиҳат омадам, хоҳар.

Гулсун нафаҳмид ва бо тааҷҷуб ба ӯ дида дӯхт. Салиму Маҳтоб низ гӯшбақимори суҳанҳои амак шуданд.

– Омадам ба шумоён хабар диҳам, ки Алим бо ман аст. Ман ўро дар осиеб ниғаҳ доштам, – гуфт Ашўрамак ва бо ҳамон оҳанги мулоим афзуд: – Агар розӣ бошед, бо ман монад, кумакам шавад.

Аз хурсандӣ дар чашмони Гулсун ашк ҳалқа зад. Бо ҳаяҷон, дар ҳоле ки наметавонист хушҳолии худро пинҳон кунад, гуфт:

– Додӣ, аз наомадани ин чувонимарг дар хавотир будам. Умри дароз бинед, як куҳ бора аз китфам дур кардед. Шумо ба кор гиреду ман не гўям? Раҳмат, додӣ, нағзиҳоятон аз Худо гардад.

– Худам дар фикри ёфтани ёрдамчӣ будам. Саҳарӣ бо ҳамин хаёл ба осиеб омадаму Алимро масти хоб дар он чо дидам. Ўро ба фоли нек донистам ва ҳамон лаҳза барои худам нақша кашидам, ки ин корро ба таъхир наандозам. Тамоми рӯз корҳои осиебро бо ҳам анҷом додем, дасту панҷааш мепечад, тез роҳ афтид. Вақтҳои охир рафтуомади одамон зиёд шудааст, як худам дастанҳои кардам, ба корҳоям намерасам...

Ашўрамак дар хусуси корҳои осиеб ва ҷолокии Алим гап мезаду Гулсун ва Салиму Маҳтоб гӯшу хуш ба ў буданд, хурсандиашон ҳадду қанор надошт. Дар чунин як замоне, ки хелеҳо муҳтоҷи луқмаи нон ҳастанд, соҳиби қор шудани Алим омади қалоне буд. Ҳадди ақал, аз орд дасткӯтаҳӣ намекашанд, нонашон бутун мешавад. Гузашта аз ин, Алими якрав дигар сака-сака намегардад, дар дасти Ашўрамак одам мешавад. Агар гапи касеро гӯш накунад ҳам, ба амак меҳри хоссае дорад, ўро ҳурмат мекунад.

* * *

Маҳтоб дар оғилхона охири бор ду сатили дасташро бо пору пур карду ба қўтон – молхонаи бузу гўсфандон бурд. Сатилҳояшро ба рӯи теппачае, ки бо гузаштани зимистон дар васати молхонаи бесакф аз поруи гову бузу гўсфандони дар ҳосил шуда буд, холӣ кард. Як дам қоматро бардошта нафасашро якзайл намуд ва сарутани худро ба тартиб даровард. Сипас сатилҳоро гирифт ба лаби об шитофт. Чанд бор ба сой рафту омад ва тамоми ҷоғаҳоеро, ки дар қўтон буданд, бо об пур кард. Дид, ки ҳама чиз – об, тағораи қолабӣ, каланду бел барои рехтани таппӣ омода ҳастанд, пешдомани сиёҳашро ба миён ва як тика матои докагиро аз болои даҳону бинӣ ба рӯи худ маҳкам баст. Он гоҳ «ё бисмиллоҳ»-гӯён ба қор шурӯъ кард. Аз як сар теппачаи поруиро бо каланд қанда, «ҳавзак» дуруст намуд, ба он каме об рехт ва тез-тез омехта қардан гирифт. Бӯйи тунду бади пору ба атроф паҳн шуд. Аммо аз он ғашӣ Маҳтоб наомад, бо бел аз махлути мулоимшуда ба тағораи қолабӣ андохт. Тағораи пурро бардошту аз дари қўтон берун баромад ва онро дар беҳи девор холӣ кард. Ин амали Маҳтоб беист такрор шудан гирифт. Ў бо завқ қор мекард ва чун мидид, таппиҳои рехтааш рад-рад паид меоянд, боз иштиёқаш меафзуд ва бо неруи бештар ба қор мечаспид.

Фурсати зиёде нагузашта Салим низ ба кумаки Маҳтоб расида омад. Ў ҳеҷ гоҳ зани бародарашро танҳо намегузошт ва саъй мекард ҳар гуна заҳматро бо ҳам бикашанд. Агар мидид, Маҳтоб хаста менамояд ё аз чизе нороҳат аст, дар худ мепечид ва бо ҳар роҳ барояш дил медоду дасти ёрӣ дароз мекард. Ҳар ду чун бародару хоҳар бо ҳам унс гирифта, ҳамеша дар фикри якдигар буданд. Имрӯз саҳарии барвақт Салим молҳои хонаро ба подаю рамаи маҳалла ҳамроҳ карду шитобон ба манзил баргашт ва каланди дасти Маҳтобро гирифт. Ў поруи аз «теппача» қандаи худро баҳамзанон ба суҳан даромад:

– Таппии имсолаатон бобарака барин. Агар бо ҳамин шаст равад, ҳезум ҳам дарқор нашуда мемонад.

– Таппӣ, ки хушк шуд, чалма мешавад ва чалма ҳам ангишти тапа-тайёр, – ба тасдиқи ҳарфҳои Салим илова кард Маҳтоб, дар ҳоле ки тағораи таппидорро барои холӣ қардан мебард, – зим-зим лаҳча шуда месўзад ва албатта, ба ҳезум дарора аст. Барои печкаю оташдонҳои берун ҳамин чалма бас, ҳезумҳоро фақат ба танӯру сандалӣ мегузорем.

– Рост, имрӯз заҳмат кашем, фардо ба роҳаташ мерасем, – гуфт Салим ва пас аз андаке сукут афзуд: – Аммо, янга, ҳеҷ дар майнаам намеғунҷад, ки чаро мо аз гази табиӣ, ки неъматӣ фаровон аст, то ба ҳол маҳрумем. Имрӯз то гӯшаҳои дурдасти мамлакат, ҳатто то Кегейлию Чимбой ва аз он ҳам дуртар газ кашиданд, қубурҳо аз чапу рост мегузаранд, ба тарафи мо бошад, қардан ҳам қарданӣ нестанд.

– Инро ҳама орзу мекунад, додар. Ба он орзу падаронамон нарасиданд, мо бенасибем ва шояд фарзандонамон ҳам набинанд. Аз ҳамин ҷўбучахсу чалмаи бобой намонем! – тағораи навбатиро бардошта истода гуфт Маҳтоб.

– Шунида будам, ки агар раҳбарон дар солҳои пеш ҳаракат мекарданд, ин қор ҳал мешудааст. Ҳоло бошад, кӣ ҳам фикри ин қор қишлоқи қуҳистона, ки қорта одам дорад, меҳӯрад? –

ноумедии янгаашро тақвият дода гуфт Салим, – Аммо газ, дар ҳақиқат, роҳати ҷон, ҷӣ қадар кори одамҳора осон мекунад! Як моҳ дар Миёнкол ба хонаи тағои Ҳаким меҳмон шудаму ба зиндагиашон ҳавасам омад. Ҳар ҷӣ меҳоҳанд дар уҷоқи газ дуруст мекунанд, аз обгармкони газӣ хонаҳояшон гармак, ҳаммомашон доимо даргард, ҳатто ба зери танӯр лӯлачаи газ кашидаанд. Нияти ман ҳам ин аст, ки агар ақои Ҳалимам меомад, ҳамаамон кӯчида ба шаҳр мерафтем, аз ин ҳама дардисарҳо халос мешудем – на фикри молу ҳол доштем, на ҳезумкашӣ мекардем, на дар зери ин гуна бӯю тафт дастҳоро ба таппӣ меолудем...

Маҳтоб исми шавҳарашро шуниду лаҳзае қарахт шуд, ба девор тақя зада, ду чашм ба ҳаракоти дастони Салим нигарон монд. Дар пеши назараш чеҳраи ҷиддии Ҳалим ҳувайдо гардид. Ӯ бо нигоҳҳои маънидоре ба Маҳтоб дида медӯхт, гӯё гуфтани буд, ки «додарам рост мегӯяд, ҳар ҷӣ зудтар сару сомонатро чамъ кун, ман бо худам пули бисёр меоварам, дар шаҳр хона меҳарем, дигар намехоҳам туву духтарам азоби фироку ташвиши рӯзгорро кашед...». Дар ҳоле ки аз шодиёнаи ниҳонӣ лабони Маҳтоб ба табассум моил шуда буданд, бо садои Салим ба худ омад.

– Янга, рост мегӯям? Агар ба шаҳр равам, доду бедоди оҷаам низ камтар мешавад. Ку бубинем, он вақт сари ҷӣ эрод мегирад.

– Э додар, зиндагӣ дар ҳама ҷо мушкилихо дорад, – ба суҳан омад Маҳтоб. – Одама ҷонсабил мегӯянд, аз ҷойи набуда барои худ кор месозад, лекин ба ҳама гирумун одат мекунад. Қай медонистем, ки Алим коргари осие мешавад? Ҳамон бачаи танбал ҳоло ба сарҳорӣ вақт надорад.

– Оре, ин ҷо қораш фақат дасту гиребон шудан буд. Аз хархашаҳои ваю оҷаам оромӣ надоштем.

– Вале ҷояш холист. Бо он ҳама шайтониҳош одама пазмон кард, шаш моҳ ҷӣ хел гузашт, нафаҳмида мондем, – гуфт Маҳтоб ва охири тағораи таппиро, ки Салим рехта, дар як гӯшаи қўтон дастҳояшро рӯйи зонухояш ҳамоил гузошта менишаст, бардошту ба берун бурд.

Маҳтоб дарёфт, ки Салим монда шудааст ва то ин ҷо дар дасту пойи худ низ беҳолоро ҳис кард. Тағораи холиро канори теппачаи нимбуридаи пору гузошту ба Салим рӯ овард:

– Кор намегурезад, додар, биё равему нонушта кунем. Шабнам ҳам бедор шудагист.

Салим гӯё мунтазири ин ишора буд, ҷаста аз ҷо баланд шуд ва гуфт:

– Рафтем.

Ба ҳавлӣ, ки дароманд, Маҳтоб офтобаро бо об пур карда овард ва ҳар ду аз дасти ҳамдигар об рехта, бо собун нағзакак дасту рӯ шустанд. Гулсун дар пешайвон менишаст. Аз қирраи чашм ба келину писараш нигоҳкунон ҷойи пиёлаашро хӯрт мекашид. Маҳтоб авзои ўро дидан замон пай бурд, ки ҳанӯз қайфияти хуб надорад. Аз дишаб, ки дервақт ба хона омада буд, то ҳоло як калима аз ў нашунидааст. Ҳис мекард, дами даруни модарарӯс аз оқибати баде дарак медиҳад. Маҳтоб мазаи ин гуна ҳолатҳоро чандин бор чашида буд.

Маҳтобу Салим пасу пеш дар канори дасторхон нишастанд. Ҳанӯз ба нону ҷой даст назада, Гулсун нигоҳи ҳар дуру ба сӯйи худ гардонд:

– Ба ту нағзӣ қардагӣ одам – худаш аҳмак! Хонаю дари падарат аз сараш монад, мемурдӣ, рост рафта рост ба лаҳадат биёӣ? Ё аз лақомаки даҳани мардум шудан хушат меояд? Аз дасти шумоён ҳеҷ рӯзи хуш надидаму надидам! Охир, ба пасу пешат нигоҳ қарда қадам монӣ, намешавад?! Ба зане, ки дуо ним сол болои сар шавҳар надорад, аз ин дар ба он дар дайдуғӣ қардан мезебад? Ё шумо тарзи ҷудо? Ё оҷат фармуд, ки дарбадарӣ кунӣ? Дониста мон, ту келини ҳамин хонадонӣ, агар шаъни ин оиларо зери по кунӣ, аз ман раҳму шафқат намебинӣ! Қоре мекунам, ки ҳам худату ҳам оҷаю додот пушаймон мешавад, ҳа, пушаймон мешавад, ки ба ин дунё омадаед!

Аз ҷаҳлу иҷоб ва беохир доду ғирев қардани Гулсун Маҳтобу Салим – ҳарду ҳайрон шуданд. Маҳтоб ҳарчанд мекӯшид сарзаниш ба сари ўст, аммо имкони лаб кушодан надошт. Ӯ метарсид, ки баноҳост ҳарфе мегӯяду оташи ҷаҳли модарарӯс бештар забона мезанад. Вале Салим, ҷун одати ҳамешагӣ, ба ин ҳол тоб наовард ва бо овози ғирои худ ба даҳони модар зад:

– Оҷа, худаш ҷӣ гап? Ҷаро саҳар-қатӣ ба ҷойи «мондаҳо» гуфтани доду бедод мекунӣ? Охир, айби ин бечора ҷист? Шабу рӯз ғулом барин дар дарат кор кунаду подошаш ҳамин?

– Ту ҳанӯз кӯдакӣ, Салим, ҳеҷ ҷиза намефаҳмӣ! – бо ҳамон садои баланд гуфт Гулсун ва афзуд: – Агар қалонтар мебудӣ, медонистӣ, ки зани муддатҳои тӯлонӣ бе шавҳар буда намебоист ба хонае равад, ки фақат мард дорад!

– Хуб, бе шавҳар будани ў айби кист? – оташин шуд Салим ва бештар ба шӯр омад: – Агар писари эрқаат монда гум намешуд, ин бечора ҳам бе шавҳар намеоманд! Ҷойи ин ки набудани ақамро маълум накунем, мо баръакс: ба захмаш намак пошиданамон пошидан. Ҳамин ҳам аз рӯйи одамгарӣ шуд, оҷа?!

Вале Гулсун тоқати шунидани ин гапхоро надошт, фикру зехни ӯ побанди хаёлоту дигар буд. Ҳанӯз ҳам пичингҳои Шарбати ҳамсояш, ки ҳини ғӯзачинӣ дар миёни як хона зан зада буд, дар лавҳи хотираш садо медоданд: «Келини нозанинат дар ба дар мегаштагӣ шудааст, ба худаш шавҳар мекобад, чӣ бало?!». Он лаҳза Гулсун аз хандаю истехзои чамъи занон хичолат кашид. Касе пайдо намешуд, ки пеши ин ғайбату таҳқири бечоро бигирад, ҳарчанд худӣ ӯ паст наомада буд: «Ба даҳонат нигоҳ карда гап зан, Шарбат, агар донам, ки келини ман ҳамин г..хӯриро кардааст, сангсораш накунам одам набошам! Ба кадом гӯр рафта буд, ки ту дида мондӣ?!». Шарбат аз гӯшу хуш шудан ва чашму даҳони бози ҳозирин қувват гирифта афзуда буд: «Дирӯз Маҳтоб аз хонаи Усто Шариф баромадаст. Охир, ҳама медонанд, ки усто ғайр аз чанд бӯзбала каси дигаре дар хона надорад!». Он чо Гулсун пай бурда буд, ки кашол додани домани баҳс дар ихотаи занони ҳангоматалаб ва ба хусус, бо зани кинагиру шаттоҳе мисли Шарбат, фоидае надорад. Аз ин баҳсу талош фақат ҳавзхонаи манаҳдорону ғайбатчиён сероб мешаваду халос. Аз ин рӯ, лаб фурӯ бастанро афзал дониста, сар-сарӣ бо ғӯзачинон хайрухуш кард ва аз хона берун омад. Ҳоло ҳам ҳис мекунад, ки он лаҳза, ҳангоми баромадан хандаи баланду ҷонгири Шарбат мисли як тири заҳрдор аз пушт ба ӯ халида буд.

Вақте ки Гулсун ба хона баргашт, бачаҳояш ҳама хобида буданд. Агар ҳамон дишаб арӯси «аз пеши худ шуда»-ашро медид, бе гапугуп чазо медод, тика-пора карданаш ҳам аҷаб набуд. Ҳоло бошад, дар атрофи дасторхон бо «мулоиматӣ» ғазабашро ба сару димоғи Маҳтоб мерехт ва бетоқатона мунтазири як луқма чавоби ӯ буд, ки чаро ба манзили Усто Шариф рафтааст. Аммо гап наздани Маҳтоб ӯро бештар асабонӣ мекард ва эътирозу чаҳли Салим асаре ончунон ба рӯҳияташ надошт. Ӯ дубора ба Маҳтоб теғ кашида фарёд зад:

– Чаро аз пеши оҷаат рост наомадӣ? Дар хонаи Шарифино чиро гум карда будӣ?!

Маҳтоб ин чо ба асли қазия воқиф шуд. Дарҳол ба хотираш омад, ки парерӯз, ҳангоми баргаштан аз хонаи падарӣ, сари роҳ ғалбери ба амонат гирифтаре ба зани Усто Шариф дода гузашта буд. Дар ёд дорад, он рӯз аз дами дарвоза ҳамсари усто – апаи Умсунро чеғ зада, баъд аз ҳолу аҳволпурсии мухтасар ва изҳори сипос аз ҷониби падараш ғалберро пас дода буд. Маълум мешавад, ки ин ҳаракати ӯ ба чашми нокасон афтида, дастаке барои чарбзабонии занони суханчин шудааст. Ӯ сар бардошт:

– Янғачон, он рӯз падарам хоҳиш карда буданд, ки ғалбери Усто Шарифро ба хонашон расонам. Ва ман ҳам аз дарвоза ба дохил қадам намондаам, ҳамон чо ба апаи Умсун додаму ба роҳам омадам. Ба ҷон зорӣ карданд, ки даме бо ҳам нишинем, суҳбат кунем, аммо Худоё шукр, ман ин тавр накардам, худӣ апа гувоҳ!

Аз ин шарҳи ҳоли Маҳтоб Салим шердилтар шуд ва бо симои ҷиддӣ ба модар эрод гирифт:

– Мебинӣ, оҷа, бадтинатии одамон то кучо рафтааст?! То кай мо ба гапи ҳар гуна баду бераҳм шуда дили якдигарро меҳарошем? Агар ҳеҷ кас надонад ҳам, ту ки янғаамро хуб мешиносӣ! Медонӣ, ҷойи вай каси дигаре мебуд чӣ кор мекард? Аллакай сар мегирифт, мерафт ба хонаи падару модараш. Лекин янғаам ин корро накард, ана дуо ним сол мегӯӣ – тамоми ин муддат бо ману туст, ҳама буду шудаширо ба мо бахшидааст. Ношукрӣ ҳам меёре доштагист?!

Бо вучуди ин, Гулсун паст омадан намехост. Беихтиёр рӯмоли сарашро боз карду мӯҳои фалламонандашро аз болои сар то нӯги чамолакҳояш ба тартиб даровард ва дубора рӯмолашро баста истода ба Салим рӯ овард:

– Одамони мо маътали ишораанд, аз паша фил месозанд. Ҳамин як қадами Маҳтоб барои занони маккачин кофист. Ман-ку вая мефаҳмам, лекин даҳони ҳар як ғайбатчира чӣ хел чамъ мекунӣ? То ба ҳар кадомаш будушудӣ гапро мегӯӣ, хунат аз ҳалқат меояду натиҷае ҳам намегирӣ. Маҳтоб оромтар шудани модаршӯяшро ҳис карду бо ҳамон сари ҳам гуфт:

– Маро бубахшед, ҳеҷ фикр намекардам, ки ин қадар хоки пойи мо сабук аст.

Салим низ пушташро ба сутуни айвон тақя доду мисли як пирамарди солхӯрда бо симои андешаманд дунболи сухани Маҳтобро гирифт:

– Мардум ҳар чӣ гӯяд, бало ба пасаш, мо кори худамона мекунему ғами зиндагии худамона меҳӯрем. Ба ростӣ, оҷа, дигар намешавад ба тақдир тан дода нишаст. Агар розӣ бошед, ман ба ҷустуҷӯи бародарам мебароям. Агар пайдо мекардам, ҳама қорамон дуруст мешуд, лоақал янғааму Шабнамҷон нафаси осуда мекашиданд.

Гулсун ин хоҳиши писарашро ҷандин бор шунида буд. Ҳар гоҳ, аз тарси ин ки ӯро низ аз даст медиҳад, розӣ намешуд. Дар ҳақиқат, ин бори дуюм аст, ки ба арӯсаш тухмат заданӣ мешаванд. Дафъаи аввал ба хостгорӣ омадани Зарифи кӯпкаритоз ҳамаро ба шигифт оварда буд. Он ҷавони занмурда гӯшворе шунидааст, ки Ҳалим дар мардикориҳо ба фалокат гирифтаре шуда аз дунё гузаштааст. Бо ин хабар дуд аз димоғи Гулсуну оилааш баромада буд. Лекин баъд аз пурсуҷӯю

расидани хабарҳои баъдӣ маълум шуд, ки овозаҳо дурӯғ будааст... Ханӯз доғи он рӯзҳо аз байн нарафта, занони бекор аз нав доманҳои покро олуида карданианд. Шояд Салим рост мегӯяд, таваккал ба Худо, агар бародарашро пайдо мекард, нафаси ҳамаро гирифтагӣ мешуд.

– Шумоён аз пайи коратон шавед, – хаёломез ба сухан омад Гулсун ва аз ҷо хеста истода изофа кард: – Ман ба хонаи амаки Ашӯр меравам, гапи гуфтани бисёр дорам.

* * *

Маъмулан сокинони деҳоти куҳистони заминҳои тахту ҳамвор надоранд. Онҳо хонаю дар ва боғоти худро дар нишебиҳои куҳ ё теппагиҳо бунёд мекунанд ва бештар дар синаи куҳ ҷоеро интихоб менамоянд, ки хавфи омадани селу тарма ё обхезиҳои мавсимино надоста бошад. Атрофи хонаро то ҷое, ки имкони дастрасӣ ҳаст, ҳисор мегиранд ва ин ҳолаи худро ба арзи хавлии ҳосилшуда то поён – то ҳамон хатте, ки синаи куҳ ба рӯдхона ё сойи васатӣ бармеҳӯрад, имтидод мебахшанд.

Хонаи Ашӯрамаки осиебҷӣ дар нишебии куҳи Пашметан воқеъ буд. Он бо як таҳхонаи дароз ва айвони тобистона дар қисми болотари ҳота қарор дошт. Аз айвон то таҳхона ва аз он ҷо то лаби сой, дуруст то дами дари осиеб, пайроҳае боғи Ашӯрамакро бурида мегузашт. Маҳз ҳамин пайроҳа хатти асосии ҳаракатҳои амак буд, ки бо кашондани ғалладона осиеби худро гардон мекард. Аз сӯйи дигар, оби сойи калон низ бо андаке қач кардани роҳи ҷараёни худ дар ҳолати худҷорӣ бар рӯйи сангҳои осиеб меафтид.

Ғалладонае, ки барои орд кардан оварда мешуд, софу тоза набуд. Вақтҳои аввал Ашӯрамак бо ранҷи зиёд онҳоро бод медоду ғалбер мекард. Баъд аз он, ки бо омадани Алим дар шафати хонааш айвони тобистона сохт, ин мушкилиаш осон гардид. Айвон аз ҷор сӯ боз буд ва сакфи мудаввари нишебдори он танҳо бар рӯйи ҳашт сутуни ҷубии яктика устувор меҳобид. Амак барои бод додан ё ғалбер кардани ғалладона аз рӯйи вазидани бод ҷойи дилхоҳро метавонист интихоб кунад.

Бо мурури замон, вақте ки Ашӯрамак ҳис кард, ҳатто дунафарӣ ба кори осиеб намерасанд, тоза кардани гандуми қабулшударо ба ҳамсараш – Шукрияхола супурд ва духтари ҳамсоияи девордармиён – Ҷамиларо низ ба кумаки ӯ хонд. Худи амак бори расидаро дар таҳхона қабул мекард. Ба хоҳири омехта ё гум нашудани ҳар як халта исми соҳиби онро дар барҷасп ё картончае навишта ба гарданааш медӯхт. Дигар ба айвон бурдан ва тоза карда ба дӯли осиеб омода намудани ғалладона ба ӯҳдаи хонумҳо буд. Халтаи тозашударо бошад, бо тартиб, Алим пуштора мекард ва дар анборҷаи осиеб бағали ҳам мечид.

Алим дар тӯли шаш моҳ чунон воридаи қорҳои Ашӯрамак гардид, ки ҳатто бо ин вобастагӣ хонагиҳояшро фаромӯш карда буд ва агар худи онҳо омада аз ӯ хабар намегирифтанд, шояд асло ба суроғашон намеафт. Бо амаки осиебҷӣ даст ба даст дода шабу рӯз андармони қор буд. Ҳар гоҳ аз номи вай ба хонашон халтаи орде фиристода мешуд, бо худ мефаҳрид ва ҳис мекард, ки баъд аз танбалиҳои пешин акнун то ҳаде устухон сабук мекунад.

Аз ҳамон рӯзҳои аввале, ки Ҷамила ба ёрдами Шукрияхола омад, дилгармии Алим ба қоргоҳ дучанд шуд. Ин духтараки қадраси ситорагарм бо нозу ибҳои ҳамешагӣ ва бо иштиёки баланде, ки нисбат ба қору зиндагӣ дошт, дили ҷавонро тасхир карда буд. Баъзан Алимро ҳиссиёте фаро мегирфт, ки бе ихтиёр ба сӯйи таҳхона ё айвон қадам мениҳод ва ду чашмаш дунболи пайкарае мегаштанд, ки бо чехраи дилрабои худ беш аз пеш дар мағз-мағзи ҷонаш хона мекард. Ҳар як ҳаракати Ҷамила дар назари Алим зебо менамуд, ба хусус, вақте ки ӯ бо табақи ҷубин гандумро бод медод, алвонҷ хӯрдани пирохани гулдораш ва ҳамроҳ бо он дар пушти шонаҳояш бозӣ кардани гесувони аз зери рӯмолча берун омада диққати ҷавонро ба худ мекашид. Алим баъзан ин «ракс»-и духтарро дар лобалои нурҳои офтоб медуид бештар ба ҳаяҷон меомад, тасаввур мекард, ки дар пеши назараш фариштае бол мезанад.

Бо гузашти айём Ҷамила низ ба нигоҳҳои пинҳонии Алим пай бурд ва дар дили ӯ низ ҳисси гуворое ламъа зад. Бо он ки Алимро орому фурутан ва ҳамеша машғули қор медуид, дилаш меҳост бо ӯ дар суҳбат ояд, ҳазлу шӯҳӣ кунад. Вале Алим бо он ҳама шайтоние, ки дошт, наметавонист ба духтар чизе гӯяд, ба маҳзи ин ки рӯ ба рӯ мешуданд, то баногӯш сурх шуда сар меҳорид ва бо баҳонае дуртар мерафт. Ҷамила ин шармгинии ҷавонро дида аз дарун ба завқ меомад ва бо нозу қарашмаи бештар даргири қор мешуд...

Он рӯз Ашӯрамак бо ҳамсари худ дар суфаи бағали таҳхона, ки он ғарқ дар сояи ғафси шоҳаҳои паҳну баланди тути садсола монда буд, нишаста ҷой меҳӯрданд. Ҷамила гандумҳои ба айвон кашондаро бод медоду Алим ҳам худро дар атрофи ӯ бо бастану ҷо ба ҷо кардани халтаҳои

гандум банд мекард. Ба таъбири «офтобро бо доман пӯшонда намешавад», Шукрияхола ба амак рӯ овард:

– Ҳис мекунед, додош, ин чавонҳо хеле ба якдигар унс гирифтаанд.

– Гуфтани ҳастӣ, ки ошиқи якдигаранд?

– Оре, ба ин монанд ҳаракатҳое доранд.

– Дар синну соли онҳо ин чизи табиист, – бо хушҳолӣ гуфт амак дар идомаи суҳбат, – кош мо ҳам чавон мешудему аз нав ошиқи мекардем. Он вақт...

– Он вақт-чӣ? – бо кунҷқобӣ миёни гапро гирифт Шукрияхола.

– Он вақт туро рӯз намедодам, занак!

– Э, намуред, шумо! – ҳар ду заданд зери ханда.

Чолу кампир фурӯ дар шӯҳихои худ аз самти боғ омадани Гулсунро нафаҳмида монданд. Дар ҳоле ки ӯ низ хушҳолӣ ин дуру дида ба завқ омада буд, шӯҳиомез ба суҳбат ҳамроҳ шуд:

– Ба чӣ ин қадар дилакатон меравад ё солҳои чавонира ёд кардед?

Зану шавҳар модари Алимро рӯ ба рӯи худ диданду бештар қилқилакашон омад. Бо хушнудӣ хандакунон аз ҷо хестанд ва ҳар ду баробар ўро ба гирди дасторхон мурут намуданд. Ҳанӯз тафси хангомаро нагардонда, Ашўрамак бо ишора ба сӯи айвон изҳор кард:

– Баҷаҳора бубин, хоҳар, чунон зери тоқӣ гарми суҳбатанд, ки на хандаҳои моёна мешунаванду на омадани тура пай бурданд. Қариниҳошора дидему ба гуфтаи худат, ёшиамон ба эс омад.

– Алимҷона синнаш расидаст, сараша чуфт ҳам кунем мешавад, – ба гап ҳамроҳ шуд Шукрияхола.

Аз ин бархӯрду пешниҳоди амаку хола Гулсун ба вачд омад. Бо он ки дар дил мегуфт, «ман дар чӣ хаёл, фалакам дар чӣ хаёл» бо пайравӣ ба суҳанҳои онҳо афзуд:

– Ҳар чӣ шумоён мефармоед. Алима одам кардед, акнун, ба назарам, писари шумо шудааст, агар гӯед сараша чуфт мекунем, ман аз Худо меҳоям.

Ҳар як ҳаракату ҳолати рӯҳии Гулсун барои Ашўрамак ошно буд. Ӯ дар ҳар маврид, вақте ки ба чеҳраю чашмони ҳамсари дӯсташ дида медӯхт, дарҳол пай мебурд, ки чӣ рӯҳияте дорад: аз ҳаяҷон ноором аст ё майлу иштиёқе дорад, ё изтиробе ўро нигарон сохтааст. Ҳоло ҳам ҳис мекард, ки дар аввали рӯз ва андешанок омаданаш бесабаб нест. Баъд, Гулсун ба хонаи ӯ кам андар кам меомад, фақат дар сурати зарурате пеш омадан. Вай Гулсунро хеле дӯст медошт, мисли хоҳари худ нағз медид ва ҳеҷ гоҳ шаддодию ҷаҳлҳои ўро ба рӯи назар накард. Ба ҳурмати дӯсти худ ба Гулсун эҳтиром мегузошт. То аз дасташ меомад, кумак мерасонд ва ҳиммати худро ба дарё меандошт.

– Сарам ба осмон расид, хоҳар, дер боз наомада будӣ, – бо илтифот ва мулоимати ҳамешагӣ суҳан оғоз кард Ашўрамак. – Имрӯзу фардо Салимро чеғ задани будам, халтаи ордаш ҳоло ҳам истодааст.

– Барака ёбед, амак.

– Ба писарат кори худам ҳам буд, мисли дафъаи пеш пӯстлохи бедҳои Йўлдош лозим шуд. Янгат як заҳмат мекашиду дуди тамоку мехӯрд!

– Ҳо, ман заҳр хўраму шумо кайф кунед, носатон аз саратон монад, – бо якравии худ ноз кард Шукрияхола.

Қариб ҳама мардони деҳотӣ нос мекашиданд ва ҷолиб он буд, ки барои онҳо ҳамсаронашон ин тарёки рафӣи хуморро месохтанд. Шукрияхола низ барои шавҳари худ ҳамеша барги хушки тамокуро захира мекард ва ҳар гоҳ фурсат даст меод аз он нос месохт. Барои таҳияи нос фақат хокистари пӯсти бедро меписандид. Гӯё худаш таъми носро чашида бошад, ба ҳар каси алоқаманд таъриф мекард, ки бо хокистари бед носи мулоим дармеояд ва таги забонро ҳам аслан намесўзонад...

Он рӯз шӯҳихои чолу кампир буду аз пайи он ҷомаи маслиҳат хостани Гулсун аз Ашўрамак. Суҳбаташон хеле тўл кашид. Гулсун лучу пӯстканди вазъи пешомадаро ба амак таъриф кард ва ҳозир буд ҳар чӣ ӯ гӯяд бетаъхир анҷом диҳад. Он лаҳза Ашўрамак ба андешаи амиқ фурӯ рафт. Танҳо пас аз сукути тўлонӣ, дар ҳоле ки риши сафедча ва пурпушти худро беохир масҳ мекард, ба Гулсун рӯ овард:

– Хоҳарам, хавотир накаш, ту аз пайи корат шав, ман фардо ба хонаат мегузарам, – дигар ҳарфе нагуфта, бо ишораи «шумо – ду нафар хонум суҳбати худро кунед», аз ҷо баланд шуд ва ба сӯи осиеб роҳ пеш гирифт.

Дар хусуси Маҳтоб паҳн шудани тухмату иғвоҳо Ашўрамакро озурда сохта буд. Ӯ ҳис мекард, ки гӯё сангеро ба гӯшаи қалбаш овехтаанд ва дар баробари нигоҳҳои маънидори дӯсташ, ки зуд-зуд дар лавҳаи хотираш падида меомад, ҳичолат мекашид. Гӯиё дӯсташ ба сӯи ӯ ангушти

тавҳин нишон меод: «Чаро бачаҳои маро ба ҳоли худашон гузоштӣ? Маҳтоб арӯси худат ҳам ҳаст, нахот ту ҳам тамошобин бошӣ? Чаро дунболи Ҳалим намеравӣ? Дӯстам, ба ту бепарвой намезебад, ту медонӣ чӣ кор кунӣ, кори имрӯзро ба фардо нагузор!...».

Се рӯзи дигар Ашӯрамак тамоми корхояшро ба Алим супурд ва сахарии рӯзи чорум, ханӯз равшани субҳ надамида, ба хонаи дӯсташ омад. Тавре ки бо Салим қарор гузошта буд, ҳамроҳ бо ӯ ба сафар баромад. Умеда Ашӯрамак бештар ба Амони каллапӯсткан буд. Ин марди «аз таги дор гурехта» чанд сол пеш аз деҳаи ҳамсоя бадар рафта, дар ноҳияи Қора-Қамиши Тошканд сокин шудааст. Ӯ фаҳмида буд, ки Амон дар овони наврасӣ бо писари амаки худ даргир шуда, бо қайчии молқайчикунӣ мӯҳои сари вайро метарошад ва ҳамдеҳагон «сари амакбачаашро пӯст кандааст»-гӯён ба ӯ лақаби «каллапӯсткан» мениҳанд. Ашӯрамак як гӯшвор шунда буд, ки айнан хамин Амон бо писари дӯсташ якҷоя мардикорӣ кардааст ва аз забони ӯ овозаи ё дар Самара, ё дар Уфа будани Ҳалим паҳн шудааст...

Он рӯз субҳи барвақт Ашӯрамак ва Салимро Гулсуну Маҳтоб дар дами дарвоза, бо дилҳои умедвор ва чашмони ашқолуд гусел карданд.

* * *

Офтоб болои сар омада буд. Дамои гармӣ ба сару димоғ мезад. Гулсуну Маҳтоб аз айвони болопӯшида гилему кӯрпачаҳои тагипойиро бардошта, ба суфаи миёни боғ кӯчиданд. Суфа ғарки сояи дарахти тути бузурге буд, ки бо шоху баргҳои баланду паҳни худ муҳобот мекард. Дар миёни дарахтони боғ хамин тути балхӣ аз ҳама соли бештар дошт. Шавҳари Гулсун ғутгаи онро ханӯз панҷоҳ сол пеш, вақте ки дар замини саҳту санглохи гузари Дониҷак барои дуруст кардани боғ дасту остин бар зада буд, шинондааст. Ҳар сол, ба маҳзи ин ки мавсими кирмакпарварӣ фаро мерасид, аз бебаргӣ чанд бор бо табар ба тут наздик мешуданд, лекин, аз як сӯ, ҳашамат ва аз сӯи дигар, ба навъе сеҳрангез чилва кардани он баргзанонро наздик шудан намеронд. Касе чуръат надошт ба шоҳаҳояш табар занад. Айнан дар хамин мавсим тут ҳосили фаровон меод. Меваҳои сафеду зардгуни ширадори он, ки ҳар яке аз ангушти калон калонтар мешуд, хеле бомаза ва иштиҳоовар буд. Гулсун ҳар сол аз меваи тут ширинӣ ва тутмавиз дуруст мекард. Ба хусус, шириниҳояш чунон болаззат ва кешдор мешуданд, ки сад хел конфету набот дар пеши онҳо арзише надоштанд.

Агарчи ҳавои нисфирӯзӣ дамгир буд, то ба суфа аз самти поини боғ, ки он ҷо сояи пуробе мегузашт, насими фораме вазида меистод. Гулсун рӯмоли паҳну шаршарадори худро набаста, аз болои сар партофта буд ва дар зер сояи тут бар рӯи кӯрпачаи густурдаи Маҳтоб менишаст. Ӯ як лаган лӯбиёро аз пӯст ҷудо мекард. Маҳтоб бошад, гулдӯзии сӯзани худро ба поён мерасонид. Дасту ангуштони ӯ мисли духтарони дигар он қадар наҳифу нозук набуданд, аммо сӯзани кашададӯзиро моҳирона бозӣ медоронд. Воқеан, гулдӯзии ӯ ҳамто надошт, дар деҳа бо ин ҳунари худ аллақай шинохта шуда буд. Духтаракон, ба вижа, наварӯсон нақшдӯзии рӯи болишту тӯшақҳо, сӯзанию таҳмонҳо, рӯмолакҳои арӯсӣ, зеху узораҳо ё пардагиҳои худро бештар ба ӯ мефармуданд. Маҳтоб саъй мекард ҳама дархостро пазируфта ба мавқеъ онро анҷом диҳад. Ӯ ба ивази заҳмати худ чизеро тамаъ намекард, аз ҳар гуна ҳиммати муштариёнаш розӣ ва мамнун мешуд. Барои Маҳтоб муҳимтар аз ҳама он буд, ки модаршӯяш ба ин шӯғли ӯ коре надошт ва худаш бо рӯҳбаландӣ ҳунари дастаашро сайқал меод. Ҳар гоҳ ба даст кашадаю курчук мегирифт, дар чехраи модаршӯ хушҳолиеро пай мебурд ва бо майли тамои ба кор мечаспид.

Худи Гулсун ҳам дар овони ҷавонӣ кашадаю гулдӯзӣ мекард. Вақте ки синнаш ба ҷое расиду чашмонаш неши сӯзану риштаро намедидагӣ шуданд, ин пешаро чамъ кард. Ҳар гоҳ ба гулдӯзиҳои арӯс чашмаш меафтад, бо ҳавас ба кори ӯ диққат меод, ба ҳаракоти ангуштон ва гулу нақшҳои ҳосилшуда нигоҳкунон, хаёлан ба овони ҷавонӣ сафар мекард.

Маҳтоб охири нахро аз рӯи боли қабӯтар гузаронд. Сипас сари дузону нишасту сӯзаниро аз ду гӯшааш гирифта алвонҷ дод ва онро дар назди Гулсун паҳн карда бо маънии «чӣ хел шудааст?» ба модаршӯ рӯ овард. Гулсун ҳам шуду аз бари сӯзанӣ дошт ва бо иштиёқи баланд ба нақшу нигор ва аксҳои он зехн монд. Нахуст нақши бузурги ҳаштдоирай, ки дар васати сӯзанӣ бофта шуда буд ва дар миёнҷойи худ акси хуршеди нурафшонро дошт, ба чашм мехӯрд. Дар чор ҷониби он нақшҳои ҳаштдоиравии майдатар ба назар мерасиданд, ки мутаносибан бо нақши марказӣ ҳамхонӣ мекарданд. Давр то даври сӯзанӣ бошад, ба арзи яку ним ваҷаб хатҳои мустатилӣ кашада шуда буданд, ки дар дохили худ хатҳои мавҷдор ва шоҳаку баргҳои хурду бузургро фаро мегирифтанд. Охири хатҳои рости мавҷнок дар чор гӯшаи сӯзанӣ ба акси чор қабӯтар, ки рӯи шоҳақҳои бед менишастанд, бармехӯрданд. Зернаҳои қабӯтарҳо бо ранги оби равшан, ки гӯё

осмони софе бошад, кашададӯзӣ шудааст. Аз ин ҳама дар паҳнои сӯзани киризмизранг намои мунаққаш ва чолибе чилва меод.

Гулсун ба дастдӯхти келинаш дуру дароз зеҳн монд. Ниҳоят, дар ҳоле ки маълум буд аз тамошои он наметавонад сер шавад, бо мамнуният изҳор кард:

– Ин ҳамон сӯзание, ки холаи Мусалламат фармуда буд?

– Оре, мегӯянд чихези арӯсӣ ҳама чиз дораду фақат сӯзанӣ не. Имрӯз худи холаам омаданӣ буд, лекин даракаш нест.

– Бинад, хурсанд мешавад, – Гулсун пештар лағжида бо даст рӯи сӯзаниро чанд бор палмосид ва афзуд: – Корат нағз баромадаст, маҳин дӯхтай, ҳама рангҳоят пушти ҳам ба якдигар соз омадаанд.

Маҳтоб дарун-дарун хушҳол шуд, дар чеҳрааш табассум давид. Бо ин болидагӣ келину модаршӯй ба ҳам дида дӯхтанд, ин гуна ҳолат барои онҳо кам андар кам иттифоқ меафтод. Гулсун ба сухани худ идома дод:

– Пеш аз тӯй одам аз кори зиёд саргаранг мешавад. Ҳолата дасташ нарасидагист ё аз ёдаш рафта бошад ҳам аҷаб нест. Худат бару те, савоб мегирӣ.

Аз муомилаи ширини модаршӯй Маҳтоб бештар ба вачд омад. Аз ҷо хеста истода сӯзаниро чамъ кард ва гуфт:

– Хуб шудааст, янга, ман тез бармегардам. Фақат аз Шабнам бохабар шавед.

– Хавотир накаш.

Гулсун дубора ба лӯбиёи тағорааш часпид. Лӯбиё ҷудокунон мурғи хаёлаш ба даври Ҳалим парвоз кард. Ба гум шудани писар аслан бовараш намеомад, беному нишон ғоиб шудани ӯ барояш мавҳум буд. Медонист, ки маҳз ҳамин писараш хеле ҷусту ҷолок ва дар кори худ «пишшиқ» буд. Ӯ аз онҳое нест, ки ба осонӣ ба тақдир тан диҳад. Азбаски дидадаро буд ва корҳояшро пухта анҷом меод, доимо дар ҳаққи ӯ таъриф мешунид. Занҳои кишлоқ ба Ҳалимаш бо ҳавас менигаристанд, «мисли додоаш ба ҳама меҳрубон, – мегуфтанд онҳо, – аз кор сар намебардорад. Ҳар кӣ ба ҳашар гӯяд ё хоҳише кунад, бо сар медавад...». Вале дуо ним сол мешавад, ки аз ин чигаргӯшааш дараке нест. Болои сӯхта намақоб, аз даҳони Амони каллапӯсткан хабари вафоти ӯ, агарчи дурӯғ буд, паҳн шуду ҳанӯз ҳам дилу чигараш ғулғула дорад. Аз Худо меҳост Ашӯрамаку Салим бо хабари хуш баргарданд, ҳар чи зудтар деги игвою ғайбатҳо пӯшида мешуд. «Кош, намондам ба мардикорӣ равад, решаи ин касбу кор хушк шавад! Ба дигарон ҳавас карду худашро ба обу оташ зад. Ҳамин ҷо бо нони қоқу об ҳам рӯзамон мегузашт. Якравию дӯғу пӯписаҳои худам ҳам бисёр шуд, нагузоштам ором сари бачаҳояш бошад, ба ҳар қораш хӯрдагирӣ кардам...» – Гулсун оҳ кашада, зеро лаб ҳасрати дилашро ба худ ҳоли мекард.

Бо ёди Ҳалим дили модар об мешуд. Тоza мефаҳмид, ки ҷудой аз фарзанд чӣ қадар дардовар аст. Ҳавоси кас парту парешон мешавад, буғзу хиррок гулура мегирад, охи сӯзон аз сина берун меояд. «Эҳ, Худоё, худат қодиру меҳрубонӣ, Ҳалимамо ба оғӯшам баргардон!» – бо нола илтиҷо мекард модар.

– Оча, дар хонай? – садои Алим Гулсунро ба худ овард. Ӯ аз тарафи сой як халта ордро пуштора карда меомад. Маълум буд, вазнинии орд аз ҳад гузаштааст, бо мушкилӣ қадам мебардошт.

Гулсун ҳеҷ гоҳ Алими худро дар ин ҳол надида буд. Орди хонаро фақат Салим мекашонд. Ҳоло бошад, коргарии ин писари «якраву гапнодаро» ўро ба вачд меовард. Беихтиёр аз ҷо баланд шуд ва ба кумаки писар шитофт. Дар ҳоле ки чашмони аз ашқҳои ҳасрат пуршудааш ҷило меоданд, ба Алим наздик шуду бо мамнуният ва дилгармӣ изҳор кард:

– Писарам, худатро дар азоб мондаӣ, бо харамон ҳам меовардем, – ӯ хост аз як гӯшаи халта бигирад, аммо Алим бо он ки аз хастагӣ базӯр нафас мекашид, гуфт:

– Ист, оча, то ошхона ду қадам монд, худам мебарам.

Гулсун дар ҳамон суфаи зери тут барои Алим дасторхон паҳн кард. Очаю бача бо дилгармӣ ба пурсупоси якдигар пардохтанд...

Алим баъд аз оғози кори осиб чандин бор бо модараш вохӯрдаву ҳамсуҳбат шуда буд, аммо ҳамааш дар хонаи Ашӯрамак. Шояд бори аввал буд, ки бемалол дар хонаи худӣ менишастанд. Ӯ дигар он бачаи хому сабук набуд. Шонаҳояш паҳнтар, бозувонаш қавитар ва нигоҳу чеҳрааш низ чиддитар ба назар мерасиданд. Гулсун дар симои писари худ як марди дар қору заҳмат пухташудаеро меид. Аз андоми устухонӣ ва лабу лунчи нозуки ӯ осоре намонда буд. Алим оромона, мисли мардони калонсол бо андеша ҳарф мезад. Ҳар як суханаш ҷон дошт, маълум буд, ки аз саҳтию сустиҳои рӯзгор то ҷое бархурдор шудааст. Вақте ки гап мезад, модар гӯшу хуш ба ӯ шуда, ҳар замон бо мамнуният дасташро рӯи китфҳои мекашид.

– Кори осиеб тамом намешавад, секаса ҳам шабу рӯз чон канем, намерасем. Қойи Ашӯрамак ҳолӣ, ҳама корро худаш саришта мекардасту мо беҳабар, – мегуфт Алим. – Талабгорони орд рӯз ба рӯз зиёд мешаванд, аллақай рӯйи як қоғаз аз номи одамони навбатгирифта пур шуд. Ба Шукрияхола таъин кардам, ки дигар ба касе ваъда надиҳад. Аз гандуми овардаи амак як чуволаш мондасту халос. Дирӯз пеши раиси колхоз рафтам, мегӯяд, агар гандум дошта бошӣ, ту ба ман қарз дода ист. Колхоз ҳам ба кунаш нишаста мондасу мо беҳабар. Худо накунад, ки дубора танқисии орд ба сари одамон афтад. То дарав се-чор моҳи дигар ҳаст. Бечора оилаҳои серфарзанд азоб мекашанд. Аз монду рондаи осиеб камтар чамъ кардаму бо Ҷамила ба хонаи Наимаапаву Фирӯзахола дода фиристодам. Ҳанӯз қарзхояшонро нақандаанд, боз аз омада пурсидан ҳичолат мекашанд.

– Худо умри Ашӯрамака дароз кунад, туро ба кор гирифтӣ моро аз чанд ташвиш халос кард. Ҳамин ҳар моҳ орд дода истоданаш як давлати калон, – аз писараш чашм нақанда гап андохт Гулсун.

Алим ба тасдиқи суханони модар афзуд:

– Рост мегӯӣ, оча, маро ҳам ба як дунёи дигар баргардонд. Гоҳ-гоҳ инчиқиҳои бачагиро ба ёд меораму аз худам шарм мекунам. Дар воқеъ, оча, аз пулҳои додаи Ашӯрамак анча пасандоз намудам, – ӯ як бастаи латтапечеро бароварду ба модар дароз кард ва гуфт: – Инҳоро дар сандукат саришта кун, ба маҳзи расидани додиям ба халқ ош медиҳем. Таги дилам кушод, Ашӯрамак албатта ўро меёбад.

Гулсун асло чунин ҳиммати писарашро умедвор набуд. Аз дасти дарозкардаи Алим бастаи пулро гирифта истода, беихтиёр ашки шодӣ рехт. Ў наздиктар шуд ва аз пешонии писар бӯсиду ўро як дам дар оғӯши гарми худ ниғаҳ дошт ва дуо кард:

– Барака ёбӣ, писарам, ту анча калон шудаӣ ман нафаҳмида мондаам. Илоҳо, дастакот дарда набинад, хока гирӣ зар шавад, умри дароз бин, писарчон!

Алим аз хурсандии модар боз ҳам хушҳолтар шуд ва гӯё чизеро гум карда бошад, ба ин тараф он тараф чашм давонд. Ў аз набудани Маҳтоб ба таачҷуб омада пурсид:

– Янгам кучост, наменамояд?

– Келин сӯзании холаша тайёр карда буд, ҳамонро бурд. Ҳамин-замон пайдо мешавад.

– Аз нӯги маошам куртагӣ харида будам, – Алим бастаи дигари қоғазпечеро, ки бо худ оварда буд, ба модар дод, – агар ба янгаам маъқул шавад, хурсанд мешудам. Бечора, аз ман дилаш саҳт мондагист, намедонам чӣ хел гуноҳоямро бишӯям.

– Ин тавр нагӯ, писарам, он рӯзҳо гузашту рафт. Мо ҳамаамон туро бахшидаем, дар бачагӣ чӣҳо намешавад, мегӯӣ?!

Алим дигар мунтазири Маҳтоб намонда, тараддуи хестан кард ва гуфт:

– Ман ба қорам меравам, оча, ба янгам гап доштам, агар дасташ расад, як ба хонаи Ашӯрамак гузарам.

– Ба чӣ ҳаросонӣ, як коса дӯғ хӯрда мерафтӣ, мешуд, янгат ҳам омада мемонд.

– Эҳ, кош нишаста метавонистам! Як қадам дуртар равам, Шукрияхолаю Ҷамила худашона гум мекунанд.

– Ба янгат чӣ кор доштӣ?

Ба рухсори Алим каме сурхӣ дамид, дар ҳоле ки лабҳанд мезад, гуфт:

– Ин сир, оча, – ва аз ҷо баланд шуд.

* * *

Пайдо кардани манзили Амони каллапӯсткан барои Ашӯрамак ва Салим мушқил нагузашт. Агарчи шаби аввалро дар меҳмонхона сипарӣ карданд, рӯзи дигар, бо дамидани субҳ аз пайи суроғи гирифтаи худ мустақиман ба Қора-Қамиш омаданд. Ба бахти онҳо, Амони каллапӯсткан дар хона буд. Оре, ӯ дар хона буд, вале ҳоли бетобу мискинонааш дили касро ба изтироб меовард. Ў истоно рӯйи тахт хобида, базӯр нафас мегирифт ва поҳояш мисли машк варам карда буданд. Дар чехрааш рангу нуре ба назар намерасид, чашмонаш ба косахона фурӯ рафта, тамоми сурати захиргаштаашро риши мошубиринҷ пахш карда буд. Аҳёнан аз решаҳои дил месурфид ва базӯр худро ба даст гирифта, нафасашро рост мекард. Ў бо дидани Ашӯрамаку Салим хушҳол шуд. Талвоса кард аз ҷо баланд шавад, вале камдармонӣ ва шояд дарди ҷонқоҳи вучодаш ба ин имкон наод, ки дубора сару китфони худро ба болин партофт.

Ашӯрамак бо дидани ин гуна вазъи Амони каллапӯсткан дастпоча шуд. Ҳамин ки бо муурооти зани ӯ дар бағали тахт, бар рӯйи кӯрпача нишаста гирифт, базӯр ҳисси раҳмдилро дар худ хӯрда ба сухан омад:

– Додар, моро бубахш, намехостем туро норохат кунем. Аз Худоям фақат саломатӣ мехоҳам, фикр намекардам ин ҳама азоб ба сарат омадааст.

Амони каллапӯсткан ба оҳистагӣ ва бо овози хирросии худ лаб ба сухан кушод:

– Маро хурсанд кардӣ, Ашӯрамак, хуш омадӣ. Дер боз аз ҳамқишлоқиҳо касеро надида будам.

– Чӣ шуд, додар, чаро ба ин ҳол афтидӣ?

– Худам ҳам нафаҳмида мондам, – Амони каллапӯсткан даст ба сурат кашид ва бемадорона афзуд: – Қариб ду моҳ аст, ки рӯйичойӣ шудаам, тамоми баданам бод кардааст, сари дилам месӯзад. Ба гумонам, хуноқиҳои Русия қорамро кардаанд.

– Худо шифо диҳад, ноумед нашав, додар, – гуфт Ашӯрамак, дар ҳоле ки намедонист чӣ ҳарфе барои дилбардорӣ гуяд.

– Кошки.

– Хурду хӯрокат чӣ тавр, кӣ ба ҳолат менигарад?

– Ман, ки ғайр аз ҳамин келинат дигар касе надорам. Худо умраша дароз кунад, шабу рӯз болои сарам, – Амони каллапӯсткан каме сукут кард. Чун дилашро барои меҳмонони худ мекушод, аз ғояти хурсандӣ шушаш пур мешуд ва беихтиёр даст рӯйи чашмони обғирифтааш мекашид. Ӯ дубора ба сухани худ идома дод: – Пур гуноҳ кардам, Парвардигорам ба ман як дона ҳам фарзандро эб наид. Холо бошад, дар бистари беморӣ меҳам кардааст, намедонам ба кӣ арзу дод кунам.

Матлаби асли аз ёди Ашӯрамак бардошта шуда буд. Дар ҳушу хаёли ӯ ҳисси ҳамдардӣ ҳона карда, бо тамоми вучуд дарди Амони каллапӯстканро сабук карданӣ мешуд.

– Тавба кун, додар, Худо бузургу меҳрубон аст, – гуфт ӯ, – албатта мушкилат осон мешавад.

– Кош чонамро мегирифт, душманат ба ин ҳол наафтад, Ашӯрамак. Агар медонистам ба ин бадбахтӣ гирифтормешавам, ҳамон рӯз ҳамроҳи Ҳалим ман ҳам худамро аз мошин ҳаво меодам. Намедонам ба сари додарам баъдан чӣ рӯзҳое омад, лекин чонашро халос кард. Ҳамон рӯзҳои аввал ба қишлоқ хабар карданӣ будам, аммо аз дастам наомад. Агар дубора Садри-баззодро намедидем, шояд то имрӯз ҳам касе хабар намеёфт...

Ба тану пайкари Ашӯрамак ҷон дамид. Хеле меҳост ҳар чи зудтар суроғи писари дӯсташро бигирад, аммо ҳоли сангини Амони каллапӯстканро дида, намедонист чӣ тавр манзурашро баён кунад. Дар ин хусус гап кушодани худӣ ҳамсӯхбаташ ӯро шердил кард ва бо алоқамандии бештар ба ӯ гӯшухуш шуд.

– Шаш моҳ мегузарад, дар Тошкандам, лекин ягон рӯзи Худо дарду ранҷ тану чонамро тарк накардааст, – ба сухан омад Амони каллапӯсткан дар давоми нақли худ. – Дар қишлоқ додаронамро озор меодам, аз дасти мани густоҳу ҷангара модари бечораам зеро гап монда буд. Ба хурду калон дод мезадам, як худобезор ва мардумозори гузаро будам. Охир қорам ба ҷое расид, ки ҳамдеҳагон ба ман дарафтиданд. Аз тарси онҳо гурехта дар ин ҷо паноҳ ёфтам. Келинатон бошад, ба ҳама зарбу лату бадгӯйиҳоям нигоҳ накарда аз думболам омад. Лекин обуҳавои шаҳр мисли деҳа нест, ин ҷо ҳеч кас эркагии туро намебардорад. Аз дасти ночорӣ ба сафи мардикорон пайвастам. Бо Ҳалим низ ҳамон ҷо, дар бозори мардикорӣ вохӯрдм. Шаҳриёни пулдор аз мо то диққи нафас шудан қор мекашиданд. Ба ивази машаққатҳои беохир пули ночизе мегирифтм, фақат ба шикамсерӣ мерасид.

Амони каллапӯстканро сурфаи сахте гулугир шуд. Ӯ беист ва тӯлонӣ сурфақунон аз ҳол рафт. Чехрааш суп-сурх шуду чашмонаш гӯё аз ҳадақа берун частанд. Ашӯрамак ҳеч қор намедавонист бикунад, фақат ду-се дастмоли қоғазӣ ба дасти ӯ доду мунтазир монд, то ба худ ояд. Ниҳоят, лаҳзае чанд гузашту ором шуд ва Ашӯрамак бо дилкашолӣ ба сӯхбати ӯ гуфт:

– Ту саҳт шамол хӯрдаӣ, додар, бояд ба духтур равӣ. Ҳар мушкилиро илоҷе ҳаст, албатта сиҳат мешавӣ.

– Кошки...

– Амак баъд чӣ шуд? – бетоқатона ва дар ҳоле ки ба вазъи Амони каллапӯсткан дилаш месӯхт, ба сӯхбат ҳамроҳ шуд Салим. Ӯ хеле меҳост аз пешомадҳои бародараш ҳар чи зудтар воқиф шавад.

Амони каллапӯсткан оромона ба нақли худ идома дод:

– Як рӯз, ба одати маъмул, саҳарии барвақт дар бағали бозори Чорсу чамъ омада будем. Хоҳ бовар кунед, хоҳ не, он замон як зане пушти фармони «Нексия» омаду дуруст рӯ ба рӯйи ман қорор гирифт. Бе он ки пиёда шавад, шишаи пешро поин оварду маро бо ишораи даст ба сӯйи худ хонд. Ман, ки мисли дигар мардикорон ҳамеша чашм ба роҳи ин гуна қорфармоён будам, давида ба мошин часпида гирифтам. Ғайричашмдошт, хоҳиши зан аз талаби қорфармоёни дигар билқул фарқ мекард. Барои ӯ се-ҷор мардикоре лозим буданд, ки барои қор ба Русия рафта тавонанд. Он лаҳза, ба шумо дурӯғу ба Худо рост, он зани фармонбадаст ба назарам чун як фаришта қилва мекард. Гӯё

ки аз муддаои дили ман огоҳ бошад, мустақиман маро хонданаш хеле чолиб буд. Росташро гӯям, он рӯзҳо пинҳонӣ аз пайи ҳамин гуна нафаре мегаштам, ки дар хорича бароям коре дуруст кунад. Ҳамроҳам Ҳалим низ доимо ин орзуро дошт.

Он рӯз дарҳол ду нафари дигарро пайдо кардам ва чорнафарӣ сар ба итоати зани корфармо ниҳодем. Ў моро ба хонааш бурд ва тамоми шаб бо як нафар ҳамкори худ ба исми Никита, ки дар шаҳри Самара машғули корҳои сохтмонӣ будааст, телефонӣ суҳбатҳое анҷом дод. Ниҳоят, қарор шуд рӯзи дигар моро бо поезд ба Русия фириштад. Мебоист, ба маҳзи ин ки ба Самара расидем, ба он ҳамкораш телефон кунем...

Амони каллапӯсткан ором шуд. Маълум буд, ки хаста шудааст, аммо ба рӯй овардан намехост. Омадани Ашӯрамаку Салим ва нигоҳҳои кунҷковонаи онҳо, ки ҳарисона будушудӣ воқеаро доништан мехостанд, ўро водор менамуд, ки худро ба даст гирад ва ба андозае, ки воқеаҳои гузашта дар зеҳнаш ҳаст, барояшон таъриф кунад. Ў дубора худро чамъ кард ва ба суханаш идома дод:

– Баъд аз чор рӯзи бардорузанҳои роҳ мо чор нафар шўрпешонӣ дар вокзали шаҳри Самара пиёда шудем. Шаб торик буд, ҳаво сард. Сели одамони аз қатор фаромада дар як зум пароканда шуда, истгоҳи роҳи оҳанро дар ихтиёри даҳ-поздаҳ нафар мусофири мисли мо «бехонаҳо» гузоштанд. Ману Ҳалим дарҳол ба утоқи навбатдори вокзал шитофтем. Бо сад илтимосу зорӣ аз он ҷо ба суроғи Никита сим задем. Аммо ба телефонҳои мо касе ҷавоб наод. Ноилоҷ, чун гурбаҳои дар об зада, ба ҳавлии назди истгоҳ баромадем, намедонистем чӣ кор кунем, ба кучо равем. Дар он ҳолате, ки сари калобаамонро гум карда бесарпаноҳ монда будем, милисаҳои посбон ба суроғи мо омаданд. Онҳо на як нафару ду нафар, балки як гурӯҳ буданд. Ҳамин ки аз миниавтобуси худ пиёда шуданд, дар як чашм пӯшида кушодан ба гӯшаву канори вокзал паҳш шуданд ва ҳар кӣ ба назарашон бегона метофт, бепурсучӯ кашолкунону таладеҳон ба мошин бор карданд. Дар қатори «асирон» ману Ҳалим низ ба тӯри милисаҳо, ки ба қавли ҳудашон «рейд» мегузaronиданд, афтидем. Шояд ним соат дар роҳ будем, моро бо миниавтобус ба ҷое оварданд ва дар як таҳхона, ки ҷуз роҳрав ягон утоқаш ҷароғ надошт, зиндонӣ карданд. Ҳамин тавр, ба умеди фардои нек як соли умрамон дар зери тазйикоти формапӯшону азобҳои чонкоҳи бардағӣ гузашт. Аз ману Ҳалими аввали суробе намонд, чун ҷӯбҳои хушк қоқиштак шуда будем...

Амони каллапӯсткан даст ба рӯйи чашмонаш кашиду дубора хомӯш монд. Мехост бо фуру бурдани оби даҳон бугзи гулуяшро бишканад ва дидаҳои пуробшудаашро пинҳон кунад. Аён буд, ки он лаҳза шиканҷаҳои айёми наҳси аз сар гузарондаашро дар тану ҷони худ ҳис мекард. Ашӯрамаку Салим бошанд, ҳанӯз аз нақлҳои ў конеъ набуданд. Агарчи ба ҳоли заифонаи ҳамдеҳаи худ раҳмашон меомад, боз ҳам мехостанд ў ҳарф зананд, тезтар дар хусуси Ҳалиму маҳали сукунати ў хабар диҳад. Бештар ҳавсалаи Салим сар рафта буд, ў бетоқатона пурсид:

– Яъне худи милисаҳо шуморо зери кор гирифтанд? Пинҳонӣ, ба касе нагуфта зиндонӣ карданд?

Амони каллапӯсткан оромона ба гап даромад:

– Ҳамон таҳхона ҷойи зиндагии мо буд, аммо ҷойи қорамон... Аз гуфтан ҳам хичолат мекашам, аммо ҷаро пинҳон кунам, ману Ҳалими сарсаҳт як соли дароз зери пойи хуконро тоза кардем. Дар ҳақиқат, як хукхонаи дурафтада аз шаҳр маҳали кори мо буд. Он ҷо як марди тотор ба исми Ринат хукбонӣ ва ба мо корфармой мекард. Ба русӣ бо лаҳҷаи ғализ гап мезад, аз баду бери гуфтан хаста намешуд. Ўро чашми дидан надоштем, вале аз тарси милисаҳои маъмур маҷбур будем ба ҳама фармонаш итоат кунем. Ў моро ночор медуду ҳар чӣ дилаш мехост, анҷом меод, бо мазоҳу масхаракуниҳои беохир аз болоямон механдид. Агар, мабодо, аз бинӣ боло гап мезадем, зери лату кӯб мемондем. Гӯё зиндагии мо дар мамлақати кӯрон буд, ки ба он якҷашма подшоҳӣ мекард.

Дар тӯли як соли бардағӣ рӯйи пулро надидем. Милисаҳои навбатдор намегузоштанд, ки як қадам дуртар аз коргоҳ ё хобгоҳ равем. Ҳар гуна илтимосу илтиҷои мо чун бод аз баногӯши онҳо гузашта мерафт. Рӯзҳо пайи ҳам сипарӣ мешуду ҳисси нафрату адовати мо нисбати корфармоён бештар мешуд ва доимо интизори фурсати муносибе будем, ки аз дасти ғосибон фирор кунем. Ниҳоят, дар як шаби зимистон, вақте ки бо мошини «Газел»-и соҳибкор аз хукхона бармегаштем, Ҳалимчон таваккал кард. Дар ёдам ҳаст, он шаб мошини мо қабат-қабати роҳи оҳан ба пеш мерафт ва аз самти чап ҳам ба дарозии роҳи мошингард нишебие буд, ки охираш ба чашм намерасид. Ҳамин ки то нисфи роҳ расидем, ламбидани ҷароғакҳое аз самти деҳаҳои атрофи Самара ба чашм хӯрдан гирифт. Ҳалими аз саҳтиҳо ба танг омада аз банди дастам дошту бо овози тарсолуд ва ваҳмирифтаи худ гуфт: «Додӣ, агар Худо меҳрубонӣ кунаду зинда монем, боз бо ҳам вомехӯрем. Агар на, хости тақдиромон. Маро бубахшед, ман дигар таҳаммули ин гуломихоро надорам». Он

лаҳза тамоми вучудамро ваҳм зер кард, саҳт аз банди дасташ доштаму хоҳиш намудам, ки ин тавр накунад. Аммо Ҳалими мо ба гапам гӯш надод. Ў мисли як бабри ба ғазаб омада худро бо як чаҳиши баланд аз канораи мошин ба поин афканд. Дар миёни шуввosi боду гур-гури мошин ҳеҷ садое дигар аз Ҳалим ва бархӯрдани ӯ ба замини доманнишеб нашунидам. Дар торикии шаб ҳам ҳеҷ суробе дигар ба чашмам нанамуд. Ман он рӯз аз ҳамраҳу ҳамрози азизам чудо шудам, аз ӯ умедамро кандам. Фикр намекунам, ки касе баъд аз бархӯрдани ончунон ба замин ва сарозер шудан ба чарии бетаг, тавре ки Ҳалим карда буд, чон ба саломат барад.

Баъд аз ғоиб шудани Ҳалим корфармоёни ғаддор як ҳафтаи тамои маро зери истинток гирифтанд. Обу нон надода, то замоне, ки аз хуш нарафтам, калтаккорӣ карданд. Вақте ки ба худ омадам, донистам, ки дар бемористон хобидаам. Аз тарси милисаҳо, ки дубора омада набаранд, комилан сихат нашуда аз бемористон гурехтам. Бо сад мушкилӣ дар бозору сару куни роҳҳо мардикорӣ карда, пули роҳамро андӯхтам ва дар аввалин фурсат ба ватан баргаштам. Омадаму бистарӣ шудам. Фақат келинатон болосарам буд, ба ӯ рӯзҳои дидаамро гуфта додам. Боре ҳамин келинатон дар бозори Чорсу Садрӣ-базозро дида, дар хусуси Ҳалим хабар додааст. Ҳатто гуфтааст, ки Ҳалим шояд дар қайди ҳаёт набошад. Аз он ба баъд хоб бароям ҳаром шуд. Аз тариқи занам дубора суроғи ҳамкишлоқиёро гирифтам. Намехостам ба Ҳалим, ки ханӯз будану набуданаш маълум нест, азо гиранд. Худоё шукр, дуоҳоям мустаҷоб шуду хабари зинда будани ӯро расондам ва ҳоло мебинам, ки шумо бо пойи худ омадед.

Ашӯрамак ва қатори ӯ Салим ҳам ба андеша фурӯ рафт. Дар мағзи амак чанд «манзара» аёну ноаён чилва мекард: чодаи мошингарди канори роҳи оҳан, нишебии бетаг, маҳалҳои тобони атрофи Самара...

* * *

Инсон зачру азияти корро чӣ қадар метавонад таҳаммул кунад? Ба хусус, кореро, ки суде надошта бошад ва чону чигари одамро хуноб созад. Вой бар ҳоли касоне, ки дасту пойи худро побанди дигарон мекунанд ва дар қўйи асорат афтида, аз ҳосили заҳматҳои худ баҳрае намебаранд ва бо ин бенасибӣ ба тақдир тан додаву аз пушти панча ба ҳаёти мармузи атроф нигоҳ мекунанд. Ба ҳикмат, зиндагӣ дунёест, ки дар он умри инсонӣ чун дарё равон аст ва ҳар мавҷи пасту болошуда дигар ба ҳолати қаблӣ рӯ намедихад. Дар ин дунё одамро фақат талоше мебояд, то қирраҳои тобнокаш бо мӯхтавои пурбор чило диҳад. Ва фақат бо ҳамин саъю талош мағзи инсон беҳтару самарбахш кор мекунад ва расидан ба умеду орзуҳои нухуфта, ки армони доимии қалбҳост, осонтар мешавад.

Наздик буд ҳама тугёни ботинии Ҳалим ҳамроҳ бо ҷисми наҳифу лоғаршудаи ӯ дар ботлоқи бардадориҳои беохир ғарқ шавад ва дар замоне, ки инсонҳо бо ҳавои озодболӣ барои доштани имконоти бештар талош мекунанд ва барояшон асорату зӯрварӣ билкул бегона шудааст, орзуҳои беолойиши дар қаъри дил нухуфтаре фаромӯш кунад. Ҳалим дигар ёрои дасту панча задан бо хукхонаю хукхоро надошт. Ҷони ӯ ҳам аз бӯю тафти гулуғиру иштиҳобанд ва ҳам аз таҳхонаи намноку тазйиқи милисаҳои бадхӯ ба сер омада буд. Ў омодагӣ дошт дар аввалин фурсат ин ҳаёти пуразобро, ки бар сараш бор шудааст, тарк кунад ва ба сўйи пайвандони худ болу пар кушояд. Ў шабу рӯз азизони худро ёд мекард, вале чун мидид коре аз дасташ намеояд ва ҳатто як пора коғазро ба нишонии онҳо фиристода наметавонад, дар худ мепечид, ба сару тани хеш мушти таассуф мезад. Ў пайваста меандешид, ки чӣ тавр беҳабар монду дар як таҳхонаи заҳкашида ва хукхонаи бӯйгирифта бе ресмон баста шуд, навод роҳе барои наҷот набошад? Аз сўйи дигар, Ҳалим мидид, ки ҳоли Амони каллапӯсткан аз ӯ бадтар аст. Ин рафиқи солманду дар ҳасрат мондаш низ дар доми пушаймонӣ афтида, ҳар соату ҳар лаҳза тарҳи фирорро барои худ мекашид.

Ниҳоят, он шаби зимистонӣ, вақте ки аз кор ба таҳхонаи худ бармегаштанд ва мошини «Газел» дар роҳи асфалтӣ чун бод пеш мерафт, Ҳалим, бе он ки оқибати мӯҳликоварро биандешад, таваккал ба Худо кард. Ў кайҳо фаҳмида буд, ки бе ҳеҷ пурсупоси қонунӣ зиндонӣ шудаанд ва ҳеҷ касеву ҳеҷ санаде пуштибони онҳо нест. Агар дар ин асорат чон ба Ҷаббор таслим ҳам кунанд, касе ҳаққи эътироз карданро надошт. Фақат беному нишон, дар шароити дамгир ва зери бору машаққатҳои сангин мурда рафтани ӯву ҳамроҳаш мемонду халос. Азбаски назорату дунболгирии милисаҳои ниғаҳбон рӯз ба рӯз саҳттар мешуд, Ҳалим дар пеши худ ҷуз фирор кардан дигар чораеро намедид. Ба хусус, вақтҳои охир ба қатори онҳо ҳамроҳ шудани даҳ нафар «асир»-и беҳукуки дигар рӯзгорро барояшон бештар сиёҳ кард. Ҳалим дар фарҷоми андешаҳои худ, ҳини бо мошин рафтан, ба таври қатъӣ тасмим гирифт. Пас аз худоҳифизӣ бо Амони каллапӯсткан дудасти аз канораҳои мошин дошт ва чашмони худро маҳкам баста, бо тамоми қувват ба самти нишебии тўлоние, ки канори роҳи асфалтӣ ба дарозо хобида буд, худро ҳаво дод. Ў мисли як сангпорае, ки аз

болои куҳ ба зер партофта бошанд, сараввал саҳт ба замин бархӯрд ва бо суръати сарсомоваре гоҳ ба пешу гоҳ ба пушту гоҳе ҳам ба бағал ғелида-ғелида аз дӯнги ба поён сарозер шуд. Ҳанӯз ба охири нишеб нарасида дар миёнҷойи он худро бо зарб ба буттаи ғафсе зада гирифт. Шоҳаҳои зичу кешдори бутта чун пружине гавдаи ўро бардоштандро аз нав ба замин парчин карданд. Ҳалим талвосаи чон карда хост аз ҷо баланд шавад, вале ба маҳзи ин ки сари ду по нимхез шуд, худро бевазн ва муаллақу бечон ҳис кард. Бо он ки поҳояш аз дарди ҷонкоҳе месӯхтанд, заминро осмон дар гирди сараш бо суръати баланд мечархиданд. Ў натавонист худро ниғаҳ дорад, дубора сар ба поин шуд ва ғелида то зери нишеб рафтунро дигар аз ҷо барнаҳест...

Дар асл, он лаҳза ҳама умеди Ҳалим ба ҳамон шаҳраке банд буд, ки бо чароғҳои бешумор ва тобони худ дар наздикиҳои роҳи мошингард ба назар мерасид. Ў медонист, ки бо ин амали номуносиб ҷони худро дар хатар мениҳад, вале аз таҳи дил умедвор буд, шояд роҳгузаре ба додаш бирасад. Агар лат хӯрад, маъюб ҳам шавад боке нест, фақат зинда монад шуд. Зинда мондани ў идомаи ҳаёт гуфтан аст.

Қазоро, ба Ҳалими бадбахт толеъ ёр гардид. Дар ҳоле ки ў то субҳи рӯзи дигар танҳо ва шикастхӯрдаву беҳуш мехобид, подабони шаҳраки ношно он рӯз, аз рӯйи одат, подаи худро аз чароғоҳе, ки наздик ба ҳамон нишебҳо буд, мегузаронд. Вай аз қафои гову гӯсолаҳои худ аспакӣ меомад ва баногоҳ хӯсидаву шихаи пасте кашидани асп ўро ба худ овард. Ҷонвар бо дидани наъши² одамӣ дар ҷойи худ мех шуд. Подабон низ, чун аз ҳаракати ғайриоддии асп як қад парида буд, ҳамонро бо дидани ҷасади хӯсавор хобида худро поин андохт ва ба сӯйи он шитофт. Ў Ҳалимро бо сару сурати харошидаву хуншор ва либосҳои тикаю порашуда дарёфт. Дарҳол, нахустин коре, ки кард, ду ангушташро рӯйи рағи гардан ва ҳамзамон гӯшашро ҷафс карда бар рӯйи қалби Ҳалим гузошт. Ҷупон фаҳмид, ки марди бегона ҳанӯз зинда аст, зарботи қалбаш оҳиста-оҳиста ба гӯш мерасанд. Бе мулоҳиза боронии баланди худро аз тан дароварду дар бару китфи Ҳалим партофт ва бо тамоми қувват ўро ба дӯш бардошта ба рӯйи зини асп бор кард. Сипас бо як ҷаҳиш худаш низ савор шуд ва беист аспро маҳмез занонда ба тарафи шаҳрак шитофт. Ў Ҳалимро мустақиман ба хонаи духтури ошнояш бурд...

Бештар аз як моҳ гузашт. Сари қору охири қор духтур ба даври бари Ҳалим гашт ва тавонист ўро ба забон овараду ба по хезонад. Ҷупон низ рӯз дар миён аз ҳоли «наъш»-и пайдокардаи худ хабар мегирифт ва ҳар ҷӣ духтур мефармуд, муҳайё мекард. Кӣ будану ҷӣ шудани Ҳалим барои ҳар ду аҳамияте надошт, онҳо фақат мезданд, ки ғарибе ба ҳоли бад гирифтдор шудааст ва наҷот додани ин мустамад аз беҳолию ноумедӣ қарзи инсонии онҳост.

Вақте ки Ҳалим сари ҳол омад, худро дар ихотаи одамони ҳалиму меҳрубон дид. Ў дарёфт, ки пас аз яқравӣ ва амали таваккали худ ба яке аз маҳалҳои атрофи Самара – шаҳраки Нарече афтидааст ва дар он ҷо Николайи духтур, ки дар шаҳрак бо номи «профессор» машҳур буд, ўро аз марг наҷот додааст. Ҳиммати Сашаамаки подабон бошад, барои Ҳалим чун баҳри беохир менамуд ва намедонист бо ҷӣ забон аз ў сипосгузори кунаду оташи хушнудиро дар қалби худ фуру созад. Баъд аз ба по хестан ҳам ўро ба хонаи худ овардани Сашаамак аз дилгармӣ ва ҷасорати беҳамтое гувоҳӣ меод, алахусус, дар замоне, ки соқинони он манзилҳо бо азобу даву този зиёд ҷархи рӯзгор мегардонданд.

Ҳалим дар муҳити ношно, вале хеле гарму самимии бегонагон ҳис мекард, ки қадру қимати инсонӣ болотар аз ҳама ҷиз аст ва сар мондан ба зонаи дӯстону бародархондҳои меҳрубон ҷӣ қадар лаззат ва роиҳаи гуворо дорад. Ў бо майлу иштиёқи тамоми тасмим гирифт, бо ҳар ҷӣ дар қудрату тавонаш ҳаст, ба Сашаамаку профессор кумак кунад ва ба хоҳири ҷуброни нағзиҳои онҳо ҳар коре аз дасташ меояд, анҷом диҳад. Воқеан, Ҳалим шабу рӯз дар фикри он буд, ки ҷӣ хел ин ду марди бегона ҷавони бекасу кӯй ва билкул ношно мисли ўро дастгирӣ намуда, инояту шафқат вочиб дидаанд? Охир, ҳамин ҷо, ҳамшаҳриҳои ҳамин одамҳо то имрӯз ҷӣ қадар азобу қулфат ба сари ўву Ҳасани каллапӯсткан оварда буданд! Мегӯянд, панҷ ангушт баробар нест, дар як заминро дар як ҳаво одамҳо ба ҳар навъ вомехӯрдаанд.

Фурсати зиёде нагузашта, Ҳалим ба риволи зиндагии Сашаамак хӯ гирифт. Даставвал, ба қорҳои хурдурези хонагӣ ва подабонӣ ёри мерасонд, вале дере нагузашта, баъд аз қуллан шифо ёфтган, ба қори хеле муҳим ва судманд дасту остин бар зад. Дар дили зимистон ба фуруш баровардани картошқаҳои Сашаамак, ки аз ҳосили тирмаҳӣ ниғаҳ меод, хеле бамавқеъ ва айни муддао буд. Ҳалим барои ин қор пӯсту устухон надошт, ба хусус, дар бозори марказии шаҳраки Нарече харидуфуруш қардан барои Ҳалим барин ҷавонҳои аллақай бозоршинохта хеле осон ва роҳат буд. Сашаамак ҳар рӯз субҳи барвақт се-ҷор халтагӣ ба ароба бор мекард ва Ҳалимро ба бозор мефиристод. Ҳалим бошад, то вақти шом тамоми картошқаҳоро якто намонда мефурухт ва

бегоҳӣ бо дастаи пул ба хона бармегашт. Вақти зиёде нагузашта муштариёни бешумор пайдо кард ва бо хушзабонию чолокии худ зуд ба дили аҳли бозор ва харидорон роҳ ёфт.

Ба тезӣ худро гирифтани Ҳалим ва пешрафти қораи Сашамак ва ҳамсари ӯ – Людапаро (онҳоро Ҳалим чунин ном мегирифт) хурсанд месохт. Пас аз унс гирифтани ва қарин шудан бо якдигар, зану шавҳар ба писархонди худ қавл доданд, ки бо расидани баҳор ӯро ба диёри худ, ба пеши модару бачаҳояш мефиристанд. Ҳалим низ ба онҳо эътимод дошт, тамоми вучудашро барояшон бахшида, аз чизе намеҳаросид ва бо дилу қон даст ба қор мешуд.

Бозори деҳқонии Нарече хурд набуд. Он дувоздаҳ раста ба тӯли бистметрӣ дошт. Сақфи баландашро бо варақҳои голвониза пӯшонда буданд. Давр то даври бозорро, баъд аз роҳравҳои васеъ, утоқҳои ба ҳам часпида ихота мекарданд, ки аксаран вазифаи анбор, идораи коргузорӣ ва расондани хизматҳои маишатию беҳдоштиро адо менамуданд. Агарчи равуоӣ одамон дар бозор қатъ намегардид, фақат панҷ-шаш растаи он рӯзонаҳо аз маводи деҳқонӣ ва мевачот пур мешуд. Ҳалим низ барои худ ҷойи муносибе интихоб намуда, картошқаҳояшро рад-рад бо намои зебою диданӣ дармечид. Ҳар рӯз, вақте ки субҳи барвақт ба бозор мерасид, аз дасти савдогарони хурдафурӯш тамоми сабзичот ва баъзан помидору бодирингу меваҳояшонро низ хариди мегирифт ва бо нархи гарантар ҳамроҳ бо картошқаҳои худ мефурӯхт. Ин навъ қорҳои Ҳалимро Сашамак меду хушхол мешуд ва бештар ба ӯ меҳр мебастан.

Зимистон дар пасу пеши Нарече ҳукми худро меронд. Агарчи барфи онҷунонӣ ҳанӯз наомада буд, ҳаво рӯз ба рӯз сардтар мешуд. Ҳалим бошад, ба сардиву хунуқиҳо нигоҳ накарда, қори бозорро қанор намегузошт. Ҳар рӯз ба по мӯзаҳои қуҳнаи намадин, аз болои ҷемпери дастбофти Людапа бушлати пахтагин ва ба сараш ҳам телпаки сарбозии соҳибқорро пӯшида, бо аспу ароба ба роҳ мебаромад. Дар бозор савдогарони қонсаҳт мисли ӯ бисёр буданд. Ҳеч кас намеҳост бо баҳонаи сармои зимистон аз луқманони ҳаррӯзаи худ маҳрум монад.

Бозориён наҳорро ҳамеша дар ҷойи қор меҳӯрданд. Чанд русзани маҳаллӣ бо салиқани худ санбӯсаю пирожқаҳои гӯштӣ ва картошқай, лағмон, пилмен ва дигар ғизоҳои гармро дуруст карда, дар бозор ва растаҳои он давр мезаданд. Ҳалим ва ду нафар ошнои доғистониаш, ки себу анор мефурӯхтанд, ошики санбӯсаҳои онҳо буданд. Қариб ҳар рӯз як термос ҷойро бо қор-панҷтой санбӯса холи мекарданд. Боре дар дили яке аз чунин наҳорҳои ширини секаса болосарашон пайдо шудани ду нафар маъмури формапӯшро нафаҳмида монданд. Ҳалим дар тӯли бештар аз ду моҳи қори худ нахустин бор ба чунин ҳолат афтада буд. Ӯ каме ҷо хӯрд. Медид, ки ҳамраҳонаш низ то баногӯш сурх шуда, нафасашон гирифта буд. Милисаи аввалӣ, ки сардӯшии ситорадор дошт ва синнаш ҳам бузургтар менамуд, худро шиносонд ва бе он ки ба Ҳалим таваҷҷуҳе кунад, аз ду нафар доғистонӣ ҳуҷҷат хост. Яке аз савдогарони қавон дарҳол худро ба даст гирифт, лабу лунҷашро инҷунон бо лаҳҷаи ба худ хос ба суҳан даромад:

– Бубахшед, командир, чӣ хабар, мо хилофе қардаем?

– Ҳеч гап нашудааст, – оромона гуфт милиса, – бо тақозои вазифа санҷидани тамоми мусофирони аз берун омадаро ба дӯшамон вогузоштаанд.

– Месанҷед, албатта, месанҷед, – гуфт ҳамон доғистонӣ ва бо лаҳни хушомадомез афзуд: – Марҳамат, аввал лутф қунед, себ, анор...

Аммо милисаи афсар паст наомад, бо ҳамон оҳанги аввала амр кард:

– Ҳуҷҷат!

Шарикони Ҳалим ноилоҷ дастҳои ларзони худро ба қисаи сари дил бурданд. Милиса бо мутолиаи паспортҳо дарёфт, ки муддати қайди ҳар ду гузаштааст ва бе он ки гузаште кунад, амр дод:

– Бо мо биёед! – ва худаш рафтани гирифт. Қумаки ӯ – милисаи дувумӣ бошад, бо даст ба қавонҳои савдогар ишора кард, ки ба роҳ дароянд.

Бо рафтани дӯстони ҳамқораш дили Ҳалим сиёҳ шуд. Аз ниҳояти нооромӣ худро наметавонист ба даст гирад, гӯё чун симоб дар ҷо меларзид. Дар ёд дошт, боре профессору Сашамак аз бобати ӯ дар идораи милитсия ёддошт дода, барои қор қарданаш дар бозор руҳсат гирифта буданд. Ҳоло медид, ки он муҳаббати ду бародархонд қор меҳад ва маъмурини тартибот ӯро нодида мегузаранд. Бо вучуди ин, аз дастгир шудани ҳамқорон саҳт нороҳат шуд. Ҳирс меҳӯрд, ки ҳар ду ро қарима хоҳанд кард ва ин гуна қаримаҳо андак-мундак нест.

Ҳалим аз дер қардани ҳамраҳони худ бетоқат шуд, ҳавсалааш сар рафт. Муддати зиёде нагузашта ӯ бозорро қанор гузошт ва бе дудилағӣ аз пайи шарикони доғистонӣ ба сӯйи посгоҳи милисаҳо роҳ пеш гирифт. Вақте ки ба дами қари милисаҳона расид, садои баланди шавқуну доду бедод ҳаёлашро қарешон кард. Беист дарро қушод ва манзараи дохилро диду лаҳзае бо даҳони бозу қашмони алошудаи худ сари по шаҳ шуд. Маълум набуд барои чӣ, маъмурини посгоҳ ду ошношро

бо навбат лату кӯб мекарданд ва ҳар фаҳшу носазое, ки медонистанд, ба сари онҳо фурӯ мерехтанд. Ғарибони зери калтак монда бошанд, имдодталабона доду фарёд мезаданд. Аз ин бархӯрди бераҳмонаи формапӯшон хуни Ҳалим ба ҷӯш омад, дуд аз димоғаш баромад ва бо оташи ғзабе, ки вучодашро фаро гирифта буд, ба тарафи милисаҳо хез зад. Ў чилави онҳоро гирифт, мехост аз занозанӣ даст ниғаҳ доранд. Вале формапӯшон ба ӯ низ раҳм накарданд, пушти ҳам ба сару танаш чанд мушту лагад фароварданд. Ҳалим бадтар асабонӣ шуд, дигар сабру бардоштро аз даст дода, беҳаёл ба ҳимоя гузашт. Доғистониҳо низ аз ҷонибдории ӯ шердил шуда ба милисаҳо даст бардоштанд. Чанд муддат афту дарафти сахт ба миён омад ва ҳамин аксуламали бечо ҳама корро хароб кард...

Тавре ки мегӯянд, усул ба дасти нақорачӣ аст, баъд аз он даргирӣ маъмури формапӯш аз коҳ куҳ сохтанд. Аз болои Ҳалим ва ду рафиқи доғистониаш парвандаи ҷиноӣ боз шуд. Воқеа чун тир ба гӯши Сашаамаку профессор расид. Ҳар ду ба мадади бародархонди худ шитофтанд. Агарчи пеши чандин милисаи ошною ношно сар ҳам карда, илтимосу илтиҷоҳо намуданд, ҳама саъю талашашон бар абас рафт. Дар тӯли яку ним ҳафта ду ҷаласаи додгоҳ баргузор шуд ва дар маҷлиси ниҳой ҳукми додгоҳ баён гардид: Ҳалиму ҳамраҳони доғистонии ӯ ба муддати якунимсолӣ аз озодӣ маҳрум шуданд. Бо баромадани ҷунин ҳукм ҳама умеду орзуҳои Ҳалим ҷилпарчин гардид. Ӯ на фақат худро, балки оилаҳои Сашаамаку профессорро ҳам дар сояи ғаму андӯҳ гузошт. Ҳама аз нобарории қор ва бахти бади пешомада ангушти таассуф газиданд, дилҳо хун шуду дидаҳо ашкбор. Ишкели қонуниҳо дасти Ҳалимро гирифт. Ӯ бошад, бо дили пурхун аз бародархондҳои худ хоҳиш кард, ки ба наздиконаш дар ин хусус лом-мим нагӯянд. Ӯ ваъда дод, баъд аз маҳбусӣ аввал ба Нарече хоҳад омад. Ба ин тариқа ҷудой барои ҳар яке саҳту ҷонгудоз буд, таҳдиди ғурбату фирок чун сӯзан ба устухон мехалид.

* * *

Нарече яке аз зеботарин шаҳристонҳои атрофи Самара буд ва мисли як рустои бузурги типӣ шаҳрӣ ба назар мерасид. Ин шаҳрак ҳамагуна сохтори ҳукумати ва сервисҳои мухталифро барои аҳоли фаро мегирифт. Ду кӯчаи калоне дошт, ки бо ҳошияҳои чаманиву дарахтзоршуда куллан сарсабз ҷилва мекарданд ва дар миёнҷойи ҳар кӯча бо фалака чорроҳа эҷод мешуд. Даври яке аз фалакаҳоро идораи шаҳрдорӣ, милитсия, андоз ва шӯъбаи бонки марказӣ печонида, фалакаи дигар сартосар бо мағозаю фурӯшгоҳҳои хурду бузург ва бозори калон ихота шуда буд.

Дар самти рости шаҳраки Нарече рӯдхонаи борику дарозе ҷорӣ мешуд ва дар соҳили он тарафи рӯд ҷангали анбӯҳе имтидод дошт. Аз самти чапи шаҳрак бошад, заминҳои пахну холие тӯл мекашид, ки дар он ғайр аз алафҳои ҳарзаву ҷо-ҷо буттаҳои хурду калон чизи дигар намерӯйид. Сокинони шаҳрак ин қисматро бештар ба унвони ҷарогоҳ истифода мебарданд ва Сашаамак низ подаи худро маҳз дар ҳамин бахш мепоид.

Сашаамак ҳанӯз аз овони кӯдакӣ ба аспдорию асптозӣ шавку иштиёқи беҳад дошт. Аз ин рӯ, баъд аз бузургтар шудан ҳеҷ гоҳ ҳонаашро бе бӯю тафти ин ҷонвар нагузоштааст. Агар ҳангоми деҳқонӣ дар заминҳои колхоз аз аспи худ фақат барои рафтуомад истифода мебард, пас аз бознишаста шудан рӯзҳои дароз аз он пиёда намешуд. Бо оғози шӯғли подабонӣ ба асп боз ҳам бештар алоқаманд гардид ва баҳору зимистон бо ин «кола»-и безабону бематори худ ба ниғаҳбонии молҳои калони ҳаммаҳаллаҳо камари ҷиммат бааст.

Сашаамак аз рӯзе, ки Ҳалимро ёфта ба ӯ ҳаёти дубора бахшида буд, худро хеле осуда ва болидахотир ҳис мекард. Дар ҳавои ниёишҳои худ ба Парвардигор, пайваста шукр мегузошт ва мағфирати ҳама гуноҳу иштибоҳоти доштаю надоштаи хешро аз Худо мехост. Ӯ Ҳалимро ба ҳаёт баргардонда аз вай як одами нав месохт, ҷисму ҷони ӯро ба урфу оинҳои поку беғараз одат мекунонд. Мехост ин ҷавони ғариб, то замоне ки пеши ваю ҳамшаҳриҳояш аст, як нафар инсони некбину худогоҳ ва орому аз ҳама касофатҳо дар канор бошад. Мутаассифона, аз дасти сифлапарварии замон осудаҳои дер давом накард. Ҳамин ки бо Ҳалим унс гирифта, аз ӯ барои худ бародархонди самимие сохта буд, тақдир орзуву умедҳояшро ба бод дод. Барояш хеле алам мекард, ки бо ин ҳама беолойишӣ ва садоқат як ҷавони беғуноҳ бо баҳонаи ночизе маҳкум мешуд. Ӯ бо дили пуралам мехост ба рӯи ҳар коғазе, ки онҷунон қонунҳои сарсариро дошт, туф кунад, аз Худо мехост, дасти ин тоифа қонуннависон қач шавад.

Бо вучуди ин, Сашаамак тоқат кард. Агарчи яку ним соли маҳбусӣ сипарӣ мешуд, ӯ наметавонист ба худ ояд. Ҳар рӯзи Худоро бо ёди бародархонд мегузаронд. Ба иттифоқи профессор чанд бор аз ҳоли Ҳалим хабар гирифта омад, вале ҳаври дилу нооромии ҳаёлоташ коҳиш намеёфт. Ӯ рӯз мешумурд, поёни маҳбусии бародархондро бо ҷашми ҷор интизор буд.

Нихоят, барои Сашаамак лаҳзаҳое фаро расид, ки дигар неруи фурӯ бурдани аламу ҳасрати ҷудоиро надошт ва наздик буд косаи сабру тоқаташ лабрез шавад. Ба инояти Худованд, айнан дар ҳамин ҳолат дӯсти профессорааш ба ҷароҳати ҷонаш марҳам молид. Вақте ки аз дари ҳавлӣ сар халонд, мисли боғ мешукуфт, аз чехрааш нури хурсандӣ меборид. Ӯ даромадан замон, Сашаамакро ба оғӯш гирифт хушҳолона арз кард:

– Дӯстам, шириниро барор, бароят хабари хуш овардам!
– Шодиёна дар кафи дастат, азизам, ҳар чӣ ҳаст зудтар бигӯ! – гуфт бетоқатона Сашаамак, дар ҳоле ки ӯ низ дӯсти худро маҳкам ба оғӯш мегирифт.

– Ҳалими моро ҷавоб додаанд!

– Рост?!

– Бале, имрӯз телеграмаш расид, хоҳиш кардааст, ки фардо дунболаш равам.

– Наход?!

– Оре, рост мегӯям.

Сашаамак аз хурсандӣ дар куртааш намеғунҷид. Ӯ аз оринчи профессор дошта истода гуфт:

– Росташа гӯям, маро аз дард халос кардӣ, азизам, агар ин тавр, фардо бо ҳам меравем.

– Аммо беҳтар ки ту ин ҷо бошӣ, – андешамандона ҳарф зад профессор, – Ҳалим, ки расид, одамҳо ба дидорбинӣ меоянд, ту бояд ин ҷо омодагӣ бубинӣ. Фақат, агар либосҳои тозааш ҳаст, ман бо худам мебарам.

– Ҳар тавре ки салоҳ медонӣ, дӯстам, аз ин ҷо нигарон набош, ҳама чизро худам тахт мекунам. Барои Ҳалимҷон ҳам як сарутан гирифта мондаам, бо худат бар, – гуфт Сашаамак ва духтурро ба дохил мушояат карду худаш пеш-пеш қадам партофт. Мехост ҳар чи зудтар хабари хушро ба хонумаш низ расонад...

Оре, отифаи инсонӣ аз майлу иштиёқи қалби ӯ маншаъ мегирад, ба хусус, вақте ки қалби вай аз нафосату покизагӣ ва хуни тоза ангега дошта бошад. Инсонии боотифа бештар ғами дигаронро меҳӯрад ва дарди онҳоро дар дилу ҷони худ эҳсос мекунад. Шояд Ҳалими сарсаҳт дигар дар қатори одамон наместонд, агар Сашаамаку Николаи духтур дар паноҳи худ намегирифтанд. Ин ду тан ба ҳар гуна садди роҳ ва ноошноию бегонагии Ҳалим нигоҳ накарда, ӯро ба манзил ва ба дили худ роҳ доданд, ба ӯ мувозибат ва ғамхорӣ карданд. Агар онҷунон даъвое дар бозор пеш намеомад, шояд ба бисёр чиз муваффақ мешуданд. Аммо, дигар пушаймонӣ суд надорад, ҳама корро аз нав бояд сар кард.

Дар ҳақиқат, бештар аз ҳама Сашаамаку профессор мунтазири ин соат буданд. Агарчи дар зиндонӣ шудани Ҳалим ҳеч қадом тақсире надошт, аммо отифаи ботинии онҳо намегузошт, ки дар қанор бошанд. Ҳар ду баробар ҳис мекарданд, ки як нафар ҷигаргӯшаашон дар кӯйи номуродӣ афтидааст. Ҳар ду пас аз рӯҳафтадагӣҳои тӯлонӣ ва беҳобихоӣ зиёд муштоқи дидори бародархонди худ буданд.

Нихоятан, ҳама ноумедихо, тазйикҳои рӯҳии шабонарӯзӣ, ҳавру ҳаяҷонҳои ботинӣ дар ақиб монд ва Ҳалими зиндонишуда, пайрави қавли додаи худ, пас аз таҳаммули азобу азиятҳои танозори дунёи пушти симхор ба назди бародарони қиёматӣ баргашт. Он рӯз дар манзили Сашаамак ба истикболи ӯ зиёфати дидорбинӣ доир гардид. Ду радиф мизу курсии дар ҳавлӣ ҷидашударо бо қанду курс, салату мевачот ва нӯшобаву обмеваҳои ранг ба ранг оро дода буданд. Людаапа аз болои хилъати қирмизии худ миёнашро маҳкам баста, барои оройиши дасторхону таҳияи ғизову хӯрданиҳо тараддуду ҷунбучӯл мекард. Ҳамсари профессор низ ба ӯ кумак мерасонд. Ба ҳар ду чорқадҳои бузурги гули анорӣ, ки ба сари худ кашида, лабаҳои чорқадро то камар овезон карда буданд, мезебид. Ҳалим дар ин сурати онҳо ҳамеша модари худ ва занони деҳаашро медид.

Мардони хона бошанд, меҳмононро қабул мекарданд. Дӯстону ошноёни ҳар ду бародархонди Ҳалим пушти ҳам бо чехраи шод даромада меоманданд ва ӯро ба оғӯш гирифта табрику хайра мақдам мегуфтанд. Дар ин зиёфат аз ҳама бештар Сашаамаку профессор хушҳол буданд, дар зехни онҳо заррае аз бегонагии Ҳалим намонда буд.

Дар дили суҳбат, вақте ки ҳама сари ҷойи худ нишаста, тоза пиёлаҳоро барои шунидани тости аввалин бардоштанӣ буданд, ногаҳонӣ, дар дами дарвоза пайдо шудани ду тан ғариб диққати ҳамаро ба сӯйи худ кашид. Яке марди баландқомати лоғаре буд, ки аз зери яктаҳи дарозаш тану тӯши васеъи ӯ ба назар мерасид. Ӯ дар як даст таёқи ҷӯбини кӯтоҳ ва дар дасти дигар борхалтаи калоне дошт. Нафари дувум бошад, хеле ҷавон менамуд. Аз чехраи гандумгуни гирду лоғар ва дастони рағу пайдорааш ҳувайдо буд, ки тану ҷони ӯ низ то ҷое дар кӯраи зиндагӣ обутоб ёфтааст. Аз дарвоза даромадан заҳотӣ, ҳар ду сари ҷо меҳ шуданд – барои онҳо чамъшавии одамони ноошно дар ҳавлие, ки пас аз бардорузанҳои сафари тӯлонӣ суроғашро гирифта омада буданд, хеле

тааччубовар менамуд. Дар он лаҳза садои баланди ногаҳонии Ҳалим ҳамаро ба шигифт овард. Ӯ «додарчон!»- гӯён ба сӯйи дарвоза тохт.

Чанд муддат гаштаю баргашта, гарм-гарм ба оғӯш гирифта, бо чашмони аллакай серобшуда якдигарро бӯсидани Ҳалиму Салим ва Ашӯрамак аҳли нишастро ба риққат овард. Ба қавли «дӯст болои таом» ҳозир шудани чигарбандҳои Ҳалим ба зиёфати дидорбинӣ хусну таровати нав ато кард. Ин вохӯрии тасодуфӣ, ки ба гӯшаи хаёли касе наомада буд, ба яқояки чамъомадагон рӯху фараҳи тоза бахшид ва беихтиёр аз чашмони бисёриҳо ашки шодиву ҳаяҷон рехтан гирифт.

* * *

Маҳтоб пай мебурд, ки беш аз пеш пардаи ҷаҳлу итоб аз чеҳраи модаршӯ бардошта мешавад ва ҷойи онро нуру намои лутфу меҳрубонӣ фаро мегирад. Агар аввалҳо келинро чун хари дар меҳисобиду ҳар қадар дилаш меҳост аз ӯ кор мекашид ва аз гаронии бор то манзил нарасидани ӯро фикр ҳам намекард, ҳоло билкул одами дигар шудааст. Ба ӯ акнун бо лақабу кинояҳои ҷонгир гап намезад, балки дар ҳавои дӯстдорӣ доимо «духтарам» мегуфт. Ба хусус, баъд аз ба суроғи Ҳалим баромадани Салиму Ашӯрамак бархӯрдҳои модарарӯс тамоман тағйир ёфт, ба назар мерасид, ки акнун ба кумаку дилбардориҳои келин хеле ниёз дорад. Ҳар гоҳ аз қору машғулиятҳои худ фориг мешуд, муддатҳо ба дуою ниёиш менишаст, дар сурате ки аввалҳо ин одатро надошт. Дар поёни сачдаҳояш бо садои нимшунаво мегуфт: «Парвардигорам, худат бузургу меҳрубон хастӣ, бандаҳои гунаҳкоратро биёмурз, писари азизамро ба оғӯшам баргардон. Илоҳо, чор буғунаш бутун, сараш дар амон бошад, ҳама умедам ба туст, Худочон!». Дар ин ҳолатҳо Маҳтоб низ дар пайравии ӯ даст ба дуо мебардошт.

Маҳтоб ҳис мекард, ки модаршӯ аз нооромие безобита аст. Вале модар, агарчи аз тақдири Ҳалим дар ҳавотир буд, ба сафари Ашӯрамаку Салим бо хушбинии беҳад умед мебаст. Ӯ ба зинда будани писари худ итминон дошт, зеро агар Ҳалим ба мусибате гирифтгор мешуд, қалби модариаш чиз мекард, бар рӯху равонаш пардаи сиёҳӣ менишаст. Қазри дили Гулсун бошад, боз буд, бо нияти дидорбинӣ ва аз ниҳояти ҳаяҷон тез-тез зада меистод.

Маҳтоб даъвати Алимро ба таъхир нагузошт. Дар ҳоле ки хурсандии худро дар изои ҳадяҳои додарарӯс наметавонист пинҳон кунад, барои мулоқот ва шунидани арзи дили ӯ чун бод бедасту по шигофт. Вақте ки ба манзили Ашӯрамак расид, Алимро Шукрияхола дар таҳхона саргарми тақсими халтаҳои орд буданд. Охири нафарҳои дар навбат истода дастмузди осиебчиро ё бо пул ё бо гандум пардохта орди худро мебурданд. Чамила бошад, дару пила ва роҳравҳоро то дами осиеб чорӯб мезад. Ӯ Маҳтобро дидан замон, тозон ба истиқболаш баромад ва бо лаҳни равони духтаронааш арз кард:

– Янғачон, хуш омадед, биёед рост ба меҳмонхона мегузарем. Алимакаю янға ҳозир аз қор мебароянд. Ман бароятон ҷой дам мекунам.

Маҳтоб аз лутфу меҳрубониҳои Чамила ба вачд омад. Медид, ки ин духтари хушгилу зебо хеле ҷаққон ва қордӯст аст. Ӯ ҳам нахост ба Алимун зани Ашӯрамак ҳалал расонад, мустақим аз назди таҳхона ва айвони тобигона гузашту ба ҳонаи пазирой даромад. Чамила аллакай кӯрпача паҳн карда, дасторхон густурда буд. Лаҳзае нагузашта бо ҷойники ҷой баргашт ва бо ҳамон нози духтарона ва табассуме, ки чеҳраашро мунаввар месохт, афзуд:

– Алимака мунтазири шумо буданд, ҳоло ин ҷойро эрмак карда шинед, ман садо мезанам.

– Раҳмат, хоҳар, ман ҳаросон нестам, мон, қорашонро то охир расонанд.

– Ҳеч гап не, ба Шукрияхола худам ёрдам медиҳам. Шумову Алимака бафурча суҳбат кунед, – гуфт Чамила ва бо чеҳраи шуқуфон тозон ба ақиб баргашт. «Чӣ хел духтари хуб, исмаш ба чисмаш монанд, – ба худ андешид Маҳтоб, – кош мисли ӯ дағече медоштам, ҳама ҷаҳониён ба мо ҳавас мекарданд! Дасту пояш бақувват, духтари меҳнатӣ менамояд. Агар Алим розӣ мешуд, дасти ҳамин духтарро мегиррифтем. Худо кунад, ки номзаде надошта бошад...».

Маҳтоб дар ҳоли ба таври худ бурида дӯхтани орзуҳо буд, ки Алим ҳам даромада омад. Бо дидани якдигар ҳар ду хушҳол шуданд. Баъд аз салому ҳолпурсии мухтасар Алим дарҳол риштаи суханро ба даст гирифт:

– Мегӯянд, янғай мо нақшдӯзу кашидадӯз шудааст, ҳунарҳои нав муборақ!

– Ин ки бароям тозагӣ надорад, лекин устодқории худат ҳам ҷаққи не, аз мо бештар ба сарҳорӣ вақтат намерасад!

– Оре, бе муҳобо, аз он Алими ландаҳур дигар ному нишон намонд.

Ҳар ду хандиданд. Маҳтоб бо меҳру мамнуният ба чашмони Алим нигоҳ карду гуфт:

– Додар, маро хеле хурсанд кардӣ, ҳадятро гирифтаам. Ба ҳама қору борат Худо файзу барака диҳад, дар тӯят хизмат кунем, рӯзҳои хуш бин.

– Лутфат зиёд, барои ту ҳар чӣ кунем, кам аст, янга. Аз он чӣ гузашт, пеши ту шармандаам, фикр намекунам чуброни беадабиҳои айёми бачагӣ аз дастам ояд.

– Ин тавр нагӯ, додар, мо ҳама як хонавода ҳастем. Дар зиндагӣ каму кистӣ мешавад, ҳамаамон бандаҳои гунаҳкорем. Лекин ислоҳ шудан камоли мардонагист, мо бо ту мефаҳрем, додарҷон!

– Забони ширин дорӣ, янга, ту чони одамӣ.

Маҳтоб табассум кард ва сипас бо нигоҳи чиддитар ба Алим зеҳн монду гуфт: – Оча маро пешат фиристод, бо ман коре доштӣ?

Ин ҷо Алим чашмонашро гурезонд. Худаш беҳабар, ба чаккаҳои гандумгунаш сурхӣ дамид. Ӯ ҳанӯз гапҳои дилашро ба касе нагуфта буд ва дар пеши Маҳтоб низ каме дасту по хӯрд, агарчи ба худ аҳд карда буд ҳама муддаои дилашро лучу пӯстканде ба янга гӯяд. Маҳтоб ҳам, дар ҳоле ки ба ӯ синча карда менишаст, забон хоиданашро пай бурду афзуд:

– Додар, мебинам, ки дарде дорию аз гуфтан истиҳола мекунӣ. Ё аз ман ҳам хичолат мекашӣ? Миёни мо ки ин гапҳо набуд?!

Алим худро ба даст гирифт. Ҳаяҷонашро фурӯ бурду бо нимтабассум ба Маҳтоб рӯ овард:

– Росташро гӯям, оча чанд бор розигии маро хост, то сарамро дуто кунад. Мехоҳад ба ину ба он даҳан андозад, ба хостгорӣ равад. Аммо, чӣ чойи пинҳон кардан, дилам фақат ба ҳамин ҳамкорам моил. Бо ӯ хеле унс гирифтаам, шабу рӯз аз мадди назарам дур намешавад.

– Ошиқ шудам-гӯӣ, – ба завқ омада гуфт Маҳтоб, – ҳамин арзат будаст, зудтар намегӯӣ?! Худам корро мепазонам, асло ғам нахӯр! Мо – янгаҳо пас барои чӣ пеши шумоем? Фақат ба ман камтар фурсат деҳӣ-шуд.

– Раҳмат, янгаҷон, барои ҳамин ҳам туро нағз мебинам, ту ба ростӣ чони одамӣ!

– Зиёд таъриф нақун, аз хурсандӣ кафида наравам? Лекин, медонӣ маро чӣ қадар хушҳол кардӣ? Аз лаҳзае, ки Чамиларо дидам, дилам ба ғулғула афтод, худам ҳам нияти дағеч кардани ӯро доштам.

Чехраи Алим бештар шукуфт, ӯ бетоқатона, дар ҳоле ки дигар ҳама шарму хичолатро фаромӯш карда буд, пурсид:

– Аз чӣ сар мекунӣ?

– Ин тарафаш кори ман. Дон, ки додарҷон, янгат аз ҳозир миёнашро маҳкам баст! – Маҳтоб як зум ба андеша фурӯ рафт, ӯ барои худ тарху нақшаҳоеро аз тасаввур мегузаронд: суҳбати наздик бо духтар, ба модаршӯ расондани хушхабар, пайгирии корҳои хостгорӣ ҳамроҳи ӯ, ошноӣ бо обуҳавои хонаводаи духтар, омодагӣ ба тӯӣ арӯсӣ то замоне, ки Ашӯрамаку Салим бо Ҳалими ӯ бармегарданд...

* * *

Вақте ки Маҳтоб аз пеши Алим баргашт, рӯз аллакай симои нурунии худро аз даст дода буд. Аз чамоли офтоб нишоне намонда, рӯ-рӯӣ охири теппаҳои қабристон нуруҳои хираи он яқсара чодари зардгуне, ки ҷо-ҷо хунолуд ба назар мерасид, ҳосил мекарданд. Ин ҳолат ба Маҳтоб хушдор меод, ки вақти говчӯшӣ ва сару басар кардани бузу бузғолаҳо расидааст. Ӯ ду-се боғро – аз ҳаёти Ашӯрамак то боғи худӣ миёнбур карда гузашт. Хеле ҳаросон буд, мехост ҳар чи зудтар хабари навро ба Гулсун расонад. Охир, чандин бор модаршӯ ин мавридро дар миён гузошта буд, вале аз Алим ҷавобе нашунида дилгир мешуд. Маҳтоб ҳам ба ҷуз гуфтани «ҳоло ҷавон аст, вақту соаташ меомадагист» дигар сухане барои дилбардорӣ намеёфт. Акнун бошад, дили худро кушода додани додарарӯс ба ӯ болу пар мебахшид, ба хусус интихобаш таъби дил буд. Чамила чун як духтаре, ки дасту панҷаи худро дар гарму хуноки деҳа обутоб додааст, аз ҳар чихат ба Маҳтоб хуш омада буд. Мехост бедаранг домани ин духтарро бигирад ва гесувонашро ба занҷири дари Алим бибандад.

Чун Маҳтоб ба наздикии ҳавлӣ расид, шӯро ғавғое ҳавосашро парешон кард. Дар лаби ҷӯӣ об, аз як сӯ Гулсун, ки миёнашро бо рӯмоли калоне баста, бо ду даст аз он дошта меистод ва аз сӯӣ дигар, Арзиакаи мироб, ки каланди паҳнеро бо дастагии дароз дар китф гузошта, бо як даст ба танаи зардолу така дода меистод, бо садои баланд ҷарру баҳс мекарданд. Бештар овози гирои Гулсун бо ҳаяҷону зӯргӯӣ ба гӯш мерасид:

– Ту, бинипучуқи камнур, илоҳӣ мироб нашуда монӣ, кай ба инсоф меойӣ, ки кори мо ҳам осон шавад? – мегуфт ӯ ба Арзиака имкони ҳарф задан надода. – Охир, дар хонаи ман мард нест, дар торикии шаб кӣ об медорад? Соат-поата намедонам, ҳар коре мекунӣ, туву мурдашӯят медонед, ба ман фардо – рӯзона об медиҳӣ!

– Ҳар гоҳ навбат мерасид, шаб об мегирифтед, – базӯр дар миёни сухани Гулсун даҳан андохт мироб ва бо овози баландтар идома дод: – Ҳамин худат набудӣ, ки мегуфти шаб об «дӯрча» меояд, ба ман як соат-ду соат бештар, вале навбатамро ба шаб дуруст кун?

– Он замон писаронам буданд, мани аҳмақ ҳам ҳар чӣ мегуфти қабул мекардам. Ҳоло мебинам, ки мазахӯрак шудай, беимон!

– Ин нозу нузата ба ман намекунӣ, занак, соати обат, ки омад, гиру боғата об дор. Агар вақтат гузарад, айби ман не, ман тура огоҳ мекунам! – аз беибо гапзаниҳои Гулсун ошуфта шуда гуфт Арзиака.

– Гап задай, бинипучуқи беимон, ман миробам гуфта аз ҳад нагузар! Садто ту баринҳора дидаем, аз мурданат натарсӣ, навбатама фақат ба рӯз дуруст мекунӣ! Миробиат ба худат, шукр кун, ки бо ҳамон каландат каллапача карда ба сари даҳна гӯр намекунам.

– Яке туву яке Шарбати шаттоҳ хунама ба ҳалқам овардед. Агар намебудам, рӯи оба намедидӣ. Бивай бечораам гуфта аз худ нарав!

– Илоҳо, зани шумшукат бива монад, бе ту ҳам боғамон сероб буд. Ба дасти гадо мансаб нарасад, аз осмон истора гирифтани мешавад. Доштагиаш як каланд ҳам бошад, дағдағаш як хирман!

Арзиака паст наомад:

– Ҳамин каланд бас, агар хоҳам куҳа талқон мекунам, ҳоло-ку ту. Нафасата кашу гуфтама кун!

Маҳтоб медонист, ки модаршӯяшу мироби деҳа ҳамсоли ҳаманд ва ҳар гоҳ якдигарро медиданд, гулуяшон хоридан мегирифт ва баду бериҳ гуфтан ба арши аъло мерасид. Дар ин ҳол то касе миёнчигар намешуд, ҳеч кадом паст намеомад. Аз ин хотир, дарҳол хост сари баҳсро шиканад:

– Янғачон, ба чанҷол қардан намеарзад, монед гуфтаи амаки мироб шавад. Шаб ҳам бошад ман худам об медорам, ҳеч гап не.

– Ту ҳам тарафи ин беимона мегири? – каме норозиёна гуфт Гулсун ва ба мироб нигоҳкунон афзуд: – Вая бин, даррав лабутонаш инч шуда рафт.

Арзиака хандида фиристод. Мехост бо ин истеҳзои худ ба чони Гулсун неш занад. Ӯ аз қонибдории Маҳтоб хушҳол шуда, бепарво ба суҳан омад:

– Духтарам, соати ёздаҳи шаб ба чӯят об меояд, даҳанаҳои боға дуруст карда мон. То сахарӣ об дар ихтиёри худат мешавад.

– Хеле хуб, то сахар боға даҳ бор об дода гирем ҳам мешавад, чӣ гуфтед, янға?

Гулсун аз чаҳлаш фаромада буд. Ба маънии «худат медонӣ» лабу абрувонашро боло кашид ва ба ақиб гашта истода, ба Арзиака гуфт:

– Оби даҳната чамъ куну биё хона, чойи гарм хӯрда рав, – ва худ ба сӯйи оташдон роҳ пеш гирифт.

Арзиакаи мироб аз қафои ӯ ба Маҳтоб маънидор чашмак зад ва мамнунона изҳор кард:

– Фурсати чойхӯрӣ ҳам мерасад, дафъаи дигар, ҳоло кори бисёр дорам.

Баъд аз хайрухуш Маҳтоб тозон аз ҳавлӣ ба берун баромад. Аллакай гову бузу гӯсфандон дар пешу бари оғилу қӯтон чамъ омада, бо баосу маосҳои беохир замину замонро ба дод меоварданд. Ӯ дарҳол сатилу тағораҳоро бо обу чолоб пур кард, дар новдонҳои гирду дароз ему хошок андохт ва бо тартиб ду гови чӯшоиро ба оғил ва бузу гӯсфандонро ба қӯтон ҳай карда даровард. Сатилчаи ширчӯширо гирифтун аввал бузонро сабук кард ва бузголаҳои ба шӯр омадаро барои «оча-бача» шудан сар дод. Онҳо чун лашкари мӯру малах аз хонача берун омада, ба сӯйи модарони худ ҳамла оварданд. Маҳтоб ин манзараи дӯстдоштаи худро каме тамошо карда истод ва дар ниҳоятӣ завқу хушҳолӣ бо сатилчаи пури шир ба хона баргашт. Ӯ аз нав бо сатили дигари бузургтар ба сӯйи оғилхона роҳ пеш гирифт, акнун мебоист ба доди гову гӯсолаҳояш расад.

* * *

...Беист борон меборид. Ба он нигоҳ накарда, Маҳтоб сари луч ва бо як пероҳани тунук дар лаби арз ду чашм ба сӯйи боғ дӯхта меистод. Аз шиддати борон дарахтони боғ хира ба назар мерасиданд ва роҳи борике, ки манзили Маҳтобиноро то он тарафи сойи калон мепайваст, аслан ба чашм намехӯрд. Маҳтоб ҳис мекард, ки борон сард нест, балки хеле форам ва дилнавоз ба сару кӯлаш мерезад. Борон мебориду куртаи ӯ зич ба танаш часпида буд ва тамоми манзараи зери он омехта бо шиёру чакраҳои оби борон намудор мешуд. Поинтар аз шиками сап-сафед эзори қирмизранг ва болотар ҳам синаҳои барҷаста дар зери корсетҳои қирмизӣ мисли ду дона анори суп-сурх ба назар метофтанд. Мӯҳои дарози сардодаи Маҳтоб бо оби борон то пушти шонаҳояш ва аз пеш то сари дил шорида мефароманданд. Агарчи ҳаво тирагун буд, сару бадани ӯ чо-чо медурахшид,

чун як парй чило медод ва чашмонаш барқ зада аз моварои души осмонӣ Ҳазрати Хизрашро мечустанд.

Оре, Маҳтоб аз лобалои пардаи тираву меғолуд синчакунон ба васати дарахтони боғ дида медӯхт. Дар мағзи дидаҳояш пай мебурд, ки пардаи меғолуд оҳиста-оҳиста бардошта шуда дар он сару сурати азизаш сохта мешавад, шаклу шамоиле монанди Ҳалими ӯ аниқтару возеҳтар падид меояд. Бале, Маҳтоби дида ба роҳ зиёд мунтазир намонд, азизаш бо сарутани таршуда қадамҳои баланд партофта ба ӯ наздик шудан гирифт. Дигар тоқати ҳар ду тоқ шуд, беихтиёр башаст ба сӯйи ҳам давиданд ва бағал кушода якдигарро ба оғӯш кашиданд. Ҳалим Маҳтобро танг дар бағал гирифт, мӯҳояшро силакунон рӯйи худро ба гунаҳои маҳини ӯ часпонд. Маҳтоб ихтиёри худро аз даст дода буд, нафаси гарми азизаш ҳамроҳ бо намии борон ба ӯ лаззат мебахшид. Лабони ташна ба бўсаҳои чонбахш ба ҳам хӯрданд, роҳату масаррати беинтиҳое тору пуди ҳар ду ро фаро гирифт. Борон беист меборид ва ду тан дилдодаи ба дидор расидаро бо қатраҳои рағбору форами худ сар то по навозиш мекард.

Аммо ин роҳату навозиш зиёд давом накард, борони нарму фораи ногаҳон сард шуд. Ҳамон лаҳза Ҳалим ҳам дасту тани худро аз Маҳтоб бардошт, ба саъю талоши Маҳтоб, ки бо дастони ба пеш дарозкардааш мехост ӯро ниғаҳ дорад, тавачҷуҳ накарда дур шудан гирифт. Ӯ дар як зум нопадид шуд, дар васати дарахтон, ки ханӯз ғӯтавар дар оғӯши меғи тира буданд, ғоиб гардид. Ҳамроҳи борон оби тани Маҳтоб низ сард шуд, баданаш ях кард. Аз хунуки саҳт ларзиду худро таконе дод ва ба худ омад...

Маҳтоб чашмонашро кушода болои сар додарарӯсони худ – Алимӯ Салимро дид. Ҳар ду бо завқ ӯро тамошо мекарданд. Дар дасти Алим обхӯрии филизӣ буд, ки мехост аз он дубора ба чаккаи Маҳтоб об резад. Часту аз ҷо баланд шуд ва рӯйи тӯшаки хоб сари дузону нишаст.

– Ин қадар хоби ширин дорӣ, янга, – гуфт бо табассум Алим.

– Дунёро об барад ҳам, ба парвоят нест, – илова кард Салим.

Маҳтоб худро ба даст гирифт ва бо таачҷубу шигифте, ки аз дидани Салим ба танаш роҳ афтада буд, нобоварона лаб ба сухан кушод:

– Салимчон, ин туй?

– Оре, нашинохтӣ?

– Не, не, чаро нашиносам, сабил, хобам бурдааст, – Маҳтоб ба по хест, рӯсариашро дурусткунон афзуд: – Тамоми шаб мижа таҳ накардаам, навбати обамон буд.

– Гуфтам, янга одати дерхезӣ надошт, бечора кори ману тура карда будааст, – бо эътироф харф зад Алим.

Салим китф дарҳам кашид ва бетоқатона барои зани бародар бағал кушод. Маҳтоб ӯро ба сари дил пахш карду ба рӯйи китфонаш тап-тап зада гуфт:

– Омадӣ, додарчон, шерӣ ё рӯбоҳ?

– Албатта, шер, – бо хушҳолӣ арз кард Салим, – кай ману Ашӯрамак корро нимкора мондаем?

– Медонам, дасти холи баргаштан ба шумо намезебад.

Дар ин ҳол аз дами остона садои Шабнам баланд шуд. Ӯ бо ҳаяҷон ва овози баланд дод зад:

– Оча, очачон, додом омаданд, додом!

Маҳтоб ба сӯйи дар назар афканду ба чашмонаш бовар накард: рӯ ба рӯяш Ҳалим духтарашро дар бағал гирифта меистод. Ин ҷо Алимӯ Салим ба якдигар маънидорона чашмак зада, оҳиста хонаро тарк карданд. Маҳтоб аз тағи дил гирия карда фиристод ва дар ҳоле ки рӯйи рухсораш сели ашк равон буд, худро ба оғӯши шавҳар андохт. Шабнам гоҳе ба модари гирён ва гоҳе ба падараш, ки чашмони ӯ низ лиқ-лиқи об шуда буданд, нигоҳкунон дар ҳайрат монд. Намедонист чӣ гӯяд ва чӣ кор кунад, дар сурате ки беихтиёр аз косаҳои чилодори ҳосилшуда дар зери миҷгонҳои кӯтоҳаш донаҳои марворидӣ ба рӯйи дасти Ҳалим чакидан гирифтанд.

¹ сапали шутур – номи гиёҳи кӯҳиест, ки буттаи он гирду лӯла ва хордор мешавад ва қади ниҳоят паст (худудан 20-30 см) дорад;

² наъш – часад

МУНДАРИҶА

ҚИСМИ 1 (ҲИКОЯҲО ВА ҚИССАҲО)

ДОСТОНҲОИ КҶҲОҲ (Ҳикояҳо)

ТАҚДИРИ ШУМ

ҒАФЛАТ

БАЪД АЗ БЕМОРИЙ

ҚАЛБҲОИ ХАРОШИДА

НОШУКР

ҲАСРАТИ МУХТОРҲОҶА

ҶОЙИ ЗАН ХОЛӢ

НОЛАИ ХАР

ХИҶОЛАТ

ДУХТАРИ НОКОМ

ҚИССАҲО

МАРДИКОР

Азми сафар

Дар поезд

Ҳавои мардикорӣ

Бозгашт

Инъоми Худованд

АЗ САНГ САХТ, АЗ ГУЛ НОЗУК

Ҷудой

Аз пайи лукмаи нон

Ёди ватан

Дар сарбозӣ

Дарсҳои зиндагӣ

Неши тухмат

Лутфи модар

АРӢСИ ХОНА